C. EN M. SCHARTEN-ANTINK

HET EEUWIGE LICHT

DERDE DEEL VAN „HET LEVEN VAN FRANCESCO CAMPANA"

VIJFDE DRUK

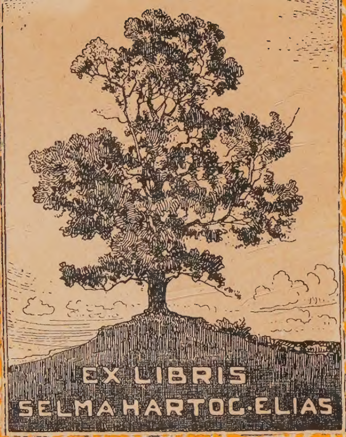
EX LIBRIS
SELMA HARTOG-ELIAS

HET LEVEN VAN FRANCESCO CAMPANA

HET EEUWIGE LICHT

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/heteeuwigelicht0000cenm

NIEUWE ROMANS

C. EN M. SCHARTEN-ANTINK

HET EEUWIGE LICHT

DERDE DEEL VAN HET LEVEN VAN FRANCESCO CAMPANA

5e DRUK, 8e DUIZENDTAL

MAATSCHAPPIJ VOOR GOEDE EN GOEDKOOPE LECTUUR 1925 AMSTERDAM

Dit is het derde deel der trilogie, waarvan het voorspel „De Jeugd van Francesco Campana" en het tweede deel „De duistere Waarheid" in den loop van 1924 verschenen zijn.

GEDRUKT TER DRUKKERIJ VAN DE WERELDBIBLIOTHEEK

EERSTE HOOFDSTUK

I

IN de ijlende vaart van den sneltrein sloeg zich de wereld als een boek met breede, geweldige bladen verbazingwekkend voor hem open.

Het was de eerste groote spoorreis, die Francesco deed. Gretig speurde hij uit zijn derde-klasse-raampje — wakker den wind door zijn haren — en zag de hem langswiekende landschappen aan.

Na het zacht-beboschte heuvelland achter Malescia, telkens onderbroken door een snellen tunnel, stoomden zij de vrije vlakte van Lombardije in... Hoog uit de verte van hun Trebiano had hij haar vaak gezien, een vaag-verdampende strook. Nu gleed zij vlak aan zijn oogen voorbij, een groene, groene oneindigheid, met haar wijkende wilgenrijen en nevelverre weilanden, en de teêr-blauw-doorspiegelde drassigheid harer rijstvelden. In diepe verschieten wonken eenzame huizen, en daarachter weken weer immer ijler einders met immer doorschijnender boompjes...

Nooit had Francesco vermoed, dat de aarde

zoo mateloos wijd kon zijn en de hemel zoo aloverstelpend.

Dan verscheen een korte poos, een droom gerezen uit den horizont, de statige, wazig-doorglansde witheid van de gebergten der eeuwige sneeuw.

Maar eensklaps werd het vizioen verduisterd. Met grauwe vlagen joegen de fabrieken en loodsen en arbeiders-buurten langs der voorsteden van Milaan: een troostelooze leelijkheid van besmeurde ruiten en walmende schoorsteenen, en troosteloozer nog, de gore woonkazernes, met hun honderden havelooze inkijken, triest, triest, als de lach van een brokkel-mond, bleek van tandvleesch.

En de stad zelve raasde aan; in enkele weidsche vleugen legden zich haar weelde-wijken open, en aan het einde eener laan doemde voor even de silhouet van haar onwaarschijnlijken Dom.

Toen volgde een tweede reis door een eindelooze vlakte, en dan door een bergland, dat denken deed aan ouderwetsche, gekleurde platen van bruggetjes over stroomen en een burchtruïne ten heuveltop, — totdat opnieuw een fabriekswereld haar duisternis over het landschap braakte, een chaos van kolengruis en roestige ijzergeraamten, en de melaatsche woongevangenissen der arbeiders.

En plotseling: Genua! De haven, de onafzienbare haven, door schepen geplaveid; duizenden

dwarrelende masten, verward in een web van touwwerk; en daarachter de zwaarbeschoorsteende muren der transatlantische booten. — En aan de andere zijde de stad, de hooge, roode en roomgele huizenblokken, steigerend tegen de heuvelen op.

Van het eene portierraampje liep Francesco naar het andere, de drukte der opstaande reizigers rond hem nauwlijks merkend.

En kort na Genua was daar, glanzend en ruischend, de zee!

De zee! met een slàg van verbazing sloeg hem haar luisterrijke kracht, haar overweldigende eenvoud.

Ver uit de verten van eindeloos blauw reden de hooge rollers aan en braken bruisend op de rotsen in buien van sneeuwwit schuim.

— Er was pas storm geweest, hoorde Francesco zeggen, — de zee was zwaar bewogen dien dag. Hij verstond het ternauwernood, zoo vreemd was het dialect.

In een sprakelooze verrukking stond hij aan het portierraam en ademde de zilte eeuwigheid.

Dan onderbrak een ijzerrazend tumult van tunnels met duisternis en smook en hitte het vervoerend gezicht.

Maar bij elke uitkomst was daar weer de stralende oneindigheid, de blauwe hemel en de blauwe zonnezee, en hoosden weer de hooge brekers in

schitterende stortvloeden te pletter op de rotsen.

Langs vele stadjes kwamen zij, liefelijke oorden temidden van palmen- en citroenen-tuinen; en langs vele oude visschersplaatsen, hoog opeengedrongen in de nauwe ravijnen, met een glad strandje, waar roodbruine netten droogden, en een pleintje vol kleurige roeibooten.

En weer het ijzergeraas van de tunnels, en de smook en de benauwenis; en weer het uitmonden op de blauwe eindeloosheid. Onder het korte hijgen door van den trein ging zwaar en in lange togen de ruischende stem der zee.

Dronken van een urenlange opwinding kwam Francesco te Spezia aan. En een half uur later zat hij op de kleine stoomboot, welke hem over dezelfde zee naar San Terenzo zou voeren.

Was het de stilte van het latere uur, dat zoo rustig de golven hier uitruischten, of was het de beschutheid van Spezia's baai? Lentezoel was de October-avond; aan den ijlen westerhemel waarden goud-blanke wolken, en in de parelkoele reven wiegde amberkleurig dat avondgoud weer.

De reis ving aan : zoo kalm bijna als een meer klotste het water ; doch uit die bleekgroene, blinkende ziltheid woei hem iets toe van ongemeten verten, en van een onleschbaren weemoed, die toch weldadig was. Glimlachend zat hij aan de verschan-

sing, uitstarend in den al stiller en dieper doorgloeiden avond.

Plots viel een vale schaduw over hen, een loodblauwe kilte. De boot kwam onderlangs de hooge pantserwanden van drie oorlogsschepen, dofzwart tegen de guldene lucht. Dreigend met hun zwarte kanonnen en het duister geheim van hun spookachtig omkringde torens, stonden zij over de kleine boot, die stil voorbij stoomde.

Dan legden zij aan bij de grauwe oorlogsdokken van San Bartolomeo.

Doch al naar de vaart vorderde, en zij uit de bocht van Spezia de ruimte invoeren, werd de wereld van een wonderlijke pracht; met rozig gouden vlammen werden de westerwolken aangeblazen, maar ook de gansche oosterhemel overvlokte zich met blozend karmozijn. Heel het uitspansel ontbrandde in een zacht laaiend vuur, dat vurig weerplaste en weerkrinkelde in de paarlemoeren golven. Het was of zij voeren in een bovenaardsche glorie. In de verte, daar waar de zon te baden was gegaan in de barnende zee, verscheen de violette schim der Isola Palmaria.

En toen de reis ten einde liep en San Terenzo reeds nabij was, ontlook er onder de westerlucht plotseling nog een ander wonder! Op den laatsten uitlooper van het gebergte, tegenover het transparante eiland, doomde hoog en geheimzinnig

een wazig-blauw doorgloorde stad, uit het glanzende avondwater geheven aan 't opalen luchtverschiet.

„Wat is dat daar?" vroeg verrukt Francesco aan een, die naast hem bij de verschansing stond.

„Porto Venere", zei de man.

„Porto Venere", herhaalde Francesco zacht.

In welk een betoovering leefde hij hier, onder dezen immer rooder overbloeiden hemel, op deze van gloeiend purper vloeiende zee... Ginds wenkte, een oord van rust, het schemerig dorp waar hij heentoog, klein onder zijn duisterende olijfbergen; en dáár rees, als een droomverschijning, de ijle stad met den vreemden naam.

Een onbestemde ontroering overweldigde zijn hart, en met een zucht van verlossing haalde hij de zilte koelte in, die de zee overzond. — Het was alsof een nieuw leven zich voor hem opende.

Boven de lichtend-groene kim ving aan te glinsteren, eenzaam en puur, de gouden avondster.

En zacht-aan verkleurde de hemel tot donker wijnrood, en tot dofpaars, en eindelijk tot rozig grijs, dat lang nog bleef toeven.

Aan de andere zijde van het dek kwam een bootsman rond, om de kaartjes te vragen. — Waar had hij het zijne geborgen? Hij tastte in zijn vestjeszak: — wat zat daar? Het was Pietro's buitenkoerssche vijffrankstuk.

Even, met een medelijdend lachje, zag hij het liggen in zijn open handpalm, het blinkende, gave stuk geld, en dat toch geen waarde had. Het leek hem, of alle de drie jaren van Malescia besloten lagen in dit platte zilverstuk, dat zijn eersten dag daar aan den laatsten verbond: een teeken van alles wat hij achter zich had gelaten. En eensklaps, met een krachtigen arm-ruk, keilde hij het weg, en zag het spoorloos te loor schieten in de golven.

Daadwerkelijk voelde hij zich verruimd, keek verwonderd rond zich, vond dan in een ander zakje zijn biljet.

De bootsbel luidde, en door den stillen avond klonk-óver het vredig stemmengerucht van de menschen, die wachtten op den wal.

II

Aan den steiger zag Francesco twee meisjes op den uitkijk staan, met tusschen haar in een kleinen baas, die trappelde van ongeduld. Het moesten de de beide dochtertjes van tante Letizia zijn. En Francesco ervoer het dadelijk aan de manier, waarop zij alle drie hem tegemoet kwamen: dit afhalen was een bijna feestelijke gebeurtenis voor hen geweest.

Het waren eenvoudige, wat stille meisjes, met beî dezelfde groote, zachte, zwarte oogen, en met

denzelfden gullen lach. Zij geleken zóó op elkander, met 'r bruine, ronde gezichtjes onder zwaar zwart haar, en 'r groote, witte tanden, dat Francesco niet kon onderscheiden, wie de oudste, Matilda, en wie de jongste, Rosa, zijn zou. In den trein had hij uitgerekend, dat zij veertien en zestien jaar moesten wezen; zij zagen er veel jonger uit, als kinderen nog.

Het kleine baasje in zijn roode trui, met zijn opvallend hel blauwe oogen, keek blij onderzoekend naar hem op en stak een schuchter handje ter begroeting uit. Dan verschool hij zich haastig achter zijn beide zusters.

Een visschersman op bloote voeten bleek meegekomen om bagage te dragen; hij sjouwde alvast met de twee valiezen op weg.

„'t Is daarginder om den hoek, wij zijn er zóó", zei het eene meisje.

De andere zei: „Moeder is een half uur geleden al gaan kijken, of de boot niet in 't zicht kwam ... wij moesten Gianni eerst zijn nieuwe trui aandoen ... en wij waren toch nog twintig minuten te vroeg!"

Francesco lachte; hij voelde zich in een groote, eensgezinde hartelijkheid opgenomen.

Omlaag, van achter het donkere japonnetje zijner zuster, gluurden telkens de ronde blauwe oogen met een hevige nieuwsgierigheid hem te-

gemoet: — wat al vragen tegelijk in zoo een blik! Zij moesten allen hun stap matigen, omdat de kleine jongen, met zijn gedurig kijken, zoo gauw niet mee kwam.

En rustig, in den vallenden schemer, droomde het ruime visschersdorp met zijn donkere kasteel-ruïne en zijn duister-roode en duister-gele en duister-blauwe huizen, waarin hier en daar een venster aanlichtte. Het was zomersch-zoel in de lucht en er ging een zacht rumoer van stemmen: de halve bevolking was nog buiten.

„Kijk!" zei het voorste meisje opeens, „er ligt een kleine motor in de haven!"

Zoodra zij den hoek om waren, aan de deur van het eerstkomende huis, zag Francesco tante Letizia op den uitkijk staan. Hij herkende haar aanstonds; toch was zij anders dan hij haar eens te Trebiano zag.

Zij wuifde hem verheugd toe, maar ging dan haastig in huis met den visscher, die de twee valiezen aanbracht.

Het huis zelf was een groot, verwaarloosd gebouw, met vele lage ramen in een vuil-rozen gevel. Bevreemd kwam Francesco het donkere, geplavuisde portaal binnen, en langs de donkere, steenen trap klom hij, op den tast, het voortvarend naar boven klauterend drietal na.

Van achter de half openstaande voordeur op de eerste verdieping klonk een druk gesprek in dialect.

Het voorste meisje waarschuwde: „Moeder! moeder! hier is hij!"

IJlings kwam tante Letizia toegeschoten, terwijl een zware, wat rauwe stem van verderweg riep: „Welkom hier, Francesco! Welkom hier!" En achter tante's kleine figuur verscheen een breedgebouwde, gebronsde man in een zwart-blauw uniform met koperen knoopen.

Een verward geroep van de drie kinderen steeg op; met een schreeuw gooide de kleine roode trui zich tusschen de uniform-beenen.

„Vader moet vanavond nog uitvaren," zei tante Letizia tegen de meisjes, „hij is daarnet met de kleine motor gekomen."

En over de roode trui heen, die hem het loopen belette, stak de man Francesco zijn gebruinde zeerobbenhand toe. Alles aan hem was zoo breed, zoo bruin, zoo blakend gezond, dat het Francesco bijna verlegen maakte.

— Oom Bernardo! dacht hij verbaasd.

Tante Letizia, met een zachten drang, loodste hen allen de keuken binnen. Overal was het licht op.

„We hadden hem pas van avond laat verwacht," lei ze aan Francesco uit; „hij was in

Spezia lading aan 't innemen en zou morgen afvaren . . toen kreeg hij een telegram van de maatschappij . . ."

„Ik kon net met de motorboot heen en terug, om het thuis te vertellen . . . een uur tijd!" lachte de man achter de roode trui om, die aan zijn hals hing. Hij had denzelfden grooten, gullen lach der beide meisjes, dezelfde forsche, witte tanden.

Op de keukentafel stond voor één persoon gedekt, een maaltijd, die juist begonnen bleek. Oom Bernardo zette zich weer achter de tafel; de beide meisjes stonden ervoor, blijkbaar vermaakt over de geweldige cotelet, die daar werd aangesneden. Een schoon servet spande als een bol-geblazen zeil voor de breede uniform-borst.

„Zet toch gauw een bord voor Francesco bij!" commandeerde de kapitein. Tante Letizia kwam al aandragen met een schaaltje gebakken aardappelen en een tweede vleeschgerecht. Maar Francesco vroeg, of hij met avondeten mocht wachten op de anderen.

In den hoek bij het raam stond op zijn bloote voeten de visschersbaas tusschen de twee valiezen. Toen Francesco de beweging maakte van hem een fooi te willen geven, beduidde tante Letizia van nee: 't was een familielid van oom. Francesco stak hem de hand toe, bedankte. De

man groette: „signoria", lichtte zijn pet en wou heengaan.

„Hei! Hei!" waarschuwde de rauwe kapiteinsstem. Een ander luid gesprek, in dialect weer, volgde.

„Kom, kinderen", zei tante Letizia, „laat jullie je neef het huis eens zien, terwijl je vader af eet".

Oom Bernardo schranste nu met ernst. De kleine, rooie trui zat op zijn knie. De visschersman sloeg op de valreep een glas wijn naar binnen.

Francesco volgde de beide meisjes naar de zitkamer, een ruim en eenvoudig vertrek, vertrouwelijk onder een laag licht.

„Wij eten altijd hier", zei de oudste; „vader eet nu maar in de keuken, omdat het zoo gauwer gaat".

Dan praatten de twee onder elkaar over de onverwachte komst en de verhaaste afreis.

„'t Duurt nu weer minstens twaalf dagen, voor hij terugkomt", zei Rosa. „'t Is wel aardig, een vader, die scheepskapitein is ...want 's zomers mogen we soms mee varen ...maar ook jammer ...hij is bijna altijd weg!"

Nu zag Francesco de slaapkamer van oom en tante, het mooiste vertrek uit het huis, met achter de tusschendeur het witgelakte bedje van Gianni. Hij zag ook de keurige slaapkamer der beide meisjes.

„Daar slaap ik", zei Rosa naïef, „en daar slaapt zij."

Er stond een commode met tallooze snuisterijen erop, en een tafel vol portretjes. Dat mocht hij later op zijn gemak allemaal bekijken, beloofde niet minder naïef Matilda. Francesco zag weer, welk een prettige oogen ze beiden hadden, — gelukkige oogen, dacht hij.

Als ze hem mee wilden nemen om te kijken, waar hijzelf sliep dien nacht, werd er uit de keuken geroepen: — „Vader gaat weg! gauw, kinderen!"

Met Gianni op den arm nam de kolossus afscheid. Hij had zijn pet met gouden biezen op, die hem kranig stond. De meisjes kregen ieder drie zoenen, een op elke wang en nog een extra op het voorhoofd. Tante Letizia zoende hij wel tot zesmaal toe. Dan knuffelde hij nog eens den kleinen jongen, gaf hem aan Francesco over, schudde dien hartelijk de hand, maakte een saluut in 't rond, zei: „courage allemaal", en verdween.

Tante Letizia, wat bleek, liep naar de zitkamer om hem na te kijken.

Maar Gianni wou neergezet worden, want hij moest onder vaders bord de halve lire gaan vinden, die hij daar wist na elk vertrek, om ze dan met Matilda in zijn spaarpot te steken.

Toen tante nog wegbleef, ging Rosa haar halen, en eendrachtelijk werd Francesco meegenomen naar het gangetje opzij van de keuken, waar een veldbed was opgeslagen, door een reisdeken toegedekt; er stond ook een tafeltje, bespreid met een servet, waarop waschgerei en een koperen kandelaar.

„'t Is wel geen slaapkamer met eere", zei tante Letizia, „maar we hebben ons best gedaan,— je oom heeft het schot getimmerd en *wij* hebben het met gebloemd katoen bespannen. Kijk, als je het zóó voor je gangetje zet, lijkt het wel bijna een kamer... Misschien zou je zelf een electrisch geleidinkje kunnen aanleggen..."

Met haar zachte, bruine oogen keek ze hem trouwhartig, maar tegelijk toch ook een beetje onzeker aan. En Francesco herkende dien blik van vroeger.

„Je bent wel een heele meneer geworden, Cechino", zei ze beschaamd.

Francesco vond in dat alles iets aandoenlijk liefs en iets verdrietigs tegelijk.

„'k Ben maar een gewoon werkman, tante", zei hij heftig, „een meneer wil ik niet wezen".

En voor hij het eigenlijk zelf wist, had hij er op laten volgen:

„Grootvader was ook geen meneer. En als ik op hèm kon lijken..."

— Wat drijft mij ertoe dit te zeggen? verbaasde hij zich. Wat bracht hem in dit huis plotseling zoo dicht bij grootvader? dichter, dan hij zich in tijden gevoeld had? Natuurlijk: grootvaders liefste dochter!

Dien avond, toen de kleine jongen allang sliep en ook de meisjes naar bed waren gegaan, zaten Francesco en tante Letizia nog een tijdlang tezamen op. Zij had een rieten leunstoel voor hem aan tafel geschoven, zat zelf in den hare, met een werk, dat haar rustte in den schoot.

„'t Is wonderlijk", zei ze, „ik ben nu al achttien jaar getrouwd, achttien jaar, dat hij alle veertien dagen of drie weken uitvaart, en ik heb altijd nog moeite om mij goed te houden, wanneer hij weg-moet... Als ik hem 's nachts op zee weet, blijf ik 's avonds maar liefst zoo lang mogelijk op, net of hem dat zou kunnen helpen... Geen zeevaarders-bloed, zou je oom zeggen".

Francesco zweeg, begrijpend...— Wat was het hier gemoedelijk, in dit kalm-verlicht en rustig vertrek. Tante Savina zou het misschien niet deftig genoeg vinden, rieten leunstoelen met sleetsche kussens. Maar hij voelde zich vrijwat meer thuis, na zoo luttele uren al, in deze vertrouwelijke doorleefdheid.

„Lijken op je grootvader....", begon weer, droomerig, tante Letizia het gesprek, „ja, als je in alles op vader kon lijken..."

Het ontroerde Francesco, zoo warm als ze dat zei. Dan schrok hij toch even: zat er ook een vermaning in? Zouden oom Tito en tante Savina over hem geklaagd hebben? Een bitse vraag kwam hem al op de lippen. Maar nee, het klonk zoo goed gemeend, dat er van ondergrondsche bedoelingen, waaraan hij bij de Rovero's maar al te zeer gewend was geraakt, geen sprake kon zijn.

En tante Letizia, als luisterend in zichzelve, zooals ook grootvader dat kon doen, praatte na een oogenblik zachtjes door:

„Wij met ons drieën leken geloof ik het meest op onze moeder, tante Savina zeker; en jij, jij trekt naar je vader en je moeder allebei. . . en onze meisjes trekken naar mijn mans kant . . . alleen de kleine Gianni, die heeft z'n grootvaders oogen. . . zoo blauw! zoo blauw!"

En opeens zag Francesco het: die zuivere helderheden, die oolijke vragers, zeker, dat was grootvaders blik, dat was grootvaders pure en nog altijd kinderlijke belangstelling in alles.

„Weet u, wat ze in Trebiano eens hebben gezegd?" kwam hij na een oogenblik — „dat ik op u leek..."

Tante Letizia bloosde.

— Vreemd, dacht hij, en hoe lief ook, een moeder van zoo groote meisjes al, en die nog bloost!

Dan kwamen Francesco's plannen ter sprake. Voorzichtig polste tante Letizia; het bleek, dat zij

min of meer verwacht hadden, dat Francesco zou doen, wat er zoovelen deden: met de boot op en neer reizen — Spezia was duur — en dat hij bij hen zou inwonen. Ook oom Tito had dat geopperd, hoewel hij wist, dat tante Letizia hem eigenlijk niet bergen kon.

„Je hebt het gezien, veel bizonders je aanbieden kunnen wij niet, maar als je daarmee tevreden bent, ons zul je welkom zijn. . ."

„Je zou mij niet meer hoeven te betalen, dan je kost", zei tante Letizia nog, en zij bloosde opnieuw.

Francesco antwoordde niet dadelijk. Hij voelde plotseling een groote moeheid hem overvallen.

— Hier zat hij nu tegenover tante Letizia; tante Letizia van de kerstpakketten en de lieve briefjes; tante Letizia, aan wie hij zoo vaak met verteedering gedacht had, en die hem ook in deze uren zoo aandoenlijk goed was voorgekomen.

Er schrijnde iets in hem... waarom kon hij deze liefheid niet beäntwoorden zooals verwacht werd? Welke schuwheid sloot zijn gevoelens af?

Dan verweerde hij zich ook inwendig. — Hier bij hen wonen? O, zijn slaaphokje was best, maar waar moest hij 's avonds lezen of werken, vóór de kinderen naar bed waren? Alleen na tienen zou hij iets kunnen uitvoeren. En dan, nee, hij wou doen wat hij zich al bij zijn vertrek had voorgenomen,

en waarin oom Tito, voor 't geval het noodig was, had toegestemd: een kamer nemen in Spezia; hij wou eindelijk vrij zijn, vrij zijn en zichzelf worden; hij wou alleen blijven.

Hij stond op, ging naar het raam, sloot een blind open en keek naar buiten.

Op een kleinen afstand, voorbij een donkeren huismuur, schemerde in het matte licht der omnevelde maan de zee... Een stuk maar, doch vol van een geheimzinnig-doorglansde verte. En van vlak achter de borstwering, die de strandlijn verborg, ging, zwaarder dan overdag, de stem der brekende golven op de kust.

— Wat houd ik van dat geluid, dacht Francesco, — wat houd ik ervan, nu al!

Hij luisterde. De wijdheid en de eenzaamheid klonken hem tegen uit de statig-doffe daveringen, die al maar aanbruisten, de een over de ander.

Wat verder, bij een lichtval, waarvan hij de herkomst niet zag, stond een hooge palm te wuiven tegen de grijzige lucht.

Stil was tante Letizia achter hem gekomen. Zij zuchtte. „Als maar niet het slechte weer van eergisteren opnieuw begint. Vanhier naar Livorno en Napels vier dagen, van Napels naar Palermo twee... vaak vaart hij bij nacht, als er veel te lossen valt..."

Een lieve, maar klein-klagelijke bezorgdheid was

in haar stem; een klank, dien hij zich ook herinnerde, en die hem zonderling benarde in ditzelfde oogenblik.

Hij ging haastig naar zijn plaats terug. Tante Letizia bleef nog aan het raam staan, uitkijkend in den nacht.

Plotseling zei Francesco:

„'t Lijkt niet aardig misschien... U biedt mij alles zoo hartelijk aan... U heeft zich zooveel moeite voor mij gegeven... maar ik geloof toch, dat ik beter doe, eerst in Spezia alleen op gang te komen".

Hij zweeg, bang gekwetst te hebben.

Tante Letizia wendde zich om bij het raam en kwam naar de tafel. Nadenkend keek ze hem aan. Dan verdiepten zich haar trekken, en ze zei:

„Misschien heb je gelijk. Ieder op z'n beurt heeft wel eens behoefte, alleen te zijn".

Francesco was getroffen. Hoe kon tante dat begrijpen? Toch keek ze teleurgesteld. — Ze begreep het, en tegelijk speet het haar, dacht hij; welk een zachtheid trok er door haar zorgelijke oogen!

„Ik zou de Zondagen kunnen overkomen, als dat niet lastig is", zei hij beschaamd.

Tante Letizia knikte: ja, dat was goed.

Uit de kamer naastaan, vanachter de gesloten tusschendeur, kwam een paar maal het lieve geluid van een kind, dat met een zucht en een kreuntje zich omwerkt in zijn slaap. Zij luisterden beiden.

Dan, blijkbaar opgelucht, beduidde tante Letizia: nee, hij was niet wakker geworden. Droomerig nam zij het werk op, dat gerust had in haar schoot.

Francesco glimlachte. Hij zag het kleine, witgelakte ledikant, en het jongetje slapende daarin, zooals zij allen tezamen hem hadden toegestopt. Plotseling weer zei hij:

„Aan één ding heb ik niet gedacht... U is zooveel zonder oom... als ik hier van nut kan wezen, dan natuurlijk...".

Doch die noodzaak wees tante Letizia af: — vlak naast hen woonde familie van haar man, en zij hadden nog andere vrienden ook, een verdieping hooger.

„Daarom zijn we ook nooit verhuisd, al hadden we liever wat beter en ruimer gewoond".

Nog eenmaal was er in de kamer naastaan het steunen en de paar diepe zuchtjes van het slapende jongetje. Dezen keer stond tante Letizia op en luisterde bij de deur.

„Hij slaapt altijd onrustiger, als zijn vader pas weg is", zei ze, weer zitten komend, „en dan heeft hij zich twee dagen lang opgewonden, omdat er een groote neef zou overkomen... Nu dróómt hij zeker van je...".

Toen had Francesco bijna spijt, het aanbod niet te hebben aangenomen.

Voor het slapen-gaan, in een zachte eensgezind-

heid, kwamen ze overeen, dat Francesco de eerste dagen dan op en neer zou reizen, tot hij iets geschikts gevonden had in Spezia.

„Je zou kunnen wachten", zei tante Letizia nog, „tot de Livorno weer binnengeloopen is, je oom kent de stad op zijn duimpje; die zou je misschien van dienst kunnen zijn..."

„En", besloot ze, „je kamertje laten we zooals het is... je weet, dat je bed daar altijd gespreid staat..."

III

Met een overmoedige haast klom Francesco het woud door, dat aan de landzijde het woeste voorgebergte besteeg. Tusschen laurierboschjes en witte erica-struiken, die hoog zich rekten onder de met hen mede klimmende, machtige scherm-pijnen, vocht hij zich een uitweg. Dan overwon hij de woudschaduw, beklauterde de laatste rots-steilte, en met een kreet van vreugde stond hij boven!

Hoog op den bastionvormigen rots-top stond hij, en onder hem tot aan den einder straalde de wijde zee...

In de diepte zwalpte en woelde zij tusschen de kantige riffen door, een blauwgroene klotsing, paars doorschaduwd, en botste open in schuim-boeketten, uitruischende over de druipende klip-

pen; — doch peilde zijn blik de ruimte in, dan lag daar de eindeloos kabbelende blauwte, overflikkerd van millioenen zonnevonken. Totdat zij, nauwelijks meer kartelend, lichter en lichter den azuren hemel spiegelde, en de Isola Palmaria doorzichtig als een droom daaruit verrees, vóór de immer teerder glanzende verten van water.

Te weerszij van hem weken de verlatene rotskusten, door hun warm-groene pijnwouden gekroond; en klein en donker aan zijn verre, blanke baai, dook het kasteel ven Lerici.

Zoo, aan den rand der zonnige wereld, stond daar op zijn kaap Francesco en zag uit over de tintelende oneindigheid.

En telkens, uit de zachtbewogen wateren, hieven zich smachtend de lenige brekers, zij holden zich uit, doorschijnend kristalgroen, bogen zich hooger en ijler over, en stortten met een doffen plof terneder in het kokende schuim, dat joeg en bruiste op zijn rots-toren toe. Een zilte, licht-doordrenkte nevel dreef omhoog tot waar hij stond...

Vroeger, een kleine jongen, op hun rots in Trebiano, had hij in een argeloozen trots, hij wist het nog zoo goed, zich voelen zitten hoog in het midden van zijn volmaakt heelal.

Nu zag hij zich eenzaam en nederig aan de grenzen van het leven, tegenover de eeuwigheid, liefelijk en geweldig.

Dien morgen was hij den zeeweg van San Terenzo naar Lerici gewandeld, waarlangs aan het smalle strand de rijen der bruinvoetige visschers de lijnen optrokken uit de golven; boven hem over geurden de tuinen van harsig geboomte en bloesemende citroenen. Hij had de kleurige badhuisjes gezien, fleurig van veel brugjes en trapjes en galerijtjes; en eindelijk Lerici, de oude stede met haar zwart en blind kasteel, dat, zijn heuvel beheerschend, de baai afsloot.

Achter Lerici hadden vanzelf de zacht stijgende trappenwegen tusschen begroeide, oude muren hem de schemerige olijfgaarden ingevoerd. En uit die bleeke oliveten had hij toen de zonnige eenzaamheid dezer dennebosschen gevonden; totdat hij, na lang dwalen, plotseling was uitgekomen bij dezen wachtpost boven de groote zee...

Hij kwam er menigmaal sindsdien.

Stil zat hij er op den warmen rotsgrond en tuurde uit... En een milde rust overstroomde zijn hart, te midden van deze nooit rustende bewogenheid van ruischende pijnen en bruisende baren.

Hij dacht aan Ilda. Hoe anders dacht hij hier aan haar dan een paar maanden tevoren, in Malescia. Met een teêre gefolterdheid aanzag hij haar koele, grillige wezen, zooals het wufte weeldeleven haar misvormd had; en hij vermoedde daarachter

haar zieltje als een kleinen gevangen vogel in een gouden kooi, een vogel die onnoozel tiereliert den heelen dag en niet weet, dat hij het wijde leven mist.

„Arm kind", zei hij bij zichzelf.

En hij dacht ook, beschaamd, aan Carolina. Hij schuwde te denken aan haar drieste wulpschheid. Hij hoorde weer haar zielige, kleine verhalen, dien laatsten dag in Daöne; hij voelde de verlatenheid van dit ouderlooze schepsel in een nietig prentkaarten-winkeltje, en, bij haar teugelloozen aard, haar weerlooze overgeleverdheid aan het leven.

„De arme meid", zei hij opnieuw.

„En ikzelf?" vroeg hij zich af. „Ik waande mij een uitverkorene, die een Hooglied had kunnen schrijven, een liefde-dichter en een martelaar, en het was alles een stroovuur, dat dooven kon door één schop ertegen! En uit woede, dat mijn liefde een waardelooze waan was geweest, gooide ik mij in dat andere, volkomen liefdelooze, dat andere, dat mijn ziel beschadigde. — Wat ben ik waard?"

Hij had in de laatste weken de Psalmen gelezen, en niets had hem daarin zóó getroffen als het woord van den psalmist: „Ik ben hulpeloos en arm en mijn hart is wond in mij".

„Ja", herhaalde hij zacht, „ik ben hulpeloos en arm, en mijn hart is wond in mij".

Hij strekte zich achterover uit, op het kleine

rotsplateau, en lag er langen tijd, boven het groote geluid van de zee.

Hij lag er soms een halven morgen; uren, dat hij zich rekenschap gaf van niets; dat hij zich stoven liet in de zon, en drenken door zeedamp en dennengeur.

— Zijn ziel te luchten zetten, noemde hij het; want hij wist maar al te wel: het valsche zilverstuk kon hij wegslingeren, doch hoeveel troebels was er niet nagebleven in hem! Hier was het, of al het bittere wegtrok in de blauwe eenzaamheid.

Droomerig lag hij te genezen, hoog aan zijn rots-top, als opgenomen in 't oneindig zeegeruisch.

Francesco werkte in Spezia aan de Electrische Centrale, aanvankelijk, evenals te Malescia, als helper-machinist; doch het duurde verscheidene weken, voor hij zich het nieuwe systeem der Diesel-motoren had eigen gemaakt. Het duurde maanden, voor hij eenig verband vond met de kameraden. Het volk van de Riviera is rauwer, en ontoeschietelijker voor al wie niet een der hunnen is, dan de oeverbewoners aan de meren zijn. Hij verstond hen slecht, en zij van hun kant deden onwillig; de Fripa's leken er hem nog schunniger dan in Malescia. Hij was er eenzamer dan ooit.

Maar toch ervoer hij aanstonds een groot onderscheid; en de kern van dat onderscheid, bemerkte

hij, lag in den bestuurder: dáár het scherpe en koele hoofd Pandolfi, hier het wijze en warme hart Montini.

— Ja, de ingenieur Montini, dat voelde hij duidelijk, was niet het hoofd, maar het hart van de Centrale. Deze eenvoudige man, met zijn langen, grijzenden baard, den edel gevormden, kalen schedel, en zijn aandachtig je aanziende, grijze oogen, won onmiddellijk respect, maar ook vertrouwen. Er waren onder het werkvolk, als in Malescia, verscheidene socialisten; en niet minder dan de anderen waren zij den ingenieur toegewijd, die alles nu eenmaal het beste wist en van allen het beste verlangde.

Een onderdak had hij gevonden in een groot arbeidershuis, een kamer op de vijfde verdieping, die uitkwam op het trapportaal. Behalve zijn hospes, een ouden, norschen weduwnaar, kende hij er niemand; en iederen avond at hij alleen zijn avondeten, brood en worst met een slok wijn. Zijn morgenkoffie en zijn maaltijd van twaalf uur nam hij aan het andere einde van de stad, dichtbij de Centrale, in een kleine trattoria, waar zij commensalen hielden voor een zóó lagen prijs, dat er alleen volksmenschen kwamen. Ook dat beviel hem.

Zijn eenzame kamer, waar slechts het allernoodigste stond, had hij zich genoegelijk gemaakt

met een rieten stoel en een boekenrek; aan den muur hingen het portret van zijn moeder, grootvaders dierbare oude kalender van jaren geleden, en een paar prentkaarten van Trebiano.

En had hij zijn avondmaal weggeruimd en de kruimels van de tafel geslagen; dan, als hij vrij was, zat hij bij het electrisch peertje, waaromheen hij met een courant een soort kap had gevouwen, en las of dacht na.

— Hoe was het toch, peinsde hij eens, dat toen hij zijn hooge liefde-extasen voor Ilda beleefde, alle lijfsverlangen hem vreemd was geweest; en dat daarentegen zijn hartstocht voor Carolina hem algauw afkeerwekkend en verwerpelijk was voorgekomen? Kwamen dan de kinderen voort uit iets, dat beneden de hoogste liefde bleef? Het verwarde hem.

Totdat hij op een Zondagmorgen voor het portret van zijn moeder stond, en zag naar dat lief gelaat, naar die weemoedige, pure oogen, die alles hadden gezien van het leven, en die nu ook hem schenen te doorschouwen tot op den grond van zijn hart.

Het was een wondervreemd moment, want nog eenmaal had hij dit doorleefd, in een verren kindertijd; nog eenmaal — wanneer toch? — was uit dat aandoenlijk gelaat deze lieflijke en reine rust in hem neergedaald.

Toen begreep Francesco, dat een groot mysterie nog verhuld voor hem was gebleven, en dat zoomin de geestelijke vervoeringen zijner verliefdheid voor Ilda, als zijn zinnelijke lust voor Carolina, de stralende kern der volmaakte liefde ook maar in de verte hadden bereikt.

Vaak als hij aan zijn tafel te lezen zat, en zijn lectuur bracht hem aan 't denken, dan schoof hij zijn boek een eind van zich af, sloot de oogen en bleef zoo zitten, de handen onder het hoofd. En onvermijdelijk, zooals hij vroeger dikwerf meende uit te turen vanonder zijn droomgrot over het avondlijke meer, zoo zat hij nu op zijn eenzame kaap hoog boven de zee.

Had iemand hem in Malescia gezegd, dat iets hem ooit liever worden zou dan zijn Trebiano, hij zou het niet hebben geloofd. Nu voelde hij, nòg meer te houden van de zee, dan eertijds van zijn „hemelsche watervloer".

— Juist omdat de zee aardscher was, zei hij zich eens, juist omdat zij minder klaar en feilloos-gaaf was, in haar eeuwige bewogenheid.

— O, de ontzaglijke bevrijding, die de zee gaf, de diep op-ademende bevrijding! Was dat niet, omdat zij, in haar eeuwigheid, zoo menschelijk was? Ja, eeuwig en menschelijk was de zee, de eeuwig veranderlijke...

„De toornige, klagende, juichende, snikkende”, zei hij hardop, en hij verwonderde zich. Dat geleek, hij merkte het met verbazing, op den mooisten versregel, dien hij kende:

„Weenende, minnende, brándende en zuchtende”, den regel waarmee Michel Angelo in vier machtige streken heel zijn hartstochtelijk leven had uitgepenseeld.

— O, hij hield van de zee, zooals hij hield van Michel Angelo. Ook de zee, hij wist het, was vol van de universeele wreedheid, van den eeuwigen strijd om het bestaan, van den moord om het leven. Maar in de tragisch zwalpende golven verdroeg hij die gedachte lichter.

— Hoe was zijn naïeve trots op zijn volschoone bergwereld bedrogen uitgekomen, toen hij haar leven had doorzien en als den grondslag ervan het verraad en den roofmoord had ontdekt: in de lucht, waar de haviken op de angstige vogeltjes neerschoten, en de vogels wederom de insecten verslonden; in het meer, waar de visschensoorten elkander opvraten; in elken struik, tot in de aarde toe, waar al het onguur gedierte leefde van elk anders vernietiging. — Hoe had die ontdekking hem de keel toegenepen, omdat heel die hemelsche schoonheid één afschuwelijke Leugen bleek!

— De zee wàs geen leugen; want zij was een eeuwige klacht.

— En tegelijk was de zee een eeuwige, onbegrijpelijke, ontembare vreugde!

— Een vreugde? Kon dan dat gevoel van vreugde standhouden vlak naast de erkenning der verschrikkelijke waarheid, die hij onder het schoon vernis der schepping had ontdekt? en van den nòg troosteloozer nacht, die weer gaapte àchter de ingeschapen gruwelen der natuur: den peilloozen nacht van het Ik, het gierige Ik, dat alle leven dreef en drijven mòest tot den moord, en tot het bedrog, en tot de uitbuiting van ànder leven, — het meedoogenlooze Ik, dat het grondprincipe, het levensbeginsel dezer meedoogenlooze schepping was?

Met een ruk stond hij overeind. — Wat had hij over dat alles toch eens opgeschreven in dat oude, zwarte opschrijfboekje, toen hij nog een jongen was; iets, dat hem toen van zulk een onweerlegbare logica was voorgekomen? Hij ging naar de lade, waar hij het boekje weggeborgen wist, en het doorbladerend, staand bij de tafel, vond hij het:

„De mensch is slechter dan de bijen. Want hij leeft van moord, en de bijen van weldoen . . God heeft het zoo ingesteld, dat de menschen leven zouden van al wat leeft, dus van moord. Maar als de mensch dat afschuwelijk vindt, dan zou hij dus beter zijn dan God. Slechter dan de bijen, en beter dan God.”

— Beter dan God? Hoe kreeg een jongen van vijftien jaar het in zijn hoofd, zooiets op te schrijven? Beter dan God... Maar dat was immers onmogelijk! Als er iets góeds in hem leefde, hoe kwam hij daar dan aan? Wat er goeds in *hem* leefde, moest toch, oneindig grooter en volmaakter, leven in God, die hem geschapen had!

— Maar als nu zijn menschenziel, zonder aarzelen, het wreede egoïsme der schepping aanklaagde, — en het was toch góed, het wreede en het egoïste te verafschuwen — was het dan niet God-zelf, die deze wreede natuur en dit meedoogenloos egoïsme veroordeelde?

Francesco stond voor zich uit te staren. — God-zelf veroordeelde dus de schepping...?

Het was of er een wand wegschoof van voor zijn gedachte, die plotseling uitzag in een verloste verte.

„God zelf spreekt in mij, als ik de schepping aanklaag", zei hij plotseling luid in de stille nachtkamer.

Hij zette zich aan de tafel, het voorhoofd in de handen.

„God spreekt in mij..." Een verblindend licht deed hem duizelen.

„God, die al mijn cellen doorstraalt, spreekt in mij", herhaalde hij nog eens.

— Maar hoe kon dan toch, vroeg hij zich een

oogenblik later af, die wreede schepping onder het licht en het oordeel van Gods volmaaktheid zoo monsterlijk zijn uitgegroeid?

Het was of tegenstrijdige machten hem slingerden en verbijsterden.

Afwezig bladerde hij in zijn boekje. — Ja, die droom, die wonderlijke angst-droom, waaruit hij zich wakker worstelde, schijnbaar, en voortdroomde, en weer wakker worstelde, totdat hij eindelijk waarlijk wakker werd, en grootvader over hem stond gebogen om te vragen wat hij had:

„Zou zoo ook het leven een droom kunnen zijn, waaruit je wakker werdt in de eeuwige waarheid, en God over je heen gebogen?"

Vreemd bevangen staarde hij die woorden aan.

— Zou het werkelijk kunnen, dat het leven een soort droom was?

— Had hij niet eens gedacht, in dienzelfden tijd, dat de stof eigenlijk niet bestond, niet bestaan kòn? Dat moest ook in het boekje te vinden zijn. Hij herinnerde zich: het was kort voor zijn eind-examen, en hij had het opgeschreven, om er niet meer aan te hoeven denken. Haastig zocht hij, en terwijl hij zocht, bevreemdde hem: waarom had hij dit oude boekje nooit weer ingezien? Hoe lief werd het hem op eenmaal! Dit had hij alles zitten schrijven, daar hoog in Trebiano, toen grootvader nog leefde...

Hier, dit was het, een der laatste aanteekeningen. Aandachtig herlas hij ze :

„10 Juni. Ruimte moet een schijn wezen. Elke lijn is tot in het oneindige deelbaar ; werkelijk tot in het *oneindige*, want zelfs de billioenste onderverdeeling van het kleinste lijntje heeft altijd nog een afmeting, en die allerkleinste afmeting blijft nòg tot in het oneindige deelbaar, omdat zij altijd nog grooter is dan het *punt*, dat *geen* afmeting heeft. Dus elk lijntje is eeuwig, omdat je, het verdeelend, nog in geen jaar, en in geen eeuw, en in geen honderd eeuwen, het afmetingloos onderdeel bereiken kunt.

„Maar omdat dus elke lijn, kort of lang, uit een eindeloos aantal lijntjes bestaat, is dus een korte lijn even lang als een lange lijn. Want eindeloos is eindeloos. En omdat er dus geen werkelijk verschil bestaat tusschen lang en kort, kan afmeting, en dus ook ruimte, niet iets werkelijks zijn."

En een bladzijde verder las hij nog :

„Binnen elke bloem, binnen elke atoom van die bloem is de peillooze eeuwigheid, omdat de deelbaarheid tot aan het afmetingloos punt eeuwig is.

„En binnen in mijzelf is dezelfde peillooze eeuwigheid van het tot in eeuwigheid deelbare. In elk atoom van mijn handen, van mijn oogen, kan een oneindig heelal aanwezig zijn."

Francesco las het, en het was of een blauwe helderheid de woorden doorgloeide.

— Hoe was het mogelijk, dat hij dit geschreven had, vijftien jaar oud, en dat hij er later wel eens vaag aan gedacht had, zonder belangstelling, als aan iets waaraan men toch niets had... Hoe was het mogelijk!

Want dit alles was een wonder. Het was klaar als water, en het was een waterklaar wonder!

Een groote vervoering greep hem aan. Hij zag plotseling de stof doorzichtig. Hij zag zijn eigen lichaam, een ijlen, onwerkelijken wand tusschen de eeuwigheid om hem en de eeuwigheid in hem...

— En zoo was het met alle voorwerpen, alle planten, alle dieren; onwerkelijke schijnbeelden waren ze tusschen peillooze eeuwigheids-verschieten...

— En het heelal van al die schijnbeelden, — het heelal, dat bestond uit onbestaanbare ruimte, was het dus niet in werkelijkheid gelijk een droom? Smolt het niet weg in het eeuwig licht der waarheid Gods?

Boven in het groote arbeidershuis zat in een schamele kamer van de vijfde verdieping die jonge man, Francesco Campana; en hij stond op, en voelde zich duizelig-licht staan in dit alles doorstralend, goddelijk licht.

„God!" stamelde hij, en zijn stem verstierf tot

toonloosheid: „Dus dit duister Heelal zou een droom kunnen zijn, en de groote al-moord een droom, en het genadelooze Egoïsme een droom...?"

„En gij, God! gij het Licht! gij het eeuwige Licht?"

Hij zweeg, hij slikte. Zijn gehemelte was dor.

„Maar o God! zijt ge ook Liefde?" fluisterde hij op eenmaal hartstochtelijk voor zich heen, „zijt ge óók Liefde, zooals Grootvader zei op zijn sterfbed, dat gij Liefde zijt? — Want àls ge Liefde zijt, waarom dan, God, deze ontzettende droom, benauwender dan de verstikkendste nachtmerrie? Waarom deze onontkoombare droom van moord en van misdaad? Waarom, waarom, — als ge Liefde zoudt zijn?"

TWEEDE HOOFDSTUK

I

IN het gezin van tante Letizia voelde Francesco zich bij iedere overkomst gelukkiger, en het verwonderde hem bijna, omdat hij met niemand tot bizondere vertrouwelijkheid geraakte. Het leek, of in dit huis het geluk tastbaar aanwezig was, terwijl, als hij de menschen afzonderlijk naging, hij nergens de duidelijke bron van dat geluk kon vinden.

Matilda en Rosa waren onbewust levende beestjes, lief, gelijkmatig vroolijk, en een klein beetje dom.

Oom Bernardo, wanneer Francesco hem thuis vond, vulde de kleine ruimte met zijn breed postuur en bezadigde luidruchtigheid. Hij was als met vacantie. Overdag zat hij in zijn hemdsmouwen, 's avonds. als het kouder werd, stak hij in een ruigen jekker. Hij nam het ervan, liet zich bedienen, at veel, sliep veel, zong, of zat zijn courant te lezen. Iedereen verwende hem, niemand sprak hem tegen. In al zijn goedhartigheid had hij een onbetwist gezag. Voor Francesco was hij altijd even hartelijk, nam hem ook volstrekt niet

kwalijk, dat hij hun gastvrij aanbod had ontweken. En toen tante Letizia eens de kamer uit was, had hij met een knipoog gezegd: „Welnee! moeders pappot... 'k vat 't best, hoor, een jonge kerel wil wel eens vrij zijn! Wat?" — Hij begrijpt geen steek van me, dacht Francesco, maar wat een goeie vent!

En tegen dat hij weer naar zee moest, ontstak oom Bernardo in een plotselingen ijver, zocht en vond altijd iets om te timmeren of te verven in huis. Wat hij deed, werd goedgekeurd en geprezen. Onderwijl vermaakte hij zijn toeschouwers met honderd kluchtige verhalen over wat hem gebeurd was in de havens van Napels en Palermo en Cagliari. Tot hij op een dag zijn uniform aanschoot, zijn pet met de gouden biezen opzette, iedereen vaarwel kuste, „courage allemaal" zei, en vertrok. — Dat was àl gulle goedgezindheid, rond en robust, maar Francesco voelde toch geen werkelijke verwantschap met dezen man, hoe graag hij hem ook mocht.

Tante Letizia, de dagen door, was gewoonlijk zeer stil. Zij had een bijna meisjesachtigen schroom om zich te uiten, en het liefst ging zij maar ongemerkt haar gang, verslonden in tallooze kleine zorgen voor alles en iedereen. Haar groote liefde voor haar man, saamgedrongen telkens weer in die luttele dagen van samenzijn, leek haar soms

inwendig te verteren. Als hij vertrokken was, viel er een nog zorgelijker stilheid over haar, waaruit zij, al naar de terugkomst naderde, met kleine, fijne gezegden placht op te leven. Het leek Francesco vaak, of een ongeweten gemis haar natuurlijke wezen verhinderde uit te groeien. Haar verlegenheid hield hem van haar verwijderd.

En zoo, aan niemand in 't bizonder zich nauw verbonden voelend, schreef Francesco den weldadigen gemoedstoestand, die hem altijd weer in dit huis beving, toe aan de tegenwoordigheid van het kind. Kinderen waren er nog nooit in zijn leven geweest. Hij voelde plotseling, dat hij dolveel van kleine kinderen hield. Des Zondagsmiddags, teruggekeerd van zijn eenzame zwerftochten door de zeepijn-wouden achter Lerici, was het hem telkens een nieuwe verheuging te merken, hoezeer het jongetje gesteld was op zijn wandelingetjes met oom Cechino. Zij gingen samen kuieren naar het strand, zaten tegen den strandmuur, of op de rotsblokken bij het badhuis. De kleine Gianni zocht gekleurde kiezels; de doorzichtig blauwe noemde hij druifjes, en de groene heetten vogeltjes. Voor alles had hij zijn namen en naampjes. En hij had ook tien vragen voor één antwoord.

Hij vroeg, waarom alle steentjes, die hij vond, „mollig" waren, — hij bedoelde afgerond en glad-

geslepen —; waarom de visschen niet hard weggezwommen, als de mannen met de netten kwamen; en waar de scheepjes bleven, als hij ze weg zag zinken achter den horizon.

En bij iedere vraag keken zijn zuivere blauwe oogen Francesco aan, vorschend en met een zoo grooten ernst, als men maar zelden bij volwassenen ziet. Hij wilde terdege weten, dat ook het antwoord ernstig bedoeld was.

Op een keer wandelden zij in de olijfbosschen boven San Terenzo.

„Oom Cechino", vroeg het jongetje opeens, alsof iets hem had doen schrikken, „hoe kan er hier wind zijn?"

„Wat bedoel je, Gianni?"

„Ik dacht, dat de golven den wind maakten", zei hij verbijsterd, „en nu komt de wind uit de boomen . . ."

Francesco voelde soms een vreemden eerbied voor dit kind, een bevangenheid, die hij tegenover groote menschen niet kende. In zijn lange eenzaamheden in Spezia gingen vaak zijn gedachten uit, zoekend het teere schemerwezen van zoo een zieltje te doorpeilen. Het leek hem een heilig geheim.

Andere malen was het jongetje van een speelsche onnoozelheid, en zijn dwaze sprongetjes en kreten van klein, wild diertje zetten ook Fran-

cesco tot een sinds lang niet meer gekende uitbundigheid aan. Als twee jonge honden rolden zij soms over de strandkiezels.

— Net de honden van Uberto! dacht Francesco later, en er kwam een voldaanheid in hem opbloeien, iets zoo bevredigds, of hij aan een diepe natuurwet had gehoorzaamd.

Zoo verliepen zijn eerste maanden te Spezia. Op de Centrale begon hij thuis te raken. Toen de monteur eens ziek was, kreeg Francesco hem te vervangen bij den aanleg van een nieuwe lijn buiten de stad. En vier avonden in de week, op raad van den ingenieur Montini, volgde hij een cursus. Later in den avond, op zijn kamer, moe van den langen dag werk, maar 't hoofd helder door het wetenschappelijk onderricht, zat hij graag nog na te denken over de dingen, die het meest van al hem ter harte gingen.

De verblindende gedachten, die hem voor korten tijd aangegrepen hadden, lieten hem niet meer los. De ruimte, de stof een schijn . . . de schepping, die eigenlijk niet bestond . . . het beangstigde hem, en het trok hem met magnetische kracht. Het was, of hij duizelde aan een afgrond, en terug trad, en toch toeven bleef, gekluisterd aan dit lichtend uitzicht op de eeuwigheid en dat zich niet weer sloot.

— De stof een schijn, en een schijn dus de wreede schepping van het Egoïsme; een verschrikkelijke droom, waarvan hij de reden niet begrijpen kon, maar hij zag, dat het een droom moest wezen, en hij zag de ontzetting van dien droom, een ontzetting, die niemand scheen te zien; — doch hij besefte óók, dat het God was, die, zijn schijnleven doorstralend, hem dit zien deed, en dat God het eeuwig bestaande moest wezen, héén door den tijdelijken schijn der niet werkelijk bestaande schepping.

En steeds trachtte hij deze dingen dieper en scherper te doordenken. In scheuten van licht stonden zij telkens een oogenblik als doorzichtig voor zijn starende gedachte.

— De schepping een schijn, een droom... Maar bestond de zee dan niet, het gebergte? Bestonden de steden dan niet met hun geschiedenis van eeuwen, Rome, Jeruzalem? Bestond Ilda niet? Bestonden de honden van Uberto niet, een geit als Bettina?

— Zeker, dat alles bestond onloochenbaar; maar er was bestaan en bestaan. Een droombeeld bestond toch ook; je herinnerde het je soms jaren lang, en niettemin was dat een vluchtiger en onwerkelijker bestaan dan het wereldsche bestaan. Achter den droom leefde de werkelijkheid, en zoo leefde achter de betrekkelijke werkelijk-

heid, waarvan je het schijnwezen immers bewijzen kon, een andere, nog veel werkelijker waarheid, die de eeuwigheid Gods moest wezen.

— Was het niet, of je die soms binnen zag door de oogen van de menschen en de dieren? Was er ééne Ilda, het grillig en vaak harteloos meisje, of was er niet ook nog een andere, ongrijpbare Ilda, die hij eens weg zag vluchten achter haar schuwen blik? En waren er alleen die stomme beesten, Uberto's honden, de geit Bettina? Of was er nog een onbekende, donkere wereld van weemoed, — een ziel, die uitkeek, had hij eens gedacht, als uit een gevangenis?

— Wat was dat rijk, waar de vluchtende Ilda en de gevangen dieren-zielen leefden? Was het dichter bij de eeuwigheid misschien dan deze zichtbare wereld?

Hij herinnerde zich opeens het oogenblik, dien onvergetelijken, laatsten kerstmorgen bij grootvader thuis, dat zij, samen nadenkend over dien vreemden kalender, die hem voor de eerste maal de oneindigheid van het kleine had onthuld, elkanders oogen doorpeilden, en hij het duizelig gevoel had gehad, alsof hij binnenzag in een eindeloos lichtend geheim, en of hij een vreemde werd voor zichzelf . . . Was dat niet, omdat hij binnen had gezien in een voorhof van Gods eeuwigheid, waarin hunne schijnvormen onwerkelijk werden?

Meer dan eens kwam hem ook de blinde muziekmeester in de gedachten, over wien dokter Carobbi gesproken had. Hij informeerde een paar malen, waar de maestro Taviglia woonde. Ze zeiden hem : het straatje achter de kerk van Sant'Antonio, een groentewinkeltje, en daarnaast een donkere trap . . . Doch het jaar liep al op zijn eind, en nog had hij het beloofde bezoek niet gebracht.

Met Kerstmis zou Francesco geen vrij-af krijgen, en den Zondag te voren, bij zijn heengaan, riep tante Letizia hem in de keuken.

„Je zult het Dinsdagavond wel eenzaam hebben", zei ze, „ik heb een paar versnaperingen voor je ingepakt . . ."

En ze gaf hem een pak mee, gelijkend op de pakken, die hem in Trebiano en in Malescia zooveel vreugde hadden gebracht. Een kleur, of hij een schooljongen was, die een onverwachte belooning oploopt, steeg hem naar het hoofd. Moeilijk had tante Letizia hem een grooter plezier kunnen doen dan met deze kleine daad, die zijn kerstavond verlichten ging door een zoo vriendelijk venster op het verleden.

En in het vertrouwelijke van de gewekte kerststemming vroeg hij, niet zonder een glimp van spot:

„En gaat er nu ook zoo'n pak naar tante Savina ?"

„Ik vrees", zei tante Letizia voorzichtig, „dat ik dáárvoor dit jaar geen tijd zal hebben". Maar ze zei het tegelijk met een zoo fijn en oolijk lachje, dat Francesco voor de eerste maal een diepe innerlijke verwantschap tusschen haar en grootvader voelde, en een koddigheid, die hij nog niet bij haar had opgemerkt.

Dien Dinsdagavond, toen hij om tien uur van zijn Centrale kwam, zette Francesco zich tot het schrijven van zijn verschillende kerstbrieven.

Hij schreef het eerst aan Uberto en vertelde hem uitvoerig over tante Letizia en oom Bernardo en over den kleinen Gianni, die grootvaders oogen had; — „zoodat, als u híer eens op bezoek kondt komen, het u zeker beter bevallen zou dan toen dien morgen in Malescia!"

„Mijn werk geeft mij voldoening; het is wel niet precies „geleerdheid", maar geleerdheid is ook niet noodig, als je wat nuttigs doet. En de haas, waar ik op jaag, de electriciteit, loopt nog veel gauwer dan de uwen. Misschien ligt er wel sneeuw in Trebiano vandaag. Kon ik u nog eens zien uittrekken met Fido en Diana, net als vier jaar geleden!"

Hij schreef aan dokter Carobbi, en poogde hem te doen begrijpen, hoe het met hem stond: „Ik begin mij gelukkiger te gevoelen, dan ik sinds maanden in Malescia was, misschien gelukkiger

dan ik er ooit was, ondanks uwe genegenheid voor mij. Met niemand heb ik hier tot dusver vriendschap aangeknoopt, — tenzij met één grooten en heel vertrouwelijken vriend: de zee! Maar mijn afzondering weegt mij geen oogenblik. In het nieuwe jaar hoop ik spoedig eens uw groeten aan den maestro Taviglia te brengen".

„Ik studeerde het een en ander voor mijn vak, (wij hebben hier de gas-motoren van Diesel) en ook volg ik verschillende avondcursussen in algebra, meetkunde en natuurkunde. Later neem ik er scheikunde bij. Dat alles is het voordeel van de groote stad boven Malescia. Gelezen heb ik overigens nog weinig; maar wel heb ik veel nagedacht over een onderwerp, dat wij vroeger eens bespraken, over de wreedheid in de natuur en over den Schepper. Het zou moeilijk zijn, dat uit te leggen, maar toch zou ik het wel eens willen probeeren, al weet ik ook, dat u er anders over denkt".

Dan schreef hij aan tante Letizia, en deed haar een hartig verslag van hoe de zandtaart ongebroken uit het pak was gekomen en tandtergend te wachten stond op de commode, tusschen de gebakken sardinen en den zak dadels, om straks feestelijk te worden aangesproken; en dat hij haar kerstbriefje had gevonden.

„Ik zie u samen zitten vanavond. Gianni ligt

achter de tusschendeur en slaapt. Oom heeft zijn nieuwe paarse mouwvest aan, en de meisjes haar nieuwe winterjurken, en straks gaan ze gedrieën naar de nachtmis, terwijl tante op Gianni past. Was ik maar vrij, dan deed ik het, en wat graag!"

En als daar de drie brieven dan voor hem lagen, elk in zijn enveloppe met het adres, ontbloeide er in zijn hart een plotseling geluk. Hij zat te kijken naar die drie namen, achter elken waarvan een ontroerende werkelijkheid leefde. Hij zag ze als goudachtige vizioenen in de diepte van den kerstnacht, en hij voelde zich rijk.

Hij dacht aan Uberto, daar ver, in zijn lage boerenkamer, turende in het houtvuur; aan dat oer-trouwe wezen, zoo ruig en zoo vast als een rots; aan dien vriend, die, al zagen zij elkaar ook in jaren niet, ja, al zouden zij elkander nimmer terugzien, hem toch nooit vergeten zou, en zeker dezen avond aan grootvader dacht, en aan hem.

Dan zag hij, bij zijn groene studeerlamp, den dokter. Bleek, de levendige, bruine oogen vol fijne, verstandige goedheid, keek die hem aan.

Hoe hield hij van die beiden. En zij hielden van hem.

Hij voelde ook, dat hij veel hield van tante Letizia, de schuchtere, teruggetrokkene, in haar volkomen wegcijfering van zichzelve; en het meest

nog hield hij van iets in haar, iets anders, dat zij hem nog nooit getoond had, en dat hij toch zeker wist, dat er was.

Dan waakte met een groote innigheid een wijle zijn gedachte over het witte bedje, waar met een kreunenden zucht de kleine slaper zich omwerken zou in zijn slaap, opgewonden van den vreugde-avond.

— En Agata? vroeg hij zich eensklaps af... Agata? Hij werd er zich bewust van, dat hij deze maanden herhaaldelijk aan haar had gedacht. Of gedacht? Het was vreemd, hij had haar zien aankomen door het schemerlicht, zooals hij haar gezien had, dien avond na het onweer, aan de kade van Malescia. Moest hij Agata niet een bericht zenden?

Hij hield zich voor, dat hij het had beloofd, bij dat laatste gesprek aan de boot. En hij begon een brief, maar het vlotte moeilijk. Onzeker wat er boven te zetten, was hij zonder opschrift begonnen. Evenals aan Uberto verhaalde hij, maar korter, over zijn leven hier; alleen kwam hij er al schrijvende toe, meer bizonderheden over Gianni te vertellen. Toen het briefje voltooid was, zette hij erboven: „Beste vrienden", als ware het ook voor den vader bedoeld.

Een langen tijd bleef hij peinzende; hij dacht aan Trebiano, aan Malescia...

„Driemaal is zij mij verschenen" — zoo kwamen eensklaps de woorden op hem toe.

„Waarom zeg ik: verschenen?" vroeg hij zich verbaasd af.

„Maar wàs het niet, of ze mij verscheen, hoog op den steiger, toen ik daar op het dek zat met Carolina?"

Dan sloot een schuwheid zijn denken af. Hij dwong zijn gedachten andere wegen uit.

Hij toefde de kerstavonden langs der verloopen jaren. Dien heerlijken, laatsten met grootvader; den vreemden, om niet te zeggen mallen, bij Uberto, die, gepakt in zijn sjaal, voorgaf niet te kunnen spreken, en daarom speelden zij kaart... Francesco moest lachen; om zijn dwaze grollen had hij Uberto bijna nog liever.

Hij herdacht ook de beide kerstfeesten in Malescia; hij zag den winkel, waar redeloos nu het opgetuigde boompje op de toonbank zou staan; het boompje, dat ze niet aanstaken... Maar hij merkte, dat er geen bitterheid in hem was.

— En zou tante Savina nu aan niemand meer een kerstbrief schrijven, nu oom Cesare dood is? Welk een leegte was er in die harten. — De ploeteraars, dacht hij. Daar zat hun kleine kringetje: oom Tito, het hoofd vol berekeningen, tante Savina, Pietro...; Gherardo, als hij vrij was, zou zeker zijn kerstvreugde niet bij hèn zoeken. Ja, aan

Gherardo zou tante Savina wel een kerstwensch gestuurd hebben, wie weet met welk een bekommerd hart... En zelfs voor een kerstpakket zou zij nù den tijd hebben gevonden misschien.

't Was plotseling, of hij toch een anderen kijk op haar kreeg; of hij door iets heen zag... Arme tante Savina!

En in zijn verteedering wies het gevoel, dat hij zelf ook schuld had gehad. Was hij niet dadelijk, bij wàt zij ook deed, met een ongunstigen uitleg klaar geweest? Had zij het wel zoo slecht met hem voor, als ze zei — wat hem destijds zoo woedend maakte — dat hij het te eenzaam bij grootvader had gehad, of dat grootvader „lichtzinnig" met zijn leeren was geweest? Goeie grootvader! En toch, zij, van hun standpunt, hadden misschien geen ongelijk...

„Heb je 't nou niet goed bij ons?" hoorde hij haar weer vragen. De stakkerd, hij had zijn hoofd teruggetrokken onder het vriendelijk gemeende streekje over zijn haar. En na dien eersten muziekmiddag bij dokter Carobbi, haar zielige moedertrots: „Gherardo houdt veel van muziek"...

Hij kreeg op eenmaal zoo'n medelijden met haar, dat hij een velletje postpapier nam en deed, wat hem een halven dag tevoren nog onmogelijk zou hebben toegeschenen: ze een kerstbrief schrijven. Na zijn vertrek uit Malescia had hij hun alleen

maar een briefkaart van goede aankomst gezonden.

Hij schreef hartelijker, dan hij sinds grootvaders dood ooit voor hen had kunnen zijn. En hij was tevreden over wat hij geschreven had. Maar tegelijkertijd zag hij duidelijk, dat hij goed had gedaan met in het huis der Rovero's niet te blijven.

Hij doorproefde den donkeren tijd in Malescia, zijn verzet tegen oom Tito, zijn vreugdeloos bestaan in dat huis, zijn komst aan de Centrale... Ilda... Carolina...

„En toen, op het eind, kwamen de drie verschijningen van Agata", — zoo wendden zich zijn gedachten plotseling den cirkel weer rond.

Hij herleefde die drie verschijningen als doordringende droomen, waarvan men geen enkelen schakel meer vergeet. Hij gaf ze namen : de treurende, de waarschuwende, de vertroostende...

Een geheimzinnige lotsbestemming voelde hij zijn leven doorweven. Hij voelde zich klein en gelukkig. Klein en nietig, een verloren vlok leven, en die toch naar een innerlijke wet wonderlijk voortgedreven werd.

Een nog veel diepere bewogenheid dan in het begin van den avond vervulde heel zijn wezen. In een licht-doordrenkte helderheid zag hij de beelden trekken voor zich heen...

„De treurende, toen zij met mij op den drie-

sprong stond en mij van haar vervreemd gevoelde" — hij zag haar verbleekende wangen, en haar droeven rooden mond— ; „de waarschuwende, toen zij mijn vernedering zag", — en hij zag haar staan, hoog op den steiger, een smartelijke verwondering in haar oogen — ; „de vertroostende, toen na de dagen der bitterste vertwijfeling haar liefheid mij beroerde", — en hij zag haar beschroomde verwarring, toen hij zei naar Spezia te vertrekken.

Plotseling schoof hij het briefje, waar het adres al op stond, naar het andere eind van de tafel.

En zonder veel na te denken, als opkomend elk woord uit het onbewuste van zijn wezen, schreef hij een ander, veel korter. Hij schreef :

„Lieve Agata, was het niet een vreemde, een wonderbaarlijke toevalligheid, die ongewild ons tot driemaal toe tegenover elkaar bracht? Zooiets kan niet zonder beteekenis zijn ; laten wij luisteren naar wat het misschien zeggen wil. Zoodra ik met het voorjaar eens vrijaf kan krijgen, kom ik naar Porto San Salvi of naar Trebiano. Leef tot zoolang gelukkig. Groet je vader van mij".

Lang bleef hij turen over de letters. Een groote kalmte kwam zijn bewogenheid langzaam overschijnen.

Dan voelde hij, dat hij moe was, en dat hij wou gaan slapen.

Den volgenden morgen, nog niet uitgerust van zijn lange nachtwaak, en wat nuchter wakker wordend, zag hij allereerst het briefje, dat open op zijn tafel lag.

Met vreemde oogen las hij het. — Hoe had hij dat kunnen schrijven? Tot wat leidde het? Tot wat bond het hem? Hij begreep zichzelf niet. — Wat was het dan, dat hij voelde voor Agata? Had hij Agata lief? of had hij de Agata van zijn jeugd nog altijd lief? Had hij nu al Ilda vergeten, die „liefde voor zijn leven", die een stroovuur bleek? Het bleef hem alles duister dien morgen. — Wat was een menschengeest toch wankel! Liet hij geen onberaden dingen doen...

En voor hij naar zijn werk toog, nam hij het eerste briefje, dat aan de „beste vrienden", en deed het bij de vier andere, om ze samen te posten.

Maar het laatst geschrevene verscheurde hij niet. Hij legde het in de la van zijn tafel, onder een stapeltje papieren, die hij daar bewaarde.

II

Het werd een goed eind in Januari, voor Francesco besluiten kon tot zijn bezoek bij den blinden muziekmeester.

Niet zonder moeite vond hij, in het straatje achter de kerk van Sant' Antonio, den verdoken groentewinkel, waarnaast een donkere trap omhoogspookte in een nog donkerder huisholte. Bij het vlammetje van een lucifer klom hij naar boven, en vond op de tweede verdieping het naambordje: „Egidio Taviglia, maestro di musica".

Tweemaal moest hij bellen. Dan deed een vrouw uit het volk hem open, een verwaarloosd uitziend, mager mensch met een stuursch gezicht onder dicht gekript, zwart haar, — een type zooals hij er al veel gezien had in deze streek.

Toen hij het doel van zijn bezoek kenbaar maakte, werd ze plotseling heel vriendelijk.

„Kom binnen". Haar kleine, in vele rimpels weggeplooide, maar tegelijk zeer uitdrukkingsvolle oogen keken hem onderzoekend aan. Door een duistere gang bracht zij hem naar een smal en kaal vertrek, waar in de diepte, onder het licht bij de piano, een gedrongen mannengestalte stond, het bleeke hoofd in een gespannen opmerkzaamheid naar de deur gewend. De handen naast zich neer, stond hij, vrij in de ruimte, en maakte geen beweging om den bezoeker tegemoet te komen. Er was iets onwerkelijks aan zijn wezen, iets fel speurends en iets in zichzelf beslotens tegelijk.

„Hier is iemand van dokter Carobbi uit Malescia", zei de volksvrouw met een verheugden toon in haar schorre stem. Daarop sloot zij de deur achter den bezoeker dicht.

Francesco, wat bevangen, ging op de gestalte bij de piano toe, zei een enkel woord over den dokter, en over het misschien onbescheidene van zijn onverwacht bezoek . . . Het nog altijd vreemd aan den korten nek naar voren speurende hoofd, richtte zich tot de hoogte van Francesco's gelaat; 't scheen als op wacht te zijn geweest naar den klank der eerste woorden, die vallen zouden, en over de zware trekken kwam een luchtig lachje gegleden, dat het op eenmaal zeer beminnelijk maakte.

„Wie mij de groeten van dokter Carobbi brengt, is welkom". Warm klonk zijn zelfverzekerde stem.

Zonder mistasten trok hij den stoel, die naast hem stond, naar voren, om zijn jongen bezoeker te doen zitten. Hijzelf, kleiner dan Francesco, bleef staan, losjes op de piano geleund. Toen Francesco wou opstaan, om van achter uit het vertrek den daar nog aanwezigen stoel te halen, beduidde de ander hem, dit niet te doen. De nauwelijks begonnen beweging had hij aanstonds waargenomen.

Zij praatten over Malescia en over Spezia,

over de menschen hier en de menschen daar. Francesco zei, dat Spezia hem beter beviel.

„Wat mij betreft", zei Taviglia, „ik zou graag in Malescia zijn gebleven; ik had er onder den burgerstand veel leerlingen ... hier gaat het minder gemakkelijk. Maar ik heb Malescia moeten opgeven ... het was noodig".

Hij zei het zóó, dat Francesco niet dorst vragen, waarom dat noodig was geweest.

Dan werden hem, de eene na de andere, een aantal bedachtzame vragen gesteld; 't was, of de blinde al tastende den aard van zijn bezoeker te peilen zocht. En daarna sprak hij zelf, langzaam en stellig, toevend langs menig nadenkend „omdat", rustgevende pleisterplaatsen van een geest, gewend te reizen door de eenzaamheid van zijn eeuwigen nacht. Totdat hij een geliefkoosde meening bereikte, die hij kort als een aphorisme overeind zette, vaststaande formule, waarin hij voor altijd zulk een bevinding had besloten.

„Kijk", zei hij na een tijdje, en wees op een portret in een ovale, zwarte lijst, dat boven de piano hing, „dat was mijn vader. Zie je wel, wat een prachtige, witte baard, en wat een diep doorgroefd voorhoofd? Mijn vader was ijkmeester".

Het viel Francesco op, hoe de blinde herhaaldelijk sprak over het uiterlijk der dingen; 't was, of hij de beschrijving ervan zocht. Hij gaf kleuren

aan, prees uitzichten, ontleedde ze; ja, 't leek wel, of hij bij voorkeur het woord „zien" gebruikte. Ook trof het Francesco, dat hij geen enkele, zelfs maar verwijderde toespeling op zijn misdeeldheid had gemaakt.

Wat later kwam heel stil een lang, oud man binnen, een man uit het volk in hemdsmouwen en een zwart wollen vest. Zonder gerucht liet hij zich neer op den stoel bij de deur, en daar, de armen over de borst gekruist, bleef hij zitten luisteren. Hij had een lang gezicht met diepe, slappe trekken, en groote, smeulend bruine oogen, waarin een vreemde uitdrukking was, als van een zacht maar schuw dier. Hij sloeg ze neer, als men hem aanzag. Bij blijkbaar bekende redenatie's van den blinde had hij een verheugd en bewonderend lachje, en knikte herhaaldelijk.

De blinde, door een paar lichte wendingen van het hoofd, gaf blijk zijn aanwezigheid te weten, doch hij betrok hem geen enkele maal in het gesprek.

Nog een poos later verscheen opnieuw de slonzige vrouw. Zij bracht, wat schutterig, koffie binnen. De man schonk in en presenteerde. Hartelijk drong de blinde bij Francesco aan; hijzelf bedankte met het korte gebaar van wie gewoon is, zijn ja en neen als onveranderbaar aanvaard te

zien. Dan zei hij, met een enkel woord ook, dat de anderen zich zouden bedienen.

Hij stond nog altijd naast de piano; de vrouw zat in den kamerhoek bij de deur, de man stond naast haar. Ze dronken hun koffie, en zeiden niets. Zij hadden den blinde „maestro", meester, genoemd.

Als de koffie gedronken was en zij het vertrek hadden verlaten, zei Taviglia:

„Zonder deze vrouw zou mijn leven een onmogelijkheid zijn".

„En de man, met zijn goedige gezicht en zijn zachte oogen?" vroeg Francesco.

De ander antwoordde niet op deze vraag.

„Zij heet Gina", zei hij alleen.

Het blinde masker trok nog dieper in zichzelve weg, werd bijna stug. Francesco voelde zich wonderlijk bevangen. Wat was er in dit wit-wandige, ternauwernood gemeubeld vertrek, dat hem zoo ontroerde? Hij herinnerde zich een soortgelijken indruk, den eersten avond bij tante Letizia. Daar was het, of de doode dingen alle een geheimzinnig eigen leven hadden; hier scheen de blanke atmosfeer zelve te leven. Of was het alleen de figuur van den blinde, zooals hij daar stond in zijn oud, bruin colbert-pak, te vierkant voor hem en te wijd, en waarin bevreemdend een te kleurige das stak met een groote, flonkerende doekspeld,

— zooals hij daar stond, wat schamel en zonderling, en toch zoo krachtig, zoo vrij en onaantastbaar? Francesco zag het geelbleeke gelaat met de stoere trekken, den sterken neus, de vastbesloten lippen onder de korte, ruige snor; en daarboven de geloken oogen, die in een vage beweging een enkele maal opknipten en dan de schijnbaar ongedeerde, bruine pupillen ontdekten. Hij voelde, dat er een groote kracht uitging van dezen man.

Na een tijdje kwam er een jongmensch gitaarles nemen, en moest Francesco vertrekken. Sinds dien avond kwam hij veel bij den blinden muziekmeester.

Toen hij, een volgende maal, de bel had overgehaald, hoorde hij piano-spelen zooals een kind doet, en hij meende al onverrichterzake te zijn gekomen. Maar Gina zeide hem even te wachten. Zij zou vragen, of de maestro hem misschien ontvangen kon.

Een oogenblik later kwam zij terug, en tot zijn verwondering werd hij niet in de kamer van de piano gelaten, maar zij ging hem voor, een trapje af, naar een deur, die openstond op een aartsvaderlijke keuken.

Er brandde een houtvuur in de schouw, en daarbij, op een laag bankje, zat de blinde, met

de zwiepende bogen van een dun en glimmend riet naast zich, en matte een stoel.

Getroffen bleef Francesco op den drempel staan. Taviglia had zich opgericht. Was het door het overeind komen uit zijn gebogen houding, dat een vurig vlekje zijn bleeke kaken kleurde? Hij stak zijn hand uit in Francesco's richting.

„Welkom", zei hij ; en nog sterker blozend : „Ja, de menschen, die voor muzieklessen komen, behoeven niet te weten, dat ik dit ook doe. Maar ik schaam er mij volstrekt niet voor. Waarom zou ik niet een handwerk uitoefenen, dat ik geleerd heb, als ik daar een eerlijk stuk brood mee verdienen kan?"

„Ik vind het nog knapper, dat u dit kunt", kwam Francesco warm, „dan pianospelen".

„'t Is allebei een kwestie van oefening", zei de blinde eenvoudig.

Hij zette zich, en, het hoofd geheven, alsof hij zoo beter kon voelen, wat hij deed, ging hij onmiddellijk voort, het dunne, gladde riet in het eiken raam te matten.

Zwijgend zag Francesco toe. Wat deed hij het prachtig ! Alle gaatjes binnen hun fijne zeshoekjes legden zich precies gelijk uit, het eene na het andere, tot een strak gespannen vlechtwerk.

„Is Battista nog niet thuis?" vroeg Taviglia na een wijle.

„Nee", zei Gina, „nog niet". Zij zat aan tafel onder de lamp en las een courant, haar ragebol vlak boven de letters en bijwijzend met haar zwarten nagel. Uit de verre kamer tikkelde een kinder-oefening.

„Hoe laat is het?" vroeg de blinde weer. Iets scheen hem zorg te geven.

„Half zeven", antwoordde Francesco.

„Madonna, al half zeven...", zei de vrouw. Werktuigelijk ging haar hand naar den rozenkrans, die naast haar lag.

Toen kwam Battista van zijn werk. Hij groette met een goedenavend, zette zich tegenover Gina aan de tafel, en stopte een pijp.

Eensklaps luisterde de blinde op.

„Gina, ga zeggen, dat het in de voorlaatste maat geen *mi* maar een *fa* is. Daarna 36, vier maal, en dan kan ze gaan."

Gina stond dadelijk op.

„De voorlaatste maat?" vroeg ze.

„Ja, een *fa*, geen *mi*".

„En zesendertig", mompelde Gina voor zich heen, terwijl zij de keuken uitging.

„'k Laat de kinderen hier oefenen, zoolang ik niet te veel lessen heb", lei Taviglia aan Francesco uit. „Ze studeeren thuis slecht, en het kost mij niets . . . dan slijtage aan mijn piano. Zoo slijten wij samen, mijn piano en ik".

Gina's man knikte en lachte steelswijs Francesco toe, als in een verstandhoudelijke uitnoodiging tot gezamenlijke bewondering. Dan keek hij weer vóór zich en smakte aan zijn pijp.

Er werd weinig gesproken. Een weldadige ontroering doorstroomde Francesco's hart. Hij moest al maar kijken naar de fijne bedrijvigheid dier kleine, witte, krachtige handen, en naar het in inwendige aandacht geheven, blinde gelaat.

„Hoe komt de maestro er toch toe, ook stoelen te matten?" vroeg Francesco, toen hij eens bij Gina in de keuken zat, daar een les nog niet geëindigd bleek.

Het was, of die vraag de vrouw overrompelde; ze keek boos en antwoordde eerst niet.

„'t Is geen werk voor hem" kwam ze eindelijk bruusk, „maar hij had in Malescia meer lessen dan hier... daarom is het... Alsof hij zich al niet genoeg had opgeofferd..."

Ze zei niet, waarom of hoe hij zich opgeofferd had. Francesco herkende een vreemd moment van zijn eersten avond bij den blinde, en gevoelde, dat hij niet verder vragen moest.

Dan mocht hij binnenkomen, en hij zag een aardig kindje, dat bedrijvig van haar kruk schoof, de houten schijf, waarop zij gezeten had, ging wegbergen in de kast, de voetenbank naast de

piano zette, en haar muziekbladen bij elkaar zocht.

„En het bord?" vroeg de meester bevelend.

Het kind kreeg een vluchtig kleurtje, nam aanstonds het kartonnen bord van den lezenaar, en borg ook dit in de kast.

Dan bracht zij een vertrouwelijk handje aan den maestro en hetzelfde handje aan Francesco.

„Morgenmiddag drie uur", zei Taviglia bondig.

Het meisje lachte verlegen.

„Goed onthouden!"

„Ja", kwam een bedeesd stemmetje.

Zij knikte nog eens achterom en wipte de kamer uit.

Ook bij volgende gelegenheden viel het Francesco op, dat de blinde tegenover zijn kleine leerlingen een bijna harden toon van gezag had. Toch bleken ze sterk aan hem verknocht en deden met een grooten ijver al wat hij beval.

„Zeker", zei hij, „ik commandeer mijn leerlingen zonder uitleg en zonder omslag. Ik ben streng en eisch gehoorzaamheid. Zij hebben te gehoorzamen... en ik heb te zorgen, dat ik het redelijke gebied. Zoo doen we allebei onzen plicht".

Een andere maal legde hij Francesco zijn muzikaal credo uit. — Nee, moderne muziek is niets voor mij. Ze werkt meer op de zenuwen en de zinnen dan op het gemoed. Ze maakt mij niet gelukkig. De pure, schoongevonden melodie, dat

is mijn zaak. Die kan ook de eenvoudigste ziel in verrukking brengen. En ik vertolk ze zoo goed, als mijn beperkte vermogens het toelaten".

Vaak speelde hij voor Francesco; met een onfeilbare zekerheid gingen de kleine handen met de wat stijve vingers over het oude, harde klavier; zijn stugge achterhoofd, zijn vaste, ronde rug, omsloten als een blinde muur zijn in de muziek verdiepte wezen.

Niemand dan hijzelf echter mocht ooit op zijn gebrekkigheid zinspelen. Zoodra wilde niet Francesco bewonderend zich begeven in zijn moeilijkheden, of Taviglia verweerde zich met een resolute afwijzing.

„Nieuwe muziek leeren? ... Niets geen bezwaar. Je leest ze bij stukken van je Braille-schrift af, en als je een passage van buiten kent, ga je oefenen op de piano".

„De kleuren? ... Natuurlijk kan ik mij de kleuren voorstellen. Wit is licht. Ik herinner mij, wat licht is, want ik werd pas blind op mijn derde jaar. En zwart is donker. Wat zwart is, weet ik ook. Nou, en geel, dat is ook licht, maar wat doffer; en groen nòg wat doffer; en hemelsblauw is weer lichter dan groen. En grijs is half donker. En rood is ook aan den donkeren kant, maar warmer; en bruin is weer donkerder dan rood... Nee, ik stel mij de kleuren héél goed voor".

Francesco sprak hem zelden tegen. Hij sprak ook weinig over zichzelf of over de moeilijke vraagstukken, die zijn geest in spanning hielden. Hij voelde daar, binnen die blindheid, een omheinden hof, waar alles was zooals het was, en dat men, zooals het was, eerbiedigen moest. In zijn soort was het prachtig. Een groot zelfrespect en een nederige zelf-kennis gingen er samen ; er was een hechte liefde voor tucht, die bij hem zelf begon; een hechte liefde ook voor alles wat rechtuit was en zuiver. „Eerlijk" was het woord, dat het meest in zijn waardebepalingen voorkwam. Het spel van zijn leerlingen moest „eerlijk" wezen; liever nuchter en kaal dan opgesmukt. En in zijn genegenheden was hij sober.

Soms dacht Francesco : zóó te kunnen leven, in een zoo veilig erf ; geen dief, geen rustverstoorder kan er binnensluipen. Er woont de vrede met zichzelf.

III

In dienzelfden tijd, als hij alleen was, dacht Francesco telkens weer aan Agata.

— Wat was er toch met hem gebeurd, dien kerstavond? Was hij opnieuw begonnen, Agata lief te hebben? En ontweek hij die liefde, omdat hij, na de weinig eervolle ervaringen

met Ilda en met Carolina, het vertrouwen had verloren in de waarde en de hechtheid van zijn eigen gevoelens?

Onbarmhartig onderzocht hij zijn gedachten tot op den grond.

— Nee, besliste hij, omdat hij nu in zijn verlatenheid iets liefs had gevoeld voor een lief meisje, moest hij daarom maar weer dadelijk zulk een gevoel aangrijpen als een liefde voor het leven? Dat was immers zwak? Een belachelijke zwakheid! Hij was ook nog veel te jong om zich voor zijn leven te binden. En dan, zou Agata de vrouw zijn voor hem? Zelfs tegenover Ilda, die hem toch als een onbereikbaar wezen van een hoogere soort was voorgekomen, had hij op enkele diepbewuste momenten iets ervaren binnen-in zich, in zijn geest, waar zij klein en hulpeloos bij achterbleef.

Hij lachte zichzelf uit! — Hij, de helper-machinist op de Electrische Centrale, wie zou hij wel goed genoeg voor zich vinden?

Hij vroeg zich af: „Ben ik eerzuchtig? — Nee, ik voel mij volmaakt tevreden met mijn omstandigheden. *Te* tevreden misschien"... Hij dacht aan den hartelijken brief van dokter Carobbi, die hem allerlei raad gaf, om zich nu verder op te werken, „zich een positie te veroveren, die zijn intelligentie zou waardig wezen". — Na-

tuurlijk, zorgen dat hij meer en meer een bruikbare kracht werd in zijn vak... maar een „positie"... het liet hem onverschillig. Wel had hij nog altijd de oude begeerte naar weten; maar eigenlijk nog meer naar denken, naar het uitvorschen van de waarheid in de diepe schemeringen van het zijn.

— Zou er wel één vrouw bestaan, die met dat soort van denken en zoeken meeleven kon? En toch zou hij zich geen huwelijk kunnen voorstellen, waarin zijn vrouw buiten dat alles zou blijven, het wijfje en het goedig huisdier.

Het bleef hem alles duister.

Doch toen er een maand, twee maanden verloopen waren sedert Kerstmis, en Agata antwoordde met geen letter op zijn briefje, begon hij onrustig te worden. Had hij te koel geschreven? Had hij haar gekwetst met iets? Met te herinneren, bij hun laatste ontmoeting, aan dien jongen tijd in Trebiano misschien?

Maar waarom hield hem dit uitzien naar een antwoord zoo pijnigend bezig, als hij Agata niet lief had? En wat anders had hem bewogen, gedwongen bijna tot het schrijven van dat tweede briefje, laat in den Kerstnacht?

Voor de zooveelste maal las hij het over... zeker, het wàs wonderlijk, zooals zij elkaar, en tot driemaal toe, hadden teruggezien; en hoe lief

was zij geweest, dien derden keer, en hoe trotsch tegelijk! Hij had soms een kwellend, een onbeheerschbaar verlangen, haar terug te zien.

Op een Zondagmiddag dat hij, uit Spezia over, alleen met tante Letizia in het stille woonvertrek zat, en al een tijdlang hunne gedachten ver van elkaar waren afgedwaald in een toch eensgezind zwijgen, vroeg opeens Francesco :

„Gelooft u ook niet . . . dat er in een jeugdliefde iets is, dat nooit sterft?"

Tot zijn bevreemding zag hij tante Letizia in een lichten schrik opkijken. Dat zij bloosde, verwonderde hem niet ; zij bloosde zoo vaak. Doch er was een verwarring in haar oogen geweest, die hemzelf bijna beschaamd maakte.

Ze zei haastig: „Dat hangt natuurlijk var de omstandigheden af . . ."

Een korte, wat moeilijke stilte viel in. Dat bracht zij het gesprek op het feest van dien dag; het was Palmpaschen, en Gianni had met alle geweld een spanen kruisje willen hebben; zoo'n spanen kruisje met vergulde lintjes, en in het midden een wieltje van brood, zooals een buurjongetje het ook had gehad, een paar olijftakjes ertusschen gestoken.

Francesco luisterde naar dit lief relaas, maar toch wat afwezig. Hoe was het, dat tante niet

vroeg, wat hem daareven tot zijn vraag gedreven had?

Een poos later stond ze plotseling op, haalde van de hoogste plank der muurkast een uit den band liggend boek te voorschijn, en met een glimlach pogend een luchtig grapje te maken, zei ze:

„Kijk, hier heb je bijvoorbeeld een jeugdliefde van mij . . ."

Francesco nam het boek aan. Het was een bundel verzen, een bloemlezing. Verrast bladerde hij haar door.

Daar waren de aandoenlijke, ouderwetsche gedichtjes, die hij nog kende uit zijn vroegste schoolboeken, van het nederige viooltje, en het gebed van den stervenden soldaat . . . Daar was ook het grappige ding van Giuseppe Giusti „Leve de Slak". — Hij las het zacht-hardop, als voor zichzelf. Doch tante Letizia had het werk in den schoot laten rusten en luisterde verheugd toe.

— Wacht, maar hier was iets werkelijk prachtigs: de Zaterdagavond van Leopardi, de heerlijke schemerstemming in het dorp op den avond der belofte, die zooveel mooier is dan de beloofde Zondag zelf. Hij las het heelemaal voor, en nog een ander gedichtje van Leopardi; en ook nog het sonnet van Enrico Nencioni:

„O Rosignol, che solo alla foresta
Tanta versi armonia dal gracil petto . . ." [1]).

Toen hij opkeek, zag hij tante Letizia's fijne gezicht verjongd in de herinnering.

„Daar mag je mij meer op tracteeren", zei ze „als wij zoo eens een middag alleen zijn".

Zij lachte, wat beschaamd weer. „Je oom Bernardo en de meisjes, die voelen daar zoo niet voor; de meisjes zijn nog zoo jong . . ."

„En oom Bernardo spelt liever zijn courant", had Francesco gezegd, eer hij het eigenlijk zelf wist.

Het gezicht van tante Letizia betrok.

„Dat is geen aardige opmerking", zei ze met een zacht verwijt; „als je oom niet altijd met zijn ruw bootsvolk op zee moest zwalken, en dan moe thuis kwam..."

Maar Francesco had allang spijt van zijn uitval, die hem zelf onbegrijpelijk leek.

„Natuurlijk...", zei hij hartelijk, „u weet wel, dat ik erg op oom Bernardo gesteld ben".

„Zeker weet ik dat", kwam tante Letizia verzoenend; „en je hadt misschien ook geen ongelijk... Alleen Gianni, die zooveel van je grootvader heeft, Gianni, later..."

Ze keek Francesco aan met een diepen, ver-

---

[1]) „O nachtegaal, d'een'ge die aan het woud
Uitstort uit 't tenger borstje zooveel harmonie . . ."

langenden blik, en de jongen begreep, dat zij tweeën op dat oogenblik een soort verbond hadden gesloten.

Kort daarop kwam Matilda thuis; zij had haar olijftakjes laten zegenen; straks kwamen Rosa en Gianni met de hunne. — 't Was er zoo vol, zoo vol, in de kerk! de pastoor zelf had een reusachtige tuil van gedroogde palmbladen gehad met allemaal lussen van stroo; en de kleine Cesarino van Garea was weggestuurd, omdat hij op bloote voeten kwam...

Dan ging zij haar takjes onderbrengen, en er was een langdurige, klein-lieve beredderíng van drie, nee, toch twee takjes boven het bed, en nog een takje achter het portret van vader en moeder, en één achter den spiegel...

Francesco stond het met een verwonderde nieuwsgierigheid aan te kijken. — Wat voelde nu eigenlijk dit meisje bij dat alles? Als het enkel een kerkelijke plicht was, enkel het bijgeloovig bescherming zoeken onder die gewijde twijgen, zou ze er dan zoo wijs mee doen?

— Welnee, dacht hij, — ze geeuwt bij een mooi gedicht, maar onbewust zoekt ook zij op haar manier iets van poëzie... Hoe gewichtig was het haar: dit takje precies zus, en dat zoo... maar ze flankeerden nog niet ècht mooi... dit gaat weer achter den spiegel, en dat andere boven

het bed . . . Ze was zoo gelukkig op dat oogenblik, als een mensch maar wezen kan.

En Francesco raakte er over aan het peinzen. — Vreemd toch, dat diepe, ingeboren verlangen van ieder hart, naar harmonie, zelfs in het nietigste; en ook naar het wonder, dat zelfs het nietigste omtoovert tot een onherkenbare lieflijkheid vol heimelijk heil.

„Cechino", riep Matilda van den overkant der gang, „heb jij in Spezia je palm al gehaald?"

„Nog geen tijd gehad", ontweek Francesco.

„Wil je een takje van mij?"

En als Francesco niet aanstonds antwoordde, kwam zij goedig aangeloopen.

„Voor je kamer in Spezia moet je eigenlijk zelf maar zorgen, maar ik zal er eentje achter je bed hier steken. Je zou anders nog slecht slapen bij ons! Je weet toch, dat je slecht slaapt, als je aan je Paaschpalm niet denkt?"

„Is 't heusch waar?" vroeg Francesco.

‚Natuurlijk" zei het meisje. „Dat is te zeggen, ik weet het niet bij ondervinding, want ik slaap altijd goed, en ik heb ook nooit zonder geslapen... Maar als mijn versche Paaschpalm boven mijn bed steekt, slaap ik toch nog veel beter!"

„Hoe weet je, dat je beter slaapt, als je toch altijd goed slaapt?" plaagde Francesco.

„Omdat ik dan zoo prettig droom", zei het meisje met een naïef welbehagen.

„En waarover zou jij vannacht dan wel willen droomen?”

Zij dacht even na.

„Dat vader thuis was vóór Paschen, zooals hij beloofde, en dat hij het geitebokje meebracht van de groote Paaschmarkt in Palermo, net als verleden jaar. Ze hadden het toen nog een week lang opgefokt aan boord met zoete melk. ’t Was maar zóó klein... zoo’n fijn diertje... en toch al vetjes... De slager heeft het voor ons geslacht”.

„Vond je dat niet jammer?”

„Jammer?” verwonderde zich het meisje... „Nee... waarom jammer? ’t Was toch gekocht om het op te eten? Anders had vader het niet meegebracht. Houd jij niet van een extra kluifje met Paschen? ’t Heele jaar smaakt niets zóó lekker! Je kon alle botjes kraken met je tanden, en de pootjes knapten net als macaronistokjes, zoo fijn en malsch was alles... en lekker om af te zuigen!”

Met haar groote, zachte, zwarte oogen zag ze hem in een leege belustheid aan. Even voelde Francesco een weerzin tegen dien blik, maar hij herwon zich.

Met haar laatste olijftakje in de hand, stond zij nog aan de open deur.

„Ik vind Paschen een bijna nog prettiger feest dan Kerstmis”, zei ze: „misschien omdat het dan lente is...”

Er kwam een droomerige schijn over haar wezen, alsof er veel innige gedachten achter haar oogen langs togen.

Francesco zag die turende oogen, dat ronde gezichtje, dat effen bolle voorhoofd ; 't was als proefde hij de zuivere onnoozelheid van deze kleine ziel.

— En toch sluimerden ook in die lieve argeloosheid de moorddadige wreedheden der natuur. Of wàs die wreedheid geen wreedheid, zoolang zij onbewust verborgen lag achter de puurheid van zoo een jong schepseltje?

Juist den vorigen avond, toen hij door Spezia liep, had hij aan de markthal heel een bezending geitebokjes zien overladen. Van welk een deerniswekkende broosheid waren zij geweest! Onwetend van alles, en hoe diep droefgeestig, hadden hun wazig zwarte oogen gestaan, weerszij den teeder gespalkten neus, het tengere snoetje, dat soms even blaatte. Scherper dan ooit was het onbarmhartig mysterie van dit bloeddorstig leven zijn bewustzijn binnengedrongen. En dezen morgen opnieuw had hij drie van die jammerlijk weerlooze diertjes, de knikkende pootjes tezaam gebonden, bij den slager van San Terenzo zien binnendragen. Die moesten met hun geroosterde, teere lijkjes de Paaschvreugde verhoogen gaan, en het verlangen uitmaken van lieve meisjesdroomen.

Francesco wist, dat er sinds eenige jaren in Italië een secte bestond van menschen, die geen vleesch aten. Hij zou in staat zijn, dacht hij, zich daarbij aan te sluiten, al begreep hij heel goed, dat het niet veel meer was dan de vraag verplaatsen. Wou hij leven, er zou ander leven sterven moeten. Zoo was nu eenmaal het duistere raadsel dezer schepping.

En nog stond daar het droomerig glimlachende meisje. Maar tante Letizia lei haar naaiwerk terzij en luisterde: „Daar zijn ze!"

Het waren Rosa met Gianni, die thuis kwamen, Rosa met een nieuwen armvol gebenedijde olijftakken, Gianni met zijn prachtig opgetuigd spanen kruisje.

Rosa, kordaat, ging haar aandeel in één boeket achter haar bed steken, want Gianni moest geholpen worden om de plek te zoeken, waar het prachtige kleine kruis, met zijn vergulde lintjes en zijn wieltje van brood, het mooist zou uitkomen.

Toen Francesco dien avond in Spezia terug was, vond hij een briefje van Agata.

„Beste Francesco, Vader, wien het schrijven niet zoo gemakkelijk afgaat, droeg mij op, je te bedanken voor je kerstbrief en je weder keerig onze goede wenschen over te brengen. Ik kom wel erg laat met mijn antwoord, maar

vóór Nieuwjaar nog moest ik onverwachts naar Trebiano, omdat tante en haar jongste kindje tegelijk ernstig ziek waren geworden. Tante is nu weer beter, maar wij haddeu het groote verdriet, het jongetje te verliezen. Oom Giovanella is in vier nachten niet naar bed geweest; niemand dan hij mocht over de medicijnen gaan. Wij hebben tante drie dagen lang den dood van het kindje verzwegen, tot zijzelf buiten gevaar was. In dien tijd zat oom Giovanella vaak bij mij in de keuken, en huilde soms. Ik zei maar niet veel, en dan bedaarde hij weer. Maar in de herberg was hij altijd dezelfde, en den dag, dat tante voor het eerst weer opzat, zeiden ze 's avonds, dat hij dronken was; maar ik geloof nog meer van blijdschap dan van den wijn. Hij liet zich gelukkig boven niet zien, zoodat tante er niets van geweten heeft. Soms gaat hij 's morgens heel in de vroegte naar het kerkhof. Als wij nog nauwlijks op zijn, komt hij al weer thuis. Het kindje ligt begraven naast het andere, dat zij zes jaar geleden verloren, vlak bij het zwarte monument van je lieven grootvader. Oom Giovanella heeft op elk grafje een roos geplant, maar van een steen wil hij niet hooren. 't Is genoeg, dat wij het weten, zegt hij.

Vader zal zeker vinden, dat ik maar een rare briefschrijfster ben, om iemand, dien je een ge-

lukkig jaar wilt wenschen, enkel met trieste dingen aan boord te komen. Maar ik kan er niets aan doen, telkens moet ik nog denken aan den dood van dien kleinen schat, dien ik zooveel maanden had helpen verzorgen. Ik had nog nooit een zoo jong gestorven kindje gezien; net een bloemetje, dat overzij is gezakt, omdat het geen water meer heeft. En oom Giovanella, voor wien wij als kinderen bijna bang waren, zal jou zeker ook nog meevallen".

Dan volgden de gebruikelijke groeten.

Peinzend vouwde Francesco het briefje dicht.

— Ja, Giovanella. dacht hij, — Giovanella, dien hij als jongen gehaat had om zijn kwaadaardige zetten. En nu dit verhaal! Hoe kon het? Die twee rozestruiken, — 't was nauwlijks denkbaar in dien mallen, woesten kop onder het roode suikerbrood, of de roode fez! Als het Agata niet was, die het schreef... „Soms gaat hij heel in de vroegte naar het kerkhof..." Zou hij dat zes jaar geleden ook gedaan hebben, toen ik hem dien morgen tegenkwam?

En zijn gedachten keerden tot Agata zelve terug. Hoe bewonderde hij deze luttele blaadjes schrift. Welk een onbevangenheid, welk een eenvoud sprak eruit, welk een warmte van gevoel, en welk een zachte waardigheid tegelijk. Wat schreef zij lief over dat gestorven kindje: „net een bloemetje,

dat overzij is gezakt"... Natuurlijk, zij schreef, zooals zij was. Het deed hem ook goed, dat fijn verzwegen, maar toch voelbaar misprijzen van het praalmonument op grootvaders graf.

En plotseling viel het Francesco in: grootvader zelf had haar gezien, Agata, en hij had haar lief gevonden. Hij zag grootvader staan in de open deur van hun keuken, wat voorzichtig, want het regende; en buiten, onder haar groote, groene paraplu, stond het kind Agata en gaf hem vertrouwelijk haar mandje in bewaring. Hij, een opgeschoten slungel, stond ernaast, maar in welk een zoet geluk, in welk een zalige opwinding! Hij moest nog glimlachen nu om zijn dwazen ijver, het meisje toch maar alles van hun rots te laten zien, in den mist, terwijl er niets te zien was! En achter de schuur had hij haar gekust, en zij hem. Hij zag het lieve, ronde gezichtje, den mond, bloeiend als een roode vrucht, de zachte, warme oogen... Al was het dan kinderwerk geweest, hoe kwellend had de liefde voor haar zijn jongenshart vervuld!

In een verscholen laantje van zijn geest hervond hij heel het liefelijk gevoel, dat hij gekend had voor dit meisje, toen zij nog een kind was. Hij doordroomde den zoeten, vromen droom, waarin hij, langzaam, in zijn zwarte boekje, de bloesemende woorden had geschreven: „Agata,

bloem der bloemen". O! was hij nog maar de loutere jongen van toen!

Twee Zondagen later, op zijn zwerftocht door de bosschen achter Lerici, lag Francesco uit te rusten, hoog boven een kleine baai van de zee, onder een lommerrijken laurier. — Na zijn uitzichtskaap der eerste tijden, was het daar zijn geliefkoosde droomplek geworden.

Achter hem hing de zoele stilte van den lentedag tusschen de struiken, en beneden hem gleed de helling van slanke, warmgeurige dennetjes steil omlaag naar het vroolijk blauwgroene water in de diepte, dat met witte schuimlijntjes nauw hoorbaar uitruischte tegen den voet der rotsen.

En terwijl hij daar zoo lag, begon een eindweegs omhoog, in een vandaar onzichtbaar gehucht, een piano-orgel zijn klinkelende danswijs. Eentonig, luchtig en leeg klonk het vlugge geklepper der toontjes, eenzaam in de stilte van den blauwen dag.

En na een tijd dacht Francesco: — Wat was er in dat simpel getokkel, dat hem zoo wonderlijk weemoedig maakte? Hij zag in zijn verbeelding, wat hij op een anderen Zondagmiddag daar in het langskomen gezien had: temidden der olijven, de zonnige, oude herberg met haar steenen trapjes en haar druivenpriëel, en de afzonderlijk uitgebouwde, nieuwe zaal, waarvan alle ramen open-

stonden, en waar, op het radde gerammel van het orgel, de jonge kerels uit het gehucht aan 't dansen waren met elkaar, — want de meisjes dansen alleen 's avonds.

Zij dansten, de roode handen rond elkaars Zondagsche jasjes, de Zondagsche gleufhoeden op één oor, de plompe schoenvoeten stooterig schurend en schuifelend over de steenen. Zij dansten in het witte middaglicht, nevelig van stof, de holle zaal door. Zij dansten, tolden, hotsten hun schotsche polka, als groote, ruwe kinderen, als onnoozele dieren, die spelen.

En opeens zag Francesco weer, wat hij ook gezien had: hoe een der dansers, zich losmakend uit den dollen draai, staan bleef naast het orgel, terwijl zijn maat alweer door een ander werd meegesleurd...

Paarsig verhit stond hij naast de daverende, roodbedoekte kast, een vreemd-verloren uitdrukking in de starende oogen. Het was een leelijke jongen met een plat en mottig gezicht, leelijker en bruter zeker nog dan anders door zijn zweetklamme kleur en zijn hijgenden mond, open in een dommen lach. Maar tegelijkertijd was er iets wonderlijks in zijn gezicht, iets van een verren droom in die donker-heete oogen, die tuurden in het niet, als gekluisterd door een ongeweten vraag. Dan, met een nieuwe woestheid, had hij zich gegooid tusschen de dansende koppels.

Van onder den laaggetakten laurier uitpeinzend in den blauwen dag, in zijn ooren aldoor den eentonigen huppeldreun van het piano-orgel, zag Francesco dat woelig tafereel terug.

En in zijn hart gebeurde er iets zeer vreemds. Hij voelde plotseling, dat hij hield van deze rauwe kwanten; dat hij hield van hen allen tezaam in hun zielig-leeg vermaak. En juist dáárom. Hij voelde een groote verteedering voor hen, gelijk hij een verteedering had gevoeld voor het kleine zieltje van Matilda, die haar poëzie zocht in een paar olijftakjes en in het eten van een geitebokje met Paschen.

— Hoe had hij toch ooit de menschen kunnen minachten om hun leelijkheid? Hoe had hij zich zoo hoovaardig van hen afgewend? 't Was juist om hun leelijkheid, dat nu zijn hart bewogen werd over hen, dat hij moest houden van hen.

En met een schok werd hij er zich bewust van, dat hij hield ... dat hij hield van alle menschen in 't gemeen. 't Was of er een dam in hem doorbrak; een geheel nieuw gevoel overstroomde zijn hart.

— Te houden van alle menschen ... Met een diepe overgegevenheid verloor hij zich in den vloed van dat groote gevoel. Het was een ontzaglijke vreugde, en een vreugde die vol smart was.

— Te houden van alle menschen, zooals zij waren; de menschen, zooals zij najoegen hun nietige, averechtsche vreugden, en zooals zij sloofden voor hun nietige, averechtsche belangen! Maar telkens was er toch een, die toefde, die zich de hand over het voorhoofd streek, alsof hij daar een verwarring wegstrijken wou, en glimlachte, en verloren wegstaarde ... naar wat? ... waarheen?

— Leefde er niet in de oogen van wel bijna alle menschen een onbegrepen verlangen? Het smachten van een ongeweten kolk van licht, — hun ziel, die was opgesloten in den botten dwang van hun lichaam?

— Duister en leeg was het leven van duizenden, hij wist het. En toch, wàt wist hij van hen af, van die allen, die hij voor zelfzuchtig, voor laag, voor wreedhartig had gehouden? Hoe waren zij in de oogenblikken, dat hun ziel ontwaakte? ... oogenblikken, die nooit iemand weet.

Hij dacht aan Giovanella, den ruwaard met zijn hatelijk spottende oogen; — en toch hadden diezelfde oogen angstig gewaard rond een ziekbed, en geschreid in een hoek van een donkere keuken om den dood van zijn twaalfde kind; en toch hadden diezelfde oogen droef neergetuurd over het werk van zijn handen, die een rozestruik plantten op een kindergraf.

— In hoeveel menschenzielen waakten nooit ver-

moede goedheden! En in zijn eigen hart, met een wijde verwondering, zag hij de smartelijke liefde voor alle menschen tezaam.

Het waren als vonken, die oversprongen en plotseling dezen brand deden uitslaan door hem heen.

— O! de arme, leelijke menschen met den onstelpbaren lichtkolk hunner oogen, en het martelende verlangen in hun hart!

Hij zag hun donkere menigte, en de smachtende gloed van hun zielen zoog hem tot zich.

— Wat kon hij voor hen doen, hij een jonge man van nog geen twintig jaar, een beginnend arbeider?

En toch voelde hij een willende kracht in zich, die zich uitstrekte naar hen toe, — maar tegelijk, als een gapende duisternis, de machteloosheid hen te bereiken.

— Zoù het 't socialisme zijn, dat de wereld beter moest maken? vroeg hij zich af.

— Zeker, het socialisme zou wantoestanden kunnen wegnemen, levensomstandigheden verbeteren, tijd geven tot ontwikkeling . . .

Maar waren het wel de behoeftigheid en de onwetendheid, die de menschen leelijk maakten en arm van hart?

Had hij minder medelijden met het gekooide luxe-vogeltje Ilda, dan met den verwilderden vogel

Carolina? En zou hij aan Uberto, den ongelikten jager, die nauwelijks schrijven kon, iets veranderen willen? Vond hij hem minder waard dan dokter Carobbi?

Hij gevoelde het duidelijk, het zat hem niet in armoede of rijkdom, in geleerdheid of onwetendheid. Er lag een andere vloek over de menschen dan de ongelijkheid der standen.

— Was het de zonde, waarover de priesters altijd praatten? Was het de waan van het geld, de waan van de weelde? Was het een algemeene verblinding voor het werkelijk geluk? Of was het alles terug te brengen tot den giftigen wortel der samenleving, de oerkracht van het Ik?

Hij wist het niet; maar hij zag, dat de vloek die als een kwade damp over de menschen lag, hen verblindde en bedwelmde; en dat zij zuchtten onder dien vloek, met verduisterden geest en brandende oogen uitturend naar het geluk.

En hij voelde de machtelooze liefde groeien in hem; hij gevoelde de kwellende weldaad dier liefde; en de foltering, dat hij zou willen helpen en niet begreep, hoe dat ooit zou mogelijk zijn.

Met donkere oogen zat Franceseo uit te staren.

En door den blauwen zonnedag klinkelde eenzaam en leeg de polka van het piano-orgel...

DERDE HOOFDSTUK

I

TWEE voorvallen uit die lente hadden een grooten invloed op de rijping van Francesco's ziel. En beide keeren was 't het leven van zijn blinden vriend, dat dieper hem binnen deed zien in het leven.

Op een zekeren avond opende niet Gina maar Battista hem de huisdeur. Aarzelend liet hij Francesco toe. En wonderlijk trof den jongen het tafereel, dat hij zag.

Midden in de kamer was een kleine tafel gezet; aan de eene zijde, steunend op den elleboog, de hand in haar zwarten haarwarrelbos, zat de vrouw, een muziekboek voor zich. En aan den overkant was de blinde gezeten achter zijn Braille-bord.

„Sst!" zei hij. Met een wenk van het hoofd beduidde hij Francesco te wachten. Zij gingen door.

Gina dicteerde. Haar gezicht was één spanning van opletten. Zij dicteerde de muziek: „maatstreep, zes zestienden, fa-octaaf, do, la, do, fa, hooge do . . ."

De maestro, in nog scherper spanning het luisterend gelaat geheven, drukte snel en onfeilbaar de geheimzinnige teekens in het papier.

Stilletjes kwam Francesco kijken over den schouder van de vrouw. „La Favorita" stond boven het muziekstuk, dat zij dicteerde: „la, fa, rust; do, re, si bemol..."

Rusteloos gingen haar kleine, waaksche oogen van het eigen notenblad naar het Braille-bord; een zwarte nagel bleef op post; en precies op tijd viel telkens haar schorre stem weer in. Geen oogenblik vertraagde het werk.

En Taviglia, het inzichzelf-verzonken gezicht aan het licht, bespeelde onverpoosd zijn instrument; zooals eens die kleine, sterke hand bedrijvig den rietstengel door het wordende matwerk schoof, zoo hanteerde zij nu met nerveuze gewisheid de stift, en prikte de noten tusschen de richels van zijn metalen liniaal.

Toen Gina onderaan haar pagina gekomen was, zei de blinde: „Basta", en schoof zijn schrijftuig van zich af. De vrouw sloeg de muziek dicht en borg het boek in de kast. Dan verliet zij het vertrek.

„Hoe is het mogelijk!", zei Francesco, in een bewonderende verbazing, die zich nu eerst uiten dorst: „zij, die bijna niet schrijven kan, hoe heeft ze het kunnen leeren!"

„'t Heeft moeite gekost . . . aan haar . . . en aan mij", kwam de blinde kort. Een oogenblik leunde hij achterover in zijn stoel. Hij leek zeer moe; maar algauw herwon hij zich. Hij stond op, zette met vaste gebaren het Braille-bord, waar het hoorde, en nam zijn gewoonlijke plaats in naast de piano.

„Ongeloofelijk!" zei Francesco nog eens.

„In Malescia had ik een ouderen leerling, die mij placht te helpen. Toen het besluit gevallen was, dat wij Malescia gingen verlaten, wou zij hem kunnen vervangen. Zij wóu mij helpen, dat is het geheim. Zij leerde niet vlug, maar zeker. Nu vergist zij zich geen enkele maal. Een opera-fantasie copieeren is een groot werk. Eén zoo'n avond kost haar twee dagen hoofdpijn, dat weet ik. Toch zou ze ongelukkig zijn, als ik het aan een ander vroeg".

„'t Is prachtig!" zei Francesco. „Wat een doorzettingskracht, en wat een toewijding".

„'t Zou Gina beleedigen, als je er veel over zei. Ze vindt het vanzelfsprekend. Ze zou niet eens willen, dat ik er haar voor bedankte".

Francesco was stil.

„Dat is juist het allermooiste", kwam hij dan.

„Natuurlijk", zei de blinde met een lichte verwondering, en praatte over iets anders.

Toen Francesco afscheid genomen had en Gina

tegenkwam op de gang, zei hij zacht, omdat hij het toch niet laten kon:

„Een mooi werk, dat je daar bezig was te doen, Gina".

De vrouw keek zeer verstoord. „Goeden avond", zei ze kortaf, en liet hem staan waar hij stond.

Francesco, sinds dien dag, had voor deze schamele vrouw een bijna nog dieperen eerbied dan voor den maestro zelf. Tot aan dien ontzettenden Maandag na Paschen, die hem eerst ten volle zijn blinden vriend kennen leerde.

Hij stond op het duistere trapportaal en wilde bellen; doch tegelijkertijd, met een bonzenden schrik, schoot hem het koord uit de hand, zoodat in een schrillen stoot de klepel ketste. — Wat gebeurde daar achter die gesloten deur? Een domp steunen, een woedende vloek, voetengestommel, een smak, een angststem... In een hevige ontsteltenis greep Francesco opnieuw het koord en luidde herhaaldelijk.

„Ik ben het! ik ben het!" riep hij.

Het onrustbarend rumoer viel als met een slag.

„'t Is Campana", hoorde hij heesch Gina's stem van achter uit de gang.

Even was alles stil. Francesco luidde opnieuw.

„Madonna Santa!" schreeuwde plotseling de vrouw, of zij in een grooten nood om hulp riep.

„Lichaam van Christus, laat me door!" hijgde een gesmoord geluid, dat hij niet herkende.

Opnieuw was er het onheilspellend voetgestommel, een worsteling, en iets als weer een smak.

„Is 't nu genoeg?" schoot hoog en dreigend de stem uit van den maestro.

Francesco rukte aan de deurknop. Iemand snelde toe. De deur week. Wit, vervaard, zag hij Gina's gezicht in de opening. Achter haar, aan den muur geleund, stond de blinde, zoo ontredderd en hevig rood in 't gelaat, dat Francesco een kreet niet onderdrukken kon.

Doch aanstonds beheerschte de maestro zich, streek het haar naar achter, dat hem in woeste vlokken voor 't gezicht hing en trok zijn verhavende kleeren recht. Hij kwam een stap vooruit.

„Wat moet onze jonge vriend hiervan denken?" zei hij doordringend naar de andere zijde van de gang.

Toen eerst zag Francesco in het duister, tegen de achterdeur gedrukt, de lange figuur van Battista staan, de armen met de groote handen slap langs zijn lijf, de verschrikte, schuwe oogen wijd open, en open den hijgenden mond.

„Ga met Gina naar de keuken", gebood de maestro.

„Neem hem mee", zei hij tegen de vrouw. „Roep mij, als het nog noodig is".

Dan, met de hand langs den muur tastend, wat hij anders nooit deed, zocht hij den weg naar zijn kamer, zat daar even, ontdaan nog, op den stoel naast de deur, die hij had laten aanstaan.

„In Godsnaam, wat beteekent dit alles?" smeekte Francesco, die nog van ontzetting beefde.

„Ik had er graag altijd het zwijgen toe gedaan", zei de blinde verdrietig, „maar nu je het gezien hebt . . ."

Hij bezon zich. Francesco zag, over zijn weer bleek getrokken kaak, een vurige roode striem.

„Een oogenblik" zei hij, liep recht de gang door naar de keuken. Maar aanstonds was hij terug, sloot de deur en zat op de pianokruk, vlak tegenover hem.

„'t Is de tweede maal, sinds wij hier wonen", vertelde hij, „wij hebben gevochten. Battista wou uit om te drinken. . . ik had het van morgen al gevoeld. . . de Paaschmaandag zat hem in het hoofd . . . en daar straks kreeg ik zekerheid . . . Ik hoorde het aan de opzettelijk gewoon doende stem, waarmee hij zei, geen tabak meer te hebben. Daarom wou ik niet, dat hij uitging. Toen hij zich verzette, heb ik mij verzet . . . Ik ben sterk. Maar hij is grooter dan ik, en nog pootig voor zijn jaren. Alleen, hij heeft de schaamte tegen, en ik het goed recht vóór. . ."

„Wie kon dát denken. dat Battista drinkt. . .", kwam Francesco.

„Nee", zei de blinde, „hij drinkt niet meer, hij dronk".

En na een oogenblik:

„Toen ik bij hen kwam in Malescia, was hij een dronkaard. Al meer dan eens had het weinig gescheeld, of hij was van zijn werf gejaagd. Gina was toen het rampzaligste schepsel, dat ik ooit kende; zij had het arm; zij had nooit rust; zij verteerde zich in de bijgeloovigste geloften en penitentie's. Mijn oude instituut in Genua had mij Malescia aan de hand gedaan en bezorgde mij ook hun adres. Die heeren wisten dat natuurlijk niet alles zoo precies. Zij gaven mij dat adres, omdat wij landslieden zijn, uit Spezia geboortig alle drie. Maar Gina weigerde, mij in huis te nemen. „Mijn man drinkt", zei ze, „'t is geen leven voor een blinde bij ons". Ik weet niet, waarom ik toch komen wou. Ik had het gevoel, dat ik komen móest. Vier jaar hebben wij samen gestreden, Gina en ik, om hem te genezen. Dokter Carobbi heeft eens een tooneel bijgewoond . . . o! nog heel wat anders dan nu. Soms ging het weken goed. Maar hij had er kameraden, met wie hij gewend was, zich te buiten te gaan. Die deden hem altijd weer bezwijken. Hij had daar geen eergevoel meer, omdat

hij wist, dat hij toch slecht bekend stond . . ."

Francesco begreep opeens alles:

„Dus daarom ben je met hen Malescia uitgegaan!"

„Daarom zijn wij Malescia uitgegaan. 't Was het eenige middel. Wij hebben hier moeilijke maanden gehad... voor ik weer werk vond, en voor hij werk had. Maar wij hébben het gewonnen... Tenminste, ik hoop, dat wij het gewonnen hebben".

Een korte wijl, het voorhoofd pijnlijk tezaam getrokken, was het of hij uitkeek, angstig, in zijn duisternis. Doch hij herstelde zich.

„In elk geval zùllen wij het winnen. — Hij heeft hier familie, hij heeft hier herinneringen. Hijzelf wil hier vaster dan daar, al besluipt hem een enkele maal de oude dwang. Gelukkig ben ik er ook nog! Ik belet hem uit te gaan. Iedere terugval zou noodlottig voor hem kunnen worden. Maar dat verzet, begrijp je, dat verzet stookt op op zoo'n moment zijn oude begeerte aan tot een soort krankzinnigheid..."

„En in je blindheid durf je hem met geweld terug te houden? Hij zou je wat kunnen doen..."

Taviglia glimlachte. „Er is niet zooveel moed toe noodig, als je denkt. Ik ben overtuigd, dat mij niets zal overkomen, en daarom overkomt mij niets... Een schrammetje misschien of een buil" — hij bevoelde de gloeiende plek aan zijn

kaak —, „maar mijn blindheid is mijn kracht; die breekt, zonder dat hij er zich bewust van is, diep in hem, zijn durf... Als ik niet blind was, zou hij een ongeluk aan mij begaan. Nu ondermijnt hem van te voren al de schaamte, die hij later zal voelen. Hij zou mij wel willen vernietigen op zoo'n oogenblik, want de dranklust is een duivel; en toch remt hij zelf zijn slagen. — Voor Gina is het 't ergst. Die is bang. Ik leer haar, niet bang te zijn. Maar van haar begrijp ik, dat ze het is. Wij moeten allemaal nog veel leeren. En ik zeker van haar".

Francesco zat met schitterende oogen te luisteren. Hij voelde zich trotsch. Welk een grootheid was er in dezen misdeelde! En een machtige vreugde begon als een klok te luiden door hem heen: — welk een grootheid was er mogelijk in de menschenziel! 't Was, of de wanden van zijn eigen wezen weken, en een zee van kracht hem doorstroomde vanuit dit besloten, blinde wezen daar vóór hem. — Zijn heele leven ten offer te kunnen brengen, en dat niet alleen, ook daadwerkelijk dat leven te wagen in een zoo ongelijke worsteling!

Daar lag die kleine, mooi gevormde hand, die zich gebald had en van zich af gebeukt, den eeuwigen nacht in! Hoe kon die bovenredelijke vermetelheid bestaan? Het was het werk van een

gek, of het werk van één, bezield met bovennatuurlijke kracht. Weerloos, in een losse vuist, lag daar die bleeke, werkgekerfde hand, en hij zag haar doorstraald van een geheime, onbegrijpelijke zekerheid.

Francesco zat, de oogen betooverd door die kleine, moedige hand. Hij was op het punt, haar vol eerbied te nemen in zijn beide handen; doch hij deed het niet. Hij wist, dat deze ziel te streng was, om zulk een dank of vereering te dulden.

Dan zag hij weer de verslagen slaven-gestalte ineengedoken bij de achterdeur, en het witte angst-gezicht van de vrouw. Als een bitter brok stak hem op eenmaal deze bange werkelijkheid in de keel, en opnieuw drong de vraag in hem naar voren: hoe liet God het toe, dat het leven zoo verschrikkelijk kon zijn? Waarom moest zulk een vrouw de jaren door gefolterd worden door zooveel benauwenis? En waarom was die gedweeë oude man bezeten door deze helsche verdwazing?

— „Arme Battista", zei Francesco zacht. „Maar ik begrijp nu, waarom je zoo weinig op hem gesteld bent; wat ik allang gemerkt had".

„Dat weet ik nog niet", bezon zich de blinde, „of ik zoo weinig op hem gesteld ben, — al behandel ik hem koel. Het is goed, dat hij tegen mij opziet. Zijn karakter is niet sterk genoeg om

alléén door genegenheid te gehoorzamen. Piero, die, zooals je weet, met zijn gezin in Frankrijk zit — en dat is nog een ander groot verdriet voor Gina — Piero, hun eenige zoon toch, van wien hij veel hield, heeft nooit iets bij hem uitgewerkt. Toen ik dat wist, heb ik mij gezegd, dat alleen ontzag dezen man in bedwang zou kunnen houden. Daar buiten om ... meen ik soms toch wel genegenheid voor hem te voelen.... Soms nog sterker van niet, — als hij zoo deemoedig om vergiffenis vraagt. .. En voor Gina heb ik respect".

„En toch óók een groote genegenheid?" vulde gretig Francesco aan.

„Ik geloof het wel", zei de blinde aarzelend. .. „In elk geval is het een hart van goud. En voor mij is zij een engel. . ."

Zijn gezicht zag nog altijd heeter dan gewoonlijk, had een groote bewogenheid van trekken, alsof de pas doorstane beroering hem innerlijk had uiteengeslagen.

„Maar ik weet toch niet", zei hij even later, „of mijn groote dankbaarheid aan haar daarom ook een groote genegenheid beteekent".

Francesco stond verstomd. Deze bijna harde oprechtheid naast die bijna bovenmenschelijke zelfopoffering, verbijsterde hem een oogenblik.

Zij zwegen beiden.

„Kijk", zei opeens de blinde, „ik houd natuurlijk

wel veel van Gina . . . maar dan om haar mooie eigenschappen, om haar daden. . . Niet, omdat ik van haar hóud".

En zachter: „Houden van iemand, dat is eigenlijk iets heel wonderlijks. Of dat nu een gewone vriendschap is, of iets anders, dat doet er niet toe. Houden van iemand om zijn eigenschappen, dat beteekent nog maar weinig. Je moet houden van iemand, — omdat. . . ja. . . om een reden, die je zelf niet weet".

Zijn stem klonk vreemd vereenzaamd, alsof een wereld van droeve en geheimste gedachten daar doorheen was geslopen.

„Je kunt dan wel naar een reden zoeken", peinsde hij nog na: „en je vindt er ook allicht een paar. . . maar je voelt tegelijk, dat het niet *de* reden is. . . Liefde — is liefde".

In ontroering en verwarring liep Francesco door den roezigen Paaschmaandag-avond naar huis. Hij zag aldoor dat diepe blindengelaat. — Zou die arme Egidio ooit een vrouw hebben liefgehad? tastte beschroomd zijn denken.

Dan zag hij weer het trieste tafereel achter de gesloten voordeur. — Hoe was zijn blinde vriend tot dit offer van zichzelf in staat, zonder den drang van een welbewuste, diepe genegenheid?

En opeens begreep hij, dat deze zelfopoffering

nog veel meer waarde had, dan eene opoffering, die uit persoonlijke genegenheid zou voortkomen.

— Toch, een zelfopoffering zònder liefde, enkel uit verstandelijk plichtsbesef bijvoorbeeld, die zou integendeel veel minder waarde hebben... Hoe was dat te rijmen?

— Natuurlijk, de zelfopoffering van den blinde kwam voort uit een veel diepere, uit een onpersoonlijke, een algemeene liefde... En wel groot moest die liefde wezen, dat zij hem den roekeloozen moed gaf tot het schijnbaar onmogelijke!

Verdiept in een vrome verwondering liep Francesco voort. — Een held was de blinde! Waar haalde hij die onbegrijpelijke zielskracht vandaan?.... En hoe stoutmoedig was ook zijn klaar onderkennen van dankbaarheid en liefde.

— Vreemd was het alweer: liefde, die voortkwam uit waardeering van eigenschappen, was minder dan liefde, nergens anders om dan... omdat je liefhad, zoo maar, in 't wilde weg.

— De onberedeneerde zelfopoffering, en de niet te verantwoorden moed, en de redelooze liefde, die waren het beste. Het onberedeneerbare was het beste... de ingeving.

Hij was in de hooger gelegen wijk geraakt, waar hij woonde. Over de stad heen kwam de zee te zien, matblauw binnen haar avondlichten

bergenkring. Een bloeiende perzikboom in een tuin hield voorzichtig zijn roze bloesemtakken in de pure lentelucht.

Francesco ging vaag eraan voorbij.

„Ja, de ingeving", droomde hij voort; „niet wat je verklaren kunt, maar dat, wat je niet verklaren kunt . . ."

II

En andermaal, een week daarop, zat Francesco onder zijn grooten laurier hoog boven het zeeravijn. Het regende zachtjes.

De olijfwouden achter Lerici, die hij daar straks was doorgekomen, had de grijze dag nog somberder gemaakt dan anders; — in hun bleekgroene grotten en zalen hing een sfeer als van het doodenrijk, waardoor de droefgeestige stammen omhoogwrongen, donker van molm en vochtig mos.

Dan, in het schemerig zeepijn-bosch, geurig de natte naaldentakken, geurig de erica's en het laurier-struweel, was de zoele adem van het leven tot hem weergekeerd.

Hij was eerst naar zijn rotstoren geklommen, zijn oude wachtpost boven de zee. Grijs lagen er de ordeloos plassende wateren voor hem uit, als een eeuwige aarzeling. Soms botsten zij dof

onder de rotsholten op, als klopten zij ergens aan, zonder hoop om toegang te vinden; soms verhief zich één enkele. groenige golf uit de vage woeling, en welfde zich óver, en brak in zwak gebruis. Maar aan den einder, onder de wittig doorschenen lucht, weifelde over het grijze water een zilveren schijn. Gedurig zeefde een stille motregen neer. Hij was er maar kort gebleven.

Nu zat hij onder zijn geliefkoosden laurier, en de aarde was teeder van groeizaamheid rondom de lauwe zeebocht, donkerblauw in de diepte. Al het jong uitgeloopen gestruikte en de slanke dennetjes beneden hem fonkelden van fijne druppeltjes. Maar zoo zwaar en dicht waren de takken van den machtigen boom, dat droog en rul de grond was, waar hij zat tegen den stam.

Hij dacht die dagen nog aldoor over den blinde. Eén keer was hij er geweest deze week. Gina had hem opengedaan, en met een warmte, of hij op eenmaal een vertrouwde vriend was geworden, had zij hem aangezien. Zij had niets gezegd. Hij was maar kort gebleven, want Taglia wachtte een nieuwen leerling, en dat maakte hem onrustig en afgetrokken. Battista had hij niet gezien.

En twee dagen later, toen hij om twaalf uur naar zijn eethuis ging, was Battista, die van zijn werf kwam, hem achterop geloopen. Met een ge-

zicht, week van goeden wil, had de arme kerel hem gevraagd, of Francesco moeite wou doen, „dat van laatst” te vergeten...

Francesco had het gereedelijk beloofd, — maar hoe zou hij ooit vergeten de heldendaad van zijn blinden vriend? Welk een schoonheid en kracht laaide en wrocht daar in het verborgen, boven in het donkere huis van die armelijke stadswijk.

— Hoe was het mogelijk, dat ergens midden in de maatschappij vol hebzucht en bedrog en verslaving, zulk een lichtkern van loutere liefde bestond! En hoe was het mogelijk, dat hij het niet eerder had gezien? — terwijl hij toch juist een poos te voren, dien wonderen middag van het piano-orgel, op deze zelfde plek, de vonk van goedheid in alle menschenharten had vermoed. Hij had de zwakke vlammetjes zien beven, — en aan dit vuur was hij voorbijgegaan. Was hijzelf niet eer een blinde dan zijn blinde vriend?

Zooals in die vreemde droomen, waarin men meent wakker te worden, en doordroomt, en nogmaals lichter wakker wordt en toch nòg doordroomt, totdat men eindelijk werkelijk ontwaakt — alsof men vele vertrekken door moet gaan, en telkens weer een deur opent en toch nog achter een dichte deur is — zoo meende hij, blinde zoeker, telkens ziende te worden, en was nog altijd blind, hoewel al dichter bij het licht.

Had hij niet eens als een onomstootelijke waarheid gevonden, dat de Schepper en Uitdenker dezer schepping van sluipmoord en verraad een Duivelsche Geest moest zijn? Had hij toen later niet achter al die wreedheid de meedoogenlooze kilte van het Egoïsme ontdekt, — had hij hem niet gezien, diep in den nacht, den vetten, platten Koning op zijn grauwen troon? Om later daardoorheen te begrijpen, dat heel deze afzichtelijke schepping een schijnbeeld wezen moest, en dat God het eeuwig bestaande was, heen door den tijdelijken schijn der dingen?

En toch was het maar al te waar: het Egoïsme wàs de drijfkracht van alle leven, ook van den blinde, ook van hemzelf. Alle levend wezen, elken dag, deed gedwee naar zijn onbarmhartige geboden, zonder zelfs te kùnnen weerstaan; alle levend wezen, dat léven en niet sterven wou. Het Egoïsme wás de onverbiddelijke Heerscher van den boozen droom dezer werkelijkheid.

Dat alles was onloochenbaar. En toch ... ondanks die onloochenbare waarheid, toch smeulde er in de menschenzielen een kracht, recht daartegen in. Een kracht, die kreunde onder dien duisteren dwang. In de meesten kwijnde zij en versmolt tot een vaag verlangen, een weemoed, en niet meer. Maar in enkelen verbrak zij den ban en versloeg het Egoïsme als een waan, die

nauwelijks meer meetelde. Hij zag opeens tante Letizia. Cijferde die niet heel haar persoonlijkheid weg in den dienenden ootmoed, waarmee zij lééfde voor haar gezin? En de grauwe Gina, dacht die ooit aan zichzelve? En de blinde, vergat die niet àlles, en dorst die niet àlles, waar hij een medemensch verdedigde tegen diens eigen zonden, met hem worstelend om de overwinning van het goede?

In een wondere verklaardheid zag Francesco dat smeulende vuur diep in de donkere menschenharten, dat ondoofbare vuur der Liefde. Het onbegrijpelijke, het onverklaarbare. Want die liefde, dat mededoogen, die toewijding, die zelfwegcijfering, zij ging in *tegen de natuur*. Zij ging regelrecht in tegen de grondwettelijke hardheid der natuur; tegen de oppermachtige zelfzucht, ook in de natuur der menschen. Zij ging in tegen het oer-begrip Ik. En zij was onloochenbaar, die Liefde, even onloochenbaar als het Egoïsme zelf.

Het was een openbaring.

Want die tegen-natuurlijke drang in het menschenhart, die drang naar onzelfzuchtigheid, wat beduidde die? Wat beduidde het, dat toch alle menschen het onzelfzuchtige als schoon en begeerlijk gevoelden, ook al konden zijzelf niet anders dan zelfzuchtig zijn?

Die alom-werkende en dringende kracht, in

tegen de natuur, zij bewees immers het bestaan van een Macht achter de natuur en anders dan de natuur?

Die onverklaarbare Liefde in het menschenhart, zij bewéés het bestaan van een Geest van Liefde, boven den mensch, in den mensch.

Een lichtende vervoering beving zijn gedachten. Het was God, die in het menschenhart het wonder der Liefde ontstak, om te strijden tegen de natuurwet der zelfzucht.

Een wondervreemd oogenblik doorleefde Francesco. Het was, of hij droomde en het duizellichte oord herkende, waar hij nog eenmaal gestaan had, aan deze poort op de eeuwigheid, — dien avond in zijn kamer. Langs een verstandelijken weg, vanuit zijn oude opschrijfboekje, was hij er gekomen: „Slechter dan de bijen, en beter dan God". Hij had begrepen, dat dit niet kòn, beter dan God; dan God, die hem geschapen had. En als dus de mensch de schepping veroordeelde om zijn onuitrukbare wreedheid, dan moest het Godzelf zijn . . . Een verbijsterende ontdekking was dat geweest. Nog hoorde hij het zich zeggen: „God spreekt in mij, als ik de schepping aanklaag . . ."

Op den drempel had hij gestaan, en toch had hij niet door de lichtpoort heengezien; toch was hij nog weer teruggedeinsd voor het eeuwig

waarom, het waarom van den onontkoombaren moord, overal, elke minuut, als den grondslag der natuur.

Het waarom! Hij wist het nòg niet, en hij zou het misschien nooit weten. Maar nu wilde hij van zich weg doen het giftig schijnbeeld, dat de schepping was, omdat hij met eigen oogen gezien had de woedende overwinning der Liefde. Zijn blinde vriend had hem ziende gemaakt.

Het was God, die in dezen schamelen misdeelde streed met den helschen droom der werkelijkheid in dat huis; die zijn kleine, blinde vuisten laadde met een ongerijmde onverschrokkenheid, en overwon door de geheimzinnige tooverkracht van den weerloozen toorn.

En het was God, die sinds jaren in hemzelf werkte en worstelde.

„Het is God, die in het hart van alle menschen hunkert", zei hij zacht.

De ontroering doorvoer hem bij zinderende vlagen.

Hij dacht op eenmaal aan grootvader, dien allerlaatsten avond, toen hij, hoogrood van de koorts, hem had doen lezen uit Jesaja het vizioen eener nieuwe aarde, waar niemand meer leed zou doen of verderven, — hij zag den blauwen gloed dier oogen, hij hoorde die dringende fluisterstem: „Denk erom, Cechino, zoo is God, God is liefde..."

Hij bracht de handen voor het gezicht, en hij fluisterde terug: „Ik zie het, grootvader, nu zié ik het, God is liefde... De Liefde, diep in ons zelfzuchtig hart, het is God, die leeft in ons, die strijdt in ons ..."

Hij hief het hoofd; hij haalde diep adem.

Wijder staarden zijn oogen in het eeuwig licht, dat hem doorscheen. Hij voelde zich vervuld van God, van God, die Liefde was.

Een oneindige nederigheid zonk in hem neer, en een toomelooze vreugde stroomde in hem omhoog. Zijn lippen lagen stil tezaam gesloten, zijn oogen straalden als lichte vuren.

Zoo zat daar Francesco onder zijn dichten laurier, uitstarende, zonder te zien, in den prillen lentedag.

En na een tijd werden zijn oogen stiller en vloeide gedempter zijn oogenschijn uit. Hij zag, dat de fijne regen blond werd van een doorbrekend lichtschijnsel. Aan de donker geregende rotsen, tusschen het glimmend naaldgroen der dennen, sproeiden de jonge struiken hun teeder loover uit. Verderop, in de zee, onder langzaam verglijdende glansplekken, woelde het zilverend water. En even later opende zich de lucht en overvloot de zon de fonkelende lente-aarde en het fonkelend golven-blauw in de diepte.

Francesco zag het aan. Zijn hart tintelde en zong van geluk.

En in hem verhief zich een nieuwe vraag en stil sprak hij haar uit, verwonderd over zijn eigen woorden:

„Maar waarom, God, is de natuur, die zoo mateloos wreed is, mij toch zoo mateloos lief?"

— Want, ja, dat voelde hij opeens duidelijker dan ooit: die bloeiende, flonkerende natuur, zij was hem oneindig lief, ondanks alles, wat zij verborg.

Het leek, of ook in hem de zon doorvloeide tot in nieuwe diepten van inzicht.

— De natuur was heerlijk, en het leven was heerlijk, zooals het was, en ondanks alles, wat het verborg. Ook het leven was heerlijk, al zou het dan in de eeuwigheid maar een tijdelijk schijnbestaan blijken . . .

— Maar hoe kòn dat?

— Hoe kon het leven heerlijk zijn, als het alleen uit moord voortbestond? En hoe kon de natuur hem lief wezen, als zij was opgebouwd uit wreedheid?

Het was als een donkere, vlijmende vleistem, die hem teruglokte naar de duisternis.

Een oogenblik bleef zijn denken wankelen aan dien hachelijken rand van duisternis en licht.

„En toch heb ik het leven lief", zei hij plotseling, zeker van zijn gevoel.

Scherp dacht hij na.

— Als God leeft in ons, en wij voelen zoo sterk, de natuur en het leven lief te hebben, kan het dan niet zijn, dat het God is, die, héén door ons, zijn schoonheid uitstraalt over de aarde en haar liefelijk maakt voor ons oog? En over het leven, en het verheerlijkt voor ons hart?

— Het leven is schoon, en de aarde is schoon, — als de goddelijke liefde in ons is... ook al weten wij het niet.

In een blinden glans van geluk staarde Francesco voor zich uit; stil herhaalde hij:

„Als de goddelijke liefde in ons is... ook al weten wij het niet..."

Dan was het hem, alsof die woorden nog wonderlijker openbloeiden... Een gelaat, liefelijk als de lente, keek hem aan.

„Agata", stamelde hij verward.

III

Hij liep alleen in de stille stadslaan; met den Hemelvaartsdag waren de winkels gesloten. De zachte Mei-avond hing doordroomd van bloesemgeur; Francesco zag, hoe de glinsterende sinaasappelboomen vol zuivere, wasblanke bloempjes staken. En vandaar kwam hij uit in het park langs de zee, waar de zoele schemer zich vergaarde

tusschen de laag en geweldig uitwaaierende palmen. Ook hier ging bijna niemand.

Hij hield van dezen tropischen tuin met zijn geheimzinnig wuivende gewelven, waaronder nog geheimzinniger de gedrongen zuilen der duistergrijze stammen schuilgingen.

Er was een roze schijnsel in de lucht, als een doorzichtige nevel, en diep kleurden de grazige gazonnen.

En aan den breeden zeeweg toen, waar dezen vroeg-avond alle wandelaars van Spezia schenen tezaamgestroomd, hoorde hij plotseling in de verte een droomerig-neurende muziek.

Wat was dat?

Midden op straat stond Francesco stil en luisterde... Zijn hoed had hij luchtig achterover geschoven, open zijn voorhoofd aan de avondkoelte, die woei van over zee. Zijn gebruind gelaat was wonderlijk begloord door het uitbloeiend rood der Westerlucht; diep gloeiden zijn lichtbruine, luisterende oogen.

Dan hoorde hij niets meer. Toch spoedde hij zich in de richting, vanwaar het geluid gekomen was.

Al gauw, op een afstand, ontwaarde hij een dichten drom van menschen. En hoor! daar begon weer het langgerekte, dompe gedreun en het doordringend neuzelen der schelle toontjes. Het wàs een doedelzak!

Hij haastte voort, schoof zich tusschen de omstanders door . . .

Francesco ontstelde. Een rilling liep hem over den rug. Het waren de doedelzakspelers uit zijn jeugd... dezelfde!

Hij wàs het, de oude met zijn vaalroode, vilten muts laag over de grijze borstelbrauwen, waaronder de uitgedoofde oogen als gebroken neertuurden; en met den geitachtigen baard, waarvan het witte haar tot aan de jukbeenderen de ingezonken wangen bewies. En naast hem, dat was ook de tweede speelman, de prachtige kerel, wiens hoovaardig gelaat, glanzend als van geboend hout, alleen wat breeder scheen dan eertijds. Maar even trots smeulden nog zijn lange oogen onder het lage, zwarte hoedje, en net als vroeger hing zijn glimzwarte knevel over de blauwig blazende lippen.

Een donkere vreugde doordrong Francesco en kroop op rond zijn hart. Fel en treurig, op het kreunende bulken, peep als weleer de neuzelende melodie, die telkens met een wilden gil haar trillende droefheid voortzweepte . . . In de armen van den oude hing, als een dier dat lijdt, de steunende buil van den doedelzak.

Maar waar was de derde, de jonge? Hij stond terzijde. Hij was nog mooier geworden. Zijn zacht doorbloosde, teederbruine kaken leken krach-

tiger volvormd, en zijn melankolieke oogen, met een aanlichtenden flonker, keken naar een jonge vrouw in den kring der luisteraars. Onder een bruin fluweelen jasje, dat open stond, schemerden over zijn vuile hemd de rood-en-groene bretels.

En naast hem op den grond, in de houten kooi, zat ernstig en dwaas te wiegen op zijn stok de grasgroene papegaai.

Francesco glimlachte; een gevoel, geheimzinnig wijd als de zee, fluisterde aan zijn hart.

— Zoo trokken die doedelzakspelers dan jaar in jaar uit de wereld over, alsof de wereld stil stond. En was het niet, of zij tot in alle eeuwigheid de wereld doortrekken zouden, zoo somber, zoo trotsch, zoo fel, meevoerend in zijn kooi den onsterfelijken vogel?

En aldoor, uit de witte baardruigte, toette de verdorde mond van den oude rond de zwartige, houten pijp. En aldoor, dartel en smartelijk, deunde de schelle klarinet van den man met het strakke masker, terwijl zijn dikke, vlugge vingers glipten langs de gaatjes, en de blauwige lippen bliezen.

Eensklaps zweeg de muziek. De oude, den weggeslonken, harigen zak als een slapend dier in den arm, keek slaperig zelf den menschenkring rond; de klarinetspeler, met zijn minach-

tende onverstoorbaarheid, keerde zijn speeltuig om en sloeg het uit. En de jongen nam de kooi van den grond, haalde zijn bronzen bakje te voorschijn, en deed zijn ommegang.

Als Francesco in zijn vestjeszak naar een nikkelstuk zocht, zag hij, dat de inzamelaar hem herkende. Even zagen hun oogen in elkaar; even, door de bleekbruine pupillen in hun blauwig wit, smeulde een verwondering aan . . . zoo ver, zoo vaag, van wie al die jaren van zwerven zoovele herkenningen aan zijn hooghartig kwijnende blikken had zien langs gaan.

Hij was alweer verderop, bij een matroos, die uit zijn tabaksbuiltje een twee-Lirestuk te voorschijn haalde.

„Grazie", dankte slepend de stem van den Siciliaan.

„Spelen jullie me de tarantella!" riep de matroos.

— De tarantella! schrok Francesco, en een lang verleden vreugde besprong hem.

De klarinetspeler knikte uit de hoogte. Hij gaf den oude een wenk. En aanstonds zong-aan het sonore geronk, waarop met zijn schellen voorslag, als een schreeuw, de klarinet aan het neuzelen ging, al sneller en feller, al hooger en gejaagder, al driftiger en dringender, met de woeste wendingen van den dans.

En weer de wilde gil van den voorslag, en weer het jagen, jagen, jagen, tot het was als een joelende razernij, een wervelwind van tartend huppelen, driest op het donker doedelzakgeloei.

Met uitdagend geheven hoofd stond de klarinetspeler te blazen; in zijn hatende gezicht gloeiden de koolzwarte oogen. Maar de ruig overschaduwde van den grijsaard leken verloren in een ouden, ouden droom.

En opeens, vlak bij Francesco, begon met een zacht doordringende basstem de jongste te zingen, een smachtend eentonige melodie onder den lokkenden rit van den dans:

Ik wil gaan aan de bron voorbij,
Waar de vrouwen het linnen spoelen;
Daar wil ik kiezen de schoonste voor mij,
En altijd wil ik haar naast mij voelen.
En iedereen zegt me: „hoe zedig en mooi!
Waar heb je gejaagd die koninklijke ree?"
Midden in Iskia greep ik mijn prooi!
Rondom beukt ons de bruisende zee!

Het was hetzelfde lied van vroeger; maar nu, gewend aan de taal der kuststreken, had Francesco ieder woord verstaan.

Als een woelende vloed sloeg het door hem heen, de heete drift van het rhythme, het treurende gedreun, de smeulende gloed van het wreed en schoon gezang.

Een ongekende vervoering overrompelde hem. Hij huiverde; hij werd heel bleek. Een smartelijke heerlijkheid laaide omhoog rond zijn hart.

Hij herkende de sombere wreedheid van den hartstocht, en hij voelde die omslaan, door een stralend wonder, in een verdwaasde, onuitsprekelijke gelukzaligheid.

— Agata, o, Agata! Als een kreet van verlossing weerklonk die naam over de woeste zee van zijn gemoed. „Agata"! O hartstocht, o weenende teederheid, o goddelijke liefde!

Zijn gedachte stortte er zich in met de breidellooze overgegevenheid der bevrijding. „Agata!"

En in den grooten gloed, die heel zijn wezen doorvoer, zag hij alleen haar zoete gezicht, dat glimlachte met een vreemde, zalige droefheid.

De menschen verspreidden zich in den vallenden avond. De doedelzakspelers trokken af, de twee muzikanten voorop, de jonge kerel dralende achteraan. Wat kinderen liepen mee.

Francesco kwam tot zichzelf. Hij stond alleen, daar waar hij gestaan had. Hij keek rond.

Daar trokken zij weer verder . . . Trokken zij daar niet verder, als om tot in alle eeuwigheid te dragen over de wereld het lied van den duisteren, stralenden hartstocht, voerende met zich, in zijn kooi, den vreemden, onsterfelijken vogel?

VIERDE HOOFDSTUK

I

EN den Zaterdag voor Pinksteren, met den nachttrein die om half vijf langs Spezia komt, vertrok Francesco naar Porto San Salvi. Hij had drie dagen vrij gekregen. Op zijn briefje had Agata geantwoord, dat zij hem wachtten.

In een diepe, ernstige vreugde aanvaardde Francesco deze reis. Hoe anders zat hij aan het portierraam van zijn leege derde-klasse dan een half jaar geleden!

Als toen was de zee bewogen, zonne-blauw met schitterende rollers aan de kust; doch over die blauwe bewogenheid en over die bruisende branding gloeide nu een ijle tinteling, de huiverende teerheid van den nauw geboren ochtend.

Ook hem doorstroomde een hevige innerlijke bewogenheid, een kracht, gebleven uit den storm; doch ook in hem aarzelden daarover, ijl en tintelend, de huiveringen van een zaligen schroom. Er was tegelijk een heerlijk vertrouwen in hem en een kwellende onzekerheid. Hoe zou hun weerzien wezen? — hoe zou Agata hem ontvangen?

Hij had nauwelijks oog voor al de schilderachtige oorden, waar zij langs reden, Sestri, Rapallo, Santa Margherita, blozende in de morgenzon tusschen hun citroenen- en palmentuinen; noch voor de vele visschersgehuchten met hun strandje vol booten en netten en hun hooge, roode huizen, saamgedrongen in een steil ravijn.

Dan, zonne-nevelig in den wassenden morgen, schoof de statige pracht van Genua aan...

Toen hij daar aan het overvolle station zijn plaats had gevonden in den nieuwen trein, bleek hij te zitten tegenover een gezin, dat voor een poos al zijn aandacht in beslag nam.

Een man en een vrouw. Zij zaten naasteen. De man hield een slapend kind op schoot; behoedzaam rondde hij den arm, waarin het sliep, en de andere hand steunde de voetjes. Als hij bijwijlen zich overboog om te zien, hoe het kindje sliep, viel zijn blonde kuif voorover als een zachte vacht, waarachter het geheime leven ademde. Dan zat hij weer vaag uit het raampje te kijken; in zijn ongeschoren gezicht stonden starend zijn roodgerande, grijze oogen. Tegen zijn knie hing geduldig een jongetje van een jaar of vijf. En aan het houtbeschot naast het portier-raampje leunde, schijnbaar slapend, het hoofd der vrouw. Een prachtige vrouw was het. Breeduit rustte haar moederlijk lichaam onder het afgenegen hoofd.

Haar edel gelaat, met zuivere, sterke trekken, zag bruinbleek en klam onder het verwarde, zwarte haar. Als een enkele maal de zwaar-vermoeide oogleden zich hieven, dan ontdekten zij een donkeren, warmen blik, doorbroeid van smart of van afmatting.

Soms zei ze een enkel woord tegen het jongetje, dat stil de groote oogen naar haar opsloeg; of zij glimlachte tegen den man, een glimlach van bemoediging en geruststelling.

Zij spraken ook wel in een taal, die Francesco niet verstond; was het Spaansch? Aan al de puilende pakken rond hen heen begreep hij, dat zij thuiskeerende landverhuizers waren.

Aldoor moest hij naar hen kijken. Het leidde zijn eigen verlangen af. Als het jongetje een tijdlang strak hem aanzag, begon Francesco een gesprekje; dat zij zeker lang al onderweg waren; vanwaar zij kwamen? Het kind, verlegen, gaf geen antwoord. Ook de man zweeg, turend naar buiten. Maar de vrouw, opnieuw, hief langzaam de loome oogleden, keek Francesco aan, en zei, niet onvriendelijk, doch met een waardige geslotenheid:

„Wij komen van verre".

Dan look zij weer de oogen en verschikte het hoofd, als tot slapen, tegen het denderend wagenbeschot.

Francesco begreep niet, waarom dit antwoord,

al was het vreemd, een zoo grooten indruk op hem maakte.

Zij spraken verder niet. In Voghera stapten zij uit. Niemand wachtte hen op. Francesco hielp met het aanreiken der omvangrijke have. Bij ieder pak, dat hij toebeurde, keek de man hem met een zachte erkentelijkheid aan. De vrouw, als gedachteloos van vermoeienis, en toch statig, stond op het perron, een kind aan de hand, een kind op den arm.

Bij het laatste pak, dat hij neerliet, hief zij nog eenmaal de donker doorbroeide oogen in zijn richting en zei bijna toonloos: „Je bent bedankt".

Dan sloeg men het portier dicht.

Toen zij Milaan voorbij waren, begon Francesco onrustig te worden. Hij herkende de vlakte met haar eindelooze einders, de sneeuwbergen aan den horizont; hij herkende het zachte heuvelland voor Malescia. En het station van Malescia zelf schoof aan. Hij had zich voorgenomen, bij het stilhouden van den trein niet uit te kijken. Hij keek toch uit. Dadelijk herkende hij den langen beambte, die hem indertijd zijn kaartje had gegeven. En daar, naast die grijze bank bij de couranten-kiosk, daar had hij gestaan tusschen zijn twee valiezen, Pietro's

valsche zilverstuk in zijn vestjeszak. Hij zag er zich staan. Hij glimlachte. Hij had te doen met den jongen, die daar gestaan had. Diep zuchtte hij uit, een zucht van bevrijding.

Reeds reden zij door. Even zag hij nog de lange stationslaan binnen, waar hij Pietro's schuldbewust gebolden rug om den hoek had zien verdwijnen.

En bij de volgende halte stapte hij uit. De landingsplaats der booten was niet ver van het station. Hij zat er onder de verschgroene lentekastanjes vol groote, roze bloemtuilen; hemelsblauw was het wiegelende water. De boot voer eerst over anderhalf uur.

Wat was dit een liefelijk oord, bij Malescia vergeleken! Een paar menschen liepen er onder de boomen; een roode wagen stond te wachten; en dat was al. Doch die rust werd Francesco bijna ondragelijk in zijn popelend verlangen.

Eindelijk nam de vaart een aanvang over het milde, middagzoele meer. Heerlijk was het; maar wat duurde het lang! Daar gleed het oude park langs met de purperen en violette boschages ... Hij dacht aan Ilda. Hoe vreemd, dat hij zóó koel nu aan haar denken kon, met een genegenheid, die bijna medelijden was. Het leek, of hij Ilda zag als een sierlijk poppetje in de verte, en Agata's lief en open gelaat vlak bij het zijne.

Toen zij langs Baroletto voeren, dof wijnmoerrood vol blauwe schaduwen onder den brand der middagzon, schimde opeens Carolina hem door de gedachte, en de schetterende muziek, die hier aan boord was gekomen, dien eenen dag. Jaren leek het geleden, bedolven in een dichten, lichtenden nevel. En zooals Baroletto, paarsig onder zijn donkeren schaduwberg, weer wegweek achter de stevenende boot, — zoo liet hij dat alles achter zich op deze blauwe vreugde-vaart, Agata tegemoet.

Vier uur sloeg het van den toren der parochiekerk, toen hij ten leste Porto San Salvi bereikte. In het toevaren op den wal zag hij de warmgele gevels, de lage bogengangen, de blootvoetige nettenboeters; doch vaag, als een plaatje, dat men ziet zonder het te bekijken. Bewust alleen zag hij, doorvorschte hij de groep menschen op den steiger. En zoo sterk werd al zijn denken beheerscht door de eene vraag: zou zij aan de boot zijn? zou zij niet aan de boot zijn? — dat geen enkele herinnering meer bij hem opkwam.

Maar Agata was niet aan de boot.

IJlings toog hij op weg, de steile trappenstraatjes langs naar boven. En nauwelijks het pleintje achter de parochiekerk voorbij, daar zag hij Agata's vader hem tegemoet komen. Uit de

verte lachte die hem toe. Doch van dichtbij, terwijl hij hartelijk Francesco de hand drukte, trok verlegen de mond onder het neerhangend, aschgrijze snorretje; met een schuw-doordringenden blik keek hij hem een oogenblik aan.

„Dag Buzzi". Ook Francesco vond geen ander woord. Aanstonds had hij het verstaan. Het was de vader, die dacht: dus dat is de jongen, die misschien de man van mijn dochter zal worden. Een eerbiedige beschroomdheid voor die gedachte maakte hem ernstig en stiller zijn vreugde.

Wonderlijk ontroerd bedacht hij op zijn beurt, dat deze man Agata's vader was. Hij zag de magere kaken, de wittige haartjes op de jukbeenen, de zachtblauwe oogen, bedeesd en oprecht. En hij herinnerde zich, hoe hij vroeger in Trebiano al van dezen man gehouden had.

„Agata is druk voor je aan 't koken, thuis", zei Buzzi goedig, om het zwijgen te breken. En even later, met een fijne oolijkheid ook: „Wat loop je hard! Ik kan je bijna niet bijhouden".

Maar daar, eindelijk dan, was de driesprong, daar was het bronnebekken, daar was het lage, wingerd-begroeide huis. Hij wist op eenmaal, hoe hij al tijden lang naar dat alles verlangd had.

En daar was Agata! Zij verscheen in de open deur. Was het werkelijkheid, dit oogenblik?

Zij was blootshoofds, haar blijde gezicht in het heldere schaduwlicht; maar een innerlijke zon doorglansde het. Haar even roodend voorhoofd lag omsloten door haar lieve, donkere haar. Met een zachten schroom zochten haar oogen Francesco's oogen. Maar haar stem klonk rustig verheugd, zooals zij hem verwelkoomde.

En Francesco verloor zich in haar aanblik. Hij stamelde een antwoord. In zijn groote, heete hand voelde hij, iets roerend trouws, de hare, koel en ruw.

Als in een droom kwam hij binnen. Hij zat aan de tafel, keek rond in het sober en zuiver vertrek. Er was voor hem gedekt. De vader bracht hem zelf de kom soep van het fornuis. — Er zou honger in het land zijn, na de lange reis! Hij bleef staan toekijken, dat de gast at; en Agata keek toe uit de verte. Francesco zag haar aandachtige gezicht, haar zoeten, rooden mond, die ernstig gesloten was. Hun oogen ontmoetten elkaar opnieuw; toen plooiden zich haar lippen tot een glimlach.

Een groote, weldadige rust streek in Francesco neer. Hij voelde het: alles was goed, alles was, zooals het maar wezen kon. Het leek hem, of hij al deze jaren een eindeloos onnutten weg had afgelegd, om tot dit volmaakt en eenvoudig doel

te geraken. Hij ook, dacht hij, was „van verre" gekomen.

En Francesco, die eerste uren, gaf zich over aan een gedachteloos, puur geluk. Hij moest vertellen over tante Letizia en haar huishouden, over Spezia en zijn werk. Hij vertelde ook, in het kort, iets over zijn blinden vriend.

Na een poos kwam Pepino thuis, het jongste broertje ; — de oudste werkte bij zijn oom in San Felice. Het was een kleine, stevige baas van twaalf jaar, met nog iets kinderlijk teers, daar waar zijn bellefleur-wangen heel blank werden bij het oor. Hij had Agata's vochtig-rooden mond, maar zijn oogen waren bruiner, en donkerder was zijn dikke haar. Met een onderzoekende vertrouwelijkheid bekeek hij langdurig den gast.

„Kijk al het moois maar niet van me af", zei Francesco eindelijk, vermaakt.

Toen bloosde de jongen over zijn kleur heen, en hij begon te lachen, twee kuiltjes in zijn gezellige koonen.

Agata lachte ook. Francesco keek op. Ja, zij waren er, als vroeger, de twee lieve kneepjes! En ook de vader, meelachend van terzij, had in zijn magere wang het groefje, dat Francesco er van langgeleden kende.

De vreugde der liefde overvulde hem, en hij gevoelde, hoe in dien overvloed hij en haar

vader en haar broertje van meet af aan had opgenomen.

Later, in de zomersche schemering van dien Mei-avond, zaten Agata en hij op den rand van het bronnebekken. De vader en Pepino werkten nog in den hof opzij van het huis.

Zij spraken weinig ; een enkele maal zagen zij elkander aan.

Achter hen, op den berm van het wijnland, stond een oude acacia in bloei ; de witte, even roze bloesems lagen als een dunne sneeuw over de keitjes van het pad. Een teedere, frissche geur dreef door de avondluwte.

„De lucht zelfs is stil van avond", zei Agata. „Je voelt, dat het morgen Pinksteren is".

Francesco verkeerde op de uiterste grens van het tot spreken dringende verlangen, — als een, die dorstend, zich een volle nap water ziet toereiken en voorzichtig ze aanneemt, bang te storten, en nóg niet drinkt. Agata's oogen hadden een diepen, gelukkigen schijn.

Ze zei weer : „Na het werk, 's avonds, zit ik hier vaak . . . en als dan de schemering valt, en je begint die groote ster daar te zien, en die andere, groene boven het meer . . . net een dauwdrop, die zoo in de lucht hangt te schitteren" — ze lachte naar hem heen, en in haar stem was

een vragende toon, als wilde zij hooren, of hij het ook zoo zag — „en later wordt alles wit van de maan . . . ik verdroom soms mijn tijd, tot vader komt roepen . . ."

Francesco zat neer in de betoovering harer liefelijkheid.

„Ik weet nog", peinsde hij, „hoe je dien eersten avond bij Giovanella vertelde van een regenboog. . . een regenboog in een dal . . . die voorlangs de bergen stond, en dan door de lucht, en dan langs de bergen weer neer, — een boog waar je zoo onderdoor zou kunnen loopen. Ik heb later maar zelden een regenboog gezien, zonder aan dat verhaaltje te denken. . ."

„En zag je dikwijls een regenboog?" vroeg Agata met een naïeve behaagzucht.

„Niet zoo heel vaak. . . maar toch. . .", plaagde Francesco.

En eensklaps heel ernstig, terwijl een beschaamd rood hem naar de slapen steeg:

„Ik heb wel vaak aan dat verhááltje gedacht, als ik een regenboog zag. . . maar niet altijd aan jou zelf, Agata. . ."

„Zoo eerlijk moet je altijd tegen mij wezen", zei zacht het meisje.

Dan praatten zij, vluchtig aantippend de werkelijkheid en weer weg daarvan, als vogels doen, die, laag langs een land vliegend, met gestrekte

pootjes telkens den grond raken of zij neerstrijken willen, en weer verder scheren...

Francesco zei:

„Wat zal het aan jou besteed zijn, als je eens de zee zult zien. De zee is het geweldigste, dat er bestaat".

„Bijna jammer, er plaatjes van te kennen... de verrassing zou nog grooter wezen... of misschien is het toch heel anders, dan je je voorstelt van de plaatjes..."

„De dingen zijn altijd anders, dan je je voorstelt, en soms zooveel heerlijker..."

In den schemer-ijlen hemel ontvonkten tintelend en deinsden weer heen, als door een etherischen wind bewogen, de aarzelende sterren. Zoeter droomde bij vleugen de acacia-geur door den avond.

Francesco en Agata zagen tegelijkertijd op; tusschen de fijn geritste bladertjes, donker uitgeknipt aan de lucht, dropen dicht opeen de duister-witte trossen.

„Net de geur van sinaasappel-bloesem", zei Francesco; „maar dit is bijna nog fijner, nog zuiverder... Je weet niet, hoe je het zeggen moet..."

Zij keken elkaar aan, of zij beiden boordevol geluk waren.

— Waarom zèg ik het haar nu niet? dacht

Francesco; zijn hart bonsde met een onweerhoudbaren drang; maar toch kon hij het niet zeggen. En zoo duurde dit onvergelijkelijk uur, deze ademlooze liefde-wacht, waarop wel een eindeloos geluk zou kunnen volgen, maar die zelve nooit keeren zou.

Van uit den hof, achter de hooge hazelaarhaag, klonk bijwijlen, effen en helder, het praten van Pepino. Een enkele maal ging, zwaarder, de stem van den vader daartegen in. Er was geen ander geluid.

„Zou je nou zeggen", peinsde Agata, „dat we hier vlak achter het dorp wonen? Na zevenen zien we nooit meer iemand; en overdag ook weinig. Soms is het bijna te eenzaam. . ."

„Wel vreemd", zei Francesco, „een punt, waar toch drie wegen samenkomen, en waar zoo zelden iemand langs gaat".

En plotseling, door den diepen avond, begonnen de klokken te klepelen en te zingen, dat het morgen Pinksteren was. Toen de laatste, gonzende klanken wegdroomden in de ijle lucht, kwam de vader waarschuwen: het was negen uur; hij moest Francesco brengen naar de vrienden in het dorp, waar hij zou slapen. Met een vreemden blik keek hij hen beiden aan.

Francesco stond op. Stil gaf hij Agata de hand.

„Dit is de gelukkigste avond van mijn leven

geweest", zei hij zacht; zijn oogen zeiden nog veel meer.

En nauwelijks op weg, kon hij zich tegenover Buzzi niet langer inhouden. en hij sprak het uit, wat hem naar Porto San Salvi gedreven had.

„Ik geloof wel, dat ze altijd aan je is blijven denken", zei de man oprecht; „maak haar gelukkig; zij verdient het".

Een geweldige ontroering doorvoer Francesco, en een stralende ernst ontbrandde in zijn hart. Hij had Buzzi wel willen omhelzen van blijdschap en dankbaarheid. Hij wist niet wat te antwoorden. Hij wist ook nauwelijks wat te zeggen tot de menschen, die hem zijn slaaphokje wezen.

— Hij moest nog even met Buzzi terug, zei hij; hij had iets vergeten.

— Als Agata maar niet naar bed was! Hij moest nog met Agata spreken, voor hij den nacht inging!

„Ik loop wel vooruit", zei hij.

En Agata was nog niet naar bed. Zij zat als daarstraks op den rand van het bronnebekken en keek droomerig den weg af, waarlangs zij waren heengegaan, waarlangs hij nu terugkwam, gloeiend van het zoetste verlangen.

Toen zij hem komen zag, schrok zij met een kleinen kreet van angstige vreugde, sprong op en kwam aarzelend hem tegemoet . . .

Den volgenden morgen voor zevenen al — de ochtendkoelte verijlde glanzend in den gloed van de jonge zon — waren zij getweeën op pad naar de kapel van San Felice, een uurtje boven San Salvi en een uur ook van het bergdorp, waar Agata vroeger gewoond had. Het was een kapel, die behoorde bij de groote bezitting van den Conte Coloredi uit Verona, en waar iedere Pinkster en iederen elfden September een dienst werd gehouden. Den vorigen avond, toen zij voor de tweede maal afscheid namen, had Agata gezegd, dat zij van plan was geweest, dáár haar Pinkstermis te gaan hooren, — een oude gewoonte nog van uit haar jeugd — en even had zij hem met een onzeker vragenden blik aangekeken.

Die blik had Francesco verbaasd. Wat bracht haar ertoe te denken, dat hij misschien niet naar de mis zou gaan? Hij had aanstonds beloofd, om half zeven precies present te wezen. Hij zou haar alles beloofd hebben op dat oogenblik.

„In geen kerk aan het heele meer", vertelde nu Agata al klimmende, „zijn zulke prachtig geborduurde miskleederen als in de kapel van San Felice... Er zijn er voor alle feesten, maar die worden nooit gebruikt, omdat er maar twee missen in 't jaar zijn... Eens zijn ze uitgestald geweest op 't kasteel, en iedereen kon ze gaan zien..."

Achter elkaar aan stegen ze langs het smalle

weggetje tusschen de weilanden, — Agata voorop.

En lachend keek ze achterom.

„Je zult nog denken, dat ik enkel om die pronkstukken naar de Pinkstermis ga..."

Haar oogen blonken zuiver en warm van de zuiver-koele morgenlucht en het warm-zuivere geluk binnen-in. Het zwarte kanten sluiertje hing haar over den arm, en haar donkere haren, met glinsterende glooiïngen en sprongetjes, hielden, alsof zij het liefkoosden, haar open voorhoofd omvat. Heel haar gezicht bloeide. Even hijgde van het stijgen haar roode mond.

— Hoe heb ik haar ooit niet bekoorlijk gevonden! Ze is bijna mooi! dacht Francesco. Doch dat hij dit dacht, was door zijn liefde. Want mooi was Agata zeker niet. Daartoe was de bouw van haar gezicht te weinig regelmatig; en ongelijk ook stonden, in den even vooruitgestoken mond, de blanke tanden. Twee zorgelijke rimpeltjes te weerszijden spraken van den zwaren tijd, toen in het ontredderd gezin het vijftienjarig kind zich al de plichten van huisvrouw en moeder had zien opgelegd. En wel voegden zich de gave kin, het rechte neusje en de kleine, doorbloosde ooren als bescheiden schoonheden rond dien onvolmaakten maar lieven mond; doch boven haar zachte, bruine oogen — al maakten

zij die nog trouwhartiger — vaagden de wenkbrauwen te kinderlijk dun.

Als het breeder wordend pad hun toestond naast elkaar te gaan, en Francesco zijn arm in den hare trachtte te steken, schrok Agata : „O, mijn sjaaltje ! pas op, mijn sjaaltje !"

En ook dit vond Francesco van een aandoenlijke liefheid: haar mis-sluiertje, het zwart kanten sluiertje, waarmee hij haar gezien had aan de boot van Malescia, in deze zelfde donkerroode japon, waartegen zoo blank haar hals en kaak waren.

Zijn koesterende blik was diep van ernst.

„Kun jij begrijpen", vroeg Agata plotseling, „dat wij nu verloofd zijn? Ik niet . . . 't Lijkt een wonder . . . En wat een vreemde week, sinds je briefje kwam !"

„'t Lijkt niet een wonder, maar 't is een wonder", zei Francesco met overtuiging.

Een pooslang gingen ze zwijgend naast elkaar.

„Kijk", kwam Agata dan, „dat torentje, daar in de hoogte tusschen de boomen, dat is de kapel. . ."

En even later :

„Ik vind San Felice zoo'n prettigen heilige, alleen al om zijn naam !"

„En wat heeft hij uitgevoerd?" schertste Francesco. Maar Agata keek effen.

„Dat moet je zoo niet zeggen. Hij is samen

met zijn zuster Regula onthoofd, omdat ze het geloof predikten aan de heidenen".

„Bidt jij veel aan de heiligen, Agata?"

„Dat is te zeggen... veel... Toen ik verleden jaar mijn gouden kruisje verloren had, heeft Sant' Antonio mij heerlijk geholpen, want ik vond het terug, wel een half uur van huis, in hoog gras. — Maar voor iedere naald, die tusschen de reten van den vloer is geraakt, zou ik hem niet lastig willen vallen, zooals ze soms doen... En echt bidden natuurlijk ook...!"

„Wat noem je echt bidden?"

Agata keek hem aan. Schuin naar hem op gingen haar even verbaasde, even bewonderende oogen.

„Je vraagt nog net als vroeger... dingen, waarop iemand onmogelijk zou kunnen antwoorden... En toch voel je best... nou ja..."

Ze bloosde verward.

„Echt bidden", kwam ze dan, „dat doet vader, als hij verdriet heeft. Hij kan moeder maar niet vergeten, en dan ligt hij soms uren wakker 's nachts, en dan valt hij biddend in slaap".

En na een korte wijl:

„Vindt jij de heiligen dan niet prachtig? Ze hebben zich laten steenigen, en kruisigen, en verbranden, ze hebben bijna hetzelfde geleden als Christus, en zij hadden niet hun goddelijkheid, die ze hielp om al die vreeselijke dingen te verduren".

„Ze hebben dus eigenlijk nog veel méér gedaan . . ." vatte Francesco vuur.

Maar het meisje, nadenkend, antwoordde:

„Nee, dat kan niet. . . dan deugen onze woorden niet. Eigenlijk kun je over zooiets ook niet praten, want dan kom je verkeerd uit, dat zie je maar".

Nu was het Francesco, die met een bewonderenden blik Agata's peinzend gezicht omvatte. — Wat een edel voorhoofdje, dacht hij, en wat een pure oogen. Hoe smetteloos moest de ziel zijn, die daarachter bewoog!

„Zoo mogen we zeker niet denken", hernam ze, „want mijn liefste heilige, dat is altijd jou naamheilige geweest. En San Francesco heeft zijn heele leven niet anders gedaan, dan zoo getrouw mogelijk Christus navolgen".

En als Francesco bleef zwijgen:

„Ik heb eens zoo'n mooi boekje over hem gelezen. Daar stond een verhaal in, van hoe er op een dag drie dieven en moordenaars kwamen bedelen; en de portier zond ze terug, omdat zulke boosdoeners niet de aalmoezen behoefden te komen opeten, die de broeders gekregen hadden. Maar toen San Francesco thuis kwam met een zak gebedeld brood en een kruik gebedelden wijn, en de portier het hem vertelde, kreeg die een leelijk standje. Hij was wreed geweest, zei San Francesco. De kwaden moest je met zachtheid

tot God brengen, en niet met verwijten. Want Christus had gezegd, dat voor de gezonden geen dokter noodig was, maar wel voor de zieken, en dat hij niet kwam om de rechtvaardigen te redden, maar de zondaars, en dat hij daarom dikwijls met hen at. Toen stuurde San Francesco dien portier met al het brood en den wijn, die hij gebedeld had, de dieven achterna; hij moest hun op de knieën vergiffenis vragen. En de monnik vond de dieven ergens in een bosch, en hij deed en zei alles, wat San Francesco hem bevolen had. En toen de dieven het brood aten, bekeerden zij zich en werden zelf de beste broeders van de orde.

En weet je, wat ik er het mooist van vind? Dat San Francesco dit heelemaal niet bereikte met een mirakel, met een schilderij, dat ging bloeden, zooals we hier in de kerk hebben, of met een ander wonder; maar enkel door liefde, enkel door Christus na te volgen".

Zij had een hooge kleur van het verhaal gekregen; haar oogen gloeiden van zuiver geloof.

En Francesco, zonder te denken aan al wat hijzelf ooit overdacht had, voelde zich gansch vergaan in haar loutere wezen. *Hij* had wel op zijn knieën willen vallen voor háár.

Doch daar waren ze aan het grasveld voor de kapel van San Felice. De dienst was al begonnen. Zij hoorden de klaterende stem van den priester,

en heel hoog en schel den tegenzang der vrouwen. De deuren waren wijd open, en het volk stond tot in het zonnig voorportaal.

Het was een feestelijk gezicht, daar op die versche, fonkelende bergwei, de witte kapel, met haar portiek van drie witte bogen op pilaren, lichtroode schilderingen aan den achterwand, — en binnen, in een witten schemer, het zachte geflonker der gele kaarsevlammetjes boven zilveren kandelaars.

Zij kwamen naderbij, en Agata, het zwarte sluiertje over haar hoofd, knielde tusschen de andere vrouwen aan den ingang.

Francesco keek over haar heen het kerkje in; even moest hij glimlachen, toen hij de prachtige kazuifel zag, die de priester droeg, een kazuifel van goudbrokaat met roode rozen geborduurd.

De priester riep, en de vrouwen zongen, schrééuwden het antwoord, zoo hoog als ze zingen moesten, en zoo vurig als ze het deden.

Vooraan zag Francesco, op gebeeldhouwde bidstoelen, twee dames in het zwart; de kasteelbewoonsters zeker. En onder-naast het altaar, den kop op de voorpooten, lag, bevend over al zijn leden, de troebele oogen vol tranen, een wit, gladharig hondje.

Wat deed dat doodsdroeve hondje op het blijde Pinksterfeest?

Agata, geknield, haar roode kleedje voor zich uitgespreid, was een en al aandacht bij den dienst; zachtjes zong ze mee met het vrouwengezang.

En Francesco leunde tegen een buitenpilaar der portiek, vanwaar hij haar in het oog kon houden, en aandachtig hield van nu aan zijn blik haar geknielde gestalte omkoesterd.

„Dat is mijn mis", peinsde hij. „Hoe kan ik beter God aanbidden, dan in zijn zuiverste, zijn liefdevolste verschijning?"

Het werd een stralende Pinksterdag.

Hooger stegen zij het bergland in. Zij vermeden het dorp San Felice, waar Agata's oom woonde — al had Francesco wel graag ook haar oudste broertje gezien. Maar het was de eenige dag, die voor hun liefde bleef; den volgenden ochtend al moest Francesco de lange reis naar Spezia terug ondernemen.

Zij klommen door glooiende weilanden vol bloemen en langs lente-groene bosschages den top van den Monte dei Pini tegen.

Zij gingen dicht naasteen, en waar de weg geleidelijk steeg, sloeg Francesco voorzichtig den arm rond haar schouder. Hij vertelde haar, hoe zijn liefde in hem gegroeid was, en hij vroeg, of zij hem gezien had, verleden jaar op de boot.

Verschrikt zag het meisje hem aan.

„Ja, ik heb je gezien; en ik ben blij, dat je er niet over zwijgt".

„Het was een vergissing, Agata; ik geloof, dat ik, diep in mijn ziel, eigenlijk altijd gehouden heb van jou".

Dan verhaalde hij haar zijn ijle liefde voor Ilda, en den vreemden droom, hoe hij in het bosch met de zilverige kelken Ilda zag zitten, en hoe die veranderde in het kleine meisje Agata, met haar blauwe schort aan.

Agata bleef staan; blijde zag zij hem in de oogen.

„Is het heusch waar, dat je zoo van me gedroomd hebt... is het heusch waar? ... En ik, ik had van jou altijd denzelfden droom... en als ik eindelijk wakker werd, waren mijn wangen nat van de tranen!"

Zij lachte, alof het een grapje was.

„Wat droomde je, Agata?" vroeg Francesco gespannen.

„Och waarom...? Dat vertel ik je later wel eens..."

Zij sloeg beschaamd de oogen neer, en daar waar het blozende weer blank werd, zag Francesco het lieve, donkere spikje, dat hij nog niet weer zoo, als een ontroerende schoonheid, daar gezien had.

„O Agata, mijn hart!" fluisterde hij, en hij drukte haar tegen zich aan, en hij proefde de

roode vrucht van haar mond, en zij kuste hem weer, vol en innig. Het was hem, of haar ziel zelve zich aan hem overgaf.

En zij bereikten den bergtop, met de majestueuze rij reusachtige dennen, gestadig ruischende in de blauwe oneindigheid.

Ver in de diepte lag, teeder azuur, het meer binnen de vaag-bruine mengeling der omringende heuvelen, waarover hier en daar een jonge, fluweelige groenheid gloeide. Aan de andere zijde waasde ademloos de rookblauwe bergen-wereld voor het lichtende lucht-verschiet. En óver hen, als een kolonnade van geweldige rosse zuilen, rezen de rechte, ronde stammen, de een naast den ander, dragende het eeuwig geruisch hunner ontzaglijke kronen, glinsterend aan het blauw van den duizeldiepen hemel.

Klein daaronder stonden die twee jonge gelukkigen.

„'t Is net een groot, groot orgel", zei Agata.

„Het orgel der eeuwigheid", antwoordde Francesco stil.

En stil omvatten zij andermaal elkaar, en kusten elkander op den mond, en het was de liefde, die overvloeide in de liefde; en het was als een geheimvol licht, dat zich uitstortte in de harten van deze beiden, en stralend zich weder uitstortte van hart in hart.

II

Die zomer werd er een van groote gelukkigheid voor Francesco.

Iederen Zaterdagavond, trouw met dezelfde post, was er het briefje van Agata; het verlichtte heel zijn Zondag en de dagen, die volgden. Van een argeloozen eenvoud waren die briefjes en soms van een natuurlijke fijnheid, die hem verrukten. Francesco antwoordde met lange brieven vol liefde-vervoeringen, waarbij hij zichzelf vaak zoo verloor, dat hij tenslotte gansche bladzijden achterwege liet, ontsteld over het geweld van zijn gevoel. Heel zijn wezen stond in bloei als een lenteboom, jong en overdadig, zuiver en gaaf.

Doch Agata bleef schrijven op haar manier, als in een simpel, kristalklaar spiegeltje haar gedachten en gevoelens weerkaatsend; niets was er, wat Francesco zoo roerde als deze reine openheid. En telkens was er een woord, een wending, die hem bewezen, hoe aandachtig zij zich in zijn brieven verdiepte.

Tante Letizia was de eenige, met wie hij aanvankelijk sprak over zijn nieuw geluk. Tegenover den blinde weerhield hem een eerbiedige schroom; van oom Tito en tante Savina vreesde hij onvriendelijke opmerkingen; en Uberto wilde hij ooit eens persoonlijk verrassen.

Het was gedurende dien zomer, dat hij opnieuw een

dagboek begon, in een schrift, waarin hij ook vele liefdeverzen had opgeschreven. Aan Agata zond hij er maar enkele, die hij haar niet geheel onwaardig achtte.

Die verzen waren misschien onvolkomen van maaksel, doch zij waren vervuld van het innerlijk licht, waarin hij de aldoordringende, goddelijke liefde had herkend. En tot zijn verwondering ervoer hij, hoe dat licht te louterder en te sterker in zijn woorden brandde, naarmate zij in grooter hartstochtelijkheid zich verhieven.

Dan weer leefde hij in een gouden schemer van verteedering, en wiegden zijn woorden als bloode bloemtrossen Agata tegen.

„In de zuivere bloesemtakken
Van je aarzelende stem
Zit een vogel zoet gedoken
Die van liefde zingt.

En van liefde zingt de vogel
Die vurig uitstaart uit het lommer
van mijn hartstochtelijk
donker antwoord".

„Colloqui cantati", gezongen tweespraken, noemde hij die korte gedichtjes, waartoe ook dat over haar oogen behoorde:

„Als je opslaat je klare oogen
Is het, of je liefde openspringt;
Doch luiken ze over hun heilig geheim,
Dan is het mijn liefde, die in eerbied
Met kussen ze toedekt".

En ook dit over het zwart kanten sluiertje, waarmee hij haar geknield had gezien voor de kapel van San Felice:

„Sluiertje, laat mij je plaats!
Ik ben 't, die nu haar lieve
Hoofd en al haar gedachten
Omsluiten wil!"

„Omsluit het even teer en vroom
O jonge man, en doe haar,
Omsluierd door jou liefde,
Ingaan tot Gods geheimenis."

Hij liet dit versje aan tante Letizia lezen. Tante Letizia vond het mooi, maar zij vroeg aarzelend: „Zal Agata het begrijpen?" Francesco was niet zeker, of zij zelve het volkomen begreep.

En Agata begreep het op hare wijze:

„Het sluiertje zegt", antwoordde zij, „dat het zijn plaats volstrekt niet wil afstaan, als ik naar de mis ga. Het is maar een dom sluiertje, moet je denken; maar ik voel toch best, wat je zeggen wilt".

Andere gedichten waren onstuimiger, zooals zijn geliefkoosde liefdelied:

„Roos, uit Gods dageraad geboren".

En hij schreef ook een stuk van een groot gedicht in Danteske terzinen: „Het orgel der Eeuwigheid."

Hierop volgde de eerste dagboek-bladzijde.

„12 Juli 1902. Als de schoonheid, die wij zien, werkelijk Gods licht is, dat door onze oogen heen

uitstraalt over de ondoorgrondelijke schepping, — dan begrijp ik opeens den argeloozen trots, dien ik voelde als jongen, de gelukzaligheid van trotsche vreugde over de schoonheid van het heelal; van *mijn* heelal, zei ik.

Toch kunnen ook de slechten het schoone zien. Maar zien zij het werkelijk? Laatst liep ik langs den zeeweg; er was een ongeloofelijk prachtige zonsondergang, een opvaart van wijduiteengewaaide roze wolkveeren, die roerloos den ijlblauwen hemel invloog. En op een bank zaten vier of vijf jonge kerels, die grinnikten onder elkaar over schunnige dingen.

Doch de oogenblikken, dat zelfs het verachtelijkste wezen de wereld schoon ziet, zijn dat niet ook zijn goddelijke oogenblikken, waarin de Liefdegeest doorsmeult in hem en het wint van zijn duister?

Maar wat is die duisternis in de slechten en verblinden — in ons allen?

„God strijdt in ons", — maar waarmee eigenlijk strijdt God in ons?

Is er dan ook een macht der duisternis, onafhankelijk van God? Of heeft God die macht geschapen, juist om ermee te strijden?

Ik dacht, dat ik iets had leeren begrijpen. En vaak denk ik opeens, dat ik niets begrijp."

„16 Juli. Zou Agata werkelijk gelooven aan het

mirakel der Christus-schilderij, die twee en een halve eeuw geleden bloeden ging in hun kerk?

In elk geval is het zeker, dat zij de enkele liefde-kracht van San Francesco veel mooier vond. Haar geest is zoo rustig, zoo evenwichtig; over haar hoef ik mij werkelijk niet bezorgd te maken.

Maar hoe zal zij denken over mij, als zij merkt, dat ik niet meer doe aan de kerkelijke plichten?

Als ik haar niet plotseling te veel verschrik, zal zij mij langzamerhand gaan begrijpen. — Volgen misschien niet. Haar aard is onvergelijkelijk trouw, dat heb ik ondervonden! Zij zal ook trouw zijn aan haar geloof. Maar wat geeft het? Wij hebben elkaar immers lief?

En dan, zouden de vormen, die ons geloof aanneemt, er wel zoo veel toe doen? Is niet het belangrijkste, tot welke innigheid, tot welke vurigheid, tot welke overgave onze ziel in staat is?

Ook al zou Agata streng katholiek blijven, — de warmte van haar geloof zal ik altijd vol liefde bewonderen".

Juist den Zaterdag daarop, in haar gewoonlijken brief las Francesco getroffen het volgende:

„Ik heb nog eens nagedacht, lieve Cechino, over wat wij zeiden, op onze eerste wandeling, over de martelaren en Christus. De martelaren moesten hetzelfde lijden als Christus, maar Christus

had het gemakkelijker, omdat zijn goddelijkheid hem hielp. Dus hadden de martelaren eigenlijk nog meer gedaan. Dat was wel erg mooi geredeneerd, en toch begrepen wij, dat het niet goed was.

Natuurlijk hebben de martelaren vreeselijk geleden, maar zij wisten, dat zij het deden om Christus te verheerlijken, en zoo was hun lijden tegelijk een groot geluk, en konden zij zingende sterven. Maar Christus leed een veel grooter pijn in zijn ziel, want hij had al zijn goddelijke liefde aan de menschen gegeven, en tot belooning kruisigden zij hem, en een van zijn apostelen verried hem, en zelfs Petrus verloochende hem. Daarom heeft Christus veel meer geleden dan de martelaren. Vindt je ook niet?"

Francesco zat met het kleine velletje postpapier in zijn voorzichtige handen. Hoe lief had hij die kinderlijk gevormde letters! Hij hoorde haar kalme stem, en zag haar open gezicht. Wat was het eenvoudig, wat ze schreef, en hoe mooi gevoeld! Hij boog het hoofd over die zachte, klare woorden, en kuste ze.

Van dien dag af begon Francesco opnieuw de Evangeliën te lezen.

Ontroerd hervond hij die van ouds bekende verhalen en tafereelen en gelijkenissen. En in een wijde bewogenheid las hij den zang van Christus'

zaligsprekingen: „Zalig zijn de armen van geest", „Zalig zijn zij, die treuren", „Zalig zijn zij, die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden"...

„Want zij zullen verzadigd worden..." herhaalde hij zacht.

„Zalig zijn de reinen van hart, want zij zullen God zien". — Hij dacht aan Agata; zij zeker was een reine van hart.

En sterker dan vroeger werd hij geslagen door de goddelijke kracht van Christus' bovenredelijke veeleischendheid: „Maar ik zeg u, hebt uwe vijanden lief, zegent hen, die u vervloeken, doet wel dengenen, die u haten"... En niet minder door het grootsche en geheimzinnige: „Weest dan gijlieden volmaakt, gelijk volmaakt is uw Vader, die in de hemelen is".

Tot de volmaaktheid, tot de gelijkheid aan Gods volmaakten staat eischte Christus ons op. Ademloos staarde hij den diepen lichtgloed dezer woorden binnen. Zei Christus daarin niet, dat wij geheel vervuld van God konden worden?

En een vreugde was in hem, dat hij ook met Agata veel zou kunnen meegevoelen.

Doch dan verduisterde die vreugde, wanneer hij, evenals vroeger, stuitte op de pijnlijke plaatsen, waar Christus werd voorgesteld, niet „nederig van hart", niet zachtmoedig en liefdevol, maar scherp

en haatdragend, hoovaardig en wraakzuchtig: „Gij adderengebroedsels" en: „Wie mij verloochend zal hebben voor de menschen, die zal ik ook verloochenen voor mijnen Vader", en tegen zijn moeder: „Vrouw, wat heb ik met u te maken?"

Het was zelfs, of Christus niet altijd geheel oprecht was. Zoo, waar hij voorgaf, de wet en de profeten te komen vervullen, en onderwijl zooveel hij kon de wet met zijn leeringen ondermijnde; al was die leer ook mooier dan de wet. Betrapten hem de Farizeeërs, dat zijn jongeren aren plukten op den Sabbath, dan had hij dadelijk zijn antwoord klaar: David at wel de toonbrooden uit den tempel, welke hem niet geöorloofd waren te eten! Alsof daarmee alle ongeöorloofdheden geöorloofd werden, dat David ze ook had bedreven!

En wederom vond hij het stuitend verhaal van den vijgeboom, die, toen Jezus eens honger had, geen vruchten bleek te dragen, „want het was de tijd der vijgen niet", — waarop Jezus boosaardig den onschuldigen vijgeboom vervloekte en verdorren deed.

„2 Aug. Er is, jammer genoeg, in de Evangeliën maar al te veel, dat afbreuk doet aan het beeld van den Christus; ik heb het reeds als jongen gevoeld. En het is vreemd, dat men over al die

dingen nooit *in dien zin* gewagen hoort. Ook grootvader scheen het niet te zien. Hij wóu het niet zien, omdat hij het gave beeld van den Christus niet wilde laten verstoren in zijn hart.

De Christus van de Kerk, de Christus van alle beelden en platen, de Christus, die leeft in jou, Agata, de Christus van ieder geloovig hart, — het is altijd de machtige maar zachte, de zich over ons ontfermende, en vooral de voor ons lijdende, goddelijke Christus. Terwijl hij toch in de Evangeliën slag op slag geschilderd wordt als een felle, hartstochtelijke Jood".

„3 Aug. Van morgen, onder mijn werk, viel mij deze gedachte in: Is het niet juist prachtig, dat in den loop der eeuwen, uit de ziel der menschheid een goddelijker en feilloozer Christus is opgestaan dan de Christus, die leeft in de Evangeliën?

Bewijst dat niet nog eens te meer den goddelijken aard der menschelijke ziel?"

„10 Aug. Een parel van een boekje ben ik aan het lezen: „I Fioretti di Sancto Francesco". En het boekje, dat Agata over hem las, zal daar wel uit getrokken zijn.

Lief en wijs hart! de klaarste inzichten heb je, zonder dat je zelf weet, dat het inzichten zijn. En ook uit deze „Bloempjes" had jij de mooiste bloem geplukt.

Wijs en kinderlijk ben je, als grootvader was".

„11 Aug. Is het niet opmerkelijk? San Francesco volgde Christus na, zijn heele leven lang, zooals misschien niemand in de praktijk hem nagevolgd heeft; maar hij volgde na, niet den Christus van de Evangeliën, met al zijn opvliegende en harde oogenblikken, maar alweer — het ideaalbeeld van Christus.

En zooal niet in grootheid van lijden of in grootheid van uitspraken, zeker wel in „christelijkheid" heeft San Francesco, zonder er zich bewust van te zijn, den Christus der Evangeliën overtroffen".

„14 Aug. Nog twee andere boeken over San Francesco uit de bibliotheek gehaald.

Wat houd ik van den „poverello", den minnaar der armoede, en den minnaar der dieren. Ik schaam mij bijna zijn naam te dragen, zooals de weelde mij vroeger heeft kunnen verblinden.

Armoede is mooi, armoede is zuiver; ik bedoel natuurlijk niet de te groote armoede, die afstompt, maar de armoede, die de grootst mogelijke eenvoud beteekent.

Tevredenheid daarmee is niet alleen gelukkiger, maar ongetwijfeld een schooner zielstoestand dan de eeuwige ontevredenheid der kameraden.

Wat is er schooner denkbaar dan het leven van Agata, met haar vader en haar broertje, — dan

het leven van den blinde! Alleen in dien grooten eenvoud kan het menschenleven zóó gaaf en helder uitgroeien.

Weelde is voor de ziel een nog grooter ramp dan ellende; ik heb het met eigen oogen gezien.

En de armoede was dan ook San Francesco meer dan een plicht, door Christus hem opgelegd. Zij was hem een vreugde, ja, een „onmetelijke schat"."

„15 Aug. Met zijn strijd tegen de wetenschap kan ik het minder goed vinden. Het kon wel eens juist de wetenschap zijn, die bestemd is aan de menschheid de waarheid Gods te onthullen! De wetenschap is niet een zaak van het verstand alleen. Ik zie haar binnen als een wereld van glanzende figuren en fijne lijn-schichten vol ongehoorde steilten en geheimzinnige diepten, waarin het Wonder aan het worden is.

En de groote vondsten in dit rijk zijn dan ook nooit gedaan door het dorre verstand, maar door een ingeving, dus door een goddelijken invloed".

„16 Aug. Maar welk een zonnige menschelijkheid in San Francesco's liefde voor de dieren!

En deze zeker niet — zoomin als zijn grenzenlooze nederigheid — had hij van Christus, van wien verhaald wordt, dat hij de duivelen in de

zwijnen dreef en toen de geheele kudde van de hoogte af in zee deed storten en jammerlijk omkomen; terwijl hij zich even weinig bekommerde over het lot der visschen, over dien berg van wanhopig spartelenden doodsstrijd, bij de „wonderbare vischvangst".

Aandachtiger en zachtmoediger was San Francesco, de bevrijder der wilde tortels uit de handen van den vogelaar, en der visschen uit die van den visscher, met de waarschuwing op te passen en zich niet weer te laten vangen; — de bevrijder ook der klagelijk blatende lammeren, die naar den slager werden gebracht.

Welk een diepe liefde voor „al wat leeft"! En de vogels, die zijn liefde beäntwoordden; de goede valk, die den heilige wekte, 's nachts, voor het gebed!

De wederzijdsche broederschap tusschen mensch en dier, dier en mensch, — welk een groote ziel moet hij gehad hebben, die deze nieuwe wereld ontdekte!

En tegelijk, welk een roerende humor in dat „broeder" en „zuster" tot die goedgezinde beesten, — in dat heerlijke „broeder ezel" tot zijn eigen, lastig lichaam!

Wat houd ik van je, San Francesco!"

„17 Aug. Toch is er iets onlogisch in dat gevoel van gulle, welgemoede broederschap.

Want San Francesco stond toe het eten van vleesch, — weliswaar omdat hij niet wilde, dat zijn orde-broeders zich zouden verhoovaardigen op de verdienste van hun straffe vasten — maar hij stond het toch toe!

Mocht zuster koe dan wel worden om hals gebracht?

En in de natuur zelve... wat, als broeder salamander zuster spin verslindt, en zuster merel broeder worm? En of de wolf gevolg zou hebben gegeven aan San Francesco's vermaning, en stilletjes zijn gaan sterven, omdat hij voortaan geen onschuldige prooi meer verslinden wou?

De schepping is immers onvermurwbaar! De vijandschap en de moord zijn haar onuitdelgbaar ingeschapen!

Arm hondje, bibberend onder het altaar van de kapel van San Felice, voelde je je gevloekt als heel deze schepping?

Arme Bettina, met je onverklaarbaar droefgeestige oogen, zou je nog leven?"

„19 Aug. Maar op de consequentie's van San Francesco's liefde voor de dieren, noch op de historische waarheid dier naïeve verhalen komt het eigenlijk aan.

Dat San Francesco zelf, of, indien die verhalen voor een groot deel fantasie zijn, dat zij die ze

schreven, en zij die erin geloofd hebben, deze warme verbroedering met de natuur gevoelden en beminden, dáárop komt het aan.

Want in die groote liefde voor al het geschapene had God in hem en in hen allen de wreede wetten der schepping overwonnen".

(In potlood, zonder datum).

„Zou ik niet kunnen zien, het zonder vleesch te stellen? Ik zou toch, terwille van mijn middagmaal, geen zin hebben, zelf een krampachtig fladderende kip den nek om te draaien, of een varken het dolkmes in de keel te stooten en het eindeloos gekrijsch van zijn doodsangst aan te hooren? Wie het er wel voor over heeft, dien valt niets te verwijten. Hij handelt in overeenstemming met heel de natuur. Maar wie niet den moed heeft, zelf den moord te doen, moet dien ook niet bedrijven laten door zijn handlanger, den slachter. Dat is laf en schijnheilig".

„22 Aug. „Men zal nergens leed doen noch verderven op den ganschen berg mijner heiligheid", — het was van Jesaja een toekomstvisioen, dat naar menschelijke berekening op deze aarde onvervulbaar is.

Maar Christus óók eischt onvervulbare... volmaaktheid. Het schijnt Gods wil, dat wij streven

naar een onvervulbaar en bovenredelijk ideaal; misschien om daartoe bereid te zijn, als de tijd daar is.

En als de Tijd een schijn is, dan is de tijd altijd daar".

„23 Aug. De wonder-loutere gloed, waarmede de liefde ons omgeeft en vervult, is reeds gelijk een glanzende luchtbel uit een volmaakt bestaan, gestegen door het troebele duister van den tijd".

Zoo, met een ongekende weligheid, stonden Francesco's gevoel en gedachten in bloei. De liefde is een zon, die over het gansche gebied eener ziel de sluimerende kiemen en groeikrachten wekt.

Zijn werkdagen zelfs werden erdoor verlicht. In de diepe werkelijkheid van zijn rusteloos voortstuwend innerlijk leven, leek de arbeid een altijd weerkeerende dag-droom vol rustige regelmaat en voldoening.

Zonder dat hij buiten de Centrale veel met hen omging, raakte hij toch geliefd bij de eerst zoo stugge kameraden; en die zouden zeker niet hebben kunnen zeggen, waarom zij dezen in zichzelf gekeerden jongen kerel met zijn ernstige oogen zoo graag mochten. Trok hen in die oogen het verzwegen geluk?

Ook bij den ingenieur Montini stond hij hoog

aangeschreven; en hemzelf scheen de Centrale een soort ouderlijk huis toe, waarin Montini de gezagvolle en toch vertrouwelijke vader, en zijn motoren en dynamo's de goedgezinde huisdieren waren.

„Zuster dynamo, wij gaan je weer eens wat olie voeren", lachte hij soms.

En eens, op een Zondag, in den vooravond — de ingenieur was er niet — brak een verpletterend onweer boven Spezia los. Plotseling klonk ergens binnen de Centrale een oorverdoovend geraas! Hevig ontsteld snelden zij allen toe, en in het hoogspannings-schakelhuis zagen zij, door de matglazen ruiten, een verschrikkelijk licht. Het schakelhuis was als altijd op slot, wegens het levensgevaar voor wie de geleidingen daar aanraken zou. Achter de rinkelende ruiten, met een steeds vervaarlijker geronk, woedde het verblindende vuur. Allen schreeuwden door elkaar, sommigen vluchtten. Een der kameraden rende naar de kamer van den ingenieur, waar hij den sleutel wist hangen; doch de sleutel hing er niet. „Brand" werd er geroepen, „de bliksem is ingeslagen!" De verbijstering werd algemeen. „Het kàn de bliksem niet zijn", dacht Francesco, „dan stond alles al in lichte laaie!" En opeens begreep hij, hoe een atmosferische ontlading van den bliksemafleider op de hoogspanningskabels moest zijn overge-

slagen. Met een zijner schoenen, de oogen half-dicht tegen het brullende licht, verbrijzelde hij het glas, klom naar binnen en schakelde door twee handgrepen den stroom uit. Op slag was de razende vuur-boog verdwenen.

In zijn dagboek beschreef Francesco het gebeurde uitvoerig.

„En toen wij daar stonden, trillend op onze beenen en doodsbleek, maar het gevaar geweken, begonnen wij te lachen en vielen elkaar van zinnelooze vreugde in de armen.

Wat is het leven heerlijk! Wat is het heerlijk, als er zoo, plotseling, een matelooze liefde tusschen de menschen opsteekt!

Ook den volgenden dag nog was er een warmte in hun aller stemmen, die het gevoel gaf van een groot, algemeen geluk.

En Montini was zoo hartelijk. „Bij de eerste gelegenheid die zich voordoet, kun je op me rekenen", zei hij, „en nu krijg je een gratificatie". Toen lei hij opeens zijn hand op mijn schouder, en of hij er alles van begreep: „Kan ik je ook plezier doen met een extra verlof?"

„Dat zou ik denken", zei ik. Maar hoe kon hij vermoeden...?

Ik heb het dadelijk aan Agata geschreven."

„7 Sept. O, kon er toch eenmaal een duurzame,

sterke verbroedering uitslaan tusschen de menschen, als een vuurboog van goddelijken geest".

„17 Sept. Drie dagen bij Agata geweest. — Dat is te zeggen, ik kwam tegen den avond, zooals de vorige maal, bleef den Zondag over en vertrok Maandagmorgen om elf uur.

Maar de tweeëntwintig uren welgeteld, dat wij bijeen waren, — waren zij niet voller en dieper van duur dan anders tweeëntwintig dagen?

Wat was zij blij, toen ik aankwam! Zij was zoo trotsch op me, mijn lieve hart! Alles moest zij oververtellen aan haar vader! Ik had haar nog nooit zoo opgewonden gezien.

Later op den avond zaten wij weer bij de bron — bij de bron van het leven, leek het mij, en ik dronk het schijnsel van haar oogen.

Wat heb ik die oogen lief! En hoe liefelijk bloeit de wereld, die daarachter ligt, haar zonnige ziel, waarover de smart als een wolk voorbij is gedreven, en nog rijker glorend ligt het beregend land.

Agata, heerlijke verschijning van Gods liefde!

Ik nam je hand en hield die lang in mijn twee handen, en aldoor keek ik je aan. O! onmetelijke zaligheid vol eindeloos heimwee, die de liefde is! Het is een smachten naar elkanders eeuwige diepten van licht!

En later zaten wij binnen bij de lamp. Wat houd ik ook van dat schemerig, boersch vertrek! Het was, of ik was teruggekeerd bij ons thuis in Trebiano, maar nu in een hooger en bewuster geluk. Is het niet als een droom, dit leven? „Wij komen van verre", zei de vrouw in den trein.

En jij ging er rond met je bloeiende gezicht en met de zachte gebaren van een kleine moeder. En koddige dingen, dat je zeggen kunt! Je vader en je broertje zaten er met zoo'n innige vergenoegdheid bij! Als een vizioen, dat mij niet meer verlaat, staat die gezegende avondkamer rond mij heen.

Zondags klommen wij naar San Felice, waar zij vroeger gewoond heeft. Ik zag er Enzo, haar oudsten broer, een langen jongen met een fijn, stil gezicht en grijze oogen, net zijn vader. En op den terugweg — het was al laat voor Agata's eten — stormden wij de weggetjes omlaag als twee veulens. Wat hebben wij gelachen! En zij verweert zich nog voor elken kus, die onverwachts komt, de schat!

Maar 's avonds wandelden wij langs het meer. De maan wierp een zilveren weg over het water, en in de hooge ceders van een buiten zat een vogel te zingen, — vreemd, in September.

Weer zie ik haar oprijzen, vóór het maanbeglansde meer, en toch vol licht haar schemerend

gezicht. O! die wondere liefde in haar trekken, en de zachte verhevenheid in de houding van haar hoofd.

Telkens moet ik sindsdien aan Maria denken, die Agata zoo lief heeft".

„23 Sept. Sedert mijn jeugd heb ik niet meer tot Maria gebeden; en sinds ik zelf den Bijbel las, dacht ik aan haar als aan een lieve, en aanvankelijk zeker uitverkorene, maar later des te beklagenswaardiger moeder, zoowel bij het leven als bij den dood van haar zoon. Maar is de Maria, die de Kerk aanbidt, wel de bijbelsche Maria? Is ook zij niet een ideaalbeeld, de Koningin des Hemels, de Hemelsche Moeder met het Kind, de Moeder der Smarten?

Er is ongetwijfeld iets heerlijk-liefs, iets prachtig-menschelijks in het aanbidden van deze *vrouwelijke* bovenaardschheid, die wij vertrouwelijk en goedaardig tot ons genegen voelen. 't Is mij, of in die vereering nog een beteekenis schuilt, die mij ontgaat.

Al jaren ben ik niet meer katholiek. Ik kan niet gelooven aan zooveel dagen aflaat voor zooveel gebeden; aan een absolutie, die een priester bij machte zou zijn toe te staan. Ik kan niet gelooven, dat de Christus-der-armoede zou worden vertegenwoordigd op aarde door den Paus met zijn vorstelijke Hofpraal.

En toch heeft de Katholieke Kerk ontegenzeggelijk veel moois, dat de Evangelische Kerk mist. Zij heeft de innigheid der Moeder Gods; zij heeft haar heirleger van Heiligen, die alles dorsten te doorstaan voor hun overtuiging, toonbeelden van onzelfzuchtigheid; en zij heeft de geheimzinnige schoonheid, de wijdingvolle, rustgevende sfeer van haar eeredienst. — En dat zij aan de groote menigte den Bijbel onthoudt, daarin heeft zij eigenlijk volkomen gelijk, want de lectuur der Evangeliën kan niet anders dan het ideaalbeeld van Christus, dat de Kerk stichtte, verwarren en ondermijnen. Niet iedereen is een wijsgeer en een kind, als grootvader was.

Ook, dat een louter wezen als Agata in de Kerk een warme gelukkigheid vindt, zegt niet weinig, en ik vraag mij wel eens met schrik af, of het geen dwaze overmoed is, met mijn gedachten een inzetting aan te vallen, waarin zoo groote geesten, heiligen en kerkvaders, vol eerbied zich hebben verdiept. Maar elken keer, dat ik alles opnieuw doordenk, wordt het mij duidelijker, dat de Kerk toch zeer ver is afgeweken van Christus, en dat zelfs Christus lang niet altijd aan zijn eigen schoonste wezen, aan de stem Gods in hem, beantwoordde.

Ik vraag mij óók wel eens af, of Agata op den duur geheel met mij zal kunnen meegaan, en, als

dit niet zoo was, of ik dan wel het recht heb, haar het ongestoord geluk van haar geloof te ontnemen".

„27 Sept. Ik heb mijn dagboek uit Malescia overgelezen.

Welk een kwelling is mij die liefde voor Ilda geweest. Hoe had die mijn gevoel opgeschroefd tot een soort martelaarsschap, waar ik mijn troost bij zocht.

Toch ben ik hierover blijven peinzen, dat ik schrijven kon:

„Mijn nuttelooze liefde is de schoonste liefde, de liefde, die de ziel bevrijdt, omdat zij vrij is van alle *zelfzucht*."

Zeker, wat Ilda betrof, was mijn liefde zonder eigenbaat; maar was mijn zelfkoestering in eenzaam verdriet soms geen zelfzucht?

En bevrijdde die liefde werkelijk mijn ziel? Ik heb eerder den indruk van een folterende verslaving aan die liefdesmart. En dan: „de schoonste liefde"?

O! Agata, mijn lief, ik wist niet, wat ik zei. Jóu liefde geeft mij de bevrijding. In jóu liefde overwin ik de zelfzucht. Want jij bent mij alles. Wat wil ik dan mijzelf nog zijn?

Als ik je kus en je druk tegen mij aan, is het of ik mijzelf heel en al zou willen verliezen en oplossen in jou.

Beteekent dan niet de volmaakte liefde de volmaakte overwinning van God over het egoïsme?"

„28 Sept. In datzelfde dagboek vind ik een gebrekkig sonnet, geschreven kort na een gesprek met dokter Carobbi over de witte bloedlichaampjes.

Vreemd, ook toen al heb ik gestaan voor de lichtende poort; ik heb er zelfs binnen gezien, en ik ben er toch niet binnen gegaan.

En terwijl ik dit schrijf, zie ik pas de geweldige beteekenis van de *nederigheid* dier met een *bovenmenschelijk begrip* bezielde cellen; van de *dienende* liefde van God, die „ongeweten, ongedankt, met een nooit bezwijkende trouw ons bloed en ons leven doordringt en verzorgt en behoedt". Dat schreef ik toen.

Altijd was Christus de groote liefdefiguur, en God de vervaarlijke Almacht daarboven, wél vol goedertierenheid naar het heette, maar dien toch de geloovige meer vreesde dan liefhad, en dikwijls zich wijsmaakte lief te hebben . . . uit vrees; en die verzoend moest worden met ons zondaars door den offerdood van Christus.

En nu zie ik opeens. . . hoe zal ik het zeggen. . . den familietrek, den herkenbaren Vader van den Zoon, den „christelijken God".

Ik zie, uit die witte bloedlichaampjes, dat in het wezen van Godzelf de volmaakte nederigheid

en de dienende liefde in onbegrijpelijke grenzenloosheid aanwezig zijn; en dat Christus alleen in zijn edelste momenten den Vader geleek".

„1 Oct. Weer eens in de Evangelische Kerk van de Via da Passano geweest. Wat mij er heentrekt, is vooral de ernstig-overtuigde figuur van den „pastore", met zijn dringende, geloof-doorgloeide stem.

Maar de redding-in-Christus-alléén, — bij de Protestanten nog zooveel uitsluitender dan in onze Kerk — daar kan ik maar niet mee overweg.

Hij zegt: „De Katholieke kerk heeft haar heiligen en haar priesters als middelaars tusschen God en de menschen. Wij kennen maar één middelaar, Jezus-Christus."

Maar waarom ten slotte een middelaar? Waarom zou Gods liefde mij alleen door Christus kunnen bereiken? Ik heb toch gevoeld, ik heb met mijn oogen gezien, dat God zelf strijdt in ons, dat de Goddelijke liefde zich openbaart in ons!

Christus is een prachtige, een verheffende figuur om aan te denken, omdat misschien in niemand sterker dan in hem God zijn diepste wezen kennen deed — Gods Zoon meer dan één ander mensch — en omdat in hem, bij zijn kruisdood, de alles durvende en alles vergevende Liefde volkómen zegevierde.

Maar de vergoddelijking van Christus heeft ertoe geleid, dat ook al zijn opwellingen van toorn en van wraak, zijn vervloekingen en zijn jaloersche dreigementen met het eeuwige vuur, als men hèm niet aannam, tot goddelijke uitspraken verheven zijn, ja, tot grondslagen van het geloof.

Zoo kwamen zij naast elkaar te staan in de ziel der menschen, de zachtmoedige, barmhartige, lijdende Christus, — en het donkere, onbarmhartige dogma."

„2 Oct. Er moeten in het Christendom wel geweldige fouten zijn, dat het, al deze twintig eeuwen door, zoo weinig bij machte is geweest, het menschdom op te heffen naar de „volmaaktheid van God".

III

Toen Francesco op den vierden October, zijn naamdag, van het werk thuis kwam, lag er een pakje uit Porto San Salvi. Het was een portretje van Agata.

— Wat leek het goed! Haar oogen, haar voorhoofd, haar ernstige mond... Verrukt zat hij ernaar te kijken. Alleen het lieve spikje bij het oog — wat jammer! — was weggeretoucheerd.

En later, bij den blinde, kon hij er niet over

zwijgen; hij vertelde hem alles over Agata, van hun jeugd af aan.

Aandachtig, met een glimlach, zat Taviglia te luisteren; zijn voorhoofd en zijn slapen zagen rood, telkens knipperde hij de oogen op.

„Jongen, dat is mooi", kwam hij eindelijk, „wat doet me dat een pleizier. En heb je het portretje bij je? Laat het me eens zien..."

Bevreemd haalde Francesco het te voorschijn. Onhandiger tastend dan anders nam de blinde het aan, bevoelde vluchtig, of de glimmende kant wel boven was. Zoo hield hij het voor zich, terwijl aldoor zijn hoofd Francesco's kant bleef toegeheven.

„Lief is ze, hè?" drong hij. „Wat voor oogen heeft ze?"

En Francesco moest alles beschrijven, 'r haar, 'r gelaatskleur, 'r gestalte... En aldoor glimlachte Taviglia. Hij zag eruit, of een groot, weemoedig geluk zijn deel was geworden. „Kon ik nu haar stem nog eens hooren", zei hij ten leste, „dan zou ik haar werkelijk voor me zien".

Hij stond op, ging naar de boekenkast toe, trok een la open, en uit een oude zakportefeuille nam hij een kleine fotografie.

„Dit... wou ik je laten kijken. Is het geen mooi gezicht, met die neergeslagen oogen? Ze was blind. Ze had zulk een zachte stem, dat

het bijna fluisteren was. En toch zong ze als een vogel. Ze is dood, al vijftien jaar..."

Even stond hij, los middenin de kamer, de armen langs zich neer, het gelaat in een groote spanning. Vuurrood was zijn voorhoofd geworden.

„Maar ga zitten, vrind", herstelde hij zich. „Ik heb koffie besteld met je naamdag".

En stil ging hij het fotografietje weer wegbergen in de lade van de boekenkast.

In November zou het voor Francesco de tijd zijn geweest, te loten. Doch daar hij bij het electriciteits-bedrijf van de marine wilde gaan, had hij zich in het begin van dat jaar al op moeten geven voor het concours, om te worden toegelaten als matroos-monteur.

Montini zei verscheidene malen: „Je zult zien, dat Campana voor de een of andere wissewas wordt afgekeurd."

Hij was zoodanig op hem gesteld geraakt, dat hij met dat „afkeuren" het lot trachtte te bezweren. Kort na het voorval van dien zomer had hij hem, niettegenstaande zijn jeugd, tot opzichter van zijn ploeg aangesteld.

Maar Francesco werd goedgekeurd en aangenomen.

Bij tante Letizia was dat concours een heele geschiedenis geweest. De meisjes hadden er zich

dagen lang druk over gemaakt; zij wilden hem een verrassing bereiden, voor als hij er door kwam; en omdat die verrassing zelve zoo prettig was, ook eene, voor als hij er niet door kwam.En de kleine Gianni, die van dat alles het zijne opving, was in een groote opwinding geraakt. — Wat was loten? Wat was een concours? Waarom werd oom Cechino matroos? Wat was het Arsenaal? Moest een matroos dan niet altijd naar zee?

Hij ging nu sinds October op school, en iederen dag kwam hij met nieuwe verhalen over dat loten en dat matroos-zijn thuis; verhalen, die alle aan Francesco werden verteld, zoodra die des Zondags verscheen. En Francesco was geroerd, dat blijkbaar het kind, in zijn afwezigheid, zoo altijd met hem bezig was.

Van oom Tito ontving hij in die dagen een op stelten staand epistel, waarin hij zijn pupil nadrukkelijk verwittigde, dat deze, rekenend op zijn kapitaaltje, in geen geval zich in het hoofd moest halen, als volontair dienst te willen nemen. Of hij nu één of drie jaar diende... en het was zonde van het geld. Voor hun eigen zoon hadden zij het evenmin gedaan. Dan volgden nog eenige nobele beschouwingen over het „nuttige van de tucht" en over het „eten uit dezelfde trog".

„Natuurlijk heeft hii gelijk", zei Francesco;

„maar waarom schrijft hij dat alles? Niemand dacht toch aan volontair-worden?"

Tante Letizia las het briefje en zweeg. Maar zij keek verdrietig, alsof iets erin ook haar aanging.

Een tijdje later vroeg ze:

„Heeft het jou ook zoo gespeten, indertijd, dat al vaders bezittingen zoo vlak na zijn dood werden verkocht?"

„Dat zal wel waar zijn", zei Francesco.

„Ik heb toen mijn toestemming gegeven... vrijwillig...", kwam tante Letizia weer, aarzelend. „En toch ook niet vrijwillig, denk ik soms achterna. Je oom Tito had een manier van alles te beredderen en vast te stellen... 't Is vreemd".

En vóór Francesco die lente in dienst trad, kreeg hij nog eenmaal een paar dagen vrij. Agata was in Trebiano. Daarheen ging de vreugdige reis, de lange, lange reis, die hij nu wel bijna van buiten kende, en die hem begon toe te schijnen als een soort bedevaart der liefde.

Een uur later dan in Porto San Salvi lei de boot aan. Francesco bleek de eenige passagier, die moest worden afgezet. Plotseling herinnerde hij zich, hoe hoog hem het jongenshart had geklopt, als zoo, voor hem alleen, het groote „waterkasteel" hun verloren oeverplaat aandeed. Nu was daar het nog veel dieper geluk,

dat hij, die eenzaam hier aan wal ging, in zijn oud, lief Trebiano door het liefste aller meisjes in liefde werd gewacht.

Vroolijk toog hij op weg. En een kwartiertje voor hij het dorp bereikte, gebeurde er iets zonderlings. Eensklaps zag Francesco, boven aan het steile rotspad, Giovanella den hoek omkomen, de roode fez op den barschen kop, den knuppel onder den arm. Vlakbij gekomen, wilde die de verrassing voorwenden van een ongedachte ontmoeting; maar het ging hem slecht af. Dan bromde hij een „buon giorno" in zijn baard, tikte met den wijsvinger tegen zijn malle muts, neep zijn rakkerachtige oogen half dicht, en ging rechtsomkeert met Francesco weer mee naar boven.

„Buon giorno, Giovanella", had die verbaasd teruggegroet. En als de ander zwijgend naast hem bleef voortstappen, kon hij zich eindelijk niet weerhouden te vragen:

„Maakt Agata het goed?"

Een spottende glimp terzij was het eenig antwoord.

„Thuis ook alles goed?" hield Francesco nog aan.

Giovanella neep maar weer eens zijn oogen half dicht en mompelde een onbegrijpelijk: „Pazienza".

Na een nieuwe tusschenpoos trok hij zijn fez op één oor, krabde zich in zijn krullen, en grolde plotseling iets over de kolfbaan, die ze dien morgen

versierd hadden... en over een adres, dat dan toch maar uitgevonden was!

Francesco moest telkens opzij kijken naar dien woesten, rooden kop, onder den vervaarlijken haarbos. Wat een brigant! En dan dacht hij ook aan Agata's eerste briefje. Misschien, als je goed keek... er móest toch iets van zachtere trekken te ontdekken zijn onder die rauwe verweerdheid; maar het zat wel diep verstoken. En wat koppig, wat benauwd bijna, was dat stierachtig-lage voorhoofd!

Plotseling tikte Giovanella opnieuw aan zijn fez, gromde met een zotten grijns: „Uw dienaar", en stevende, zonder een woord meer, het zijpad onderlangs de kerk in.

Francesco, hoe vermaakt ook, was toch opgelucht, toen hij het vreemdsoortig gezelschap kwijt raakte. Nog een paar maal keek hij om naar den mallen kerel, zooals die den trappenweg omhoog stapte, den knuppel onder den arm, de kwast van zijn fez bungelend in den nek....

„Oom Giovanella", meesmuilde hij.

Maar daar kwamen de eerste huizen in 't zicht, en, op den uitkijk aan den drempel van het dorp, daar was Agata! Tegelijkertijd had zij hèm gezien, wuifde, en kwam ijlings het rotspad af hem tegemoet geloopen.

Een geweldige vreugde sprong in Francesco

omhoog bij den aanblik van het meisje, stuivende op hem toe. Met een wilde stameling van liefdewoorden ving hij haar in zijn armen.

En als zij opwandelden naar den grotto, en Francesco vertelde van Giovanella's zonderling geleide, zei Agata:

„Ja, van morgen had ik al zooiets begrepen. . . anders was ik je wel tegen gekomen! . . . maar wil je gelooven, dat hij nog met geen woord over je had gerept? Als ik hem niet kende, zou ik gedacht hebben, dat onze heele verloving niet tot hem doorgedrongen was.

„En de kolfbaan versierd . . . !" lachte ze nog.

Zoo bereikten zij het van ouds bekende oord, de herberg met de steenen tafels weerszij de deur, het hertengewei erboven, en naast het huis de zware olmen op den berm. — Dáár had hij gezeten op het walletje, toen Agata was komen aanloopen met haar blad vol glazen; en dáár hadden zij elkaar opnieuw gesproken, waar hij draalde bij de gitaar-muziek. Welk een geluk, deze dierbare plekken nu samen terug te zien!

Op het voorbalcon stonden een paar dreumesen bedremmeld te kijken, met groote, ronde oogen. Agata vroeg hem niet mee naar binnen: „morgen ochtend komt het beter uit," zei ze.

Toen togen zij samen op weg naar Uberto. En daar was het opnieuw een groote blijdschap.

Uberto, als zij kwamen, zat buiten op de bank. Hij gebaarde met zijn beide armen de lucht in, en riep maar: — Dio buono! hoe was het mogelijk! Cechino! (Opstaan kon hij niet, want hij hield op zijn knieën een jonkje van Diana, dat zich den poot had bezeerd). — Cechino in Trebiano! Wie zou dat dien morgen gezegd hebben!

Bij iederen nieuwen uitroep, die een nieuwe arm- of kniebeweging veroorzaakte, liet het diertje, van tusschen den lap paardedeken, waarin het weggedoken lag, een zacht gepiep hooren. En aanstonds werd dat beäntwoord door de moederhond, die tegen Uberto's beenen onder de bank was gelegerd. Den kop op de gestrekte voorpooten, de oogen dicht, leek zij te slapen; alleen de lange ooren trokken schril naar achter bij ieder geluid van het zieke jonkje, en aan den roerloozen snuit snuffelde zenuwachtig de natte, zwarte neus. Twee andere hondjes sliepen tusschen haar achterpooten.

En: Ai! ai! ai! riep Uberto dan weer. — Wat een vreugdedag!... En wie was dat meisje? Hij vorschte onderuit naar Agata, die zich nog terzij had gehouden. — Een nichtje van Giovanella? Zoo, zoo!... Maar wat een stuk van een kerel die Cechino geworden was! Een kranig stuk van een kerel!... En bleef hij nou twee dagen bij hem in Trebiano? Wat een verrassing!

Zijn koolzwarte oogjes glommen van voldaanheid. Dan schreeuwde hij naar het achterhuis. De boerenvrouw kwam aangedraafd met stoelen.

— En dadelijk het bed spreiden, waar het voor drie jaren, met Kerstmis, was gespreid geweest. En de béide faisanten braden ...

Maar Agata kon hij zich niet herinneren. — Ja, ja, die herrie, eens, vroeger, bij Giovanella... zeker...!

Het was hem niet duidelijk, dat bleek wel.

Doch toen Francesco zei, dat hij zich verloofd had, en dat deze Agata hier zijn toekomstige vrouw was, toen liet Uberto van pure verbazing het beestje bijna van zijn knieën vallen. Hij greep het nog bijtijds. Doch het diertje, dat een buiteling op zijn zeeren poot had gemaakt, hief een erbarmelijk gejank aan.

„Stil toch, mormel", gromde Uberto.

Met een heftigen jank eveneens was de moederhond van onder de bank overeind gevlogen en stond, de voorpooten op Uberto's knieën, met dreigende tanden tegenover hem.

„Hei! hei! zeg eens!" lachte de jager goedig. En de hond, hevig kwispelstaartend, droop aanstonds beschaamd weer af. Fido, vanuit zijn verre hok, was aan het bassen geslagen. Het echoode tegen den huismuur. De twee jonge hondjes kropen haastig weer onder den moederbuik. En

Uberto, met een groote omzichtigheid, schikte opnieuw het zieke diertje in den lap paardedeken en lei het naast zich op de bank.

— Verloofd! riep hij onderwijl, onze Cechino verloofd!.... Wel verbazend! dat was groot nieuws!

Hij was er heelemaal van ondersteboven. Dan lette hij eens beter op het meisje; zijn lippen, goedkeurend, tuitten vooruit in den grijzenden krulbaard.

Maar haar goed thuis brengen, dat kon hij toch niet; en hij informeerde opnieuw:

„Zeker... Agata Buzzi... en de vader Andrea Buzzi... een neef van Giovanella... o nee? een zwager?... Nou ja, natuurlijk..."

Hij begon humeurig te worden, omdat hij zich schaamde voor zijn slechte geheugen. Francesco moest lachen: — Wat een ongemakkelijk heerschap nog altijd, als dat ruige rimpelgezicht zoo zwart in elkaar trok. Hij zag dat Agata er verlegen van werd.

— Uberto was ook wel erg verouderd, vond Francesco; zooveel grijzer, zooveel ronder in de schouders. Je begon hem zijn drieënzeventig leelijk aan te zien...

Weerszijden tegenover hem gezeten, moesten zij dan beurtelings op zijn kortaangebonden vragen antwoorden. — Hoe hun vernieuwde kennismaking

was toegegaan, wat Agata nu hier deed, wat Francesco precies uitvoerde, en wat hun plannen voor de toekomst waren.

— Natuurlijk, de dienstjaren . . . drie jaar bij de marine . . . ja, drie jaar was lang.

„Als ik het vooruit geweten had", zei Francesco; „bij het leger ben je er met twee jaar af . . ."

„Maar jullie zijn ook nog piepjong", troostte Uberto . . . „En meisje, wat jij later een puik stuk van een man zult krijgen! Verstandig, en geleerd, en een beste jongen . . ."

Agata overwon haar verlegenheid door al dien lof op Francesco. Zij mopperde met een lief stemmetje: „Piepjong . . . we zijn samen bijna veertig jaar!"

En op die woorden, alsof eindelijk zijn geheugen had doorgewerkt, riep Uberto plotseling, verheugd:

„Nou ben ik er! Jij was het meisje van de dooie muis en het vogeltje!"

Agata kleurde tot achter haar ooren.

„Wat wàs dat, Signor Uberto?" viel gretig Francesco in.

„Nee, niet vertellen, Signor Uberto!" drong Agata, en zij trok het pruilmondje, dat Francesco niet meer van haar gezien had sinds haar jeugd.

„Wat moet ik nu doen, vertellen, of niet vertellen?" deed Uberto breed; hij voelde zich op dreef komen.

„Natuurlijk vertellen!" riep Francesco.

„Nou dan... die dooie muis... ja, hoeveel jaren is dat al niet geleden? Ze was toen nog zóó... een kind... Maar ìk had hem niet geschoten, hoor! Geen jachtavontuur... Alles de zuivere waarheid...!"

En dan deed Uberto in kleuren en gebaren het verhaal van hoe ze, op een avond in Giovanella's herberg, een dooie muis in een hoekje hadden gezet, om Agata te doen schrikken, — want, meisje, je heldhaftigheid was bekend! Ze hadden allen geheimzinnig gedaan, toen ze binnen kwam, gewaarschuwd, haar bang gemaakt: „'t is nog een jonge.... hij durft niet wegloopen.... hij kijkt Agata's kant uit...." En Fogazzo, de vogelaar, die er ook zat — je herinnert je hem nog wel? hij is verleden jaar doodgegaan — had beloofd: „Als je 'm lévend pakt, krijg je een vogeltje van me".

„Een roodborstje", pruilde Agata weer.

„Juist, een roodborstje", beaamde Uberto. En er volgde een nieuw verhaal van hoe Agata, verlokt door den lokvogel, op haar teenen was naderbij geslopen, en behoedzaam op haar hurken was gaan zitten, en opeens had toegegrepen: „'k Hèb 'm!" En allemaal waren ze losgebroken in een schaterend gelach! — „Maar 'k heb 'm heusch", had ze nog volgehouden. „Breng 'm dan maar aan mij",

riep de vogelaar. „Maar dan loopt ie weg!..."

„Niet waar, niet waar", streed Agata tegen; „toen had ik allang begrepen, dat ie dood was..."

„Nou, daar wil ik dan af wezen", besloot Uberto; „maar dat heeft ze wat moeten hooren: „'k hèb 'm!" Waar of niet?"

Francesco had een uitbundig plezier. Hij zag heel het tafereel voor zich. — Wat een argelooze schat was ze toch altijd geweest! Hij kon niet laten, haar, waar Uberto bij was, een zoen te geven.

„Om dit verhaal alleen zou je expres naar Trebiano komen", zei hij.

Uberto genoot van zijn succes.

„Zelfs bij je grootvader vroeger heb ik je zoo vroolijk nooit gezien", kwam hij tevreden. „Ik ben oud geworden, en jij jong".

Den volgenden morgen, toen Francesco aan den grotto van Giovanella kwam, vond hij Agata opzij van het huis zitten, met de twee kleinste meisjes, kleuters van drie en vier jaar, bij zich.

Naast de kolfbaan was een opgeschoten gannef van een jongen bezig hout te hakken.

— Nee, lei Agata uit, dat was Alfonso niet; Alfonso was al sinds een jaar van huis; het was de tweede, Paolo.

Maar Agata leek niet tierig; Paolo keek als een oordeel; de kleintjes deden verschrikt.

„Oom Giovanella is vreeselijk uit zijn humeur vandaag", zei Agata ten leste.

„Zeg liever, dat het 'm weer eens in zijn bol is geslagen!" riep, boven zijn bijlhakken uit, de jongen, met een opmerkelijk gemis aan respect, maar dat toch koddig aandeed, omdat het zoo heelemaal niet kwaadgezind klonk.

Op hetzelfde oogenblik werd er verscheidene malen uit het huis geroepen: „Agata!" 't Was de stem van Giovanella.

„Niet gaan, Agata", waarschuwde Francesco.

Paolo daarentegen had gedrongen: „Gauw, ga dan toch . . ."

Als Agata de kleintjes van zich afzette, en Francesco vragend aanzag, gebood die:

„Je gaat niet! Ik zal gaan!"

„Ezel!" hoonde Paolo, „háár doet ie niets. Maar jou . . . hij vilt je!"

Toen kwam Giovanella zelf van achter het huis om naar buiten. Hij was blootshoofds, en zijn woeste krullen kronkelden vervaarlijk rond zijn rooden kop. Als hij Francesco zag, gromde hij iets tusschen zijn tanden, draaide zich om en stevende recht de herberg binnen.

Even later kwam de vrouw op het balcon de kleintjes roepen.

Agata had een zucht van verademing. Zij bracht de twee naar de trap opzij van het huis. Tok-tok-

tok hoorde Francesco vier kleine kindervoeten op de holle houten treden. Agata keek ze na, tot ze boven waren. Dan ging zij met Francesco het bosch in. Paolo, plagend, zond ze een paar extra gemikte bijlslagen achterna.

„'t Is gek", zei Agata, „heb je tante wel eens goed gezien? 't Is een zuster van mijn moeder, een lief mensch, en een leuk mensch ook... Maar ze heeft twaalf kinderen gehad... je begrijpt, jong en mooi is ze zeker niet meer. En toch is oom Giovanella nog jaloersch. Ja, heusch, oom Giovanella is vreeselijk jaloersch. Daarom zie je tante ook nooit in de herberg. Ze mag er niet komen. Vroeger was er een trap, waarlangs je binnenshuis naar boven ging. Die heeft oom Giovanella dichtgemetseld".

„Sinds ik groot ben, kom ik ook zelden meer in de herberg, maar dàt is begrijpelijker", zei het meisje dan, in een naïeve zelfwaardeering.

„Gelukkig maar", kwam Francesco.

„En weet je, wat ik per slot van rekening wel eens denk?" vroeg Agata eindelijk, „ik denk wel eens, dat met zijn gebulder en al, oom Giovanella eigenlijk verlegen is".

Dat inzicht bracht Francesco plotseling geweldig aan het lachen. De rauwe Giovanella verlegen! Doch na een oogenblik bezon hij zich.

„'t Kon waarachtig best eens waar wezen", zei hij.

Niettemin bleef hem een onrustig gevoel bij, dien morgen. Zou hij Agata durven vragen, niet meer naar Trebiano te gaan, — het eerste jaar tenminste niet? Hijzelf eenmaal in Spezia, zóó ver af, en een zóó langen tijd voor hij eens een groot verlof kreeg . . . hij zou geen rust hebben, als hij Agata in deze omgeving wist.

Maar later op den morgen nam het meisje hem mee naar boven. Hij was daar nog nooit geweest, zag ook voor het eerst van dichtbij Giovanella's vrouw.

Haar verweerde gezicht had het ingevallene van een niet al te bloeiende gezondheid, doch teekende een sterke levenskracht tegelijkertijd; en een verdoken hartstochtelijkheid gaf er een vreemde bekoring aan. Een zwarte haarsliert scheen bestemd om altijd, langs het linkeroog, over haar gebruinde wang te hangen; en als zij lachte, trok zij naar denzelfden kant haar mond scheef op, 't geen plotseling aan haar gezicht een aartskoddige uitdrukking gaf. In rust was diezelfde mond en waren de smeulende zwarte oogen van een groote zachtaardigheid.

Francesco dacht: „Ik begrijp, dat Agata haar niet mooi vindt en niet jong meer; maar ik begrijp ook, dat Giovanella nog altijd jaloersch van haar is. Ze is heelemaal niet mooi, en feitelijk is ze prachtig".

En toen hij in de lang niet onwelvarende keuken de withouten tafel voor het middagmaal gedekt zag staan, de eendrachtelijke twaalf borden in het rond, de twee groote gebloemde naasteen, de tien kleinere, witte daarvan uit, en Agata lachend zei: „ja, tante dekt voor mij nog altijd als voor een van de kinderen", en de vrouw, met het optrekken van haar koddigen mond, bijviel: „Zoo wil Giovanella het", — toen voelde Francesco, dat hij Agata uit dít gezin niet behoefde te weren.

Na een korte poos zei het meisje:

„Kom, ik breng je nog een eindje weg naar Signor Uberto. Wij gaan eten, en oom Giovanella houdt niet van vreemden aan zijn middagmaal".

„Nee", zei stil vermaakt weer de vrouw, „hij vindt, dat wij met ons twaalven al drukte genoeg maken".

Over de ruzie van dien morgen hoorde Francesco geen woord.

De twee kleintjes, met ondeugend begeerige oogen, stonden als gunderende hondjes achter hun borden. Buiten ging bolderend het voetgestommel van de bende der zes anderen, die uit school kwam.

Dien middag maakten Francesco en Agata een urenlange wandeling over Pregasio en Albonago, en toen eerst brak de volheid hunner liefde dóór in hen.

Francesco zou zeker niet hebben willen zeggen, dat hij den vorigen avond of dezen morgen teleurgesteld was geweest; alles had hem immers één zacht geluk toegeschenen.

Maar het land van geluk is als een hooge berg; en wie beneden aan de helling is, leeft al in het geluk, en doorgáát toch nog geenszins de immer stijgende staten van lichtheid, waartoe het geluk opvoeren kan.

Deze tocht overtrof zelfs de schoonste oogenblikken der vorige malen, en het was enkel in hun harten, in hun oogen en rond hun hoofden, dat die onvergelijkelijke schoonheid bloeide; want zij spraken maar weinig.

En dien avond, terugkeerende van grootvaders graf, zei Francesco:

„Dat is de plek, waar ik de rampzaligste oogenblikken van mijn leven gehad heb. En nu met jou... Nergens heb ik dieper en zekerder gevoeld, dat wij voor elkaar geschapen zijn. 't Is of ik ook van grootvader nooit meer hield, dan sinds ik jou heb".

Agata keek hem dankbaar aan. Zij wou wat gaan zeggen. Dan bloosde ze, en zweeg.

Later, weer te Spezia terug, dacht Francesco, hoe graag hij zou weten, wat zij toen had willen zeggen.

Het afscheid van Uberto was wel een beetje

triest. Toen Francesco dien morgen buiten kwam, stond de jager naast het doode hondje, dat op de bank lag. Zijn zwarte oogen keken maar dof en zuinig in zijn vaalbruin gezicht.

„Begrijp jij dat nou van dieren?... Ik dacht zeker, dat het binnen een of twee dagen genezen zou zijn. Vannacht leg ik het, zijn pootje prachtig verbonden, weer bij Diana in de mand... en je hebt het eergisteren zelf gezien, als het maar jenkte, zou de oude me aangevlogen zijn. Daarnet vind ik het dood. En zonder een zweem van er ook maar iets van te weten, ligt de moeder het met heel haar zwaarte plat, terwijl de twee anderen lustig zuigen. Ik denk: heeft zoo'n beest nou heelemaal geen gevoel? Ik leg het dooie ding vlak bij haar kop. Ze draait haar kop af. Nu ligt ze met haar twee jongen in de schuur en kwispelstaart of het leven enkel plezier is".

„Ja", zei Francesco, „'t is vreemd..."

Hij begreep niet, hoe een zoo bekend iets een ouden jagersman dusdanig ter harte kon gaan.

Maar daar was Agata, om hem naar de boot te brengen.

En als Uberto hem reeds de hand ten afscheid reikte, zei hij eensklaps, beschaamd:

„Een mensch moest het lot nooit tarten, Cechino. Gisteravond, toen ik dat kleine mormel bij de moeder had gelegd, en wij naar bed togen,

zei ik tegen mezelf: als het morgen weer heelemaal beter is, dan zie ik onzen Cechino terug, dan zie ik hem nog getrouwd... Ik zei dat, omdat ik zeker dacht, dat het beter zou zijn. En van morgen is het dood. Als ik je dus niet weer mocht zien, me jongen... ik ben drieënzeventig, ik heb niets meer te reclameeren... als ik je dus niet weer mocht zien..."

En zoo smeekend keken de droef beslagen, weggezakte oogjes van onder de grijze borstelbrauwen naar hem op, dat Francesco dien goeden, trouwen kop tusschen zijn twee handen nam en hem kuste op zijn beide oude, bruine rimpelwangen.

„Natuurlijk zie je ons terug, Signor Uberto; en ik geloof zeker, dat je ons nog eens getrouwd zult zien ook! Als je zelf maar den moed erin houdt, dan hebben de jaren geen vat op je..."

Toen hij met Agata al een eind op weg was, en voor de zooveelste maal omkeek, zag hij Uberto nog altijd aan het hek van zijn erf staan en hen nastaren.

„Zul je iederen keer, als je in Trebiano komt, Uberto gaan opzoeken?" vroeg Francesco.

„Ik was eerst wel een klein beetje bang voor hem, maar ik zal het vast doen", zei Agata.

Ze kwamen te vroeg bij de aanlegplaats, zaten er samen op den steen onder het baldakijnvormig rotsblok en keken uit over het teeder morgen-

blauwe meer. Goudachtig grijs in de zon verwaasde, aan den overkant, de Monte Baldo. Ergens hamerde een specht zijn eentonige tikken, die weergalmden aan de rotsen. Beneden hen lag zilverig in het licht de gladde oeverplaat, en een bijna doorzichtig krabbetje wandelde kreupel de vochte zandglanzing over en verdween in een spleet. In het nauwbewegend water kwam telkens op dezelfde plek een visschesnoetje boven, en dook weer onder, terwijl een rij van blinkende parels opsteeg in het bleekblauw kristal.

Het werd Francesco wonderlijk te moede. De jaren gingen, en met hen ging het leven en werd telkens gloednieuw herboren — en bleef zich immer gelijk. Hoe tallooze malen had hij hier gezeten, onder dezen baldakijn; alles was geweest als op dit oogenblik, precies zoo . . . En nu zat hij hier, — met Agata.

Een groote liefdevervoering greep hem aan; zijn gloeiende oogen gingen over heel haar zachte liefelijkheid. En peinzend, met een weemoedigen glimlach, zag zij naar hem op. Zóó, zóó zacht en levend, wilde hij haar volmaakte beeld in zijn geest bewaren, den komenden, langen scheidingstijd. Stil drukte hij de kleine hand, die naast hem lag, en het was, of hij in die evene beroering heel zijn ziel als een tintelenden stroom in haar deed over-stralen.

Er waren andere menschen het rotspad omlaag gekomen; zij wachtten bij den steiger.

Een kleine, witte meeuw gelijk, kwam de boot de rotsen bij Limone uitgevaren.

„Kind", zei Francesco.

„Jongen", zei Agata.

Meer zeiden zij niet, want zij waren vol van elkaar.

Als hij afgevaren was, zag hij Agata staan op den steiger, en zoolang hij nog de vormen kon onderscheiden, wuifde haar kleine gestalte hem na.

De reis verliep onbegrijpelijk vlug, vervluchtigde in het denken aan wat hij achter zich had gelaten; en voor hij het wist, zag hij in de verte, aan den lagen oeverzoom, de grijswitte streep, die Malescia was.

Toen hij de kade en de kerk en zijn oude Electrische Centrale begon te onderscheiden, dacht hij plotseling: nee, nu niet weer de comedie van naar de volgende aanlegplaats doorreizen; als ik in Malescia afstap, heb ik meer dan een uur, voor mijn trein vertrekt... ik ga naar de Rovero's toe.

Aan den havenmuur, tusschen zijn manden en rietbossels, lag Benvenuto met het zeere been; doch die herkende hem niet.

Haastig schoot Francesco voorbij; hij stak het rulle havenplein over, sloeg den wendenden bogengang in. Met een vreemd beklemd hart stond hij

voor oom Tito's winkel; het kostte hem een overwinning, er binnen te gaan.

De winkel was leeg op dat uur van eenen. Alleen tante Savina, achter haar toonbank, was bezig een berg gereedgemaakte pakken in een mudsmand te stapelen.

— Beata Vergine! Francesco! . . . hoe kwam die zoo uit de lucht gevallen?. . . Even geduld . . . die nieuwe leveringen aan het hospitaal . . . 'n buitenkans . . . maar een werk . . . !

Zij was achter adem van het aldoor bukken en tellen.

Dan riep ze: „Tito! Pietro! Hier is Francesco. . ."

En zij bukte weer, en nog weer. Zij zag vuurrood.

Elk met zijn opengevouwen courant, die zij daar na den eten lazen, kwamen man en zoon uit de achterkamer. En tante Savina schoof van achter haar toog en gaf Francesco den gebruikelijken zoen op iedere wang.

Zij waren alle drie van een luchtige vriendelijkheid. Pietro vermeed hem aan te zien. Tante Savina liet inderdaad den kop koffie, dien ze aanbood, uit de keuken komen. — De oude Virginia? Wist hij niet, dat die dood was, poveretta? Jammer, dat zij juist het eten op hadden. Zij stelde voor, dat hij een dag zou overblijven. Toen het bleek, dat hij den volgenden morgen in Spezia terug moest wezen en zijn trein over een klein uur ging,

leek hun dat ook goed. Zij gingen niet in op het feit, dat hij naar Trebiano was geweest.

Pietro zei alleen: „Je hebt ons dan wel voor lest best bewaard". 't Leek alles een droom.

Tante Savina was magerder geworden; Pietro dikker, 't geen hem boersch maakte. Maar oom Tito was geen haar veranderd. Toen hij en Pietro nog even in een korte oneenigheid over den prijs van een te wachten zending zeep verzeilden, leek het Francesco, of tante Savina daar niet zoo tierig en bij de pinken mee in opging als vroeger. Wat had tante Savina?

Plotseling moest hij aan zijn kerstbrief denken. Waarom ervoer hij nu, in haar nabijheid, niets van de verteedering, welke hij dien avond voor haar gevoeld had?

Francesco kwam er eerst toe, naar Gherardo te vragen, toen hij al op weggaan stond.

„O, alles goed", werd er ontweken.

„Alles best", zei tante Savina nog nadrukkelijk achterna.

Agata's naam kon hij niet noemen. Hij sprak alleen over Signor Uberto. Op de veelzeggende blikken van tante Savina en Pietro, zei oom Tito berustend: „In elk geval zie ik zooiets liever, dan dat hij zijn geld op andere manieren vermorst."

En deze vermenging van zijn reis naar Trebiano,

die voor hem Agata beteekende, en zijn vroegere verhouding tot Carolina, deed een blinde woede in hem oprijzen, die hij echter met alle macht beheerschte.

Tot afscheid gaf oom Tito nog een aantal wijze raadgevingen voor zijn aanstaand marineleven ten beste.

Met een omweg ging hij naar het station, vermijdend Carolina's winkeltje. Hij hoopte, dokter Carobbi tegen te komen, doch dat gebeurde niet. Toen hij weer in zijn trein zat, was het hem onduidelijk, of hij al dan niet voldoening voelde over dit bezoek.

Een woord, dat tante Savina op het laatst zich ontvallen liet, was haken gebleven in zijn geest:

„... En hij heeft tenminste geen ouders, om er verdriet mee te doen".

Het was tusschen Milaan en Genua, dat hij al sinds een tijdje in de wagenafdeeling achter de zijne, een doordringend eentonige stem een lang en onverstaanbaar verhaal hoorde doen, waarin telkens het woord water voorkwam, water.

Als hij eindelijk, benieuwd, ging kijken, vond hij er een oudachtig man zitten, met een spitsen kop en lang van postuur, in vale, aardgrauwe kleeren. Het vreemdste aan hem was het onwaarschijnlijk lichte blauw van zijn kleine, ronde

oogen. Van alle kanten luisterde men naar hem.

„Bij de gravin Piccolomini Bandini in Siena heeft het zes dagen geduurd ... 't was op een heel andere plek, dan zij dachten ... ik was zoo uitgeput, dat ze mij een weeklang op het kasteel moesten verplegen ... en ik kreeg honderd lire belooning."

Op Francesco's verwonderden blik legden enkele luisteraars hem uit: „'t Is een watervinder... hij gaat met zijn wichelroede de terreinen rond ... overal wordt hij ontboden ..."

Toen hief de verteller zijn wonderlijke, lichte oogen naar Francesco op; en alsof deze nieuwe toehoorder hem plotseling meer aanstond dan al de anderen, zoo richtte hij vervolgens uitsluitend het woord tot hem.

„Een versche, gegaffelde hazelaarroede ... van een boom van twee jaar oud ... anders niet ... honderden menschen hebben het geprobeerd ... ze houden den tak voor zich uit, en de tak blijft altijd recht ... ik neem ze in de hand ... en waar water in den grond is, buigt ze dadelijk naar beneden ..."

Daar het verhaal van nieuws aan scheen te beginnen, wendden verscheidene luisteraars zich af; andere kwamen uit de verdere wagenhoeken nog bijgedrenteld.

„Een versche, gegaffelde hazelroede, anders

niet . . . 't is onfeilbaar. . . maar het put mij uit — alle wijn is streng verboden — drie dagen moet ik in bed blijven . . . Tot in Hongarije hebben zij mij laten komen . . . als ik altijd werken kon, zou ik schatrijk zijn . . . Ze bieden mij tot vijfhonderd lire toe . . ."

Hij kneep veelzeggend zijn kleine, helle oogen dicht, keek dan plotseling Francesco weer wijd-open aan.

„Tot vijfhonderd lire toe . . . en dan weiger ik . . . ik ben te uitgeput . . . Ze bouwen toch, en ze vinden geen water . . . Ik vind altijd water, dichtbij, of verderaf . . . Nooit is een land volkomen dor. . ."

En aldoor richtte hij zijn strakke kijken op Francesco, zoodat ook de overige luisteraars begonnen naar hem om te zien.

„Soms vind ik het in vijf minuten, soms duurt het dagen. Bij de gravin Piccolomini in Siena heb ik een weeklang gezocht. Ze zeien maar: zoek dan toch, loop dan toch, je bent niet overal geweest. Er wàs geen water op de plek, die ze wouen . . . en vlak ernaast was het wel . . . Soms willen de menschen het vinden, waar het niet is . . . En waar het is, daar zoeken ze niet."

Schril keken de blinkende, blauwe oogen den kring rond, bleven dan star weer rusten op Francesco's gelaat. En als opnieuw de anderen dien blik mee volgden, voelde Francesco zich verlegen

worden. Hij mompelde iets, en ging terug naar zijn hoek in het volgend compartiment.

Een korten tijd daarop zweeg de eentonige stem, en zocht iedereen zijn zitplaats weer op.

Toen Francesco in Genua uitstapte, bleef de man zitten; en omkijkend naar den juist verlaten trein, zag hij, hoe uit het portierraam de felle, lichte oogen onafgebroken hem nastaarden, terwijl hij het perron afging.

VIJFDE HOOFDSTUK

I

LANGZAAM, den vollen plunjezak over zijn rug, klom Francesco de trap naar de slaapzaal op. — Ouwe kribbebijter met zijn leeren rimpelgezicht! dacht hij. — Waarom dat snauwen: „trek je bovenkleeren uit!", als je passen moest; en weer „passen hoeft niet!", als je ook je trui dacht te moeten passen; en als je je kleeren weer aantrekken wou: „opletten, wat donder!" Een milicien was toch geen misdadiger, wat donder!

Boven zette hij zijn last, gemerkt 63, bij hangmat 63, en ging terug naar het magazijn, om daar de matras en de dekens te halen, die eveneens tot het uitzet behoorden.

Later stond hij voor zijn kooi, met al zijn kleeren daarover uitgespreid: zijn twee blauwe broeken, zijn twee baadjes, zijn twee witte pakken, zijn twee blauwe truien en zijn twee witte, heel zijn matrozen-plunje.

— Wat gek, dat dit alles nu van hem was; dat hij daar nu drie jaar in zou moeten leven; en dat hij, wat er na drie jaar nog goed aan was,

zou meenemen voor weer een ander deel van zijn leven, de matras en de dekens incluis... Het leek een rare droom, al deze elkaar wildvreemde kerels, samen op deze slaapzaal, ieder met zijn nieuwe broeken en truien en baadjes over zijn bed...

Hij schikte alles in den waterdichten zak, die dan, voorzien van zijn hangslot, aan den algemeenen ketting werd geregen. Het leek hem, of heel zijn aanstaand marineleven besloten was in dezen zak, en vastgelegd aan dien grimmig rammelenden ketting.

De eerste weken van zijn dienst als zeemilicien waren hem een niet geringe teleurstelling.

Als monteur was hij aan de Centrale van het Arsenaal geplaatst; doch daar een lichting-matroos tot geen enkelen rang kan opklimmen, werden alle verantwoordelijke posten door het beroepskorps ingenomen; en Francesco zag zich plotseling teruggezet tot de onnoozelste karweitjes, die hem willekeurig en gewichtig werden gecommandeerd.

De militaire instructie zelf, het exerceeren op het Arsenaalplein, het hanteeren van het geweer, boezemde hem al even weinig geestdrift in. En het leven op de chambreé, het nooit aflatend contact, dag en nacht, met de nieuwe kameraden en hun weinig kieskeurige gewoonten, benauwde hem den eersten tijd meer dan hij had kunnen denken.

Heftig geboeid werd hij daarentegen door het onoverschouwbaar bedrijven-complex van het negentig hectaren groote Arsenaal; en in zijn vrije uren, voor zoover dat geoorloofd was, van dichtbij of uit de verte, bekeek hij de kolossale dokken en werven en kiel-bassins, waarover de hooge ijzeren bruggen en kranen hun vervaarlijke geraamten uitstaken tegen de lucht. Nog spookachtiger spalkte het rood-gemenied karkas van een kruiser-in-aanbouw, weergalmend van het geklop op de stalen ribben en platen. En heel een wereld van industrie wemelde er in de negen onafzienbare loodsen; daar werkten de smeden en de staaldraaiers, de koperslagers en de lampenisten, de zeilmakers en de kuipers, de schrijnwerkers en de touwslagers en de ververs. Hier bonkte de stoomhamer, ginds snorden de vliegwielen en gierde en ronkte de electrische zaag, en verderop laaiden de smidsvuren en de ovens der gieterij. Dan strekten zich uit de eindelooze stapelplaatsen van scheepsmateriaal, de wapen- en kruitmagazijnen, de hangaars der artillerie...

Francesco, hoewel hij al heel wat gezien had van werktuigen en machinerieën, en er sinds jaren zelf mee omging, stond toch verbijsterd door dezen chaos van ijzeren regelmaat. Doch al gauw vroeg hij zich ook af, waartoe heel deze ontstellende oorlogstoerusting diende, als de oorlog toch nooit

komen zou... 't Was de eenige weg om den oorlog onmogelijk te maken, heette het: de gewapende vrede. Hem leek 't een nachtmerrie. Maar de hooge heeren schenen er anders over te denken, beriepen zich op een spreuk der oude Romeinen, en zwegen van de staal-industrie.

En na eenigen tijd begon hem de dagelijksche omgang met de kameraden, die hem aanvankelijk zoo had afgestooten, het eenig goede voor te komen in het gareel van den dienst. Er was in dit gemeenschappelijk leven een ruige gemoedelijkheid, die hem met den velen dor-verdanen tijd verzoende.

De matrozen, ingedeeld bij de bizondere takken van dienst, waren ondergebracht in de Casermetta, de kleine kazerne. Om vijf uur in den morgen, wakker-getoeterd door de trompet van de reveille, sprongen en tuimelden zij uit de hooge hangmatbedden en jachtten naar het wit-marmeren waschhok, waar zij bij tienen, elk onder zijn kraan, hun slaapdronken koppen beplensden, en schrobden hun rood-koude bovenlijf. Tweemaal per week kregen zij een lauwe douche; als tien proestende poedels stonden zij te blazen onder hun tien stortvloeden en zeepten elkaars blinkende ruggen in.

Dan, baksgewijs, in groepen van tien alweer, zaten zij in het refectorium aan de lange tafels en sopten hun brood in de zwarte koffie;

ontbijt, waaraan een hartig stuk Parmezaansche kaas pit en zwier verleende.

Het was dan half zeven. En de lange, lange morgen begon van vaak lanterfantig werk, van langdradige theorie over de rangen, eerbewijzen en saluten, en van voor hem overbodige specialisten-instructie. Donderdags- en Zondags-morgens moesten zij exerceeren.

Om twaalf uur togen zij naar hun Casermetta, zaten weer met hun tienen rond de ruw houten tafel. Door den jongen van de week werden de groote balies uit de keuken gehaald, en de baksmeester, kenbaar aan de drie roode strepen op zijn mouw, deelde de portie's rond in de aluminium kommen en borden. Dat was een groote luxe, werd hun voorgehouden; de marine was deftig; in 't leger konden ze staande vreten.

De blonde jongen uit Telaro, die naast Francesco sliep, zat ook naast hem aan tafel; het was een kinderlijk en goedhartig wezen, dat in de grootste onschuld de godslasterlijkste vloeken uitbracht, en at voor drie.

Op dat maal, en een uur rusten, volgde een nieuwe middag van werk, en na vijven waren zij vrij.

Velen zwierven de stad in, waar tegen negenen de taptoe door de straten toog, om de uitgaanders binnen te loodsen. Anderen zaten in de cantine

van het Arsenaal en speelden kaart. Sommigen lazen of schreven in het refectorium. Daar was ook het onderling onderwijs. Van wie een goede school had afgeloopen werd verwacht, dat hij zou trachten zijn minder bedeelden kameraden iets bij te brengen. Er hingen platen aan den muur met geometrische figuren, met werktuigen, landschappen en dieren; ook prenten tegen het alcoholisme, uitbeeldend de gevolgen voor den dronkaard zelf en voor zijn nakomelingschap.

Francesco was volstrekt niet de knapste onder de kameraden; een jongen uit een Genueesch restaurant en een onderwijzerszoon uit Camogli schenen veel meer te weten dan hij; doch, laatdunkend de een, gemakzuchtig de ander, gaven die zich zoo goed als geen moeite. Francesco vond het prettig zich bezig te houden met degenen onder de makkers, die graag wat opstaken; en naar aanleiding van het een of ander onderwerp kwam hij er soms toe, zijn gewoonlijke geslotenheid te overwinnen en zich te laten gaan tot beschouwingen, nog nooit door hem uitgesproken dan tegen deze drie of vier, die met aandachtige monden naar hem te luisteren zaten. Als dan soms de Genuees, vanuit zijn boek, een hatelijke opmerking daartusschen gooide, bleek het Francesco plotseling, uit de wijze waarop de anderen het voor hem opnamen, hoe zij in dien korten

tijd op hem gesteld waren geraakt. Hij was er verwonderd over.

Van den luitenant kreeg hij de opdracht, den twee analphabeten uit hun troep lezen te leeren. Eén van hen was de blonde jongen uit Telaro; en ook voor het helpen van deze ruwe lobbesen bij hun eerste letter-gestamel, had Francesco een zwak. Het ontroerde hem soms, als uit dien dikken, blonden kop, gebogen over zijn a-b-c-boek, moeizaam het dompe mà-mè-mi-mò-moe te voorschijn kwam.

En na het avond-appèl, als iedereen binnen was, besloot nog een laatste rumoerig half uur den langen dag. Vol getier en gezang en geweld was de dwarrelende slaapzaal. Francesco, onder de plagerijen, die hem betroffen, voelde vaak niet enkel baldadigheid, maar ook moedwil. Hij wist wel, dat er verscheidenen hem niet goed gezind waren. De blonde jongen zat kruisbeens op den grond naast zijn kooi en blies op een occarino, altijd dezelfde droefgeestige wijsjes, onverstoorbaar heen door het joelend lawaai.

Sommige avonden, als de ergste heethoofden theater-verlof hadden, was de zaal van een rustigheid, die verontrustte. En zachtjes klaagde dan door die stilte het occarino-wijsje van den jongen uit Telaro. Den eenen keer bekoorde het Francesco; een anderen keer werd hij er zoo droef-

geestig van, dat hij den jongen moest vragen, of het nu eindelijk genoeg was? — In den hoek zat een troepje kaartspelers, die, na een ganschen avond, er nog hun bekomst niet van hadden en dat laatste kwartier, met een haast of hun leven ervan af hing, de spellen doorjoegen.

Om tien uur klonk een nieuw signaal. Dat was: stilte. Geen geluid steeg meer op. In de schemerduistere zaal hingen de twee lange rijen hangmatbedden te deinen tusschen de ijzeren palen; je voelde je al een beetje als op een schip. Soms, meende Francesco, kwam de kop van den blonden jongen, die naast hem sliep, naar den rand van het kussen geschoven, en hoorde hij een gefluisterd „goeie nacht". „Goeie nacht", fluisterde hij terug. Er stond een dag arrest op het verbreken van de stilte.

En Francesco lag te luisteren naar al de ademhalingen die gingen, naar al de warme levens, die daar den diepen, onbewusten slaap binnengleden.

Een der eerste aanteekeningen, die hij op een avond in een nieuwbegonnen dagboek schreef, was deze:

„24 Mei. Terwijl ik gistermiddag boven op mijn bed de „Avanti" lag te lezen, zongen de kameraden, die op de chambrée uit de ramen hingen, de liederlijkste liederen, die ik ooit hoorde.

Zij dachten, dat het heerlijk slecht was, wat

zij zongen. En toch waren zij zoo fideel en zoo goedig, zooals zij daar bij drieën en vieren met hun gezonde, lachende, zingende koppen uit de vensters propten, de armen vertrouwelijk om elkanders rug.

En opeens herkende ik het oogenblik onder den laurier, toen het piano-orgel tokkelde, en ik die dorpsjongens zag dansen met elkaar, — en wist, dat ik van hen hield.

Nu voelde ik het nog veel dieper: ik hield van mijn makkers, die gemeene liederen zongen en genoten van die lekkere zondigheid. Want ze waren nog veel zonniger dan zondig.

En ze waren zoo zonnig, omdat, terwijl hun hersens en hun zinnen speelden met hun lusten, hun dieper wezen zich verwarmde aan een ruige, zuivere, onderlinge aanhankelijkheid; omdat ze, denkend slecht te zijn, onbewust zich in een diepe, jonge broederschap vereenigd voelden".

„25 Mei. Ik heb opnieuw begrepen, en nu langs een geheel anderen weg, dat het uiterlijke leven een schijn is, en de diepere waarheid soms het tegenovergestelde ervan.

Ik heb tevens begrepen, dat de menschen vereenigd kunnen zijn in een golf van goddelijke liefde, ook als zij meenen den duivel te dienen, — zoolang maar niet het vervloekte „Belang", het op de loer liggend Egoïsme, hun harten verraadt".

Als Francesco 's avonds uitging, dan was het vaak met Mario Zambuti, een der aardigste en verstandigste kerels van hun bak. Het was de zoon van een der vuurtorenwachters uit Genua, en hij had zoo de zee in het bloed, dat hij liefst voorgoed bij de marine zou blijven; hij was lantaarnmaker van zijn vak. Soms namen zij den jongen uit Telaro mee, die gelukkig en vereerd stil naast hen liep, en altijd wou tracteeren.

Twee avonden in de week had Francesco verlof tot half elf, om zijn natuur- en scheikunde-cursussen te kunnen volgen. Een enkele maal bezocht hij, op diens kantoor, den ingenieur Montini, die hem daartoe had aangemoedigd. Herhaaldelijk kwam hij ook bij Taviglia; hij voerde hem rond op kleine schemer-wandelingen, en meer dan eens, een mooien avond, zaten zij samen voor een café aan het park, waar de marinekapel een concert gaf. Dan genoot de blinde.

— 't Ging goed bij hen thuis, vertelde hij, Battista hield zich beter dan ooit; en hijzelf kreeg meer lessen.

Andere keeren vroeg Francesco een theaterpermissie en bleef hij tot twaalf uur in zijn oude eethuis zitten schrijven aan Agata.

En de eerste maal, dat hij een heelen dag vrij kreeg, ging hij tante Letizia verrassen. Hij had zijn brandheldere, witte matrozenpak aan, waarin

hij zichzelf van een zoo jongensachtige pinterheid voelde. En toen hij binnenkwam, en iedereen een uitroep slaakte, herkende de kleine Gianni hem niet. Met hevig verbaasde oogen stond die aan de overzijde van de tafel hem aan te staren.

„De domoor!" riep oom Bernardo; „dat is nou al zes jaar, en herkent zijn neef niet, als die in zijn paradepak steekt!"

Toen wierp het jongetje met een hartstochtelijke heftigheid zich tegen Francesco op, en was dien verderen dag niet meer van hem weg te slaan, als was hij bang, hem opnieuw te verliezen.

Dien middag zaten zij samen aan het strand, op de trappen van het badhuis, en Francesco moest honderd-uit vertellen.

— Sliep hij niet in een ledikant? En ook niet in een hut, als vader op de Livorno? Hing hij in de lucht te slapen? Net een vogel? Hoe was dan zoo'n kooi?

Francesco, met zijn dubbelgevouwen zakdoek en twee in 't zand geplante stokken, bootste zijn hangmat na; — zoo, een lap linnen, en dan acht touwen aan iederen kant, die in een lus om den haak gingen; en dan je bultzak erboven op... nee, je sliep kostelijk!

— En at hij maar iederen dag weer hetzelfde?

„Altijd maar weer hetzelfde", zei Francesco. „Driemaal in de week rijstesoep en gekóókt vleesch

met aardappelen; en driemaal in de week macaroni en gestóófd vleesch met aardappelen; maar Vrijdags kreeg je stokvisch 's middags, en tonijn 's avonds, met groente".

„Stokvisch 's middags, en tonijn 's avonds, mèt groente?" herhaalde Gianni, die alles even gewichtig vond.

„En natuurlijk brood en wijn".

„Ja, natuurlijk, brood en wijn", zei Gianni wijs.

Met de Juli-hitte — Spezia is voor zijn heete zomers berucht — werd het leven in de volle schaft- en slaapzalen van een klamme benauwdheid, die ontzenuwend op allen werkte. Er waren meer dan ooit de neerslachtige buien, die in plotselinge beestachtigheid oversloegen; de obsceniteiten, waarvoor geen enkele schaamte meer bestond. En ook Francesco begonnen die oogenblikken van hersenverhitting te bestoken. Met een innerlijken angst dwong hij zijn gedachten heen naar Agata's liefelijk beeld. Dan vluchtte de verzoeking.

Een bevrijding was ook het veelvuldig zwemmen, 's avonds na vijven, in de marinehaven.

Eens, toen hij de stad inging, liep de jongen uit Telaro hem achterop, en met diens argelooze ruwheid trachtte die hem mee te krijgen naar waar 's avonds vele kameraden hun prangende jeugd plachten uit te vieren.

Francesco weigerde. „'k Heb mijn meisje", zei hij, „daarginds. . . verweg. . ."

„Wat heeft dát ermee te maken", antwoordde domp de jongen uit Telaro; „ik heb de mijne ook, bij ons thuis. . . maar wat heb je daar nóu aan?"

Francesco wist het, zoo dachten de meesten er over. Je huwelijk, later, dat was één ding; je lichamelijke behoefte van vandaag, dat was er een ander. Je mocht jaloersch een meisje aanbidden, toch, omdat je niet van hout was, ging je je gang. Mario, onlangs, had het ook gezegd: „je knalt immers uit elkaar bij die hitte!"

Maar hij wilde dan niet. Hij was van Agata, en hij zou het blijven.

„Als je werkelijk van iemand houdt. . ." wou hij gaan zeggen. Doch de jongen uit Telaro viel hem boos in de reden:

„Dacht je dat ik van de mijne niet hield?" En koppig kwam hij opnieuw achteraan: „Maar wat heeft dát ermee te maken? Je bast heeft toch ook zijn rechten?"

En zoo open keken die heete oogen uit den blonden kop Francesco aan, dat het hem in een bonzende verwarring bracht. Een donkere gloed vloog hem naar het hoofd.

Met moeite worstelde hij zich los.

„Nou, addio dan", zei hij plotseling.

In zijn dagboek schreef hij;

„11 Juli. Broeder ezel, houd je ergerlijke gebalk thuis. Wat is onze „bast" toch een weerzinwekkende machine! Agata, vergeef mij dat moment van zinnenverbijstering."

„12 Juli. Weerzinwekkende machine? Hoe kon ik het schrijven?... Wordt die machine, met al haar onverbiddelijke werktuigelijkheid, dan soms niet bestuurd door de onnaspeurlijk geheime krachten, ja, door de dienende liefde van God zelf?

Het doordenken hiervan verbijstert mij, want de weerbarstige organen, die hun eigen wil schijnen te hebben, en anders willen dan heel onze ziel, worden dus ook door God bestierd; om het anders uit te drukken: ook de drift, die niet van waarachtige liefde en van wachten wil hooren, is ons door God ingeschapen.

Maar nog veel onmiskenbaarder uit God is toch die waarachtige liefde zelve!

Strijdt God dan in ons tegen God? Is ons lichaam het tooneel van een Gods-strijd?"

„13 Juli. Ik heb wat studieboeken teruggehaald, die ik bij Taviglia in bewaring had gegeven, en ik ben mijn zoölogie gaan herlezen. Het is vreemd: met bovenmenschelijk beleid is ons lichaam georganiseerd; door geen sterveling is het tot in het levensbeginsel begrepen. En toch kun je aan

al deze inwendigheden, met hun puilende vormen, hun glibberigheid en hun blauwige ingewandskleur niet denken, zonder er een afschuw van te hebben.

Maar dat wij huiveren van onszelf, het bewijst nog eens te meer, dat onze geest in diepste wezen on-egoïst is, en dus goddelijker dan ons egoïste lichaam, — al werd dat egoïsme onbegrijpelijkerwijs door Gods dienende liefde zelve gewekt."

„14 Juli. Vreemd is ook dit: alle werktuigen door den mensch bedacht, ook de geniaalste, zijn van een gladde, feillooze, soms ragfijne *regelmaat*, en het *leven* ontbreekt eraan.

De *levende* werktuigen, als bijv. ons oor (en met zijn fluweelen kameren en gangen, zijn vliesdunnen, trillenden afsluitingswand en zijn geheimzinnig weerklinkend trappenhuis, is het oor fantastischer dan een sprookje) — die werktuigen, door een genialer geest dan den menschelijken bedacht, zij zijn onbedenkbaar grillig, van een ondoorgrondelijke, ruige teerheid, en *onregelmatig*."

„15 Juli. De laatste avonden, na het zwemmen, blijf ik met een boek aan zee, tot negen uur soms. Het wordt er later op den avond zoo eenzaam en zoo koel. Ik studeerde wat in mijn natuurkunde; wij zijn op den cursus juist de „warmte" door, en verderop, in het „geluid",

vond ik iets, dat heel vroeger Salvati ons al vertelde; tonen, die lager zijn dan 30 trillingen in de seconde, en tonen, hooger dan 50000, kunnen wij niet meer waarnemen.

Wie weet, hoeveel duizenden geluiden er vlak om ons heen, ja binnen in ons zijn, die wij niet hooren. En wie weet, wat er al niet voor onze oogen is, dat wij niet zien, — wij, blinden en dooven in dit verbijsterend heelal.

Wij zien alles zoo klaar en nauwkeurig, wij hooren de geluiden precies en apart, juist door de beperking onzer zintuigen. Zagen wij alles, fijner dan microscopisch, tot op het atoom, hoorden wij alle trillingen onder en boven het menschelijk vermogen, de diepste bastonen en het helste gegil, dan hoorden wij niets meer en zagen wij niets meer dan één waanzinnig-makenden chaos; wij werden doof, blind, en gek.

Of gelukzalig. Misschien ervoeren wij juist een onbedenkbare hemel-harmonie.

De oneindige hemel kan bestaan in de holte van mijn hand, waar één atoom een eeuwigheid omsluit."

„21 Juli. De Paus is gestorven, de fijn-glimlachende Leo XIII, met zijn spitsvondig en toch ascetisch gezicht. Het maakt een grooten indruk op me, en ik weet niet waarom. Er is in de Katholieke kerk toch een onberedeneerbare majesteit."

Twee avonden daarna, terwijl hij nog laat aan den eenzamen strandweg te lezen liep, werd hij aangeklampt door een opzichtig gekleed meisje met een mooi en raadselachtig lokkend gezicht. Ze wou, dat hij met haar mee ging, — naar haar huis. Zij had donkere, bijna melancholieke oogen, en een weeken lach rond de welige, witte tanden.

Flonkend drong haar blik in den zijnen. En plotseling laaiden al zijn zinnen tot een woest begeeren op. Zijn denken verdwaasde; een alles-overstemmende stem zei: „het moet dan maar, het moet dan maar!"

En hij ging met haar op weg.

Den volgenden avond schreef hij in zijn dagboek: „Wat is toch die roode dronkenschap van je zinnen, die je maakt tot een werkelijk bezetene, zoodat alles uit je wegvalt, wat je heilig en lief is?

Terwijl ik naast haar liep, schoot mij van alles door het hoofd: een hartstochtelijke aanroep van Agata, maar die werd versmoord; een verwilderde uitdaging tot God: „Strijd dan toch! Strijd dan toch."

Nutteloos. Die aanhalige mond, die geheimzinnige oogen, ze maakten me razend. „Je bast heeft ook zijn rechten! Vooruit! vooruit!"

Wij waren al dicht bij de straat, waar ze woonde — en het was *de* straat — toen ik opeens

dacht, niet aan mijn lieveling daar in Porto San Salvi, maar aan de kleine Agata, die van mij hield, toen ik nog een jongen was, en die mij nooit vergat, al de jaren door, en die altijd mijn beeld bewaarde in haar hart.

Het was die kuische trouw, die mijn donkeren lust ontwapende. Die trouw zal mijn talisman zijn.

Op het oogenblik der verleiding was het, of alles onwerkelijk werd en afstierf in mij, behalve die eene, bedwelmende begeerte. Nu zie ik die begeerte als een onwerkelijken waanzin, naast de zuivere, ruime, glanzende waarheid van mijn liefde.

Het is alsof er twee menschen bestaan, die om beurten je innemen, om beurten je *zijn*, en elkander trachten weg te dringen. Het is God, die strijdt in ons met zijn eigen schepping. Waarom toch? Ik kan het niet bevatten."

Sinds dien avond droeg Francesco Agata's laatsten brief op zijn bloote lijf. En dikwijls, als hij alleen was, las hij al haar brieven over, waarvan hij alle hoekjes en alle paadjes en wendingen wist. Zij waren net een tuin, dacht hij; en hij ging er aandachtig rond, met een weemoedige vreugde om de zuiverheid der bloemen, die er argeloos bloeiden.

„20 Aug. Er is een ellendig voorval geweest

op de slaapzaal, dat ik zelfs op dit papier niet noemen wil.

„Jullie zijn toch geen beesten", zei de adjudant, terwijl hij de heele chambrée uitvloekte.

Zijn wij werkelijk zooveel beter dan de beesten? Ik geloof eigenlijk, dat de beesten veel beter zijn dan wij.

De hond uitgezonderd, die waarschijnlijk ontaard is door de langdurige nabijheid van den mensch, zie je van beesten nooit wan-natuur! 't Is waar, de goeie koeien..., die doen ook nog wel eens als onnoozele halzen. Maar overigens zijn de dieren toch heerlijk louter en evenwichtig. Als de paartijd komt, dan paren ze, en basta.

En opeens herinner ik mij, dat het me in Trebiano al opviel, hoe de jonge dieren altijd vroolijk en sereen zijn, den heelen dag door, terwijl jonge kinderen elk oogenblik schreeuwen.

Wat toch verstoort onze gemoedsrust van de geboorte af aan?"

„23 Aug. Wie weet, wat wij *niet* zien, schreef ik voor een paar maanden, — wie weet, welke duistere fluisteringen en welk ijl geschrei wij *niet* hooren.

Spreken misschien ook de dooden tot ons, zonder dat wij het kunnen verstaan? Vreeselijk zou de doem van die onmacht wezen.

O! als de dooden eens alles zagen, en alles wisten, zonder zich te kunnen uiten!

Wij moeten erom denken zoo te leven, dat de dooden, als zij ons kunnen zien, niet verteren in ondragelijke smarten.

En wij moeten erom denken, zoo te kunnen sterven, dat voor onszelf de dood niet erger dan het leven is".

„2 Sept. Ik lees mijn dagboek over. Het is somber. Wat steekt er toch voor donker brok in mijn hoofd?

Heb ik Agata dan niet? Ik kan mij niet zoo stralend als vroeger van de volle vreugde om haar bezit doordringen.

En waar zijn de verrukkende oogenblikken, dat ik mij vervuld voelde van Gods liefde?"

„4 Sept. Ik kan zelfs het denkbeeld van Gods liefde niet vasthouden. Gisteravond zag ik in de stad iets verschrikkelijks. Over den arm van zijn moeder — 't was een jonge vrouw uit het volk — hing een klein kind met een waterhoofd, een geelbleek uitgezwollen hoofd, waarin, onderaan, heel klein, het suffe gezichtje, het weggezonken neusje en de bolle, doffe oogjes; de oortjes zaten laag weggedrongen in den hals. Vreeselijk was het! Vreeselijk!

Ik kon mijn oogen niet afhouden van dat menschelijk gedrocht, dat toch een kind was, een kind van een jaar misschien.

De moeder zag het; een vuurrood steeg haar

naar de holle wangen, en heesch beet zij mij toe: „Kijk voor je, ellendeling! krijg zelf de pest!" Het kind begon onnoozel te grienen.

Beschaamd ging ik door. Hoe had ik niet dadelijk begrepen, dat die vrouw, een moeder, wel bijna krankzinnig moest zijn van verdriet. Ik hoor telkens weer die gefolterde, smart-gebarsten stem, en ik zie dat gruwzaam vergroeide waterhoofdgezichtje ...

God, wat heb je gedaan met dat kind? Waarom? Waarom? Ben jij liefde? Is niet alles onzin, wat ik ooit heb gedacht en gevoeld?

Sinds vierentwintig uur leef ik in deze ondragelijke vertwijfeling.

En tòch is er de Liefde. Toch spreekt door mij heen de Liefde, als de aanblik van dat kind mij martelt.

En toch doorzingt mij de Liefde, als ik staar op jou, Agata, engel Gods, die je bent.

Hoe zal ik uit dit alles geraken?"

Na den verstikkenden zomer viel de herfst vroeg in dat jaar. Op een paar winderige regenweken volgde een frissche, blauwe tijd, en het leven in het Arsenaal was voelbaar opgelucht.

Half October deed Francesco een klein examen in de zaken, die hij grootendeels al wist, voor hij in dienst kwam, en werd zeemilicien eerste klasse.

Toch bleef al het verantwoordelijk werk op de Centrale onbereikbaar voor hem, en soms had hij nog veel meer plezier in de dagelijksche algemeene corveeën, en zelfs in de militaire oefeningen, dan in de dingen van zijn vak.

„20 Oct. Ik ben fel op het schijfschieten den laatsten tijd. Dat scherpe aanleggen en de bijna onfeilbare precisie van het schot ... Ik ga voor den beste van mijn bak door.

Maar te denken, dat je in den oorlog diezelfde kunst zou moeten gebruiken, om je medemenschen ráák te vermoorden.

Het is afschuwelijk ... Toch, iets bizonders is het ook alweer niet. In de natuur ... basta.

Maar als ik er voor stond ... ik weet nog niet, wat ik zou verkiezen.

Eigenlijk moest je dus ook weigeren, aan die oefeningen mee te doen. Want die prettige oefeningen scheppen de bekwaamheid tot den duizendvoudigen moord.

Wie kan er gewetensvol leven? Ik eet natuurlijk ook weer vleesch. Je krijgt hoofdzakelijk vleesch bij de marine, twee maal daags. Dus, als je niet verhongeren wilt ..."

„3 Nov. Ik had taptoe gisteravond. In den stillen, bijna te zoelen nacht trokken wij voorbij de donkere zee, de muzíek voorop, dan ons peloton,

en rond ons heen en achter ons aan de gebruikelijke troep straatjongens en avondwandelaars.

Het was maar de gewone taptoe. Wat ontroerde mij dan zoo vaag en zoo diep?

De muziek speelde die mooie marsch, waardoor ik al meer zoo wonderlijk getroffen werd. Eerst hebben de fluiten, die voorop loopen, het hoofdmotief, met een geheimzinnig accompagnement van de hobo's en het koper. Dan vallen schetterend de trombones in, met bekkenslag en Turksche trom, En dan weer de eenzame, weemoedige fluiten, vier op een rij, de goeie, argeloos blazende jongens, die fluiten de vroolijke, weeke wijs.

Wat hebben al die rauwe kwanten in hun hart, als zij zoo meestappen op het kweelende wijsje van de fluiten? Klaagt niet zachtjes Gods liefde door hun ruige zielen, als zij meestappen op de maat van de taptoe?"

„4 Nov. De muziek is van goddelijke natuur. Hoe heb ik vroeger ooit Ilda's muziek kunnen haten als een mooiïgheid buiten het leven om; — ijdele opdrijving van gevoel, waar het hart koud bij bleef?

Alléén in haar muziek vond zij haar eigenlijke ziel terug; alléén in haar muziek brak ook in haar het goddelijke door.

Maar in de vier fluitende makkers is misschien toch nog meer van God".

„12 Nov. Ik was een dag in San Terenzo, bij

stormweer. En ik deed een wandeling door mijn bosschen van vroeger. De wind bruiste en zoefde en gierde door de kreunende kronen. En met den storm worstelend klom ik naar mijn rots-top. Het was, of de wind mij naakt woei en recht door mij heen blies, als een wild, wit licht. En door mijn lichte hoofd raasde het geruisch aan tot een extase van bevrijding. Eindelijk, heelemaal doorwapperd, blakend van vreugde, stond ik hoog op mijn kaap, boven de bulderende zee!

Zóó eens de aardsche stormen te boven te stijgen tot een onwankelbare zekerheid!"

II

Met Kerstmis trok Francesco, na meer dan acht maanden afwezigheid, voor een week naar Porto San Salvi.

Wat Agata verrukt was over haar stoeren matroos in zijn pittige, donkerblauwe pak met den blauwlinnen braniekraag; en wat ze zijn kwieke matrozenmuts met de wapperende lintjes aardig vond! Ze zei, dat hij er jonger uitzag dan te voren, en hij zag haar bloeiender terug, dan ze ooit was.

Het waren koude dagen, ongewoon koud voor die streek, en hun wandelingen brachten hun een sterk en blozend geluk.

Eén morgen lag er zelfs sneeuw, en als kinderen

stoeiden zij bij het ondergesneeuwde bronbekken en in den ondergesneeuwden moestuin.

De avonden, bij het ruischende rijzenvuur, zaten zij hand in hand en spraken over de toekomst, terwijl de vader met de beide jongens — ook Enzo was thuis met Kerstmis — drie zevens speelden aan de tafel.

De warme beelden van die week verlieten hem in geen maanden; zij kleurden de Arsenaal-sleur gedurende heel dien nawinter.

En toen Francesco's eerste jaar bij de marine om was, werd hij op het leerschip, de Trinacria geplaatst, dat een twintig minuten roeiens van den wal, in de golf van Spezia voor anker lag.

Dat was plotseling een leven, veel meer naar zijn smaak! Misschien juist omdat het zooveel primitiever was, en tevens zoo vol fantasie. Het laaggezolderde volkslogies was vrijwat benauwder dan hun slaapzaal in de Casermetta; maar hier, werkelijk, op de zeedeining, lagen zij te wiegen in hun kooien als een vlucht vogels op een breedgespreiden tak, en sliepen, wiegende, als zuigelingen!

Ook hier ging om vijf uur 's morgens het trompet-signaal van de reveille, doch hun marmeren waschkamer ontbrak. Deze weelde van water was het eenige, dat Francesco miste; maar hij had er iets veel beters voor in de plaats! Nauwelijks

uit hun kooien gekropen, stormden zij de trap op en stonden aan dek in den jongen vroegmorgen-over-zee, terwijl de dageraad den Oosterhemel met een pril rood aanstreek. Welk een stalende kou dan, en welk een gemoedelijkheid, met hun tienen rond één balie, zich de koppen en de bovenlijven te boenen in hun zuinig beetje sop!

Daarna, alsof het een spel was, gingen ze het volkslogies omtooveren in een schaftlokaal. Ze haakten de kooien van hun klamaaien, sjorden ze elk tot een rol, en borgen ze in de verschansing. Dan werden de bakstafels en de banken van de zoldering neergelaten en opgetuigd. Een klokkesein: de kok schaft op! De jongens van de week haastten zich met hun ketels naar de kombuis, en de warme koffie werd opgedragen. Het was dan zes uur. En als ze, op hun bloote voeten, baksgewijs aantraden voor het morgen-appèl, rees juist de klare zon over de zilver-doorflikkerde zee en de zilverig-groene olijfbergen.

Dan begonnen de werkzaamheden aan boord. Francesco deed ze met hartstocht. Eerst dekspoelen; de machinekamer gaf water, en met hun putsen en bezems togen ze aan den slag. De morgenbries stuwde rillende rimpeltjes over de dunne waterlaag . . . Later, lekker met hun zwabbers, zwabberden zij het dek weer droog.

Om acht uur, op een sein van het admiraalschip,

volgde de parade: het hijschen van de vlag. Langzaam ontrolde het doorzichtige dundoek zijn bleeke groen en wit en rood al golvend en wapperend in het ijle luchtblauw.

Nu was het koper poetsen, sloepen nazien; er werd geroeid, gezeild of schijf-geschoten op een doel, dat dobberde in zee. Ook het onderricht in de dingen van zijn vak — het roer, de geschutstorens, alles bewoog door electrische kracht — had hier een nieuwe bekoring voor hem.

En driemaal per week — een bijna feestelijke gebeurtenis — was het plunje-wasschen; een matroos, hield men hun voor, moest altijd kraakhelder zijn. Zij stonden rond de groote balies en elk schrobde zijn eigen spullen. Zij dolden met de zeep, die zoek raakte, en met de uitgewrongen kletsen linnengoed. Eindelijk werd alles aan de lijnen geslagen en geheschen in het want, waar het den ganschen middag te flapperen hing.

't Leek Francesco, of in die dagenlange doorspoeling met zeewind en zeezilte ieder hier tieriger, gezonder was dan in de Casermetta. Hij voelde zich 's avonds vaak zoo heerlijk moe van al dat spierspannend werk, zoo doortrokken en slaapdronken van zuurstof en zon, dat hij onmiddellijk onder zeil ging en sliep tot de reveille.

Had hij wacht aan dek, dan zat hij soms nog lang droomende uit te kijken in den nacht naar

den pinkelenden lichtkring van Spezia en de omliggende oorden, naar de kleurige seinvuren van het Arsenaal en van den onderzeeschen dijk, die de baai afsluit. Omhoog fonkelden de sterren, en in het woelende water wemelden met grillige lijnen al die hemelsche en aardsche lichten weer.

Soms ging hij 's avonds passagieren, en een aparte vroolijkheid dier uitgangen was de roeitocht heen en terug.

Maar meestal bleef hij aan boord. De lenteavonden werden zacht, en in de schemering haalden verscheidene der vaste matrozen hun instrumenten te voorschijn en maakten muziek. Er waren er, die mandoline speelden of viool, anderen occarino of fluit. Wat sprankte en joedelde dat zuiver over het stille, wijde water!

En vele avonden ook, bij de harmonika van een jongen uit Napels, dansten zij met elkaar op den onvergelijkbaren dansvloer van het gladde, propere dek. Francesco, die nooit had leeren dansen, leerde het hier. In den zoelen Mei-avond danste hij temidden der kameraden, en hij voelde zich opgenomen in een onverklaarbaar diepe vreugde.

Andere avonden zat hij op een afstand, aan den voorsteven, en tuurde uit over zee, en dacht aan Agata en aan hun heerlijken tijd, dien vorigen Kerstmis. En hij peinsde, hoe vreemd het was, dat hij er zoo moeilijk toe kwam, met Agata te spreken

over zijn gedachte-leven, terwijl hij toch voelde, dat haar ziel vol aandacht voor hem openstond. Misschien kwam het, zei hij zich, omdat, als hij bij haar was, hij niet beter wenschte dan zich te verliezen in haar liefelijkheid en in den zoeten schemer van hun toekomstig geluk.

Maar ook aan boord verdroomde hij veel van zijn vrijen tijd. Zijn matrozenleven verwapperde als een luchtige wimpel, terwijl in de diepten van zijn wezen, dagenlang vergeten, zijn eigenlijke leven sluimerde.

Vaak, als hij zoo op de voorplecht zat, zag hij de kleine boot langs stoomen, die haar avondvaart van Spezia naar San Terenzo en Lerici deed. Soms gleed die vlak onder hun hoogen pantserwand langs, en Francesco onderscheidde, klein omlaag, de menschen aan de verschansing. Zoo had ook hij eens dezen avondlijken tocht volbracht. En hij herinnerde zich zijn indruk van somberheid bij het zien dezer oorlogsschepen. Hoe wende je aan iederen aanblik! Hij zag die dreigende kanonnen niet meer, en bijna nooit dacht hij aan hun ontzettende bedoeling . . .

„Kijk", zei Francesco zich op een avond, „daar komt luitenant Bennati weer luisteren bij de muziek". Hij zag de te sierlijke, hoewel forsche gestalte achteloos het voorschip opkuieren en, de hand in de zijde, stilstaan bij de kleine groep, die

floot en vedelde op het getokkel der mandolines.

Dan, achteloozer nog, kwam de luitenant zijn kant uitgeloopen. Francesco rees overeind en maakte het militair saluut. Om diens verfijnd krachtvertoon had hij bijna een tegenzin voor dezen superieur. Toch was er, in de tintelende, en als gedurig in toom gehouden oogen, iets dat hem boeide.

„Jij zit hier iederen avond maar aan boord... waarom ga je nooit naar den wal?" vroeg de luitenant met een indringenden blik... „Je heet immers Campana?"

't Klonk als een aanval, bijna beleedigend.

Verwonderd keek Francesco hem terug aan.

„Als ik iets voor u doen kan in Spezia..." opperde hij.

„Hm", mompelde de luitenant, en ging door.

Toen Francesco een paar avonden later, in het park van Spezia, hem tegenkwam, meende hij een schamperen blik op te vangen; zijn saluut werd ternauwernood beäntwoord.

En bij een volgende gelegenheid vroeg de officier, op denzelfden aanvallenden toon weer:

„Was jij dat niet, indertijd, in de Casermetta, die je discipelen over Darwin had onderhouden...? Of was het over Don Quichotte?"

— Wat moest die man van hem? dacht Francesco. 't Klonk alles sarcastisch, en het was

toch, of er een andere bedoeling onder school.

Enkele dagen later, op een middag, was het 't uur van den plunjezak. Het voorschip leek wel een groote kleerenmarkt. Ieder had zijn zak aan dek en stalde zijn hebben en houden uit, vouwde zijn kleeren over, stopte zijn kousen, verstelde zijn ondergoed. Op hun hurken zaten ze temidden van hun schatten. Francesco zag weer rond zich heen al de doosjes en kistjes, waaruit de pakjes brieven te voorschijn kwamen, de portretjes en de haarlokken, die hij van vorige keeren kende. De jongen uit Telaro had een blikken trommeltje vol bidprentjes, en een paar kaarten van kussende jongelieden, waar hij bizonder wijs mee was, en die hij altijd probeerde door Francesco te doen bekijken.

Maar daar kwam de bootsman langs, de kleine nijdas, aan wiens dicht bijeenstaande, stekende oogen niets ontging. En toen hij bij den jongen uit Telaro tot zijn voldoening een aantal ongerechtigheden ontdekte, een scheurtje hier, een torn daar, smaalde hij, met een voetbeweging naar het dierbaar trommeltje: „Pak die santenkraam maar liever in!"

Ook bij Francesco bleken er een paar kleinigheden niet in orde: — Als je je knoopen nog niet in een rechte lijn kon aanzetten, en liefst met twee soorten garen . . .

De officier van de wacht kwam bijgewandeld. Het was luitenant Bennati . . .

Francesco verwachtte een opmerking, maar het was de verbouwereerde bootsman, die er een kreeg.

„Vitten leidt tot niets, hè? Manschappen als deze kun je met rust laten".

Francesco wist niet hoe hij het had. Doch de luitenant draaide hem den rug toe en ging verder.

In dat najaar lichtte de Trinacria het anker voor een reis van drie weken. Francesco zag Livorno, Civita Vecchia, Gaeta en Napels. En hij genoot nooit genoten vreugden. Vanuit Livorno mochten ze op een vrijen middag naar Pisa; en terwijl het dozijn kornuiten, dat van de gelegenheid gebruik maakte, met een luidruchtig plezier den mallen scheeven toren optrok, bleef Francesco alleen in het Campo Santo achter en zag voor het eerst in zijn leven iets van de groote, oude schilderkunst: Orcagna's strenge en zinrijke Overwinning des Doods, en de levensblijde figuren van Benozzo Gozzoli's Druivenoogst. Hij kocht er afbeeldingen van, en hij had opeens een geweldig verlangen Florence te zien, Rome, Venetië, die verre glorie-droomen van schoonheid. Als deze schilders, van wie hij nooit gehoord had, hem al zoozeer aangrepen, wat zouden dan Rafael niet zijn, en Tiziaan en Michel Angelo! Zijn diepe liefde

voor de pracht van zijn Trebiano, zijn Lerici, groeide tot een nog veel diepere hunkering naar de ongekende prachten, welke zijn volk in die schoone landschappen had gesticht.

En hij gevoelde voor het eerst bewust, hoe hij zijn groote Italië liefhad, en hoe trotsch hij was Italiaan te zijn.

En toen zij daarna drie dagen voor Napels ten anker lagen, werd die liefde zwaar in hem van een onverklaarbaar, kwellend verlangen naar hij wist niet wat. Den eersten avond zwierf hij door de schilderachtig stijgende stegen en langs de kaden, waar de smachtende stemmen der bevolking hem wondden in het hart. Droomerig waren de ronde meisjesgezichten, donker-vroolijk de bruine jongens-tronies met de smeulende, lachende oogen. En ten leste stond hij op het voorgebergte van den Pizzofalcone, en zag de roode stad, rood overwasemd in den zonsondergang, vóór den purperen droom van den Vesuvius.

Den volgenden dag troonde Mario Zambuti hem mee naar het Aquarium. Al sinds de school was het een wensch van hem geweest, zei die; het beroemde Aquarium van Napels te zien. Francesco was eerst onwillig, omdat iemand hem gesproken had over een prachtig museum van oude beeldhouwkunst. Doch toen hij eenmaal voor die groote, glazen wanden stond, waarachter

de schemerdiepten der zee in een ademlooze betoovering leefden, toen had hij geen spijt meer van zijn geöfferden middag.

Daar gleden geluideloos door elkaar de zilverig violette en de lichtroode en de metaalblauwe visschen; daar wiegden zich, geheimzinnig en beangstigend, de veelarmige medusa's, en hingen de glanzend doorschijnende venusgordels te wuiven met hun kristal-ijle guirlanden. Groote, roze vleeschrozen openden begeerig hun wellustige zuigmonden, en vermiljoenen koralen rankten teeder en hel door het vaalblauwe water.

— Welk een weergaloos kunstenaar doordrong ook de afgronden der oceanen, zonder ooit moede te worden de kleuren en de vormen dezer wonderwereld te verfijnen, en zonder ooit, in zijn verliefden schoonheidslust, één trekje te vergeten!

En toch zagen deze als onwerkelijke wezens er kil-begoochelend of grimmig van vraatzucht uit. Nog meedoogenloozer, in haar bleeke stilte, waar nooit één smartkreet werd gehoord, leek hier de spookachtige schepping. Francesco voelde zijn geest verstijven in de aanschouwing dezer lonkende en lokkende schoonheid zonder hart.

En in Napels werd de jongen uit Telaro sentimenteel. Hij liep met twee nieuwe prentkaarten van kussende jongelieden rond, die iedereen moest

bewonderen, en waar iedereen, blijkbaar tot zijn voldoening, hem mee plaagde. Maar op een eenzaam oogenblik vertrouwde hij Francesco toe: al had hij nu schrijven geleerd ... hij kon maar geen bijschrift op zoo'n briefkaart voor elkaar krijgen. De kaarten, die hij aan boord had, waren nooit verzonden ... als hij nu ook uit Napels nog geen bericht aan zijn meisje zou kunnen sturen ...

En Francesco, op een walletje ergens bij het Castello dell' Ovo, schreef in gevoelvolle potloodwoorden aan de onbekende liefste, en besloot met vele omhelzingen, die hij al schrijvende voorlas. De blonde jongen, zijn kop over Francesco's schouder, zat er verrukt bij te kijken en te luisteren.

Na Napels voeren zij voor het eerst de volle zee in; den ganschen dag stevenden zij de eenzaamheid der wijde wateren door, met nergens land in 't zicht dan soms, op een effen morgenuur, een kleine vage silhouet aan den horizont.

Een dier nachten had Francesco de wacht van twaalf tot vieren. De anderen van het kwartier lagen te slapen over de banken. Op de brug ging eentonig heen en weer, de stap van den officier. Het dek was leeg en wijd, het schip groot en zwart in het duister, met de fantomen zijner schoorsteenen en gepantserde torens. Stil was de zee; de bijna weer donkere maan, een dunne sikkel, stond hoog aan den hemel, en eindeloos

vele vonkten en praalden de sterren en verdronken in den schemerlichten vloed van den melkweg. Francesco staarde uit aan de verschansing.

— Honderden, duizenden jaren had het licht der verste sterren en nevelvlekken door den ether geijld, voor het nu, op dit oogenblik, zijn oog trof! En opeens had hij een verwonderlijke gedachte. Als op een hemellichaam, dat 1900 lichtjaren van ons verwijderd zou zijn, iemand met een kijker zoo machtig als wij er geen kennen, naar onze aarde keek, dan kon hij daar, *op dit oogenblik*, Christus zien rondgaan, Christus zien leven. Christus leefde dus nog op dit oogenblik; alle leven in het heelal was onsterfelijk in de verten der eeuwigheid.

Het was of hij heenzag door den tijd als door een onwerkelijk schijnsel . . .

Na dien nacht hervatte hij zijn dagboek, dat hij langen tijd had vergeten. Hij schreef erin over de reis, hij schreef er velerlei gedachten in, en enkele verzen voor Agata.

„27 Oct. Als er in één atoom van mijn hand een oneindig heelal kan leven, dan is dit gansche overweldigende heelal der sterren misschien niet meer dan één atoom in het zwaarmoedig fonkelend oog van God. En daarom is ons heelal misschien donker, omdat wij maar binnen in een atoom zijn.

En wie af kon dalen in de eeuwige afgronden van het kleine, kwam misschien uit . . . achter de sterren, in Gods eeuwig licht.

De ruimte en de tijd zijn duizelingwekkend in hun tooverschijn".

„28 Oct. Laat ik er toch altijd bij denken, dat de stof een schijn is, en de gedachte het eenig werkelijke. Daardoor begrijp ik opeens allerlei, wat mij vroeger duister was.

Het leven is een diepe droom, beurtelings bang en glanzend vreugdig; maar als een lichtend lint van werkelijkheid glijdt daar doorheen de gedachte, in een eindeloos zoekend, maar toch in 't eind feilloos toestreven op de waarheid".

„29 Oct. Dat de gedachte werkelijker is dan de stof, blijkt bijvoorbeeld uit de vertellingen van Uberto. Sommige van zijn louter gefantaseerde verhalen staan in mijn herinnering veel en veel helderder dan ooit deden de werkelijk gebeurde. De dieren van zijn ware vertelsels zijn allang dood en vergaan, ook in mijn hoofd, maar het witte hert leeft, geheimzinnig, en voor altijd onvergetelijk".

„30 Oct. Cagliari. Broeder ezel, wat heb ik je gezegd? Luister liever naar dit liedje:

Uit haar handen spreekt haar hart.

„Door haar oogen licht haar ziel mij tegen,
En aan den ivoren wand van haar voorhoofd
Glanst haar verstand.

In haar mond, zooals die argloos spreekt
Of ernstig zwijgt, zooals die lacht — en kust,
Openbaart zich haar onschuld.

Haar kleine voeten, twee trouwe diertjes,
Zijn draagsters van haar nederigheid.
Maar uit haar handen,

Zoo rood en ruw, en zoo zacht van gebaar,
Die zooveel werkten, en nooit deden dan het goede,
Spreekt haar hart".

„3 Nov. Ik had dezen nacht een vreemden droom. Ik stond in een kamer, en aan de tafel zat luitenant Bennati. Hij keek mij aan met een raadselachtigen lach. Ik moest iets uit den kelder halen; de gang was nauw en donker; ik wou weer teruggaan, maar de opening was bijna dichtgegroeid. Ik wrong er mij doorheen en kwam in een laag vertrek zonder deuren of ramen, waar een vreemd, gelig licht hing. Het was er verstikkend, ik wist geen uitweg, en ik had geen kracht om tegen den muur te slaan. Met moeite kon ik er tegen aandrukken ... En toen viel de muur als stof uiteen.

Buiten klotste een stille schemerzee; het was ergens bij Napels. Er waren ook fluweelig-donkere bouwvallen en cypressen en vervallen havens langs die kust, en alles was vol weemoedig geluk.

Toen kwam Montini van een trap af ... Ik ging op hem toe, maar hij beduidde mij, dat ik hem met rust moest laten.

„Ik heb den altroïden stroom uitgevonden", zei hij langzaam, en ik voelde daarover een groote blijdschap.

Dan mis ik een schakel. Ik deed een hek open, dat aanstond; het was daar een rozentuin, de geur dreef erover als een nevel, en de rozen glansden, alsof zij licht uitgaven.

En terzijde was een bron. Er zat een meisje op den rand. Het was Agata. Een mateloos geluk overweldigde mij, zoo diep als ik wakend nog nooit had gevoeld.

Zij kwam naar mij toe, en wij waren op een terras aan zee en keken uit in den schemer.

Opeens zag ik, dat Agata een jongetje bij zich had, maar ik kende hem niet.

„Is dat Pepino?" vroeg ik, maar ik zag heel goed, dat het Pepino niet was.

„Ons zoontje", zei ze met een innigen lach, en streek over zijn haar. En een ontzaglijke liefde vervulde mij. Hij had Agata's zoeten rooden mond.

Maar wij zagen, dat de vloot daar voor anker lag. Waarom was dat zoo spookachtig benauwend?

Toen rees reusachtig groot de maan; tragisch was haar witheid. En er brak een onweer los voorbij de maan, en met een vreeselijken slag sloeg er een geweldig stuk uit weg, je zag de wreede kartels der geschonden maan fel uitsteken.

En de Vesuvius rees hoog aan de lucht, als

een berg van duizenden meters, die vlak bij is. Met hevige knallen braakte hij een wit vuur uit, zoo hoog en zoo fel, dat de blakende zee en het witte terras fel verlicht waren.

En Agata en het jongetje staarden het in vrome verbazing aan, hoe de vuur-fonteinen in vonkenregens neerstoven in de zee. Maar ik zag, dat de brandende kolommen ombogen naar onzen kant, en een wurgende angst greep mij op eenmaal in de keel, dat de aschregens die heerlijke, hemelwaarts gerichte oogen van het meisje en het kind zouden verblinden.

Toen werd ik wakker in mijn kooi".

„4 Nov. Waarom heb ik toch altijd met alle macht ernaar getracht, zoodra ik wakker werd, mijn droomen te onthouden, en ze vaak opgeschreven?

Dikwijls heb ik een sterk gevoel, dat ze mij willen drijven tot iets, maar ik weet niet tot wat. Menigmaal had ik ook den onverklaarbaren indruk, gedurende die droomen in een hooger, helderzienden staat te zijn; maar wát ik zie, is meestal vaag en onbegrijpelijk. Soms vroeg ik mij af, of ze niet werkelijk een beteekenis hebben, evenals de droomen uit den bijbel.

Ik herinner mij een droom, na grootvaders dood, toen hij mij verscheen, eerst treurig in zijn zwarte kerkpak, en daarna opgewekt in zijn witte werkhemd. En op tafel stond de spanen bedwarmer.

Waarom droomde ik, in verband met grootvaders dood, van dien spanen bedwarmer? Later heb ik pas bedacht, dat grootvader dien vaak zijn „paradijs" noemde. Is dat niet vreemd?

Dan is er de droom van het huis van enkel latjes, als een groote kooi, waarin ik gevangen zat, toen ik op Ilda verliefd was... En die andere droom, van Ilda, die eigenlijk Agata bleek te zijn... Ik droomde toen ook van gesluierde paarden, die knielden en zich weer hieven en zongen als trompetten. Wat zouden die beteekend hebben?

En wat wil nu deze benauwend geheimzinnige, dan eindeloos lieve, en ten leste verheven maar verschrikkelijke droom? Ik heb een vaag-dringend vermoeden van diepe beduidenis.

Dadelijk zocht ik in mijn woordenboek op, wat „altroïde" kan zijn. Dat woord werd zoo nadrukkelijk gezegd, dat ik het nooit zal kunnen vergeten. Doch „altroïde" bestaat niet. Het dichtst erbij komt: altruïsme.

In de gele sfeer van die kamer zonder deuren en vensters herken ik de sfeer van het gezicht, dat ik had, op het laatst in Malescia, toen ik het Egoïsme zag op zijn platten troon.

Raakte ik in dien tijd niet onder de obsessie van het egoïsme der stoffelijke schepping, en week die obsessie niet, toen ik begreep, dat de stof niet bestaat?

En nu komt Montini, de vader der Centrale, van boven, en die heeft de stroom der algemeene menschenliefde voor mij uitgevonden; en ik voel een weemoedig geluk, dat erg gelijkt op wat ik gevoelde dien middag onder den laurier, bij het hooren van het piano-orgel.

Dan vind ik Agata bij de bron in den rozentuin, en ons kind.

Maar wat doet daar die vloot opeens? Waarom vréés ik voor die vloot? En waarom keek Bennati me zoo raadselachtig aan? Waarom was er die vreeselijke uitbarsting van vuur? En waarom was ik zoo radeloos bang voor Agata en het kind? Het angstgevoel heeft mij nog niet verlaten, na twee dagen . . . En aldoor, als een hemelsche vertroosting, zie ik het vertrouwend omhoog kijken van haar, en van ons lieve, lieve jongetje".

„5 Nov. Het is alsof er in den droom tot ons gesproken wordt in geheimzinnige beelden, in — gelijkenissen; in duistere gelijkenissen.

Ook Christus sprak vaak in gelijkenissen, en hij zegt ergens, dat hij in gelijkenissen spreekt „om niet te worden verstaan".

Ik herinner mij nog, dat grootvader daarvan zei: „Het eeuwig licht zou ons misschien verblinden; daarom sluiert het zich, als het op aarde verschijnt".

En werkelijk, zou men niet zeggen, dat de Liefdegeest, aldus tot ons sprekend, of doende

spreken, in gelijkenissen, niet zoozeer regelrecht ons leiden wil, als wel ons *wekken*, ons *opmerkzaam maken* . . .?

Mag men daarom aan Christus wel verwijten — wat ik vaak deed — dat hij te duister is geweest, dat hij onvervulbare geboden heeft gegeven, en dat daardoor van het Christendom niets is terecht gekomen?"

„6 Nov. Maar is het wáár, dat er van het Christendom niets is terecht gekomen?

In dien zin is het waar, dat de wereld er niet veel verder mee kwam.

Doch is het de bedoeling, de wereld verder te brengen, de wereld te redden? Ja, *is* de wereld, wier beginsel en bestaansvoorwaarde wreedheid is en moord, *is* die te redden?

Misschien is de wereld niet te redden.

Maar de ziel der menschen moet worden gewekt tot een ontwaken in de eeuwige waarheid".

„7 Nov. Onze reis loopt op zijn einde. Gister waren wij weer in Livorno; ik kocht er een aflevering van een tijdschriftje, dat „Verso la Luce" heet; ik kocht het, omdat ik zag, dat er een artikel over San Francesco in stond. Ik heb nooit geweten, dat eigenlijk de kern van wat hij gewild heeft, is misgeloopen. Reeds bij zijn leven, door het drijven van Rome, was de door hem gestichte orde in de hoofdzaken afgeweken van zijn be-

ginselen . . . zoodat heel de bezielende liefde dezer beweging voor de wereld verloren ging.

Maar er zijn zooveel van die verbijsterende tevergeefschheden. Onlangs, toen ik nog eens las in mijn geschiedenisboek, werd ik hevig aangegrepen door den kinderkruistocht. Welk een geest van goddelijke verdwazing had die onnoozele kinderharten bevangen, om, met duizenden tezaam gekomen, het heilig graf te willen gaan ontzetten! Wat eerder dan deze onredelijke en roekelooze geestdrift zou in staat moeten geweest zijn, een wonder te volbrengen?

Maar de geschiedenis, met de krampachtige onbewogenheid, die haar eigen is, boekstaaft: „de meesten kwamen om van ontbering; de anderen werden door zeeroovers gevangen genomen en als slaven verkocht". Een onberekenbare som van ellende bloedt uit die woorden omhoog.

Hoeveel liefde, hoeveel geloof, hoeveel smart is er niet verspild, de eeuwen door, in den strijd om de overwinning Gods! Of schijnbaar verspild?

Is de worsteling het hoogste misschien, waartoe wij op deze wreede wereld kunnen geraken?

Is misschien geen enkel einddoel, maar is de strijd zelf de bedoeling Gods . . . ?"

III

Toen de Trinacria weer op de reede van Spezia

voor anker was gegaan, nam Francesco, tegelijk met twee briefjes van Agata, een schrijven van oom Tito in ontvangst. En dat schrijven gaf hem een grooten schok; het meldde den plotselingen dood van tante Savina.

„Zij is ons ontrukt", schreef oom Tito „door een lichte longontsteking, waarvan duizenden herstellen. Slechts een week is zij ziek geweest. Zij was een echtgenoote en een moeder zonder weerga, zij was de ziel van de zaak, zij leefde voor anderen. Wat moeten Pietro en ik beginnen, nu onze trouwe hulp ons ontviel? Wat mij betreft, ik ben voor mijn leven gebroken.

„Een bizonder verdriet is het voor haar geweest, dat zij haar jongsten zoon niet heeft mogen terugzien. Hij had zoozeer de aandacht zijner superieuren getrokken, dat zij hem overreedden, dienst te nemen voor onze kolonie Erythrea, en daarheen was hij juist drie maanden geleden scheep gegaan".

Tante Savina dood . . . Hoe was het mogelijk! De sterke, gezonde, altijd bezige tante Savina! Juist in de dagen, dat hij zorgeloos genietend door Napels dwaalde, was het gebeurd; juist in die dagen had zij uitgestrekt gelegen op haar doodsbed . . .

Hij herinnerde zich plotseling het koortsachtig verhaal uit de laatste ziekte van grootvader, het

verhaal over het sterven zijner vrouw. Tante Savina had op haar moeder geleken... Zou zij óók zoo mooi zijn geweest in den dood? Francesco zag haar gelaat, zooals het bij het leven was, zooals het was bij zijn laatste bezoek... En plotseling zag hij het in de marmeren, witte rust van den dood. Het was mooi, en, vreemd, het was droevig; en ja, dat zag hij ook, in die droefheid was het edel.

— De arme tante Savina. Om Gherardo was die droefheid geweest. Die jongen zou zeker niet veel fraais hebben uitgehaald, dat hij zoo naar Erythrea was vertrokken.

„En Francesco heeft tenminste geen ouders om er verdriet mee te doen", hoorde hij haar weer zeggen. Gewond was zij geweest, diep in haar ziel, door de kwellende liefde voor haar onverschilligen zoon. En nu lag zij onder de aarde, vele dagen al.

Hij herlas oom Tito's briefje. Het sterfgeval greep hem aan, maar het briefje maakte hem triest. Hoe dwaas stond het daar naast elkaar: „zij was de ziel van de zaak, zij leefde voor anderen".

Maar was het dan niet wáár, dat zij leefde voor anderen, — voor de haren althans? Hoe gul gunde zij oom Tito en Pietro hun middagcourant, hun avondcafé, terwijl zijzelve zonder respijt sloofde voor de zaak.

En had zij ook niet veel voor hem gedaan, al

deed zij het dan op een wijze, dat hij het niet waardeeren kon? Of had hij het misschien toch moeten waardeeren? Zeker had híj nooit iets voor háár gedaan, of zelfs maar gelaten.

In vijandschap hadden zij vaak naast elkaar geleefd; zelfs bij zijn laatste, toch zoo goedbedoelde bezoek, was geen enkele zachtere aandoening in hem opgekomen.

„Wij waren een verkeerde menging", dacht hij plotseling. „Wij wekten noodlottig elkaars slechtste hoedanigheden op. Wij hoorden niet bij elkaar. — Zooals je nuttige stoffen hebt, die in een zekere menging of verbinding giffen worden, of in nog een andere ontploffen, zoo werkten ook wij op elkaar in. — Menschen, die samen een verkeerde menging vormen, moesten altijd elkaars bijzijn mijden in het leven. Hoe heb ik haar soms niet behandeld!"

Hij hoorde haar weer vragen, bij den dood van oom Cesare, of hij voor haar, als ze eens stierf, ook geen rouwband zou willen dragen . . . „Nee", had hij getergd teruggebeten, „ik zou voor U ook geen rouwband dragen".

En wat hij zeker nooit zou hebben mogelijk geacht, — dien avond in Spezia kocht hij zich zulk een krippen bandje, om te rouwen over tante Savina.

De kameraden keken verwonderd.

„Hield je zoo van die tánte, dat je daarvoor een rouwband draagt?”

Francesco antwoordde niet dadelijk.

„Ja, ik hield van 'r”, zei hij dan stil.

Francesco was toen over de helft van zijn diensttijd. Zoo zwaar als het jaar in het Arsenaal hem was gevallen, zoo vlug vervlogen de dagen bij het frisch en gemoedelijk bedrijf aan boord. En eenmaal over de helft, verliep wat hem nog restte des te sneller. Zijn vacanties in Porto San Salvi, met Kerstmis en met Paschen, kwamen dat laatste jaar nog breken, en desgelijks een detacheering op de torpedo-flottielje.

Dat was een onderscheiding, waaraan ook een hoogere uitkeering verbonden was, en aanvankelijk ervoer zijn weetgierige geest het nieuwe leven en de vernuftige, nieuwe techniek, waarmee hij zich vertrouwd had te maken, als een verstrooiïng.

Doch het duurde niet lang, of de verraderlijkheid van dit oorlogstuig en de stank en de benauwdheid van het hol, waar het leven, het slapen en het eten, zich onmiddellijk vermengden met de toerusting tot de gladde sluipmoord, begonnen hem dermate tegen te staan, dat hij aanvroeg, op de Trinacria teruggeplaatst te mogen worden.

En eens op een avond van dien laatsten zomer,

dat hij aan de voorplecht zat te lezen, gebeurde het opnieuw, dat luitenant Bennati langs hem heen kwam en plotseling op den ouden, bruusken toon een gesprek begon.

„Waarom ben jij maar zoo kort bij de torpedobooten gebleven?"

En als Francesco op dien aanval niet aanstonds antwoordde:

„Weet je wel, dat jij gevaarlijke dingen aan 't verkondigen bent geweest? . . . Ik hoorde daar gister je kameraden over praten . . ."

Hij zei het zoo snijdend, dat Francesco verbleekte.

„Je moet gezegd hebben, dat een torpedist eigenlijk een sluipmoordenaar is . . . 't Is mooi, dat ik je niet in de provoost stop. Enfin, je schijnt van boutades te houden . . ."

Met zijn slanke vingers veegde hij onderlangs zijn zwierig kneveltje, alsof hij zijn geestig geplooide lippen te beter wilde doen uitkomen.

Francesco, van bleek, werd vuurrood onder deze grillig in spot overslaande bestraffing. Hij wist niet, wat „boutades" waren; zeker een Fransch woord.

„Als „boutades" dingen zijn, die je niet meent, dan houd ik er niet van, luitenant", zei hij zacht.

„Hè?" schoot Bennati verwonderd uit. Dan leek het, of de fijne vorm van Francesco's antwoord hem bekoorde. Peinzend zag hij hem aan.

„Je weet niet, wat je zegt", kwam hij eindelijk. „Je bent toch, hoop ik, geen socialist?"

„Ik ben socialist geweest", zei Francesco.

„En nu ben je Darwinist, 't is waar ook! Als je dan maar weet, meneer de Darwinist, dat er in de natuur geen beest is, dat zich niet verdedigt, als het er kans toe ziet!"

„Dat weet ik heel goed", zei Francesco; „maar Darwinist ben ik niet meer dan een ander... En ook zijn de menschen, in sommige opzichten, misschien toch iets meer dan de beesten".

Luitenant Bennati leunde aan de verschansing en stak een sigaret op. Zijn oogen onttrokken zich aan Francesco's blik, en de uitdrukking van zijn gelaat werd ondoorgrondelijk.

„Dus jij zou je vaderland maar niet willen verdedigen?"

Francesco bleef even het antwoord schuldig.

„Daarover heb ik eigenlijk nog nooit nagedacht", zei hij dan, „omdat ik niet zou weten, wie ons zou moeten aanvallen... Maar, Christus had er blijkbaar wel over nagedacht".

De luitenant fronste de fijne wenkbrauwen, alsof hij, geërgerd, niet begreep.

„Christus heeft immers gezegd: „hebt uwe vijanden lief, doet wel dengenen, die u haten..."

„Protestant?" vroeg de ander, als ging hem een licht op.

„Net zoo min", zei Francesco; „maar wij Katholieken mogen óók wel naar Christus luisteren".

Bennati, op zijn beurt, zweeg. Met een lichte hoofdbeweging scheen hij iets van zich af te zetten, beet zich op de lippen. Dan, langzaam zijn gouden armband om zijn pols ronddraaiend, antwoordde hij luchtig:

„Zeker, waarom niet. Maar Christus heeft, voor zoover ik weet, nooit gezegd, dat wij geen oorlog moesten maken. Als ik mij goed herinner, heeft hij zelfs beweerd, dat hij gekomen was om het zwaard te brengen, en niet den vrede. En wanneer jij je vijanden nou maar netjes torpedeert, waar het noodig is, dan kun je ze immers onderwijl net zooveel liefhebben als je wilt? Er staat nergens in je dienstboekje, dat je niet torpedeeren mag met een traan in je oog..."

Hij stond overeind.

Francesco was verward en gekwetst. Hij haatte dien spottenden toon, het gracieus gebaar van die gespierde hand. En toch bewonderde hij deze gevatheid, waar hij geen weg mee wist, en die ook dieper leek te gaan dan enkel woordenspel. Nadenkend keek hij den luitenant aan. Onder de lichtzinnige stem voelde hij een geest, die zelf onzeker was, doch met geweld zich een zekerheid oplegde.

En de luitenant zag die lichtbruine oogen zoo sterk en zoo eenvoudig op zich gevestigd, dat het

hem ontroerde. — Wat was er aan van wat hij daar gezegd had? Kon je je vijand liefhebben, terwijl je hem bestreedt? Misschien wel... Maar waarom had hij dezen jongen, die hem interesseerde, nu niet liever eens laten uitpraten?... Waarom kon hij nooit eens ernstig op iets ingaan... hij, de brillante Bennati!

Hij meesmuilde.

„Houdt jij je woorden in 't vervolg wat beter in bedwang, hé?" besloot hij dan plotseling, en met een vluchtig goeden avond ging hij verder.

In de laatste maanden van zijn marine-leven begon een al lichtere vreugde Francesco te doortintelen. Het was een heerlijk voorjaar, dat voorjaar van 1906. En vaak ging hij 's avonds passagieren; hij had geen rust meer aan boord. In de zoele lente-avonden liep hij door het park van Spezia, het hoofd vol schoone droomen.

Hij was moeite aan het doen, een geschikte plaats te krijgen voor als hij uit dienst kwam, desnoods om een eigen zaak als electricien te beginnen. Hij had overgespaard in zijn marine-tijd; hij was intusschen ook meerderjarig geworden, en kon beschikken over zijn klein kapitaaltje, dat, rente op rente, nu aardig wat bedragen zou. En dezen zomer gingen zij trouwen. Toen hij de laatste Kerstmis bij Agata was, hadden zij het

afgesproken, en nooit zoo overgegeven als toen had zij zich gebórgen tegen hem aan. Hij was soms verdwaasd van vreugde om het ongeloofelijk geluk, dat komen ging; een geluk, dat hij niet doordenken durfde, maar afwachtte in een groote, vrome vurigheid.

Hij bezocht ook dikwijls den blinde in die maanden. Hij had behoefte aan één, die de stem van zijn vreugde zou verstaan, ook zonder dat hij over die vreugde sprak. En hij kwam er meer dan vroeger toe, tegenover Taviglia allerlei vraagstukken aan te roeren, voorzichtig peilend de gedachte van zijn blinden vriend, om in dat eerbiedwaardig duister geen zekerheden te verstoren. Maar verscheidene malen, met een diepe verwondering, voelde Francesco, hoe, van tegenovergestelde kanten komend, hunne denkbeelden elkaar bijna raakten; zij beleefden vaak schoone oogenblikken. Hij begon ook, aarzelend eerst nog, hem zijn gedichten voor te lezen. Taviglia, die veel van verzen hield en er, in Brailledruk, verscheidene boekdeelen vol bezat, luisterde met een gespannen aandacht. En op een avond, dat Francesco hem „Het orgel der Eeuwigheid" had doen hooren, barstte de ander los:

„Een schande was het, dat hij zùlke poëzie in een schrift verborgen hield; hij moest eraan werken, alles nog vervolmaken, en dan laten drukken..."

Doch dat wierp Francesco aanstonds verre weg. Hij schrok van het idee alleen: die gedichten van hem, zoo uit zijn leven, naakt de straat op...

„Als je niet wilt, dat ik je nooit meer een letter voorlees..." zei hij.

Gina, die, toevallig in de kamer, het laatste deel van het gesprek had gehoord, zei zachtjes:

„Francesco heeft groot gelijk. Verbeeld je, dat de maëstro in de krant ging zetten, alles wat hij voor ons gedaan heeft..."

„Wie iets moois aan de menschheid te geven heeft, die mag dat niet nalaten", zei de blinde stil voor zich heen.

Eens ook bespraken zij de politiek dier dagen.

„Weet je, hoe ik er over denk", glimlachte Taviglia ten leste, en nooit had Francesco zulk een innerlijke schoonheid zijn blind gelaat zien overtijgen, als toen hij zeide:

„Mijn geloof, dat is het hart; en mijn politieke partij, dat is het huisgezin".

En na een korte stilte:

„Ja, een gezin..."

Een smartelijke gelukkigheid trok over zijn gezicht, alsof hij het zag, het gezin, dat hij nooit hebben zou.

„Jongen", zei hij, „wat verheug ik mij in jou toekomst!"

Aanvankelijk liep het Francesco niet mee met zijn schrijven en solliciteeren. Terwille van Agata had hij gehoopt, ergens in de buurt van Porto San Salvi terecht te komen. Het lukte niet. Toen, in het begin van Maart, hoorde hij, dat de electricien van Lerici zou worden aangesteld tot bedrijfsleider aan de electrotechnische fabriek van Sarzanna. Hij ging met den man praten. Oom Bernardo kende hem, wist dat hij behoorlijk leefde van zijn zaak met zijn vrouw en vier kinderen. Hij won Montini's raad in. Die vond 3000 Lire niet te veel voor de overname van werkplaats en materiaal. De blinde was verheugd, Francesco niet te zullen verliezen. En alle drie, alsof zij het afgesproken hadden, boden aan, hem met een 1000 Lire voorschot te helpen, als dat noodig mocht zijn. Bij het derde aanbod schoot Francesco in een hartelijken lach. „Zoo zou ik op het laatst nog geld toekrijgen", zei hij.

Oom Tito schreef: „Je kapitaaltje bedraagt op den huidigen dag 7251 Lire 65. 't Ligt voor je klaar. In 't groot en in 't klein zoo soliede als de Bank van Rome!

„Ik wil je geen raad geven omtrent een zaak, die ik niet ken. Maar ik hoop, dat je geen dwaasheden zult uithalen met het beetje geld, dat je onvergetelijke tante Savina en ik zoo spaarzaam hebben bijeengehouden. Ik hoop ook,

dat je toekomstige bruid er een duit bij in zal brengen.

„Mijn zoons leggen het gelukkig zoo heetgebakerd niet aan. Gherardo maakt het goed in Erythrea, en Pietro gaat voor een tijd naar Milaan, als bediende in een groot warenhuis, om eens te zien, wat daar al zoo te koop is.

„Ikzelf denk over drie weken opnieuw in het huwelijk te treden. Ik had dat juist ook aan je tante Letizia willen melden. Een zaak als de onze is niet zonder vrouwelijk toezicht te drijven. Mijn aanstaande echtgenoote heet Elvira Boli".

Oom Bernardo was buiten zichzelf van woede.

„Elvira Boli!" donderde hij hoonend, „de vuige slampamper! Had hij liever zijn zoon laten trouwen en hem thuis gehouden! Nou jaagt hij dien jongen kerel de deur uit, om zelf . . ."

Zoo ging dat een heelen tijd door. Francesco had den goeden baas nog nooit zoo razend gezien . . .

Den volgenden dag kwam er een briefje van Agata.

„Ik had graag dicht bij vader gewoond", schreef zij, „en ik weet, dat je er genoeg moeite voor hebt gedaan. Vader zal er je altijd dankbaar voor blijven. Maar als je daar een zoo goede zaak gevonden hebt, ben ik er niet minder blij om. Ook in Lerici zal ik gelukkig met je zijn".

En de vader had er onder geschreven:

„Maak je niet bezorgd over ons, beste Francesco. Pepino en ik hebben het zoo dikwijls samen moeten vinden, wanneer Agata in Trebiano was, dat het nu ook best zal gaan. Pepino is al zestien jaar! Maar háár zullen wij wel missen".

— Arme vader, dacht Francesco, wat houdt hij zich groot! Zij moesten later maar alle twee bij òns komen.

Den 23sten April kwam Francesco uit dienst en nam voorloopig zijn intrek bij tante Letizia. De electricien van Lerici maakte hem wegwijs in de zaak, en begin Mei nam hij de werkplaats over en ook de huur van het huisje, al zou dat rijkelijk groot zijn voor het jonge paar.

Het was gelegen boven de hooge huizen van de haven, tegen de rots aan van het kasteel. Twee nauwe, steile straatjes had men te beklimmen; dan, een poort onderdoor en stijgend langs een klein terras, kwam men op een zonnig pleintje, omringd door lage, witte muren. Dat terras was het hunne; er stond een steenen bank onder het keukenraam, juist als op grootvaders terras in Trebiano. Nevenaan, met haar glazen deuren, was de werkplaats. En daarnaast weer wonk het oude poortje op den smallen tuin, die lag aangevlijd tegen de stutbeeren van het kasteel. Maar aan

den achterkant waren de twee genoegelijk ruime kamers, die uitzagen over de zee en over heel de baai van Lerici, het roode en gele stadje in de diepte, met zijn vroolijke kaden aan de blauw fonkelende golven.

Francesco was verrukt over het huis, over de zonnigheid aan den voorkant, over het tuintje, en over dat uitzicht op de zee.

Het was een drukke tijd voor hem, want er was veel werk; maar de knecht, dien hij dadelijk van den vorigen baas had overgenomen, was van alles op de hoogte. En elk half uur, dat het werk hem vrij liet, ging zijn zorg over het huisje, om dat, zoo getrouw mogelijk naar Agata's wenschen, en deugdelijk geholpen door tante Letizia en de meisjes, in te richten.

's Avonds zat hij op de bank in den tuin uit te rusten onder den bloeienden vlier, en het was hem, of hij droomde. Heel die marinetijd voorbij, met al zijn sleurwerk, met al zijn vroolijke momenten, met zijn benauwenissen ook. . .; drie jaren, die somwijlen zich hadden voortgesleept, en toch ten slotte omgevlogen leken. En nu zat hij hier, plotseling een vrij man, op zijn eigen erf! en over enkele weken bracht hij er zijn jonge vrouw! Een dusdanige vreugde kon hem soms bestormen, dat hij diep uitzuchten moest, en de hand over het voorhoofd strijken. En aldoor glimlachte zijn

gelukkige mond; zijn oogen leken te zingen.

En hij toefde weer de kamers rond, en stond er stil alles aan te kijken; het leek hem soms een sprookje, het sprookje van een betooverd geluksleven, dat nog in een ijlen sluimer gevangen lag.

Maar 's avonds toog hij naar het ongemeubelde vertrek onder het dak, waar alleen zijn oude, goede marine-bultzak hem wachtte.

Daar, op een nacht, schreef hij dezen zang:

„Ik voel de Liefde in mij schijnen
Als een goddelijk licht
En het straalt uit mijn oogen over je heen

En ontmoet de Liefde, het goddelijk licht,
Dat in jou schijnt
En je oogen uitstraalt op mij toe!

En aan je liefelijk gelaat
Herkent mijn liefdelicht
De goddelijke Liefde.

En aan mijn lievend gelaat
Herkent jou lichte liefde
De Liefde Gods.

En het licht stort zich in het licht,
En de liefde stort zich in de liefde,
En God zingt zijn Hooglied in ons".

Dit was het laatste wat hij in zijn oude dagboek schreef.

ZESDE HOOFDSTUK

I

OP een gloriestillen Juni-avond — zij waren dien morgen in Porto San Salvi getrouwd — zaten Francesco en Agata onder een overhangenden oleander aan het zoele schemermeer. Het was daar een dichtbelommerde tuin, die hoorde bij het oude hotelletje van Solano, het oord waar hij in zijn jeugd had schoolgegaan. Er was niemand dan zij tweeën op dat uur; de albergo stond aan de andere zijde van den heirweg.

Bij de verweerde balustrade zaten zij op de steenen bank; hij had zijn armen om haar heen geslagen, en zij rustte met het hoofd aan zijn borst; hij rilde even; zij konden niet spreken van geluk.

Over hen heen geurden teêr en amandelzoet de duizenden laurier-rozen, en dier weeke rood, doorzichtig, leek te smelten in den avondschijn, die doorguld was van de opkomende maan; zachtjes plaste het geheimzinnig glanzende water.

In een tropischen magnolia, overdwaald van groot-opene, waswitte kelken, begon voorzichtig

— drie pure tonen — een nachtegaal te zingen.

Wat verder, op een oeverplaat, glinstergroen in de maan, zagen zij de schemerblanke, fiere figuurtjes van kleine jongens, die te baden gingen.

Het leek alles uit een hemelsch bestaan; en als een bedauwde, purperen bloem bloeide in het midden daarvan hun kus.

Later stonden zij in de open deuren van een klein balkon. Wijd was de zilveren nacht over het wazige water. Een enkel lichtje, in de verte, sprenkelde een wiegelend wimpeltje onder zich uit, en hemelhoog verrees, vaag en als doorschijnend, de schim van den Monte Baldo.

Zacht fluisterde Francesco aan Agata's wang; de nachtegaal stuwde zijn zoeten slag door het glinsterend loover.

Zij lieten op den luwen schemernacht de balkondeuren open. Zij ontstaken geen licht.

En het was geen kamer, waartoe zij ingingen; het was een paradijs van liefde. Geuren, teerder dan van bloemen, bevingen hen; een gouden hemel welde in hun hart.

Den volgenden morgen, om tien uur, namen zij de boot tot een kort bezoek aan Trebiano.

Zwijgend zaten zij aan de verschansing, en gedurig zagen zij naar elkaar. Zoo sterk straalden nooit zijn oogen, en nooit blonken de hare zoo diep.

En terwijl zij van de aanlegplaats naar boven klommen, overrompelden Francesco vlagen van een dolle vreugde. Zijn kussen dwarrelden als vlinders rond haar hals, haar wangen, heur haar, tot zij altijd weer poosden aan de rozeblaadjes van haar lippen; eens pakte hij haar op, en droeg haar een eindweegs naar boven; en bij een omhoeking van den weg, waar een beboscht ravijn landwaarts ingaat, troonde hij haar mee om uit te rusten, diep in het lommer.

Tante Giovanella was van een groote hartelijkheid, en toen even later Giovanella zelf boven kwam, gebeurde er een wonder: hij vroeg hen ten eten. Zij kregen gebloemde borden en zaten aan het hoofd van de tafel. Agata, blozend en lachend, liet zich gracelijk befeesten. Giovanella haalde zijn kostelijksten schuimwijn uit den kelder, en Francesco dacht: 't was of hij tintelde en bruiste van geluk!

Toen togen zij naar Uberto. Uberto was nog ouder geworden; zijn rug was nog ronder dan drie jaar te voren, zijn bruine gezicht één rimpel. Hij werd ook al zes-en-zeventig de volgende maand. Maar de kleine, zwarte oogen twinkelden van blijdschap, toen hij dat stralende paar daar werkelijk getrouwd voor zich zag.

„Wie had dat durven hopen", zei hij in een vrome tevredenheid.

Met de boot van zessen stoomden zij naar Solano terug. Doch deze Trebiano-tocht, zoowel als de groote reis, den volgenden dag naar Spezia, leken hun onwerkelijke droomen tusschen de lichtende eeuwigheids-uren van den hemeldroom hunner liefde.

Bij vollen dag nog voeren zij op de kleine boot van Spezia naar Lerici. Agata was moe van de reis over Malescia, Milaan en Genua. Francesco dacht aan dokter Carobbi, wien hij geschreven had: „Als U tijd heeft en mijn jonge vrouw wilt zien, komt U dan even aan de boot of aan den trein" — en Carobbi wàs aan den trein gekomen, met een paar prachtige rozen voor Agata. Het was geweest, of hij hem gisteren het laatst gesproken had. Verholen onderzoekend eerst had de dokter Agata opgenomen; doch toen hij hun beiden vaarwel wuifde, keken zijn oogen warm en voldaan.

Dan keerden, van dit vluchtig beeld, Francesco's gedachten weder in tot de groote werkelijkheid: Agata, in haar lichtgrijze kleedje, het zwarte sluiertje over het haar, leunende aan zijn schouder. Droomerig keek zij uit, glimlachte hem toe: „Ik ben heelemaal weer uitgerust van die heerlijke zeelucht".

Zij had graag de Trinacria gezien, en de andere

oorlogsschepen; doch op een paar torpedobooten na, bleek de vloot uitgevaren.

Dan verrees Porto Venere, blank als ivoor, een droomstad in het heldere avondlicht.

Opeens haalde Francesco een nieuw opschrijfboekje uit zijn valies, en krabbelde daar haastig iets in. Agata wilde het lezen, maar dat mocht zij niet. „Later misschien", ontweek hij; hij keek, of hij verlegen was.

En als zij San Terenzo naderden, zagen zij daar, ter begroeting, tante Letizia en de meisjes en oom Bernardo en den kleinen Gianni op een lange rij aan den wal staan. Oom Bernardo, boven de rustige drukte van het aan land gaand volk uit, riep met zijn zware stem:

„Een berg geluk, hoor! . . . Ja, kijk maar niet zoo triomfant . . . We zien ze wel . . .!"

De meisjes wuifden; eendrachtelijk naast-een, met gelijke, kleine tusschenpoozen, wapperden de twee witte zakdoeken.

Tante Letizia's lieve, stille gezicht, was nog stiller dan anders; Francesco zag ontroerd, hoe ernstig en innig haar oogen Agata's gezicht hielden omvat.

En Gianni, een jongen van tien jaar nu, had hevig gespannen de boot zien naderkomen; blozend en beschaamd had hij hen even aangekeken; dan, plotseling, was hij op een woesten draf een

heel eind de kade langs gerend, en hij was maar amper weer terug, voor zij afvoeren. Francesco vreesde eerst, dat Agata niet den indruk van hem gekregen had, dien hij gewenscht zou hebben. Doch toen zij weer verder stoomden, zei ze lachend:

„Wat een lieve en wat een echte jongen! ... ik ken ze zoo ... mijn twee bengels hadden vroeger hetzelfde kunnen doen".

Het waren een wondere vijf minuten voor Francesco, toen hij, eindelijk in Lerici aangekomen, Agata de paar steile straatjes opleidde, die van de haven, de rots van het kasteel omhoog, naar hun pleintje voerden.

Verrukt keek Agata het alles aan: „Is dat òns terras? ... en dat je werkplaats? ... en daar het poortje naar den tuin? En is die groote vlier tegen den kasteelmuur van ons? ... Wat een grappig pleintje!"

Met bonzend hart stak Francesco den sleutel in het slot van de deur, die hij al deze weken nooit was ingegaan, zonder te denken aan dit oogenblik, dat eens komen zou!

„Agata, lieveling", zei hij hartstochtelijk; dan voerde de zachte drang van zijn arm haar binnen.

En Agata, die gedurende deze lange reis, denkend aan wat zij àl verder achterliet, van een wel warme en diepe, maar toch weemoedige gelukkig-

heid was geweest, sloeg plotseling onstuimig haar armen om Francesco's hals en riep:

„O, Cechino, Cechino!"

Dan greep zij hem bij de hand, en *zij* was het, die hem meevoerde, al de nieuwe en blijkbaar toch reeds zoo welbekende dingen langs. Zij was van een kinderlijke opwinding.

„Kijk toch, kijk toch, wat een vroolijke keuken... en daar is je werkplaats weer ... en hier komen wij in de groote kamer ... kijk, het raam ... en de deur op het tuintje ... O, Cechino, en wij hebben óók een oleander ... waarom heb je dàt niet geschreven? ... Wat een bloemen! En bloemen op tafel! ... En daar is het buffet met de groene glazen deurtjes ... Wat een heerlijk huisje! En wat een voorraden in het buffet, kijk toch eens! En zie je wel, dat de muren allemaal versch gesausd zijn ... hoe mooi lichtgeel de kamer, en wit de keuken ...!"

Toen moest Francesco geweldig lachen, want hijzelf had de muren gesausd, voor hij het huis inrichtte; en hijzelf had die voorraden ingeslagen.

Doch als zij goed keken, waren er toch ook nog verscheidene zaken, die Francesco niet herkende, en die zeker tante Letizia er dien morgen, met de bloemen op tafel, gebracht had.

„Maar nu de ándere kamer", drong Francesco, „de roze kamer ...", en voorover buigend naar

haar warme wangen, „de kamer van onze liefde ..."

Agata, ditmaal, liet zich meevoeren. ging dan aarzelend hem vooruit, het kleine trapportaal door; en stil van ontroering betrad zij die àndere kamer, de schemer-roze kamer, rood doorgloord van de avondzon, de blozende kamer, die wachtte ...

Bijna iederen morgen vóór zessen al was Francesco in zijn werkplaats bezig, om de vele, kleine karweien af te doen, die er van den vorigen dag waren blijven liggen. Om zeven uur kwam Giròlamo, de knecht; of liever, hij behoorde om zeven uur te komen, want er was werk voor drie. Soms moesten zij er samen op uit; soms werd Giròlamo naar San Terenzo gestuurd, en Francesco, pinter in zijn donkerblauwe linnen werkpak, trok Lerici in. Agata nam de boodschappen aan, en dat gaf den eersten tijd vaak reden tot groot plezier en groot hoofdbreken. Want Agata verstond de menschen moeilijk, en Francesco poogde tevergeefs, het onleesbaar gekrabbel te ontcijferen, dat men had achtergelaten. Giròlamo zei, dat hij het wèl kon, maar hij bracht er al evenmin veel van terecht.

En als Francesco, thuiskomend, Agata aantrof in keuken noch kamer, dan kon hij haar altijd vinden in den tuin of voor het slaapkamerraam,

uitstarend over de zee en over de baai van Lerici: het liet haar de eerste weken niet los, dit altijd nieuw en altijd wisselend en altijd verrukkend schouwspel. Prachtig vooral, iederen mooien morgen, was het uitvaren der visschersvloot, — een vlucht van twintig, dertig blanke, zwellende zeilen, wiekend over de verte der blinkende baren, om in den laten middag weer op de reede neer te strijken.

Des avonds zaten Francesco en Agata dikwijls samen op de bank onder den grooten vlier. Zij zagen de zon in een gouden geplas over de rusteloos kabbelende golven loopen, totdat zij statig achter de verre heuvelen wegzonk. Dan werd soms de gansche Westerhemel één ontzaglijk rozenpriëel, en alle kleuren van stadje en bergen werden dieper: het rood der huizen verbroeide tot vurig purper, het geel ontsmeulde in kopergloed, en het zilvergroen der olijfwouden leek van een liefelijken rose nevel doorademd en doorvloeid. Vanaf hun bank zagen zij het aan. Dan zonk de schaduw van zijn hoofd over haar avondlicht gelaat, zijn lichtbruine oogen waren donkerdiep en gloeiden de hare binnen, en hunne zielen versmolten in de glorie van hun kus.

Den eersten Zondagmiddag brachten zij bij tante Letizia door; dat waren uren van lief en warm geluk; de beide meisjes, volwassen jonge

vrouwen bijna, waren kinderlijk verheugd met Agata; Gianni had zijn verlegenheid overwonnen, en tante Letizia zelve was vol frissche, open hartelijkheid.

Den Zondag daarop maakten zij een tochtje naar Spezia om er den blinde te bezoeken. „Haar stem is zoo bescheiden als een avondklokje" zei die tot Francesco, toen zij een oogenblik alleen waren, „drie heldere tonen, en nog drie, en nog drie . . . ze moet een engel zijn . . ."

Maar den derden Zondag leidde Francesco haar tot zijn eenzame wouden en rotsen, ver achter Lerici. Hoe verwonderd was Agata over die ruime oliveten, zooveel hooger en schaduwrijker, dan zij ooit zijn aan het meer van Malescia. Zij werd er stil van, zoo geheimzinnig was die zilvergrijze schemering. Francesco merkte het, en hij zei: het was, of zij liepen op den bodem van een oceaan, tusschen zwartgroene koraalgewassen. Hij moest denken aan het aquarium van Napels.

Dan kwamen zij in de warme zeepijnbosschen, onder de aromatische spreiding der zon-doorglinsterde schermkronen. En een ruischende vreugde stroomde hun tegen, want daar hoorden zij het geraas der zee, opbruisend tegen de rotsen. Een tijdlang dwaalden zij langs den rand van het woud, in de schaduw der uiterste sparren; de

ijle zeedamp steeg tot in de fijne naaldentakken en zweefde daaruit weder neer als een stuifregen van harsgeurige ziltheid, die hun het hart verrukte.

En eindelijk stonden zij samen op zijn rots-top, op die eenzame kaap der aarde, en hunne blikken werden één in de oneindige verten, waar het rusteloos geflikker der golven zich legde tot een zachtbeslagen blauw, tot de spiegelgladde banen eener engelenblanke stilte.

Langs een steil rotspaadje voerde hij haar toen omlaag tot vlak aan zee. Gestadig stuwden de brekers aan, ijl doorglansd de groene holen, en verbrijzelden zich en sprongen op in zilverschuimige vederbossen, die praalden in de blauwe lucht, één oogenblik, en dan ombogen en neerstortten, met sneeuwwit gekletter de rotsen bedelvend; sluiers van stuifsel dreven tot hen over.

Francesco wist daar ook een grot bij bleekroode riffen en klippen, die kleine meren vormden; het zonbegloeide water welde er op en zoog weer weg tusschen de rotsspleten; het was van een kristallijnen, lichtblauwe kleur, met warm turkooizen plekken, en het verhemelte der grot wemelde van een metaal-glanzigen, blauwgroenen weerschijn.

Agata dacht te leven in een tooverwereld; zij was aandachtig als een kind, dat een sprookje

vol wonderen beleeft. Hoog boven hen rezen de blakerende rotsen als in een trillend vuur, en in de grot plaveide zich, een broze, nooit betreden vloer, het fijne, witte zand der eeuwen.

Zoo stonden zij daar in stilte en zon bij het groote geruisch der wateren. De eenzaamheid deed hen verbleeken van liefde.

De zomer liep ten eind. De herfst opende zijn gouden klaarheid. En hun geluk bezonk tot een nog dieperen gloed.

Het waren zoele Octoberdagen, en Agata zette zich vaak aan den rand van hun terras, vanwaar zij juist den winkel kon binnenzien, en naaide aan de kleertjes van het kindje, dat zij over vijf maanden verwachtten.

Francesco kreeg zooveel werk in dien tijd, dat hij er nog een knechtje bijnam, en al wat thuis kon worden afgedaan, deed hij zelf. Den ganschen morgen was hij in de werkplaats bezig.

En 's avonds vertoefden zij in de keuken, of in de kamer van het buffet met de groene ruitjes. Agata breide aan een wit wollen jasje, en Francesco lag soms op zijn knieën naast haar, zijn hoofd in haar schoot, waarboven haar handen stil voortwerkten aan het zachte vachtje, dat het leven van hun leven bekleeden zou.

Later zat hij aan de tafel te lezen, maar hij

genoot nog veel meer van het opkijken uit zijn boek, dan van hetgeen hij las. Agata's gezicht was een visioen, dat hem immer een zoete verrassing bleef.

Er hing daar ook het portret van zijn moeder, dat Agata hier voor het eerst gezien had, en waarvoor zij een groote liefde was gaan voelen. Francesco vertelde haar, hoe verscheidene malen in zijn leven die teedere oogen tot hem gesproken hadden, en hoe zij hem voorzeiden het eenvoudige liefdewonder, dat de somberheden van den hartstocht ontraadselt met één lieven lach en oplost in zijn eeuwig licht.

De winter kwam, en nog vertrouwelijker werd de keuken, waar zij nu altijd zaten bij den open haard. En Francesco lachte om het grappig gemoedelijke, waarmee soms Agata haar vuurtje toesprak, juist op de manier als grootvader dat kon doen:

„Kom, Marianien, braaf zijn vandaag, geen gekkigheden uithalen!" en een paar nieuwe blokken deden de vlammen omhoog kruipen uit de sintels.

Op een avond kwam zij plotseling op zijn knie zitten; haar eene hand hield iets achter haar rug, en met een plagenden ernst hem aankijkend, vroeg zij opeens:

„Cechino, wie is de broeder ezel?... en wie is broeder edelhert?"

Francesco schrok even en kreeg een kleur.

„Ik zocht vanmorgen iets in de la van de tafel op de werkplaats . . . en daar lag . . ."

Voor den dag kwam het nieuwe, zwarte notitieboekje, dat hij op zijn huwelijksreis had meegenomen, om ook daarin een nieuw leven in te wijden.

„Ik heb alleen maar gelezen, wat er voorin gekrabbeld stond . . . kijk . . ."

En zij las: *„Broeder ezel* staat nu voorgoed op stal. Voortaan is het: *broeder edelhert"*.

Francesco wist dadelijk, waar hij dat neergeschreven had: op hun thuisvaart van Spezia naar hier. Hij kreeg een nog hooger kleur.

„Wie is broeder ezel?" herhaalde Agata nieuwsgierig, „en wie is broeder edelhert?"

„Ik weet het heusch niet meer", ontweek Francesco jongensachtig. En hoe Agata ook aanhield, hij bleef erbij, het zich niet te herinneren. Stil nam hij haar het boekje af.

„Later misschien", zei hij opnieuw.

Eerst weken nadien kon hij ertoe besluiten, het haar te verklaren; en dien avond gaf hij haar het boekje terug, dat zij zou lezen, wat er verder in stond.

Er waren verscheidene aanteekeningen, die Agata niet begreep, doch met een beschaamde verruk king toefde zij bij regels als deze:

„Haar lieve lichaam is mijn paradijs, met zijn reine heuvelen en zijn welige dalen.

In de heerlijke hoekjes der liefde verdroom ik de zalige uren, en geen vrucht, die mij verboden werd".

„De liefste is mijn beloofde land. O, honingzoete mond, o melkblanke leden, o, land van melk en honing.

Van het oogenblik, dat ik ervan moet scheiden, verlang ik terug naar mijn land der Belofte".

„Hoe zoel woelde het welige water rond onze verheerlijkte leden, blij en blank in den blauwen dag!

Als jonge goden speelden wij bij het onsterfelijk zeegeruisch".

„Het is overbekend: minuten van wachten kunnen uren lijken, en uren van vroolijkheid „vliegen om" als minuten.

Maar er zijn in de liefde seconden, die een lichtende eeuwigheid schijnen te omvatten. En er zijn uren van geluk zóó diep en vol, dat zij — *bijna* zoo groot lijken als die eeuwigheidsseconden. Maar zóó oneindig toch niet.

Wachten is lang; vroolijkheid is vlug; maar geluk is diep, en liefde is eeuwig".

„In den schoonen liefde-hartstocht wordt het egoïsme der natuur overwonnen en opgelost, omdat het wordt geheiligd en getransfigureerd in de goddelijke liefde zelve".

„Mijn lieveling, je zei me, dat wij een kind zullen hebben. Ik kan het niet bevatten, een kind van jou en van mij, een kind, geworden uit onze verrukkingen.

Zooals een blos over een blos stijgt bij een groote ontroering, zoo stijgt dit geluk over ons geluk; uit de zaligheid onzer liefde ontbloeit dit goddelijk wonder.

Een goddelijk wonder! Want goddelijk is mijn liefde voor jou, goddelijk is jou liefde voor mij. En Gods liefde versmolt in Gods liefde, en schiep, in de ondoorgrondelijke diepten van het leven, ons liefdekind".

„Waarom, San Francesco, vermeed je het huwelijk? Hoe rijmde je dat met je bloeiende liefde voor heel het bloeiende leven?"

De tijd vorderde, en men begon Agata de naderende bevalling aan te zien. Met een ontroerden eerbied beschouwde Francesco haar zwellend lijf, waarin het wonder groeide. Hoe zuiver en argeloos droeg zij dien schat voor zich uit! Daar-

boven tuurden teer haar oogen als in een verte vol liefelijkheid; en Francesco verbaasde er zich over, dat nog inniger haar glimlach was geworden. Er gloorde bijna iets van heiligheid, peinsde hij, door de droomerige uitdrukking van haar gelaat.

En op het eind van Maart braken de groote uren der verlossing aan. Francesco zat naast het bed, doch de vroedvrouw troonde hem mee naar de andere kamer en ried hem te gaan slapen: het was al laat in den nacht en nog in geen uren leek het oogenblik nabij.

Francesco trok naar boven, legde zich gekleed op zijn ouden bultzak, maar aan slapen kon hij niet denken. Telkens weer hoorde hij de kreten der uiterste benauwenis, die hem zelf mee verscheurden. En toch, dacht hij, klonk het niet wreed, maar mild in al zijn smartelijkheid.

Na een uur hield hij het boven niet meer uit, zat in de huiskamer, ging nu en dan kijken. Agata staarde met wijde oogen, als het wild, dat opgedreven in den versten woudhoek, geen uitweg meer weet. En Francesco, doorwond van lijdende liefde, wist ook niet meer, waar te gaan. De morgen begon de ruiten te verbleeken, het lamplicht werd onwaarschijnlijk. Hij deed de tuindeur open en ging naar buiten.

Het was nog heel vroeg, en de bloeiende se-

ring groette hem met haar prillen geur. De zee, in de diepte, klotste zilvergrijs. Aan de kille kaden van Lerici liep nog niemand,

En opeens bemerkte hij, dat hij niets meer hoorde in huis. En schrik benam hem den adem. Hij haastte naar binnen, luisterde aan de kamerdeur. Een nieuw geluidje klonk hem tegen, een tenger, hoog gekrijt...

Het dolle bloed vloog hem naar het hoofd. Zacht rukte hij de deur open . . . Daar lag aan het voeteneind het spartelend kindje; en, overeind in de kussens, Agata's ontspannen gezicht, rood nog, maar schreiend van blijdschap, dat hem toeknikte in een zaligen lach.

„Een pronk van een zoon", zei de vroedvrouw trotsch.

Vreugde, zoo machtig als hij nog nooit had gevoeld, overweldigde hem. Als een zware orgeltoon dreunde het geluk door zijn hart. Daar leefde, daar schreeuwde het kindje, — het kind hunner liefde, zijn eigen kleine jongen!

De ontroering werd hem te sterk; in verdwaasde tranen brak hij uit. En hij knielde neer bij Agata's hoofd, en omving het met vrome hartstochtelijkheid, en hij kuste haar met den oppersten kus van heel hun leven.

Enkele dagen later werd het jongetje gedoopt. Tante Letizia, die bij hen was, droeg het ter

kerk. Francesco ging mee. Hij kende den ouden, stillen pastoor van de Sant Agostino-kerk. Met Paschen was die hun huis komen zegenen . . . waarom zou hij ook hun kind niet zegenen? ; en Francesco betaalde welgemoed de tien lire voor de plechtigheid, zooals hij met Paschen hartelijk en wel de twaalf eieren had prezent gedaan.

Het werd een lente rijk aan innerlijke schijnselen, in het huisje daar hoog op de rots van Lerici. Een jaar te voren had hij het alleen betrokken en was het versch en blozende van verwachting geweest. Dan had hun jonge liefde het vervuld. En toch leek het, of het nu eerst geheel en al vol was geworden van zijn bestemming,

Agata, moeder met haar kind, het was een tafereel, waarop Francesco nooit uitgekeken raakte; en als zij haar jongetje zoogde, dat zoet-zuchtende donskopje aan haar blanke borst, dan laafden zich Francesco's oogen met den zoelsten vrede.

Maar ook het jongetje zelf was een pracht om te zien. Stond zijn wieg in den tuin, dan leek zijn ronde, slaapwarme wangetje, omschenen door teere schemering, een roos bij de rozen, zoo gaaf, zoo bloeiend, zoo volgeädemd van pure lentelucht.

's Morgens bij het wakker worden, terwijl Agata nog rustte, verluierde Francesco hem zelf

en wies met olijfolie zijn witte, lekkere leedjes schoon. Hoe lief week dan het mondje open in een onnoozelen glimlach, hoe helder van bare oer-vreugde keken de blauwe oogen.

Die blauwe oogen waren Francesco een groot genot, vooral omdat het jongetje Mino heette. Want dat had ook Agata gewild, en zelf had ze het gezegd: „Je grootvader heeft het eerst ons samen gezien, je grootvader heeft de oudste rechten".

Maanden, overvol van kleine, lieve beslommeringen volgden. Het kindje had zijn kinderkwaaltjes, zij hadden hun dwazen ouderangst, en hun dagen van opluchting daarna. 's Zondagsmorgens kwam Gianni om te wandelen en bleef dan soms den verderen dag bij hen. Eens hadden zij het bezoek van den blinde met Gina en Battista. Gina was bizonder in haar schik, want dien herfst zou haar zoon met zijn gezin naar Spezia verhuizen; en, wat Battista betrof, sinds een kwade paar weken, twee jaar geleden, had hij geen enkelen terugval meer gehad... Als hij nu eens voorgoed genezen mocht zijn...!

Dan, de eene vlak na de andere, raakten de meisjes van tante Letizia verloofd; Matilda zou nog dienzelfden winter trouwen. Zij namen het beiden zoo effen en gemoedelijk op, dat Agata er niets van begreep. En ook tante Letizia, hoewel

ingenomen met de toekomstige schoonzoons, was verwonderd en bleef zorgelijk. Maar Oom Bernardo had een luidruchtig welgevallen in de aanstaande trouwerij: — gekheid, een meisje, dat geen man kreeg, was net een schuit op de werf; met het huwlijk liep een mensch pas goed van stapel...

Toen de kleine Mino anderhalf jaar was, werd een tweede jongetje geboren, dat zij Andrea noemden, naar Agata's vader. En Agata, hoewel zij meer en meer Francesco's gedachte leerde volgen, had toch gevraagd, met een vrouwelijke gehechtheid aan alles, waarin zij was opgegroeid, dat ook dit kindje gedoopt zou worden. Francesco begreep haar verlangen te beter, daar Andrea Buzzi zelf zijn petekind ten doop zou houden.

In dat voorjaar was die met zijn jongste, Pepino, naar Lerici gekomen. Francesco had passend werk voor zijn schoonvader gevonden, en Pepino, achttien jaar nu, werd door hemzelf in het electriciteitsbedrijf opgeleid. Dat was een gezonde, sterke jongen, wien een teere blankheid bij het oor, naast de stevige bellefleur-wangen, nog altijd iets van een kinderlijke gevoeligheid gaf. Voor Agata was hun komst een vreugde, die haar geluk volkomen maakte. De twee lagen thuis bij menschen aan de haven. Enzo, de oudste, bleef bij zijn oom in San Felice.

Om haar liefheid en haar zonnig moederschap kon Agata niet anders dan bemind zijn bij de bevolking van Lerici. Vlotter dan Francesco had zij zich het dialect der zeestreken eigen gemaakt en was zij vertrouwd geworden met de eigenaardige gebruiken uit het land. Toch hield de geestelijk rijke sfeer, waarin zij allengs door Francesco werd opgenomen, haar onmerkbaar gescheiden van deze bekrompen en duister-bijgeloovige lieden.

Ook voor Francesco zelf moest men wel, of men wilde of niet, waardeering gevoelen. Hij was een kundig werkman; hij was het tegendeel van inhalig; een arm mensch klopte nooit tevergeefs bij hem aan. Maar dat hij niet in de kerk, noch geregeld in een koffiehuis kwam, waren twee grieven, waarvan de eene al niet minder woog dan de andere. Toch vond men hem meer vreemd dan laakbaar; en door hetgeen hij soms zei, en door het gerucht, dat hij gansche avonden zat te lezen, had hij den bijnaam van „de geleerde" gekregen.

Zooveel hij kon, en meest 's morgens in de vroegte, was Francesco doende in hun kleinen tuin. Hij slaagde erin, dat driehoekig lapje grond tot een lusthof voor Agata te maken. In alle jaargetijden waren er bloemen. De laatste herfstrozen werden nog overleefd door de hanggeraniums, die van den tuinmuur hun lichtroze trosjes drui-

pen deden; en ook de oude, kromstammige heliotroop rankte, een goed eind den winter door, zijn paarse geur-spruitsels langs den Westkant van het huis. Bij het slaapkamerraam stond een kleine sinaasappelboom vol groote, oranje vruchten, en omstreeks Kerstmis viel daaronder de eerste sneeuw der zuivere narcissen. Van dan af volgden en verdrongen zich de witte en blauwe hyacinthen, de frischriekende fresia's, de heimelijke viooltjes, de irissen en aronskelken, tot de rozen opnieuw den bloemenslinger, het jaar rond, volvlochten. Slechts in het hart van den zomer was er alleen het roode vuurwerk van den grooten oleander.

En terwijl Francesco de paden en de perken verzorgde, hoorde hij in huis het zoele leven ontwaken, de kwinkeleerende kindergeluiden op het gekoer van Agata's zachte stem. De kleine Mino was een stevig baasje met diep blauwe oogen, die sterk op den kleinen Gianni van vroeger geleek; maar hij was droomeriger van aard en kon uren lang verslonden zitten spelen met een paar stokjes en een blaadje zilverpapier. Hij had ook de aandachtigste bewondering voor het broertje, dat in de wieg te kraaien lag, verbaasd over zijn eigen voetjes, die trappelden boven zijn hoofd. Het was Agata niet mogelijk dien kleinen Andreïno ondergedekt te houden; hij was veel levendiger, dan Mino ooit geweest was, en hij had bruine oogen.

De avonden, als de kinderen sliepen, zaten Francesco en Agata bijna altijd samen, 's zomers in den tuin, 's winters in de keuken. Dikwijls las hij haar voor, geheele zangen uit Tasso's Jeruzalem Verlost, en gedichten van Parini en van Pascoli. Voor zichzelf doorworstelde hij, in Italiaansche vertaling, een aantal drama's van Shakespeare; ze leken hem moeilijk en verward, hoe prachtig vele passage's ook waren, en hij vermoedde vaag, dat die zonderlinge stukken veel meer moois bevatten, dan hij eruit halen kon. De Bekentenissen van Rousseau brachten hem soms hevig in opstand; toch boeiden ze hem door hun onverholen waarheid en hun beminnelijken zelfspot. Den Emile eveneens wilde hij lezen, en verrast ontmoette hij daarin zijn eigen liefde voor den handenarbeid en zijn trots op het werkmanschap. Ieder mensch moest een ambacht kennen, zei Rousseau. Getroffen dacht hij aan den blinde. Later vond hij in een weekblad, hoe de Brahmapriesters van alle ingewijden eischten, dat zij twintig ambachten kenden.

En zoozeer bleef Rousseau hem bij, dat hij van dan af een voorkeur had voor gedenkschriften en levensbeschrijvingen van groote mannen.

Van romans hield hij niet. Toch las hij eens met vervoering de „Miserabili" van Victor Hugo.

Maar het allermeest bleef hij verknocht aan de

wetenschap; hij ging op in de ontdekking der vliegmachine en haar adelaarsvlucht; in de verbazingwekkende toepassingen van het radium en de Röntgenstralen, den lichtenden ether, waarbij de stof doorzichtig werd. Opgetogen vertelde hij aan Agata de wonderbaarlijkste dingen uit De Sterrenhemel van Flammarion; en in de boeken van Mantegazza, den grooten aanbidder der liefde, vond hij slag op slag zoo glanzend bezielde bladzijden, dat „Agata hooren moest" ...

In October van het jaar 1909, toen hij eens voor zijn zaak in Spezia was, bereikte Francesco een tijding, die hem diep schokte. Een oud-leerling had het uit Malescia aan den blinde geschreven: de dochter van dokter Carobbi was, met haar beide kinderen, uit Milaan bij de ouders thuisgekomen. Haar man, plotseling krankzinnig geworden, had men naar een gesticht overgebracht; het was een ongeneeselijk geval, moesten de dokters hebben verklaard.

Francesco gaf het verhaal een slag, als eens het zien van het jammerlijk waterhoofd-kind, in den tijd, dat hij nog matroos was. Hij zag het dartele meisje weer voor zich, het zorgeloos, wispelturig weeldekind. Maar verdiende zij zulk een gruwelijk lot? En waaraan verdienden die kleine kinderen hun krankzinnigen vader? Ook hem zag

hij, bleek, laatdunkend, mooi, met de zwart-bewimperde, groengrijze oogen en den trotschen, bleekrooden mond. Het was een vreemde verschijning geweest, opzichtig, grillig als een vrouw, en vrouwelijk van bewegingen. „Een muzikaal type", had de dokter gezegd. Arme dokter, ook zijn leven was voorgoed bedorven, nu zijn eenig kind zoo reddeloos weer strandde in zijn huis. En arme Ilda! Misschien had zij zelve mee schuld aan de ramp, die over haar was gekomen, — maar dan was die er slechts te erger door. Welke beelden zouden nu haar ziel doorspoken; welke herinneringen aan wat zij hem misschien had aangedaan, aan de eerste schrille oogenblikken, waarin de waanzin hem begon te besluipen, zonder dat zij het nog vermoedde? Wat moest zij aanvangen met haar verwoeste leven? En het ergst van al was nog de angst om haar kinderen, zoo die den vader geleken; een angst, die haar nooit meer verlaten kon, tot zij een oude vrouw zou zijn.

Het was Francesco, of op eenmaal een afgrond onder hem opengaapte in de nameloos wreede wet der erfelijkheid. Vele dagen lang verduisterde een sombere schaduw zijn eigen, zonnig geluk. Er was een zekerheid uit hem weggeslagen; hij twijfelde weer aan het ware wezen Gods, dat hij volstrekte liefde had gedacht. En hij verstond zichzelf niet: hij had toch altijd ge-

weten, dat er gekken waren op de wereld! Waarom had hem dat nooit veel gezegd? Hij begreep, dat de dood een weldaad kon zijn, voor wie stierf, en zelfs voor wie achterbleven; hij begreep, dat een uiterlijke rampspoed als blindheid, innerlijk een geluk kon uitmaken; hij gevoelde, dat een ongeneeselijke ziekte misschien de ziel genezen kon; maar hoe de doffe wanhoop of de razende verbijstering der krankzinnigheid ooit anders dan een onwegwerkbare foltering moest zijn, voor den waanzinnige zelf, zoowel als voor de zijnen, hij kon het niet bevatten. Hij kon het niet uitvechten. — En dat stompzinnige, weerloos-lijdende waterhoofd-kind, zijn moeder de ziel verscheurend, — welken zin had dat?

Hij zei eerst niets aan Agata van wat hem benauwde. Doch toen zij zijn neerslachtigheid merkte, vertelde hij haar de gebeurtenis. Zij had met Ilda een diep medelijden; maar als Francesco's somberheid aanhield, begon die haar te kwellen, en dagenlang, voor het eerst, hing er een schrille verdrietigheid over hun jong geluk.

Hij had vaak behoefte alleen te zijn, en terwijl Agata bij de kinderen thuis bleef, toog hij op een Zondagmorgen naar zijn eenzame bosschen boven de zee. Een langen tijd zat hij er onder zijn laurier. Hij voelde zich moe, hij zou willen slapen, en met het hoofd op den arm legde hij zich, wat

verder, rechtuit aan den boschgrond. Stil was het, droomerig de bosch-atmosfeer, waardoor de herfstdraden glinsterden; van de zee kwam geen geluid dan bij tusschenpoozen een doffe zucht. In het zon-doordwaalde schemerlicht hingen daar aan hooge stelen paarse klokken; en vlak kij Francesco zonden purperen cyclaampjes hun helderen herfstgeur uit. Er ging alleen het eentonig neurend gegons van kleine bijen, die trillend de bloemen bezochten. En een verteedering sloop in zijn hart om deze donzige, bruine ijveraars, die zoo goedgezind en onverpoosd ingingen van bloem tot bloem.

Toen kwam er ook een donkere hommel gevlogen, die langdurig zong voor een kleine, wilde anjer.

En aan een ragfijnen draad gleed een doorzichtig spinnetje uit een dennetak omlaag, en deinde zachtjes kriewelend heen en weer, als zocht het iets.

Plotseling . . . Francesco schrok.

Pijlsnel, als een veege straal van spookachtig licht, was het spinnetje voorbij geschoten, en feilloos neer in den nek van den drinkenden hommel. Die, tevergeefs, wrong nog uit zijn achterlijf den angel om in de lucht, viel dan hulpeloos neer tusschen de grassprieten en bleef daar onbeweeglijk liggen. Het spinnetje had hem getroffen in het centrum van zijn leven. Bleek

wriemelend ving het aanstonds aan, den fluweelen zanger in zijn ijldradige doodswa te wikkelen, en zette zich te zuigen. De hommel mocht de kracht hebben gehad en het wapen, het fijne spinnetje wist het geheim van den sluipmoord.

Innerlijk verstard zag Francesco het aan. Leefde hij? Waakte hij? Was dit de werkelijkheid? Of was het een ontzettende droom, waarin iets griezelig-duns en kleins zich walgend groot uitzette en hem verstikte?

Hij zat rechtop, wou de nachtmerrie wegvagen van zijn voorhoofd.

En plotseling, als een schoof van licht, stortte de gedachte zich uit in zijn geest: — het was een *verzoeking!* Al de gruwelijkheid dezer schepping, zij was een verzoeking van de menschelijke ziel. Het was, alsof de schellen hem van de oogen vielen, en alsof God hem vroeg: hoe heb je ooit kunnen gelooven, dat ik al dat monsterlijke tot een waarachtige werkelijkheid zou hebben gemaakt?

Hij wist het immers al zoo lang, dat deze schepping van ruimte en tijd een schijnbeeld was, en de stof een onwezenlijke wand tusschen het eindeloos groote en het eindeloos kleine, een onwezenlijke wand, die als een wichtloos stóf inderdaad, uiteen viel in de eeuwigheid.

Nu eerst zag hij ten volle, waartoe dat inzicht

diende. Deze schijn, in zijn goddelijke schoonheid, waaronder het duivelsche loerde, hij was opzettelijk ingesteld, om de Liefde te beproeven, om in de menschelijke ziel de Liefde te doen zegevieren over de grondslagen der natuur.

— Deze wreedheid, zij was der natuur ingeschapen, òm de menschenziel tot het besef te brengen, dat de tijdelijke werkelijkheid niet de waarheid kon zijn, dat dit leven-van-moord het absurde was, en de Liefde het eeuwig ware.

De oogen dicht, was het hem, of een vloed van licht met al klaarder gutsen hem doorstortte.

In een ontzaglijke bewogenheid stond hij op, om naar huis te gaan. Als hij nog even op zijn schreden terugkwam, kon hij de bloem, waarop de misdaad zich voltrokken had, niet weervinden.

En telkens, met rukken van licht, wrocht zijn gedachte verder.

Hij zag, waartoe zij noodig was, die onvermurwbare, tartende vastheid van de stof; zij was *onmisbaar* voor de volkomen illusie van *werkelijkheid*, waar zonder de verzoeking geen verzoeking zou zijn.

— Want als men gemakkelijk heen zou zien door het schijnwezen der stof; als de eeuwige waarheid der liefde zóó voor de hand lag, dan was immers alle strijd overbodig?

— De schijn van onverzettelijke vastheid in het rijk van het egoïsme, — hij was de onontbeerlijke wetsteen voor de nòg gróótere hechtheid, voor de onoverwinnelijke kracht van de Liefde.

— Maar het onmetelijke lijden, dacht hij dan plotseling, ja, dat was niet weg te redeneeren, dat bleef er, al was het aardsche leven dan een droom en de stof een schijn . . .

— Doch zooals, wat men in den droom geleden heeft, als niets vervluchtigt in het licht van den dag, — zou zoo niet alle aardsche foltering verglijden als niets in het eeuwig licht?

Toen hij thuis kwam, lagen de twee jongetjes te slapen in Mino's bedje. Agata stond in den tuin, en hem aanziende, ontbloeide haar wezen in een gloednieuwe vreugde. Zij sloeg de beide armen om zijn hals en met haar oogen in de zijne, zei ze:

„Hoe komt het, dat ik je gezicht nog nooit zoo sterk heb liefgehad?"

II

In dienzelfden herfst schreef Francesco, bij korte vlagen, het dagboek, dat de grondslag zou worden van zijn Credo.

„De groote verzoeking.

Is het niet, of een demonische verleider mij sedert mijn jeugd met de wreedste schijnbeelden

der schepping omringt, om mij ongeloovig te maken aan de Liefde?

Ik volgde hem op al zijn wegen, en ik zag de verfijnde wetenschap van zijn alomtegenwoordig verraad.

Maar hoe zou het denkbaar zijn, dat de diepste Algeest een tegenstander kan hebben?

Ik heb leeren begrijpen, dat de Algeest ook den verleider geschapen heeft, om de kracht der Liefde openbaar te doen worden, en daarin zijn waarlijkste wezen te verwerkelijken.

Daartoe heeft hij den schijn dezer schepping doen stollen, en met zijn onbevatbare geesteschemie heeft hij uit zijn eeuwig wezen de matelooze machten afgescheiden van Goed en van Kwaad, en beiden geladen met zijn goddelijke genialiteit.

Ja, oneindig genialer maakte hij het Kwaad, opdat de argelooze zegepraal van het Goede nòg wonderbaarlijker en nòg onmiskenbaarder zou zijn.

Ik zie in den chaos der tijden de groote scheuring geschieden, de splitsing van Goed en Kwaad, de schifting van Schoon en Afschuwelijk, de scheiding van Licht en Duister. Minnend en hatend zouden zij strijden, het booze huwend het schoone, het schoone dekkend het duister, het licht doorglorend het monsterlijke, — opdat die

gigantische worsteling zou voeren in de eeuwen der eeuwen tot de zegepraal der Liefde.

Grenzenloos, grenzenloos is de liefde van den Algeest, dat hij zich smadelijk vernederen wou en lijden de ondragelijke smart, zich af te scheiden ook in de laagste laagheden van het Booze; dat Hij, oneindig aanwezig ook in het Booze, miljoenenvoudig afdalen wou tot in de cellen der duivelsche blaaswormen, tot in de atomen der afzichtelijke jakhalzen, om de beproeving zoo reusachtig te maken, dat de overwinning der Liefde boven alle bevatting groot zou zijn".

„In dezen chaotischen schijn van duivelsch duister en hemelsch licht, in deze oer-tweespalt van goed en kwaad, van edel en laag, van schoonheid en verschrikking, die elkaar bestrijden of doordringen en opheffen, — leeft het Al-leven.

En die strijd, die zwak al werkt in de edelste dieren, die al spreekt uit den weemoed in de oogen van een hond, hij zal zijn beslissing vinden in de menschheid.

In de menschheid woelt het licht en laat niet af, om de dichte misten, die er gelegerd zijn, te doorboren. In haar wordt het goede zelfs door het kwade erkend; de laagheid in haar vreest het edele. En haar hijgen naar schoonheid wordt temidden der verschrikkingen tot een brandenden kreet om liefde".

De transfiguratie's.

„Ik zag eens, aan mijn zingende makkers, dat het gemeene het goddelijke herbergen kan.

De geveinsdheid, die de samenleving beheerscht, behelst de algemeene erkenning van het goede.

Dat ook de leugen schoonheid kan zijn, bewijzen de scheppingen der dichters, bewezen Uberto's verhalen.

Zoo bergt het bedrog en het verraad der natuur, deze schijnwereld van wreedheid en ikzucht, Gods eindelooze liefde.

De schepping is Gods schoone leugen, om de Liefde in het menschdom te verzoeken en tot de overwinning te voeren".

„Zou ik nu nog de natuur on-moorddadig en idyllisch wenschen?

Neen, want dan zou de liefdegeest in den mensch zich niet kunnen manifesteeren in zijn bovenredelijk verzet, in zijn ten leste alle natuurlijke wreedheid verwinnende, goddelijke onlogischheid".

„Zou ik de organisatie van ons lichaam minder weerzinwekkend wenschen? Is het leelijk, dat de geslachtsorganen vernederd werden tot een dubbele functie?

Neen, want het wonder der liefde is juist, dat zij het verheerlijkte liefde-lichaam transfigureert

tot volstrekte schoonheid en aanbiddelijkheid; dat zij zelfs het verachtelijkste verhemelt".

„Zou ik nog met dokter Carobbi de verlossing der vrouw pijnloos wenschen, en dus: „harmonischer"?

„Neen, want de smarten, zoowel van de vrouw, die lievend lijdt, als van den man, die lijdend liefheeft, zij heffen hen op tot hun laaiendste vreugde, tot de allerhoogste, tot de verlossende harmonie der liefde".

„Zou ik nòg wenschen, dat grootvader op hoogen leeftijd zacht zou gestorven zijn?

Ik weet niet, of ik dan ooit in de diepste duisternissen zou zijn afgedaald, en ooit bereikt zou hebben dit eeuwig licht".

„Ik gevoel, dat ons persoonlijk lot in deze wereld opzichzelf van geenerlei gewicht is. Er is niets van gewicht, dan de overwinning van den liefdegeest.

Zooals de bijen en de mieren leven vóor de gemeenschap, zichzelf niet achtend, — zooals de witte bloedcellen, organismen met een verfijnde wetenschap bezield, over eigen lot zich niet bekommerend, gretig, bij duizenden, zich offeren voor het heil van het groote lichaam, — zoo moeten wij allen leeren te leven voor de overwinning van den liefdegeest in de menschheid".

„Iederen dag, in het verborgen, zegeviert, bij hoevelen niet, de liefde over het egoïsme, en zoo volkomen soms, met een zoo glimlachenden eenvoud, dat de liefde zelfs zonder zegepraal de heerscheres schijnt.

Maar in de menschheid in het algemeen heerscht even zeker het egoïsme met een oppermacht, die den liefdegeest maar weinig kansen laat.

Kostbare exempels zijn mij in mijn leven gegeven, van hoe de liefde den afzonderlijken mensch geheel kan innemen.

Maar langs welke wegen zal ooit de liefdegeest de grove, harde menschheid altezaam overweldigen?"

„Zal het socialisme aan de menschheid iets fundamenteels veranderen kunnen? Ik vroeg het mij al zoo dikwijls af, — en in die herhaalde vraag lag het vreezend antwoord.

Want al werd het socialisme uit liefde geboren; al was het uit liefde (misschien zonder dat zij het zich bekennen wilden) dat zijn uitdenkers werden bewogen over het onrecht, dat het proletariaat verdrukt; en al is het uit liefde, dat de vaders en de moeders van het heden, het goede, zonnige leven begeeren voor de kinderen der toekomst, — de oplossing zocht het buiten de Liefde. En daarom draagt het niet een innerlijke en duurzame oplossing in zich, omdat het, rationeel als

een rekensom, diepgang ontbeert, en aan de verschieten der menschelijke ziel achteloos voorbijgaat.

Het socialisme is een verstandelijk systeem, dat een materieelen toestand van recht wil bevechten. Het vleit zich, uiterlijke omstandigheden te scheppen, waarbij het egoïsme der menschen niet veel reden van bestaan meer zal hebben. Toch zal het dat egoïsme noch uitroeien noch bevredigen. Eenmaal het doel bereikt, zoo zal datzelfde egoïsme aanstonds het gewonnen evenwicht aan alle kanten verstoren, en het zal zich wreken over zijn miskenning, door onverschilligheid voor de dingen, die gemeengoed werden.

Met verstandelijke systemen, uitwendige hervormingen, gewijzigde rechtsverhoudingen, valt aan de menschelijke natuur niets te veranderen. De natuur kent geen ander recht, dan het recht van den sterkste. En zoolang het menschelijk hart niet verandert, zal de menschheid de slavin blijven van haar duisteren Tyran".

„Ik heb den Bijbel weer opgenomen.

Altijd word ik weer getrokken tot de hooge gestalte met de lichtende oogen, die de liefde van ons eischt en de volmaaktheid.

Zou het dan, na een schijnbaar hopelooze inwerking van twintig eeuwen, en na zóóvele neder-

lagen, ten slotte toch het Christendom zijn, dat de menschheid redden moet?"

„Ik heb opeens begrepen, wat er hapert aan Christus' leer.

Zij heeft in de menschheid wel de liefde wakker gemaakt, doch zij heeft met die liefde weinig of niets uitgewerkt.

Dat komt, omdat zij gebaseerd is op het Egoïsme.

Ja, op het vlijmendst Egoïsme is het Christelijk geloof gebaseerd.

Want het kernpunt van den godsdienst der liefde, was nooit die liefde zelve; het kernpunt was *onze* verlossing in Christus, *ons* hiernamaals, *ons* eeuwig heil.

Daarnaast verbleekten de liefdegeboden als middelen tot het hoofddoel, of zij werden mooie onuitvoerbaarheden, waaraan zelfs geen Paus zich stoorde: Hebt uw vijanden lief, zegent ze, die u vervloeken, doet wel dengenen, die u haten!

Hoofdzaak was en bleef: het Kruis, de Zoon Gods, die voor *ons* — die voor *mij* — den zoendood stierf".

„Mozes zag in de *natuur* de gruwelijke wet der erfelijkheid, die de zonden der vaderen bezoekt aan de kinderen tot in het derde en vierde geslacht, en daarnaar schiep hij zich den grimmigen

God der wrake. Hij schiep den wreeden en „rechtvaardigen" Jehovah der Joden naar het beeld der wreede en „rechtvaardige" natuur.

Doch daarom was die God een schijnbeeld, omdat hij hem schiep naar een schijn".

„Christus schiep zich den Vader naar twee beelden: naar het schijnbeeld van den wrekenden God van zijn volk, èn naar den Liefdegeest, die met een machtiger drang dan in één ander mensch zich openbaarde in zijn hart.

Maar over het beeld van den rechtenden God verheugden zich de duistere machten. En Christus, verleid door den grooten Verleider, predikte den God, die straft en beloont, die straft alwie hèm verwierp, en beloont alwie in hèm geloofde; en hij maakte de belooningen eeuwig, en de straffen eeuwig.

Van toen af was het stralende beeld der Liefde vergiftigd in zijn hart.

Zijn heerlijke zaligsprekingen zijn reeds vergiftigd door het voorgespiegeld loon, dat „groot is in de hemelen".

De angst voor het helsche vuur, de hoop op de eeuwige zaligheid, het *egoïsme der ziel,* had de liefde vertroebeld en bedorven. Het was voortaan te doen om de redding in Christus, door wien alléén wij konden ingaan tot het Koninkrijk der Hemelen.

En wie liefhad, op Christus' bevel, werd gedwongen daarin een middel te zien tot *eigen* zaligmaking.

De Liefde, geketend aan het Egoïsme, was machteloos geworden.

O Algeest, Uwe smarten om de Liefde zijn verscheurend geweest boven alle bevatting".

„De Liefde moet worden bevrijd uit de boeien, die het Christendom haar heeft aangelegd.

De Liefde moet worden verlost uit den Kerker van de Kerk".

„Er zal een nieuw geloof moeten komen.

Alleen een nieuw geloof zal een nieuwe aarde kunnen maken.

Dit nieuwe geloof zal verstaan den onpeilbaren liefdegloed van den Algeest en de ondoorgrondelijke smarten zijner nimmer eindigende nedergangen in de kwellingen van de stof, ten einde de Liefde te beproeven, en aan die beproevingen haar grootheid te meten.

Tegenover dit eindeloos offer, dat nog een gansch ànder offer is dan Christus' kruisdood, kan dat geloof niet anders dan zelf onbegrensde liefde worden, en liefde alleen.

Het kan zich niet langer klein-zielig bekommeren om het lot der eigen, persoonlijke ziel.

Het zal die in vervoering aan de Alziel overgeven, en zeggen:

„Eeuwige God, die het Heelal en ook ons doorstraalt, neem mijn ziel en doe er mee naar Uwen onfeilbaren wil.

Mijn Ik is te verward om blijvend te zijn. Los het op in zijn elementen, scheid het goed van zijn kwaad, het licht van zijn duister.

Wat er liefde in was, het was uit Uwe Liefde; wat er ik-zuchtig en slecht in was, het was uit U algelijk, en wette de liefde in mij.

En mocht ik gedurende mijn leven in liefde zijn toegenomen, en kon de liefde, die in mij was, het oneindige vuur Uwer Liefde doen toenemen met één sprank,

zoo zou mijn zelfverloren vreugde mateloos zijn, o God!

Uw Koninkrijk kome, Uw wil geschiede" ".

„Zooals de stoffen door chemische processen verbonden worden en gescheiden, zoo ook de geest.

En zooveel meer de geest is dan de stof, zooveel teerder en verhevener is de mystieke chemie, die de stroomen van den geest doortrekt en scheidt en verbindt.

In de oer-scheuring scheidde de Algeest de positieve en de negatieve machten uit zich af.

Zoo mogen onze zielen uiteengescheiden worden

en opgelost en verweven, opdat de Liefde vereenigd worde in hare zegepraal".

„Er is geen strafbare schuld, er is geen zonde, die verzoend moet worden.

Er is geen strafbare *schuld*, want wij zijn en wij doen, zooals wij zijn gemaakt.

Er is alleen het onredelijke, het bovenredelijke, het mystieke schuld*gevoel*, dat ons gemoed doorvoort en bereidt tot de ontvangenis der Liefde.

Er is geen *zonde*, die verzoend moet worden; de zonde is ons ingeschapen, geschenk van slechtheid, ons gegeven ten einde het te overwinnen, of om te zetten in liefde.

Naast de inblazing van den Booze, spreekt tot ons de stem van het Geweten, de stem van den Goeden Geest, die strijdt in ons, zacht en onontwijkbaar, voor de overmeestering van het kwaad".

„Hoe prachtig is dat ingesteld: het boven-natuurlijk *schuldgevoel* doet ons onszelven straffen met de onfeilbaar rechtvaardige straf der wroeging, die onze ziel geneest.

Terwijl tegelijk het verstandelijk inzicht, *dat er geen schuld bestaat*, ons onzen naaste zoo zonder aarzelen moest doen vrij pleiten, dat wij ons zelfs niet mochten aanmatigen, hem zijne schulden te vergeven".

„God wil niet gediend worden door vormen, en zelfs niet door veel woorden.

God wil gediend worden „in geest en in waarheid", door liefde en daden van liefde alleen".

„Waardeloos zijn de goede werken, *die begeeren te worden gezien* ... zelfs door God".

„Vernederend en ellendig is een godsdienst, die beeft voor straf en hoopt op belooning.

Vol trotsche vreugde is het nederig geloof, dat zich bewust is van de bestemming der menschelijke ziel: de arena te mogen zijn van de zegepraal der Liefde".

„Dit geloof kan niet meer bidden, omdat het enkel dankt:

„Eeuwige God, die de stof doorstraalt, wij danken U voor ons dagelijksch brood, want dit leven is heerlijk, ondanks zijn strijd, ja, door zijn strijd.

Wij danken U, dat wij, wetende geen schuld te hebben, nochthans begiftigd zijn met de wondere gave van het schuldgevoel; want zoet is het ons, de schuld op ons te nemen, en onzen naaste schuldeloos te zien.

Wij danken U bovenal, dat Gij ons in verzoeking leidt, want de overwinning der Liefde over het Booze is het hoogste geluk van ons hart.

En wij danken U, dat Gij in ons hunkeren en strijden woudt. Want U is het Rijk en de Kracht en de Eeuwige Liefde. Amen".

III

Gedurende weinige weken, in late avonduren, had Francesco deze geloofsbelijdenis opgeschreven; en toen zij voltooid was, gevoelde hij een groote en moede bevrediging over zich komen, als ware hij thuisgekeerd van een afmattende reis. Hij had een bergtop bestegen, waarvan het uitzicht hem niet meer losliet, soms vaag hem kwellend met verten, die daar nog achter moesten wezen. Doch nu rustte hij uit in zijn gezin en in zijn werk. En het zou een langen tijd duren, voor een nieuwe begeestering zich van hem meester maakte.

De jaren verliepen in een diep geluk; zij gingen alleen te snel, peinsde hij vaak. Als hij eraan terugdacht, was het hem, of zij, een droom gelijk, waren voorbij gevloden. En toch was elke dag overvol van werk geweest en overvol van innigheid.

Agata, door haar liefde voor Francesco bewogen, was van vele zijner denkbeelden doordrongen geraakt.

Maar zoowel het mysterie van de mis, als haar stille vereering voor Maria, bleven haar een onberedeneerde gevoels-bevrediging.

En Francesco verstond dat alles in zijn zachte, trouwe kind. Haar Maria-vereering ontroerde hem zelfs, en hij overlei: het was duidelijk, den Algeest kon men zich niet geslachtelijk denken; bij de groote oerscheuring had die zich, in de aardsche liefde, gescheiden in mannelijk en vrouwelijk. Maar tegenover de voorstelling in de hoofden der menschen van een mannelijken Schepper en zijn eeniggeboren Zoon, moest noodwendig ontstaan de vrouwelijke bovenaardsche macht van de ontvangende Maagd en de verheven Moeder. Uit een diepe behoefte van het naïef-biddend gemoed was zij voortgekomen, een kinderlijke poging tot cosmisch begrijpen.

Soms bracht het domme bijgeloof der streek, en de blijkbare erkenning daarvan door de geestelijkheid, Agata in een groote verwarring; zij wist niet meer, wat zij gelooven moest, en was plotseling geneigd, voortaan haar man in alles te volgen.

En eens, na een gesprek over wat hij zijn „credo" noemde, vroeg Agata nadenkend:

„Mag je dat alles eigenlijk wel voor jezelf houden?"

Die vraag deed Francesco ontstellen.

„Wat zou je dan willen?" verweerde hij zich. Hij dacht met schrik aan de onwetende en verduisterde lieden uit hun omgeving. Wat was er

te beginnen met zulke menschen? En wat zou er te beginnen zijn met heel de huidige menschheid, in het meest materieele egoïsme verzonken?

En dan nog, — zou *hij* recht van spreken hebben? Francesco had het smartelijk besef, dat de menschheid, en hijzelf met haar, nog wel zeer ver verwijderd was van de groote, diepe, algemeene liefde, die hij als het heil eener wedergeboren wereld had gezien. Hoe moest ooit het begin eener vernieuwing aanbreken?

Nog dagenlang na Agata's vraag was hij gekwetst van binnen door het machteloos verlangen naar een daad, die de menschheid zou verder brengen; hetzelfde machtelooze verlangen, dat het eerst hem had aangegrepen, dien middag onder zijn laurier, toen achter de olijven het piano-orgel tokkelde; — de felle wonde der menschenliefde, die telkens opnieuw in hem open bloedde.

In November van dat jaar bereikte hen de tijding, dat onverwachts Uberto was gestorven, tachtig jaren oud. Werkelijk ziek was hij niet geweest. Het werd hun geschreven door tante Giovanella. Sedert den dag na hun trouwen hadden zij hem niet weergezien. Wel had Francesco hem iedere Kerstmis en iederen naamdag een brief gestuurd. Doch de laatste maal had hij geen

antwoord meer ontvangen. Het was een zoo natuurlijk en smarteloos gebeuren, dit sterfgeval, en toch greep het Francesco hevig aan. Een stuk van zijn jeugd, dat daar altijd nog in Trebiano voortleefde, was plotseling afgesneden. En het kwelde hem, dat hij niet opnieuw geschreven had, toen er geen antwoord kwam.

— Wat een heerlijke oerkerel was Uberto toch geweest in zijn goeden tijd, toen hij nog volop „de jager" was. Vreemd, — de jager! Hoe kwam het, dat jagers bijna altijd goedaardige, franke menschen waren? Moordenaars van beroep, en zelden wreed! Maakte een echte jager niet aanstonds het gewonde dier af? Edeler was hij dan de onbewust wreeder visscher, die veel meer met eigen handen doet lijden, en veel langer het lijden kan aanzien. Een jager had al het ruige en ongerepte van een natuurverschijnsel; dat voltrekt zich, zooals het moet, onbevreesd en onberouwd. Daaronder leeft een menschelijk hart vol goedheid.

Eenige weken later kreeg Francesco het bericht uit Solano, dat Uberto hem het overschot van zijn spaarpenningen, een kleine vijfduizend Lire, had vermaakt. Zijn verdere have liet hij na aan de menschen, bij wie hij zoo lang had thuis gelegen.

Met een ontroering, die een soort schuldgevoel nog doordringender maakte, ontving Francesco

op een dag den aangeteekenden brief met dat sommetje. Het was hem, of tusschen die schamele banknoten uit iets hem groeten kwam van dezen hechten, simpelen geest, die trouw en goed voor hem had willen zijn tot over het graf.

En met dat de jaren vorderden, kwamen ook de moeiten van het bestaan hun leven bezwaren.

De oude Buzzi, dankbaar bij zijn kinderen te zijn, en verzot op de twee kleine jongens, had toch nooit kunnen aarden daar aan de groote zee. Drie jaar lang hield hij het vol. Maar sinds Pepino, twintig geworden, onder dienst was gegaan, voelde hij zich te eenzaam, en op een avond, met zijn zachte, verlegen stem, bekende hij het hun: het duurde nog een jaar, voor zijn jongste weerom kwam... en Enzo, zijn oudste, was er ook nog... hij kon op den duur ook alleen maar leven daar, waar hij met zijn vrouw had geleefd ... 't Was een besluit, dat hem zwaar woog, maar zoodra ze hem werk vonden daarginds, wou hij naar Porto San Salvi teruggaan.

Met een vergiffenis-vragende bedruktheid trok hij op een goeden dag van hen weg. Zoo groot Agata's vreugde bij zijn komst was geweest, zoo groot was nu haar spijt over zijn vertrek. Francesco had de pijnlijke gedachte, dat het vooral de geestelijke afstand was, die zijn schoonvader

het leven bij hen niet zoo gelukkig had gemaakt, als zij dat eens zoo vurig wenschten. En zeker verdriette hem dit heengaan niet minder dan het Agata deed, want hij hield van dezen stillen man, in wien hij een aandoenlijke levens-onhandigheid voelde, en een behoefte aan iets, dat hij hem niet had kunnen geven. Francesco verweet zich, te kort te zijn geschoten, zonder dat hij duidelijk wist, wat hij dan wél had moeten doen.

En met Giròlamo begon Francesco het hoe langer hoe minder te kunnen vinden. Dat was een van die dichtgetrokken, ondoorgrondelijke koppen, die jarenlang grieven voeden, en niemand weet welke. Francesco dacht soms, dat hij jaloersch was en zich achtergesteld voelde bij den jongen schoonbroer; toen die naar Aosta was vertrokken, klaarde de verhouding een weinig op; doch eenmaal Pepino voorgoed in Lerici terug, werd het een voortdurende, doffe weerstand en wrijving, die Francesco een kwelling waren.

Tot op een keer Giròlamo, donker en schuw, met de mededeeling kwam, dat hij eerdaags zelf een zaak ging opzetten, aan de haven. Francesco begreep er niets van. — Waar haalde de kerel opeens dat geld vandaan? hoe dorst hij deze concurrentie ondernemen?

Maar Pepino vertelde hun al spoedig de commentaren uit het stadje. Giròlamo kreeg een voor-

schot. . . . de pastoor van Sant' Ignazio had er zich mee bemoeid. Er werd gezegd, dat vele ijverige katholieken de nieuwe zaak zouden steunen.

Francesco dwong zich kalm te blijven. „Er was tot dusver werk te over voor ons drieën. . . wij zullen met ons tweeën altijd nog genoeg verdienen om er van te leven. Wij hadden overdaad . . . . . Wie weet, waar het goed voor is. . ."

Maar Agata bracht dit voorval in een diepe verbittering. — Iemand, waar zij jaren lang zoo goed voor waren! Al het fijne werk, dat hij kende, had hij van Francesco geleerd. Nooit was er een extra voordeel geweest, of Giròlamo had erin gedeeld! En wat moesten zij beginnen, als men complotten tegen hen ging smeden, als men hun het dagelijksch brood wilde ontnemen, zij met hun huishouden van bijna drie kinderen? Ze wilde, dat haar man den ondankbare op staanden voet ontsloeg.

Het deed Francesco pijn, Agata zoo onredelijk en zoo verslagen te zien. Hij herkende bijna niet de gulle, evenwichtige Agata van altijd. En hij bezwoer haar, aan deze kleinmoedige bekommernissen niet toe te geven, terwille ook van het kindje, dat zij wachtte.

— Zij moesten Giròlamo ook niet te gauw veroordeelen; hij had hun toch jaren trouw gediend; was hij misschien niet eer een werktuig,

dan dat hij uit eigen vrijen wil zoo handelde? En op slot van rekening, waarom hadden zij wèl het recht, een eigen zaak te drijven, en Giròlamo niet?

Agata wist er niet veel op te antwoorden; zij had hun knecht, ondanks zijn moeilijk karakter, ook nooit een kwaad hart toegedragen. Toch bleef zijn ontrouw haar steken; en zijn tegenwerking was haar een benauwenis, die zij gedurig weer overwinnen moest. Francesco verbaasde zich vaak, hoe vindingrijk zij was in het uitdenken van goede maatregelen voor hun zaak, en met hoe zachten maar onontwijkbaren drang zij Pepino en hem tot altijd weer nieuwe krachtsinspanningen aanzette. Soms verdriette hem dat ook. Tot hij op een dag zich zei: Was het misschien juist niet zuiver zóó: de moeder, die bij elke bedreiging van het welzijn harer kinderen alarm roept, die in haar zwakheid den man drijft tot bescherming van haar en haar huis? een noodwendig tegenwicht in het gezin? Het mocht dan egoïsme wezen, — maar was *dit* niet een egoïsme, dat *goed* was?

Egoïsme, dat goed was... het denkbeeld verwarde hem.

Lang moest hij in die dagen nadenken over dat alles. Hij vroeg zich af: — als ik mijn kinderen nog juist genoeg te eten kan geven om gezond en flink te blijven, en naast ons sterft

het buurkind van honger, moet ik dan mijn eigen kinderen te kort doen, om het buurkind te helpen? — „Ja", zei hem aanstonds de stem van zijn geweten. — „Tot een zekere grens", voegde de stem eraan toe.

Naast het verfoeilijk egoïsme ontdekte hij het goede egoïsme.

— Het menschenhart had behoefte aan eigen huisgezin, aan eigen huis en eigen erf; en die behoefte, dat egoïsme — was mooi; tot een zekere grens.

— Het egoïsme van den arbeider, die voor zijn vrouw en kinderen een gezonde woning en goed voedsel wilde bevechten, — was heilig; tot een zekere grens.

— Het egoïsme kon geheiligd worden ... door de liefde.

— Had hij dat vroeger al niet gevoeld in de geslachtelijke gemeenschap, het verachtelijkst egoïsme zonder de liefde, — ín de liefde het schoonste op aarde?

— En dàt het egoïsme door de liefde te heiligen was, ja, in liefde kon worden omgezet, dat mocht een groot heilsfeit heeten, omdat het de waarborg was, dat de duistere tyran in dienst van de liefde te stellen bleek, en dat de wereld te redden zou zijn in haar grondslag.

— Doch dit zou dan de groote en nooit vol-

eindigde beproeving worden van het menschelijk hart, en van de menschelijke samenleving: tusschen het slechte en het schoone egoïsme te zoeken de juiste grens, — dóór deze wereld van egoïsme den moeilijken weg te vinden, waar juist het schijnsel der liefde valt...

In den aanvang van het volgend jaar werd hun een meisje geboren. Maria Agata noemden zij het, naar hun beider moeders. Het was een even fleurig wezentje als Mino en Andrea waren geweest, en voor dit meisje gevoelde Francesco een nog weer nieuwe teederheid. Blonder dan ooit van geluk was hun voorjaar.

Doch in het begin van Maart verkeerde die vredige vreugde in hun eerste groote smart. Door plotselinge felle krampen overvallen, bezweek het kindje in weinige dagen.

Agata was dag en nacht biddende. Francesco stond bij haar in een hulpeloozen angst, totdat den avond van den tweeden dag ook zijn vertwijfeling losbrak in een brandenden aanroep van God. Maar dien nacht lag het kindje opeens stil, en verkilde in den dood.

Agata schreide dagen lang; en Francesco doorworstelde diezelfde dagen in een folterenden tweestrijd, tegenover deze bitterste verzoeking, die hij niet van buitenaf slechts te beschouwen kreeg,

maar die hem trof in zijn eigen diepste leven.

Op een morgen in het begin van die Meimaand was Agata bezig in hun kleinen tuin. Het was de tijd voor den volsten bloei der rozen; maar dat jaar werden zij geteisterd door een vreemde plaag. Zij werden bevlogen door duizenden platte, harige kevertjes, die tot in het hart der bloemen kropen en van daaruit de teerste spruitsels wegvraten; de open rozen bewógen van het diep erin verstoken, wriemelend ongedierte. Tot zelfs in de nog dichte knoppen wisten zij binnen te dringen, en nauwelijks ontvouwden zich de eerste blaadjes, of men zag de kern bruin verflenst, en de knop viel krachteloos af, voor zij tot bloem werd. Een weeë reuk, als van luizen, streek door den tuin.

's Morgens, in de koelte, schenen de vieze insecten verdwenen; doch nauwelijks begon de zon te stoven, of de lucht gonsde ervan. De groote, witte rozen, en de theerozen, de mooiste soorten, werden het eerst aangeknaagd, en er was niets aan te doen. Geen kopersulfaat, geen tabakswater kon ze verjagen.

Toen, dien morgen, was Agata begonnen ze te vangen. Hard en borstelig aan haar vingers, plukte zij ze weg tusschen de bolle geurblaadjes, uit de broze vouwen der knoppen, en wierp ze in een

emmertje, waar ze lang nog te spartelen lagen in het lauw geworden water.

Op de stoep voor het huis zaten Mino, vijf jaar oud nu, en de kleine Andrea. Zij speelden met de aarde, waarvan zij vormpjes bakten. Kreten van pret stegen telkens op uit dien hoek.

Het werd Agata wonderlijk te moede. Twee kinderen waren hun gespaard; hoor, hoe zij genoten van het luwe leven, het doode zusje alweer vergeten. En hier voor haar oogen werden de prachtige rozen bezocht door een duivelsche plaag, en in het emmertje met water stierven honderden levende wezens een jammerlijken dood.

Zoo, in een ongewis gepeins, vond haar Francesco.

„We moesten ze eigenlijk maar niet vangen", zei hij, „De ziel van die rozen is te mooi om er de beesten voor te doen lijden".

En als Agata, in onvree toch ook over deze oplossing, hem vragend aanzag:

„Natuurlijk, ongedierte moet je vernietigen. Als er graan mee gemoeid was, en er kon gebrek door komen, zou je geen oogenblik mogen aarzelen. Maar deze rozen lijken een teeken. Geurend offeren zij zich aan hun schuldelooze moordenaars. Ik begin te gelooven, dat de planten hoogere bloeisels van den geest zijn dan de dieren".

Agata had het niet begrepen. Maar zij hoorde zijn donkere stem, en zij zag zijn mooie, ernstige

gezicht. Tranen kwamen haar in de oogen. Zij voelde haar onstelpbaar verdriet en haar diep geluk tegelijkertijd. En zij verstond het leven niet.

Onder haar hand vond zij het warme kopje van Mino, die met een groote aandachtigheid ombeurten hen beiden aanstaarde.

Een uur later bemerkte Agata, dat in het emmertje nog maar een tiental insecten dreven. Het poortje van den tuin stond aan... Toen zag zij Mino in de opening verschijnen en haasten op het emmertje af... Hij had in zijn kleine handen al de krieuwelende beesten naar buiten gebracht en te drogen gelegd op het heete plaveisel, „want", zei hij, „vader zegt, dat ze niet dood hoeven; en in onzen tuin terugkomen, dat durven ze niet!"

IV

Het was tegen het einde van 1913, dat Francesco in zijn „Wetenschap voor allen" een artikel las, waarover hij in een ontroerde verbazing gebogen bleef.

„Een nieuwe theorie betreffende den bouw der atomen", stond er boven het stuk. Een Engelsch geleerde was tot de overtuiging gekomen, dat in elk atoom, rond een positief-electrische kern, een of meer negatief-electrische deeltjes, electronen genaamd, in een voortdurende wenteling moesten

zijn, ongeveer gelijk aan die van de planeten rond de zon. De afmetingen van die kern en die electronen waren onbedenkbaar klein, en hun onderlinge afstand was onbedenkbaar groot binnenin dat kleine.

Reeds gingen er bij de zeventigduizend trillioen waterstof-atomen in één gram water. En van de middellijn van een dier atomen besloeg de kern minder dan één honderdduizendste! Als hoog in de lucht een kinderballon deze atoomkern voorstelde, dan zou het electron van dat waterstofatoom op een afstand van twintig kilometer daarrondheen ijlen, en wel met de nog onbedenkbaarder snelheid van meer dan zesduizend billioen malen in één seconde...

Francesco staarde op die woorden en op die getallen, alsof een tastbaar wonder zich aan zijn oogen voltrok. Hier was dan ontdekt door de wetenschap zijn oneindigheid van het kleine. Hier straalde in het kleine de tintelende eeuwigheid open. Hier waren zij, de wemelende sterrenstelsels in één atoom, die hij rozerood fonkelend had zien pralen in het heelal zijner robijnroode orchidee, toen hij een jongen was van vijftien jaar!

Een geestelijke vreugde, een zoo reine trots, als hij nog nimmer had gekend, zong in hem omhoog.

—Tot in de duizelingwekkendste diepten trilde het onmetelijk kleine, en tot in de duizelingwek-

kendste *leegte*. Want tusschen dat kerntje electriciteit, en dat vonkje tegengestelde electriciteit, dat op een afstand van honderdduizendmaal zijn afmeting er rond heen vloog, was . . . niets.

— De atomen van andere stoffen waren op dezelfde wijze samengesteld; hun verschil bestond alleen uit het aantal electronen en de grootte der kern. Het natrium-atoom bevatte elf electronen, ijlend in drie ringen rond zijn kern; het zwavel-atoom had zestien electronen, het lood-atoom tweeentachtig. Altijd was het weer een kern-zonnetje electriciteit, op oneindige afstanden omvlogen door een aantal electrische planeetvonkjes.

— Hier was een stuk hout. Daar was een stuk ijzer. Elk werd gevormd door trillioenen atomen, maar ieder dier atomen was een eindelooze leegte, waardoorheen in razende beweging een luttel aantal onnoembaar kleine spatjes rondcirkelden. Zag hij niet werkelijk nu de stof uiteenstuiven in tintelend pulver?

Het artikel zei: „De stof bestaat dus uit electriciteit en beweging; uit eene combinatie van twee vormen van energie".

— Dus de stof bestònd niet als zoodanig, vulde Francesco aan. Hoevele jaren lang had hij dat al niet gedacht, geweten!

En het artikel eindigde: „Wat nu die atoomkern is, en hoe die op haar beurt is gebouwd, daarvan is nog niets bekend".

„Voor mij is er op die vraag maar één antwoord", peinsde hij, „die atoom-kern bergt: een nimmer eindend heelal".

Van dien avond af doorleefde Francesco's geest een nieuwen, lichtenden opgang; en bij korte stooten schreef hij de schichten zijner vorschende gedachte in hetzelfde schrift, waarin hij enkele jaren geleden zijn geloofsbelijdenis had te boek gesteld.

„Daar verpulvert, daar vervluchtigt gij, onvermurwbare, tartende vastheid der stof. Leeg zijt gij, eindelooze trilling van electriciteit!

En daar springt gij uiteen, onvermurwbaar voorbij-tikkende tijd! In één uwer seconden leven eeuwigheden van millioen maal millioenen malen afgelegde, eindeloos verre banen!"

„Dit is de eerste oer-scheuring van den Algeest, toen Hij de stof schiep uit de uiteenrijting zijner Kracht in positieve en negatieve electriciteit, die, nooit vereenigd en nochthans onscheidbaar, een begoochelende vastheid zouden schijnen".

„De stof is een agregaatstoestand van de eeuwige kracht.

Zooals men in het beleedigend-koud en snijdend ijs het lavend water niet herkennen zou, noch den flonkerenden dauw, noch de alles vermooiende

nevel-atmosfeer van den herfst, — zoo herkent men in de doode, harde stof niet de stuivende stofjes der electronen in hun trillioenen sterrenstelsels, noch de almachtige Liefde, die in hunne eeuwige diepten leeft".

„De electronen in hun warrelende vaart, zij fluiten, zij zingen, zij suizen zoo duizel-ijl, dat niemand het indenken kan. Elk ding is misschien één bonk geluid en wijzelf een trillioenenstemmig orkest, hoorbaar slechts in Gods eeuwige stilte".

„Het is zeker een dwaze trots, maar trotsch toch ben ik op mijn vak, als ware ik de nederigste dienstknecht in het tooverpaleis van het oer-geheim".

„Maar door het ijlende heelal der oneindige trillioenentallen electronen, stroomde de Geest en schikte ze tot onderscheidene stoffen, en wekte sommige stoffen tot leven, en bezielde sommig leven met schoonheid, en ander leven met verschrikking.

Zal nu niet de levende stof, die geladen is met kwaden geest, verànderen kunnen door een sterken stroom van goeden geest? Zal de geest niet kunnen heerschen over de stof, gelijk de geest de stof gemaakt heeft?

Als de kankerwoekering, die een lichaam ver-

woest, geladen is met verdervenden geest, zal dan een stroom van krachtiger willenden, reddenden geest niet dat verderf kunnen verslaan, dien kanker machteloos maken, en dat lichaam redden?

Nu ik verstaan heb de kracht van den geest, nu geloof ik — te laat, helaas! — in de macht van het dwingend gebed.

Want het gebed, dat verhooring afdwingt, is zelf de willende kracht-stroom van Gods liefde in ons".

„28 Dec. 1913. Een nieuw kindje is ons geboren, en wij hebben het Letizia genoemd.

O! ontroerende werkelijkheid, kindje, lief lijfje, gestold tot een aanbiddelijk schouwspel uit een wemelend heelal van kracht en liefde!"

„Dezelfde Liefde, die al mijn cellen drijft,
De Liefde, die al mijn atomen doortrilt,
Is „de Liefde, die de zon en de andere sterren beweegt" [1]). 1 Jan. 1914.

„Wij kunnen ons de alles-doordringende macht van den Scheppenden Geest nooit geweldig en nooit diep genoeg denken. De millioenen jaren, die noodig zijn geweest om, schijnbaar moeizaam, door vele diervormen heen den mensch te bereiken, zij hebben alleen iets onafzienbaar grootsch'; want

---

[1]) „L'amor, che muove il sol e l'altre stelle". Slotregel der Divina Commedia.

billioenen malen wentelt het electron rond de atoomkern in één seconde; en de millioenen scheppingsjaren lossen zich glimlachend in één eeuwigheids-seconde op".

„Zalig zijn de armen van geest, want hunner is het Koninkrijk der hemelen", — de uitspraak is bekorend, en ik doorvoel haar heel goed.

Doch zeker even waar is: „Zalig zijn de rijken van geest, want hunner is de kennis van Gods geheimenis."

De rijken van geest, die in stijgende verrukking de ongemeten pracht der Schepping zullen hebben verstaan, maar ook onverschrokken haar verschrikkingen zullen doorkend hebben en aanvaard, zij alleen zullen achter heel deze vervaarlijke begoocheling van ruimte en tijd, het smartelijk en geweldig Liefde-gelaat van God aanschouwen".

„De Wetenschap zal de wegbereidster der Liefde worden.

De Wetenschap zal de hoeksteen zijn van een nieuw geloof".

„Wie kon ooit, bij het oude dogma, in ernst gelooven aan de liefde Gods?

Want waarom moest Adam vallen? Was het zijn schuld, dat hij viel, als hij zoo geformeerd

was, dat hij vallen moèst? — En wie had de slang geschapen?

Waarom werd om Adam's schuldelooze schuld heel het menschdom vervloekt?

Waarom waren er, zooals Christus zegt, wel vele geroepenen, doch slechts weinige uitverkorenen?

En waarom werd tijdelijke schuld gestraft met eeuwige verdoemenis?

Was dat een God van liefde?

Dat de menschelijke ziel, om der wille van Christus, haar besten zoon, dit alles aan zulk een Vader vergeven heeft, en nog van liefde heeft kunnen spreken, het bewijst, naast hare vrees (een vrees, die door natuurrampen maar al te gerechtvaardigd leek) vooral haar eigen, diepe liefdewezen, dat bij een wreeden God geen vrede had, en hulpeloos poogde zich een liefde-God te scheppen.

Het was God zelf, die in den mensch aanklopte, om toegelaten en erkend te worden, opdat wij zijn wreede waan-gestalte verwerpen zouden".

„De onmetelijke Liefde Gods openbaarde zich in mijn ontwaakte menschenhart, dat opstond tegen de natuur met zulk een zekerheid, dat het haar werkelijkheid loochende.

Nu heeft de wetenschap, gedrongen ook zij door goddelijken invloed, het schijnbestaan der stof blootgelegd.

En de weg tot God ligt open voor allen, die de onverzoenlijke tweespalt van natuur en liefde gevoelen zullen, en, daar de natuur ontmaskerd werd, de onafwendbaarheid van Liefde's zegepraal".

„Wanneer zal de Liefde deze aan haar natuur gekluisterde menschheid bevrijden?

Als ooit dat uur aanbreekt, dan zal het zeker niet zijn na een geleidelijken, redelijken vooruitgang, bewerkt door de toepassing van eenig economisch systeem.

Maar zooals de evolutie der natuur bij sprongen gaat, zoo zal ook de menschelijke natuur haar sprong nemen naar een innerlijke verandering, in een springvloed van bovenredelijke verklaardheid.

En waaruit anders kan het licht van zulk een grondige verandering te voorschijn wellen, dan uit veranderde gronden, dan uit de lichtbron eener nieuwe religie?

Door een nieuwe religie van zoo volstrekte liefde tot God, dat zij zelfs voor de ziel geen egoïsme meer kent, *zal de diepste beweging van den geest er een van overgave worden*, en vanzelf zullen de daden tot daden van liefde groeien.

Want de Liefde zal het Egoïsme in de oogen zien, en het egoïsme, dat dien blik verdraagt, zal goed zijn.

Totdat, in de gestadige oefening van dien zuiveren dienst van God, de mensch niets sterker zal begeeren voor zijn *eigen* geluk, dan anderen geluk te geven.

Zoo zal de wereld schoon en rijk aan liefde worden op haar eigen grondslag, en krachtig en vol van kleurigheid.

Maar wanneer zal dat zijn? In welke verre toekomst zal de vuurboog der liefde uitlaaien door deze duistere menschheid?

Of is het uur van het wonder nabij?"

ZEVENDE HOOFDSTUK

I

HET was een zomer schoon boven vele. Meer dan ooit werd in Lerici en San Terenzo het leven zorgeloos genoten. De middagen mochten blakeren boven de gesloten huizen, waarbinnen elkeen rust zocht in den slaap, — door de klare ochtenden woei een versche bries van over zee, en de lang-lichte avonden waren koel van den zoelen landwind. Vroolijkheid tierde rond de kleurige badhuisjes, laag over het water, en aan de kade gonsde de lucht van het gepraat en gelach der honderden badgasten, uit de heete steden naar hier gekomen.

En vreugdevol was die zomer, ook voor Francesco en Agata. De kleine Letizia, zeven maanden oud nu, een kindje van teere lieftalligheid, deed het verlies van twee jaar tevoren bijna vergeten. De beide jongens bloeiden van gezondheid. Allebei liepen zij zoo'n heelen zomer op bloote voeten en in wit- en blauw-gestreepte truitjes; hun nekken en armen en beenen waren koperbruin. Een lieve rakker was de vijfjarige Andrea;

een tinteling in zijn donkere kijkers leek altijd op een grap te zinnen, en op zijn kortgeknipten, bijna zwarten bol kronkelden zich twee kruinen. Mino, sinds een jaar op school, was een rank jongetje met zuiver blauwe oogen, wier droomerigheid een groot onbewust geluk scheen te bergen; doch soms werd die droomerigheid doorbroken van een aandachtige klaarte, als Francesco hem vertelde, over zijn jeugd in Trebiano, over grootvader en zijn bijen, over de sneeuw op de hooge bergen, of over het geheimzinnige leven der bloemen; en die oogen-klaarheid verscherpte zich tot een woedenden gloed, als Mino onrecht zag; dan sprong plotseling uit den kleinen droomer een roekelooze moed te voorschijn, gelijk Francesco zich niet herinnerde, ooit als kind te hebben bezeten.

Agata en Francesco waren maar weinig veranderd; zij hadden de durende jeugd der gelukkigen. Misschien was Agata iets gevulder geworden — het maakte haar eerder mooier, in den bloei van haar jonge moederschap. En misschien was Francesco wat peziger en pootiger dan voorheen, — het maakte slechts te mannelijker zijn gebruinde gelaat met het gebeeldhouwde voorhoofd, de verdiepte oogen en den sterk besloten mond.

In zijn zaak ging het hem minder slecht, dan

zij wel eens hadden gevreesd. Pepino was er geheel in opgenomen, en de kinderen waren dol op hun jongen en nog zoo jongensachtigen oom. Hij had een bewonderende vriendschap voor Gianni, die, zeventien ook al, op de zeevaartschool van Camogli ging. Dat was een fijne kerel geworden vol onderzoekingsgeest en lust in verre reizen. Was die voor een vacantie thuis, dan bleek, buiten zijn werkuren om, Pepino nooit in Lerici te vinden; maar Agata plaagde vaak, dat hij toch niet zóó druk naar San Terenzo zou gaan, als in het huis van tante Letizia niet ook een zeker nichtje van Oom Bernardo woonde......

Heerlijk waren die Juli-avonden in hun kleinen tuin hoog boven de zomersche baai. De jongens speelden met vrindjes aan het strand; onder den geurenden oleander sliep in haar wieg het kindje; en op de bank zat Francesco en vertelde Agata uit de courant.

Maar er waren de laatste dagen verontrustende tijdingen. Na den moord te Serajewo spande het tusschen Servië en Oostenrijk; Oostenrijk had Servië een ultimatum gesteld; doch gelukkig schenen de verschillende alliantie's, als zoo dikwijls reeds, elkaar in evenwicht te houden... Wie wenschte er ook een oorlog, dan misschien dat dwaze, trotsche Austria...

Op den avond van den eersten Augustus nog,

was de kade vol luchtige vreugde van badgasten in zomerkleedij en gestreepte pyama's, terwijl de bevolking, rustend en kijkend, toefde aan hun deur of aan de borstwering langs de baai. Doch toen met de boot uit Spezia de couranten waren aangekomen, viel er een grauwe schrik over de lezende gezichten, alsof een zonsverduistering plotseling de aarde met de schaduw des doods overstreek.

Francesco, die terugkeerde van een karwei, hoorde in de somber geworden menigte, waarboven zich nog schril een meisjeslach waagde, ontsteld het woord oorlog, oorlog omgaan. Hij kocht een avondblad.

En daar stond de niet te gelooven waarheid, die hem het hart deed stilstaan: oorlog tusschen Duitschland en Rusland, en de oorlog tusschen Duitschland en Frankrijk, de oorlog tusschen Oostenrijk en Rusland onvermijdelijk.

Oorlog heel Europa door! Een dichte, doodelijke aschregen bedolf zijn kalme avondgedachten. — Groote volken gingen elkaar te gronde richten en uitmoorden. Zijn voorstellingsvermogen verstompte tegen deze ondoordenkbare werkelijkheid. Hoe kon het waar zijn?

— Doch zouden die volken dan maar gewillig gehoorzamen, omdat een handvol staatslieden dat alles zoo uitmaakte? Was daar dan niet de rem

der internationale sociaal-democratie? Kon de sociaal-democratie niet weigeren? Zóu die niet weigeren, en heel dezen oorlog stop zetten? Hij voelde plotseling de geweldige macht, die er in organisatie ligt. — Hoe kortzichtig was hij geweest, die macht te miskennen, tegenover het eene, diepe gebrek, dat hem voor het socialisme onverschillig had gemaakt!

— En Italië? vroeg hij zich op eenmaal af, — zou Italië in dezen maalstroom niet worden meegesleurd door zijn bondgenootschap met den verwaten overheerscher van eertijds?

Het hart vol verbijstering klom hij de straatjes op naar zijn huis.

Als één onafzienbaar kruitmagazijn, dat met telkens losdonderende ontploffingen in korten tijd één vlammenzee wordt, zoo was in de dagen, die volgden, Europa.

Francesco leefde het mee in ontzetting, en een kreet van smart doorkerfde zijn ziel: — *dit* vreeselijke uur was dus nabij geweest, inplaats van het uur van het Wonder! Het was, of een duivelsch hoongelach zijn hoogen menschheidsdroom verscheurde. Wel had hijzelf dien maar al te vaak in een nog verre, verre toekomst gezien, maar toch was hij, als ieder ander, in de rustige veronderstelling geweest, dat de beschaafde wereld

tenminste geen oorlog meer wilde. Nu scheen de geest der menschheid, van die effen hoogvlakte, blindelings omneer te storten in afgronden van zwarte verschrikking. Hij zag de Liefde ontkend en verguisd en vertrapt onder de overweldigings- en verdelgingswoede, de rauwe overmacht van heel de wreedheid en het verraad der natuur. Dwaze wanen verwilderden de volken in een universeele razernij. Het ontketende Kwaad scheen volledig bezit te nemen van de menschelijke ziel. Geen plechtige beloften, geen verdragen, geen handteekeningen waren meer heilig, en zelfs het geloof werd tot een aanfluiting.

Met een felle verontwaardiging zag Francesco het klein en moedig België overrompelen en verwoesten. En een kleur van schaamte steeg hem naar het hoofd over de onnoozele menschheid, die zich dáármee paaien liet, wanneer hij las, hoe in éénzelfde vroomheids-vertoon de brave monarchen om beurten aan hun „trouwen God" de zege afsmeekten voor de legers, die hun gewetenloosheid joeg in den dood.

Maar het diepst nog van alles versloeg hem de slaafschheid, waarmee de Duitsche socialisten zich schaarden rond den troon van hun hoovaardigen Keizer. Uit welke onvergefelijke zwakheid, uit welke onverklaarbare verblinding verloochenden zij de zaak van het proletariaat?

Hij bemerkte op eenmaal, hoe hij toch, diep-in, gehecht was gebleven aan het socialisme. De adem stokte hem in de keel, toen hij het zag ineenzinken, — een ontzaglijke boom, die hol bleek. — En toch was het te voorzien geweest, zei hij zich. Had hij niet altijd er in gevoeld de innerlijke leegte, een dorheid, een moreel tekort? Hoe had het anders zijn reusachtige organisatie in dit beslissend uur onbenut kunnen laten? Had het niet de beslissing aan zich? Hadden zij niet de macht gehad te antwoorden, die Duitsche socialisten: — desnoods zullen wij strijden tegen Rusland, dat ons aanvalt, maar wij weigeren te vechten tegen Frankrijk, dat dezen oorlog niet gewild heeft? Zouden de Fransche kameraden dat voorbeeld niet zeker hebben gevolgd? En zou dan de oorlog niet een onmogelijkheid zijn geweest? Want men kan één man, men kan honderd man fusilleeren, maar niet de millioenen, getrouw aan hun woord. Waarom had toch niet een broederlijke verstandhouding bestaan tusschen het proletariaat van alle landen, die elke oorlogskans bij voorbaat zou hebben afgesneden? Hoe was de gedachte te verdragen, dat nu, om een kaste gegalonneerde heethoofden, de onschuldige Duitsche jongens en hun onschuldige Fransche makkers elkaar over en weer gingen verminken en verderven?

En temidden van dien chaos van vlammen en bloed, voortrollende als een wereldgericht, de stilte van twee groote dooden. De sterke, warmhartige Jaurès viel door een revolverschot; de vrome Paus, Pius de tiende, stierf. Hij stierf in smart-gedachten om de wereldramp, die hij niet had kunnen keeren.

— Als een teeken was hun beider dood, peinsde Francesco, — een teeken van de smadelijke nederlaag der Internationale, van de niet minder smadelijke machteloosheid der Kerk van Christus. En ook deze verwonderde hem niet.

De eerste berichten kwamen dóór over de ongehoorde gruwelen van den modernen krijg, en Francesco doorleefde uren van een zoo dompe moedeloosheid, dat hij verbitterd dacht: — Zoo waren immers de wreede wetten dezer schepping, en de Liefde was gevallen onder hun wild-uitslaande overheering, als een weerlooze en waardelooze schim. Zij had zelfs niet eens een rol gespeeld, hoe klein ook! Nooit, nooit zou voor de wereld een toekomst van liefde aanbreken... En hij verzette zich tegen het Lot, en klaagde den Algeest aan, dat hij deze teisterende overwinning van het Kwaad, deze monsterlijke folteringen van duizenden onschuldigen had toegelaten, en dat hij de Liefde zoo hopeloos zwak had overgeleverd aan den strijd.

— Of waren de smarten van den Algeest millioenenvoudig de zijne, en moest ook dit helsche vuur doorstreden worden, tot een opperste loutering van de menschelijke ziel?

Agata zei niet veel. Zij leed om de benauwenissen van haar man nauwelijks minder dan om de gebeurtenissen zelve. Doch van haar grootsten angst, dat hun eigen land zou worden meegesleept in het gevaar, herademde zij, toen na enkele dagen Italië zich neutraal verklaarde. Francesco althans, en Pepino, en Enzo, zij allen waren veilig.

En naarmate de oorlog door België en Frankrijk zijn vervaarlijken loop nam, en elke dag, dien men beleefde, één strak medeleven was, één wachten op de volgende berichten, — begon in Francesco's gedachte een nieuw licht te dagen.

Hij las verhalen over het vertrek naar het front, de koene houding dier jonge kerels in het aangezicht van den dood, de vrome heldhaftigheid der vrouwen en meisjes, die den vertrekkenden uitgeleide deden en hen met bloemen bekransten. — Al gold die geestdrift dan een drogbeeld, tot zulk een opstrekking en zelfverloochening bleek toch de menschelijke ziel in staat!

En hij las de verhalen uit den oorlog zelf, de afschuwelijke van misdaad en mishandeling, aan weerloozen begaan; maar ook de verhalen van

roekeloozen moed en doodsverachting ter wille eener zaak, die men heilig waande; de ontroerende verhalen van opwellende broederliefde voor een gewonden vijand. — Al was dan voor meer dan één dezer natie's deze oorlog slechts heilig in die arme soldaten-hoofden, door liegende regeeringen verblind, — tot dit volledig offer van de eigen persoonlijkheid, tot deze diepe ontferming, zich baan brekend heen door een roes van bloeddorst, bleek zij eveneens in staat, de menschelijke ziel.

Maar ook in zichzelf en rond zich heen bemerkte hij: alle belangen en geschillen van het dagelijksch leven, die tot dan toe de menschen uitsluitend, en hoe hartstochtelijk vaak, hadden bezig gehouden, wat werden zij hopeloos onnoozel opeens tegenover dit onrecht en deze smart. Men kon aan eigen bezigheden en nooden nauwelijks meer denken; en als een wonder zag hij het licht der zelfvergetelheid ontluiken op gelaten, die hij nooit anders dan vol kleine winzucht en achterdocht had gezien. De menschen benijdden elkaar niet meer, zij spraken geen kwaad meer van elkaar, zij waren zelfs minder fel bij hun zaken, nu een groot uur in de geschiedenis der menschheid had geslagen.

En meer nog dan uit de daverende daden der oorlogvoerenden, zag hij uit dat gespannen en

overgegeven medeleven van dezen, die slechts toeschouwers waren: waartoe de menschheid zich kon opheffen, indien een groote smart over haar uitlaaide, — waartoe zij wellicht zou kunnen stijgen, indien de vleugelen eener hooge vreugde haar zouden opvoeren in hun vlucht.

De oorlog woedde voort met koortsige drift, en angstig volgde Francesco het Fransche leger, dat al maar terugtrok en nog verder terugtrok, voor den Duitschen overweldiger. Hij voelde zich geslingerd tusschen velerlei gewaarwordingen. Hij zag in, dat Frankrijk boeten moest voor zijn lichtzinnig verbond met het Russisch despotisme; nog toen heel de wereld huiverde voor de gruwelen van Orel, voor de barbaarsche joden-vervolgingen, was de Democratie van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap blijven steunen op het rijk van den Tsaar, waar de democratie verraden werd. Toch ervoer hij de hartstochtelijke begeerte, dat de Belgen en de Franschen winnen mochten. En hij was trotsch op de Garibaldini, die geestdriftig de zaak van het recht te hulp snelden. — Was ik nog ongetrouwd, dacht hij in opgewonden oogenblikken, ik trok met ze mee! Want het ging hier niet om de overwinning van de eene of andere natie; het ging om de overwinning van den zwakste, wederrechtelijk vertreden door brute kracht; het ging, in ontzag-

lijke afmetingen, om de overwinning over het Kwaad.

Hoe haatte hij het Imperialisme, dat dit kwaad vertegenwoordigde! Maar als hij 's nachts wakker lag en peinsde, hoe nu op de rood-overwalmde heuvelen en de vertrapte akkers van Frankrijk al die arme, zieltogende kerels liggen zouden, steunend in ondragelijke pijnen, doodbloedend aan onstelpbare wonden, en in hun krampachtige gedachten: hun thuis, hun lief, hun moeder, — dan kende zijn smartelijk meegevoel geen nationaliteiten meer. Hij ging er rond in den rossen nacht, en gaf hun te drinken, en ondersteunde hun rug en streek hun de haren van het klamme voorhoofd. Een machtige, en kwellend-machtelooze liefde doorvoer hem, voor die rampzalige Duitsche jongens niet minder dan voor de andere.

— Kon hij niet met een ambulance meetrekken? Mócht hij het? Mocht hij Agata en zijn jonge kinderen er aan blootstellen hem te verliezen, ter wille van deze vreemde stakkerds? — of terwille van zijn eigen onleschbaar verlangen naar helpen in dezen mateloozen nood?

— Maar hoe was dat? Hoe kon hij den eenen keer het felle verlangen voeden, dat de Duitschers zouden worden verslagen, — en den anderen keer het niet minder diepe verlangen, diezelfde

jongens te gaan verplegen, wier val hij had begeerd?

Plotseling herinnerde hij zich een gezegde van Luitenant Bennati: — je kon je vijand vernietigen, omdat het noodig was, en onderwijl hem toch liefhebben. Hóónend had Bennati het gezegd: „Er staat nergens in je dienstboekje, dat je niet torpedeeren mag met een traan in je oog ..." En niettemin had hij een waarheid daaronder voelen smeulen. — Was het dus denkbaar, te vermoorden zonder aarzelen, en tegelijk gemarteld te worden door het verderf, dat je kogels uitzaaiden, — dood en verminking dichtbij, onheelbaar leed-voor-het-leven in de verre dorpen en steden van het vijandelijk land?

Een verlossing bracht de slag aan de Marne. De Duitschers trokken terug. Maar op een morgen was er een tijding, ontstellend in een gansch andere orde: de Cathedraal van Rheims verwoest. Er stond een groote afbeelding van het heerlijk bouwwerk naast het courantenbericht. Francesco had nooit een andere Domkerk gezien, dan die van Pisa. Deze was nog oneindig mooier, met haar drie machtige portieken en haar majestueuze torens. Rijzig was zij, vol stijgende schaduwen, alsof eeuwen van opstrekkende gebeden tezaam waren omhoog gerezen in één grootsche extaze van steen. De schoonste cathedraal van Frankrijk,

geschonden in het verheven aangezicht, vergruizeld de kunstrijke beeldhouwwerken, de stralende glasramen verbrijzeld, de edele gewelven ingestort, — waarom greep hem deze schennis nòg sterker aan dan, den laatsten tijd, de berichten der duizenden dooden? Raakte hij gewend aan die gruwelen? Nee, hij gevoelde, dat hier een onvergefelijke schanddaad was verricht, want zulk een bouwwerk, het was opgestegen uit de vervuldheid-van-God dier middeleeuwsche menschen; het was een steen geworden beeld van den Goddelijken Geest zelf; het was een baak en een getuigenis van de hooge bestemming der menschheid. En viel die nu toe aan het Kwaad...?

Toen de oorlog vastliep in een eindelooze linie van wederzijdsche loopgraven, werden de berichten nog troosteloozer.

— Daar lagen zij in het slijk op de loer, de millioenen jonge mannen, die, hadden zij elkaar gekend, vrienden hadden kunnen zijn, met hun lachende oogen en grappige gebaren, omdat zij elkanders taal niet zouden hebben verstaan, — en die nu tot eenig doel hadden, elkanders warme leven koud te maken in den dood. Gedoemden waren zij, levend in een helsche hallucinatie. Van overal in het vervalschte landschap dreigde het doorborend, het uiteenrijtend, het vermorzelend verraad. De kille machine-geweren maaiden blin-

delings dapperen en laffen, en de zege was aan den monster-sluipmoord van onzichtbare kanonnen.

— Hoe was de oorlog, die toch in vorige eeuwen, wreed ook, maar altijd ridderlijk was geweest en vol fantastisch avontuur, tot deze immoreele machinaalheid verlaagd? Ging zelfs in den oorlog de geest van het menschdom onder in materialistische platheid? — Oudtijds boden de vechtersbazen, die daar plezier in hadden, tot een fleurigen veldtocht zich aan. Door den algemeenen oorlogsplicht, de consequentie van Napoleons infernale uitbroedsel, gingen gansche „vrije" volken onder het juk door van de smadelijkste slavernij, en werden als vee den oorlog ingedreven. En in de plaats van het edel gevecht, man tegen man, was gekomen de wetenschappelijke massa-slachting. O, dat ook de Wetenschap zich had vernederen laten tot een gewetenloos werktuig! Men las van pogingen, om met verstikkende gassen, met bacteriën, gansche legers en bevolkingen te verdelgen. En zelfs die schoone adelaar van den menschelijken geest, het vliegtuig, werd door den Booze bevlogen en zijn „Duif" genoemd. Zoo, geladen met duivelsch verderf, verscheen boven de Notre Dame de vogel van den Heiligen Geest.

De herfst werd winter, en op een dag, dat Francesco in Spezia was, werd hij getroffen, langs

een café komend, door een ongewoon tafereel daarbinnen. In het midden stonden twee jonge kerels, en in een kring rond hen heen verdrongen zich de ernstige koppen der toekijkers. De eene jongen zag bleek weggetrokken; zijn gleufhoed stond hem achter op het hoofd.

Francesco ging het café in. Een der omstanders draaide zich naar hem toe. „'t Is een Oostenrijker", lei die uit, „een Italiaan uit Triëst... ze hebben hem opgeroepen... hij werkt hier al sinds tien jaar... zoo meteen vertrekt hij met den trein... die ander is zijn kameraad..."

„Nou, addio dan", zei de Oostenrijker, „misschien zie ik je nooit weerom... addio." Hij stak zijn hand uit.

„En als Italië ook in den oorlog komt?"

„Dan kunnen we mekáár kapot schieten!"

Hij lachte schril, maar het klonk als een snik. Toen gooiden de vrienden zich in elkaars armen.

„'t Is een groote zwijneboel, die oorlog", zei de man naast Francesco, zijn tranen wegdringend.

De Oostenrijker, nog bleeker dan eerst, nam zijn bundeltje goed van de bank, groette met vage oogen in de rondte en ging met zijn vriend de straat op. Nog eens drukten zij elkaar stil de hand; dan haastte zich de een naar den trein, en de ander naar zijn Arsenaal; het had al twee uur geslagen.

„Een groote zwijneboel, die oorlog", herhaalde Francesco in zichzelf. Het denkbeeld van den broedermoord, dien hij voor zijn oogen verwerkelijkt gezien had, liet hem geen rust meer. Als Italië in den oorlog kwam, — en telkens opperden de couranten die mogelijkheid — hij geloofde soms, dat hij zich nog liever liet fusilleeren, dan mee te doen aan den moord op duizenden onbekende makkers.

— Maar, als de hulp van Italië nu eens den doorslag kon geven in de bevrijding van Frankrijk en België? Francesco had zich nog nooit zoo machteloos gevoeld; 't was, of hij weggezogen werd in een draaikolk van tegenstrijdige inzichten, waaruit hij niet wist, hoe los te komen.

Hij hoorde in die dagen vertellen van een Franciskaner predikheer, die herhaaldelijk predikte over de Apocalyps, het profetische bijbelboek, waarin heel deze oorlog tot in bizonderheden toe voorspeld heette te zijn. Hij las die duistere en vervaarlijke vizioenen; hij las ook stukken uit de brieven van Paulus, die hij nog nooit gelezen had. Eens bleef hij stilstaan bij deze uitspraak:

„Indien uwen vijand hongert, zoo spijzig hem. Indien hem dorst, zoo geef hem te drinken."

„Word van het kwade niet overwonnen. Maar overwin het kwade door het goede".

Overwin het kwade door het goede... Francesco

staarde die woorden aan, zoo nieuw, en toch zoo diep bekend.

Overwin het kwaad door het goede... Kon dat? Het móest kunnen, want dat was de victorie der Liefde over de Natuur.

— Maar hoe zóu het kunnen, in een verbijsterende werkelijkheid als die van dezen oorlog?

— Zóu in een oorlog heel een volk het goede tegen het kwade kunnen stellen? Wat, als heel een volk naar Paulus' woorden handelde? een volk, zoozeer van levende liefde doordrongen, en van de school af aan opgevoed tot een zoo onverzettelijke geestkracht, niet voor den strijd, maar voor den vrede, dat het zeggen dorst: „verover ons maar met uw kanonnen en machinegeweren, die gij niet eens behoeft te gebruiken; wij zullen uw soldaten als vrienden ontvangen; zij waren in uw land toch bijna allen fatsoenlijke menschen; zij zullen niet anders kunnen, dan dat ook bij ons zijn; en onze overheden zullen wel met een hoffelijken glimlach de uwe installeeren... waartoe eigenlijk? Want overwinnen kunt ge ons toch niet; wij blijven het volk, dat wij zijn, en gij zult niets aan ons kunnen veranderen. Ons daartoe te dwingen is zoo onmogelijk, dat gij na enkele jaren vanzelf weer zult aftrekken, en uw moreele nederlaag zal nog smadelijker zijn dan uw roemlooze intocht. Gij zult ons hoogstens

hebben bestolen, — als gij tenminste tegenover de gansche beschaafde wereld daartoe den moed zult hebben gehad".

— Zulk een volk, niet van door het Kwaad *gedwongen helden,* maar van het Kwaad *bedwingende helden,* kon het bestaan? En als het bestond, wat zou ermee gebeuren?

— Doch zulk een volk was er niet, zou er nog in geen eeuwen zijn; en zijn eigen Italiaansche volk was er zeker al heel ver van af.

— Overwin het kwade door het goede, hij gevoelde, dat dit een diepe, dat dit de eenige en eindelijke noodwendigheid was, die de gigantische worsteling, waartoe deze schepping was ingesteld, beslechten moest.

— Maar wanneer? wanneer?

— Een nieuw geloof, en een nieuwe moraal, zij zouden eenmaal een andere wereld maken, waarin oorlog tusschen de volken van ééne beschaving onmogelijk was. Nu, in dit chaotisch tijdsgewricht, nu was het te laat.

— En hijzelf, wat zou hij alléén vermogen, als ook voor Italië het uur aanbrak?

II

Broeiend van oorlogs-dreiging werd die Meimaand van 1915. Agata was stil in haar angst voor meer dan één dierbaar leven, doch zij hield

zich moedig. Pepino werd bij den dag somberder. „Als er oorlog komt", zei hij telkens, „dan gaan de Alpenjagers er het eerst aan!" Hij had bij de Alpenjagers gediend. Francesco eveneens zag met zorg het gevaar naderkomen, en àl meer werd hij gemarteld door de ongewisse worsteling zijner gevoelens. Hij benijdde bijna de luchthartigheid, waarmee vele jonge kerels aan de haven, begeerig naar wilde avonturen, luidruchtig om oorlog schreeuwden; zij waren net vroolijke, onschuldige roofdieren; het vooruitzicht op de moordende daad verschrikte hen zoomin als de eigen, gewelddadige dood. — Oostenrijk had Italië verraden en vernederd, Italië zou zich wreken! en hun oogen lachten van felle vreugd. — Bij sommigen was het een moed-vertóón; maar velen leken zoo uit de volte der wreede natuurwetten geschapen, dacht Francesco. — Hoe kon het gevoel van broederschap voor hun toekomstige prooi, voor de werkelijkheid dier andere jongens zonder schuld, zóó zwak zijn in hun hart?

De Italiaansche regeering scheen te aarzelen. Sinds maanden drongen geruchten door van talmende onderhandelingen over af te stane stukken grond. Oostenrijk zegde toe, voor het geval Italië neutraal bleef; de Entente zegde toe, voor het geval Italië meedeed. Oostenrijk zegde te weinig toe; Italië, dreigend, eischte meer.

Een bitteren weerzin wekte het in Francesco, dit loven en bieden tot den achteloozen prijs van duizenden menschenlevens.

Maar dan zei hij zich ook weer: — zooals de mensch wel gedreven werd tot iets, om een ander doel, dan hij zelf wist, zoo was Italië, in den oorlog gaand voor eigen vermeende belangen, misschien voorbestemd, de indirecte wreker van het onrecht te worden.

Toen hield Salandra zijn daverende rede in Milaan: — Als de middenrijken den oorlog wonnen, dan zouden zij de wereld knechten met een ondragelijke overheersching, en Italië zou hun verachtste slavin zijn. Daarom moest Italië toeslaan en de Europeesche beschaving redden. — Een geweldig enthousiasme golfde door het land, zoo zeiden de couranten. Alleen de socialisten bleven voor de handhaving der neutraliteit. — Om zijn „burgerlijk-economische" oorzaken, zei de Avanti, was deze oorlog voor het proletariaat van geen belang. — Doch ondertusschen had het partijbestuur den 28sten April zich tegen een algemeene staking verklaard, in geval van mobilisatie. Het Socialisme zou dus, op het beslissende oogenblik, zich niet verzetten. Francesco bracht deze dorre verstandelijkheid tot een innerlijke woede. — Waren de socialistische leiders, vanuit hun theoretische hoogte, maar *niet* zoo onver-

schillig geweest voor dien „economisch-burgerlijken" oorlog, dan zouden zij het nu misschien in hun macht hebben gehad, het proletariaat zijn eigen, bewust gekozen weg te doen gaan. Nu konden zij niet dan braaf protesteeren: wij zijn tegen alle oorlogen, maar wij zullen gedwee meedoen...

En onkeerbaar kwam de oorlog nader.

Francesco begon zich rekenschap te geven, van wat er met Agata en de kinderen gebeuren moest. De tijd wrong; de eischen van het hachelijk oogenblik, de voorzorgen voor het toekomstig bestaan der zijnen, namen van dan af zijn gedachten in beslag. Brak de oorlog uit, dan zou Pepino onmiddellijk worden opgeroepen, en hijzelf misschien ook. Hij zag de boeken en de loopende rekeningen met Agata na; hij diende ook een degelijken meesterknecht te zoeken, met wien zij de zaak zou kunnen verder drijven; een, die boven den leeftijd was, zelf nog te worden opgeroepen. Zoo toog hij op een dag naar Sarzanna, maar zonder succes. Hij schreef er Montini over. Dan herinnerde hij zich den geschikten monteur, die werkte bij de firma in Spezia, waar hij gewoonlijk zijn voorraden insloeg. Ook dien schreef hij. Twee dagen later besloot hij, hem te gaan opzoeken.

En toen hij dien middag in Lerici den steiger van de boot op en neer liep, zag hij, voorbij

de bocht van de haven, de wat sluike gestalte van Giròlamo staan; hij merkte, hoe die al een tijdlang naar hem moest hebben gekeken... Er was een schrille groet over en weer. Sedert zijn heengaan had Francesco hem niet meer gesproken. En eensklaps kwam Giròlamo haastig de haven omgeloopen en op hem toe. Francesco wachtte verbaasd af; dan ontwaarde hij, aan zijn vervaarden loop, en aan heel de uitdrukking van zijn wezen, hoe Giròlamo in een ongewone gemoedsbeweging verkeerde. Dichtbij gekomen, temperde hij zijn gang, nam zijn pet af.

„'t Wordt oorlog, padrone", zei Giròlamo schuw.

— Hoe komt hij erbij, nog „padrone" te zeggen, dacht Francesco.

„Ik vrees er ook voor", antwoordde hij alleen, „het loopt mis".

Giròlamo wischte zich het zweet van het voorhoofd. Geheel ontdaan was zijn gezicht. Hij ontweek Francesco's blik, keek naar rechts, naar links.

En terwijl Francesco zijn aandoening zag en maar niet begreep, wat de man van hem wilde, brak plotseling Giròlamo los:

„Ik tob er al dagen over... Als het oorlog wordt... wat moeten dan de padrona en de kinderen beginnen..."

En al zijn beschaamdheid overwinnend: „Als je wil, dan gooi ik mijn zaak aan kant, en ik kom weer bij jou... Je zwager zal ook wel weg moeten. Ik ben oud, achtenveertig, mij halen ze niet meer..."

Hij had gesproken, zijn lange, vale gezicht onderuit, als iemand, die vergiffenis vraagt; maar zijn kleine, bruine oogen, van tusschen hun dikke wallen, zagen zoo trouwhartig Francesco aan, als zij zelden te voren deden.

Francesco was sterk ontroerd. Hij herkende plotseling het Wonder, zooals hij dat enkele, kostbare malen in zijn leven uit deze donkere wereld had zien opengaan. Ook door deze dwarse ziel had de Liefde zich baan gebroken.

Maar dan aarzelde hij toch ook. — Was het berouw van Giròlamo betrouwbaar? Zou hij Agata aan hem kunnen overlaten? En Agata, zou zij Giròlamo dulden kunnen?

En al maar, smeekend bijna, keken de kleine, bruine oogen hem aan.

„Natuurlijk, als je 't wilt, padrone..."

Eensklaps met een ruk, stak Francesco zijn hand uit.

„Ik dank je voor die gedachte, Giròlamo," zei hij; „'t is wonderlijk, ik ga juist naar Spezia om een meesterknecht te huren, en nou zou jij... Maar je zaak zoo maar aan den kant gooien...?"

„Mijn zaak... Ik heb allang genoeg van die zaak! Ik zou 't nooit begonnen zijn, als 't aan mij had gelegen... En ik heb er ook nooit veel méér aan verdiend, dan ik vroeger had bij jou..."

Donker keek hij voor zich uit. Dan zag hij weer Francesco vast en verlangend in 't gelaat.

„Dus je neemt me aan?"

„Ja, dat kan ik zoo ineens niet zeggen, vrind", ontweek Francesco, in een groote spanning toch. „Ik zal er over denken... ik zal er thuis over spreken... Laat het je voor 't oogenblik genoeg zijn, dat ik vanmiddag in Spezia geen beslissing neem... En als er oorlog komt..."

Giròlamo was teleurgesteld, doch niet beleedigd.

„Ik begrijp het wel, padrone", zei hij, „denk er dan nog eens over".

„Dat beloof ik je", zei Francesco. Zij scheidden met een handdruk.

Agata kreeg een hooge kleur, toen Francesco haar dien avond de ontmoeting vertelde. Al de trieste voorzorgen dier laatste dagen hadden haar in een angstige beroering gebracht; nu joeg het berouw van den ontrouwen knecht, maar ook de herinnering aan die ontrouw zelve in één gloed van verwarring door haar heen.

„'t Is zeker mooi van hem..." zei ze, „als hij 't echt meent... Maar Giròlamo hier weer in

huis... Ik zal het niet kunnen, Cechino... ik zal het niet kunnen".

„Het hoeft ook niet", suste haar Francesco, „die uit Spezia is bereid... binnen een week kan hij hier zijn, als 't noodig is... ik heb hem maar te waarschuwen".

Toen begon opeens Agata krampachtig te schreien. „O, als jij weg zou moeten, Cechino! als jij in den oorlog zou moeten...!"

En nauwelijks een etmaal later — zij waren juist klaar met het avondeten, en Pepino stond op het punt de laatste couranten te gaan koopen — daar verscheen, branderig-rood zijn vale gezicht en buiten adem van het klimmen, Giròlamo in de open deur.

„De mobilisatie, padrone...," stamelde hij, „de mobilisatie is afgekondigd... ze plakken overal groote biljetten aan... 't heele havenplein staat vol volk..."

Francesco rees overeind; Agata, doodelijk verbleekend, trok met een instinctief gebaar de twee jongetjes, die bij haar stonden, naar zich toe.

„Wie worden opgeroepen? Heb je 't gezien?" riep Pepino in een hevige opwinding.

„De lichtingen Alpenjagers tot 1888, de vesting-artillerie tot '87..."

„En de marine?" vroeg Agata met een angstige kalmte.

„En alle lichtingen van de marine", zei Giròlamo zacht.

Even woog er een verschrikkelijke stilte door de schemerlichte keuken.

„Geloof maar, padrone. . . toen ik dat las. . . dat jij ook weg moest. . ." zei Giròlamo gesmoord.

Maar Pepino schreeuwde plotseling schril: „Goed. . .! goed . . .! nou weten wij 't. . . alles beter dan dat hangen en wurgen. . . nou weten we, dat we erbij zijn!"

Hij sprong op, liep naar het doovend houtvuur en gaf er een trap in.

Zij ontstelden allen.

„Je flink houden, Pepino!" waarschuwde Francesco dringend. Zijn eigen gelaat stond bleek, maar strak van wilskracht. Dan keek hij naar Agata.

Agata, de twee kinderen in één armgreep bij zich getrokken, drukte de andere hand tegen haar vuurrood geworden voorhoofd, alsof een ondragelijke pijn haar daar stak.

„Maar mobilisatie is misschien nog geen oorlog. . .", wou in een machteloos medelijden Francesco nog troosten.

„Nee, nee," steunde Agata, „zeg dat niet. . .

dat hebben we toch in al die andere landen gezien".

Opeens beheerschte zij zich. Onderzoekend ging haar blik naar Giròlamo. Giròlamo boog het hoofd. Dan keek hij haar terug aan met dezelfde smeekende oogen, waarmee hij den vorigen dag Francesco had aangekeken. En Agata voelde plotseling, dat deze man oprecht was.

„Wannéér moeten wij opkomen?" vroeg Francesco, zich moeilijk bezinnend.

„Binnen de vierentwintig uur", aarzelde Giròlamo.

„Maar dan moeten wij. . ." wou Francesco gaan zeggen. Doch Pepino, als een dier, dat in een duisteren angst de vlucht neemt, stortte de deur uit. Agata was opgesprongen. „Pepino! Pepino!" riep Francesco vanaf het terras. Zij hoorden hem het straatje afhollen, opzij van hun huis. De kleine Andrea begon zachtjes te huilen. Francesco nam hem op den arm. Mino, met groot verschrikte oogen, drukte zich tegen Agata aan, die weer was gaan zitten.

En plotseling zei Francesco: „Ik geloof, dat wij je voorstel aannemen, Giròlamo. . . Is 't niet zoo, Agata?"

„Ja", zei Agata sterk, „wij nemen zijn voorstel aan. Ik geloof hem".

Giròlamo kreeg de tranen in de oogen.

„Ik zal alles voor je doen, padrona", zei hij in een diepe opwelling van dankbaarheid.

Toen gaf Francesco hem een wenk, dat hij hen alleen zou laten. „Over een paar uur kom ik bij je, we zullen dan alles bespreken".

„Goed patroon", antwoordde Giròlamo; hij draalde nog een oogenblik, en ging.

Francesco zette het jongetje, dat weer bedaard was, bij Mino neer, en met een kreet wierp Agata zich tegen hem aan.

„Arm, arm kind", suste hij, en al maar streek hij over haar lieve haar, „mijn arme, arme kind...!"

„Cechino! Cechino!" kreunde Agata wanhopig.

„Maar waar is Pepino heen?" bezon Francesco zich andermaal. „Ik moet hem gaan zoeken. . . hij zal weg moeten met de laatste boot. . ."

Een scherpe helderheid van handelen doorschoot zijn hoofd en dempte voor een oogenblik den dompen weedom in zijn hart. Zacht maakte hij zich van Agata los.

„Mij zullen ze naar Spezia roepen. . . ik heb nog tot morgenmiddag den tijd... Maar Pepino..."

Ook Agata herwon zich. — „Je moet zelf de plakkaten gaan lezen, Cechino", zei ze met groote kordaatheid. En tot den kleinen Mino, die, het bange zieltje in zijn oogen, hen met al zijn blikken volgde: „Kom, vent, gaan jullie eens kijken, of je zusje niet wakker is geworden."

Doch daar, opeens, waren tante Letizia en Rosa. Zwijgend sloot het tengere vrouwtje Agata in haar armen.

Een oogenblik later zei ze alleen: „Wij zullen hem allemaal missen. . . vast iedere week zagen wij hem. . . Als de oorlog maar niet lang duurt. . ."

Stil stond Rosa ter zijde.

„En jou man?" vroeg Francesco.

„Die is toch vroeger vrijgeloot", zei ze beschaamd, als had ze schuld aan dat geluk. Moederlijk trok ze Andreïno, die weer binnen was gekomen, naar zich toe. Zij had zelf nooit kinderen gehad. . .

„Matilda's man is van de militie van 1879. . . die moet de volgende week weg", zei tante Letizia bedrukt, „maar jullie hier, allebei. . ."

„En vader, die Zaterdag nog met de Livorno uitvoer", klaagde Rosa.

Doch tante Letizia maakte een dringend gebaar, dat zij daarover niet spreken zou.

Francesco keek naar haar weggeslonken gezicht; een moede hulpeloosheid kwam over hem.

„Vreeselijk voor Matilda...", zei hij nog, „nu ze al zoo gauw haar derde verwacht......"

Het denkbeeld van die kinderen, drie, zooals hij er zelf had, drong hem naar de keel.

„Ik moet weg..." zei hij plotseling, „ik moet Pepino gaan zoeken... en onze zaken regelen...

Misschien ben je straks vertrokken, tante... 't Ga jullie goed... Groet Gianni van me, als hij uit Camogli komt, en Matilda, en oom Bernardo. Houd je goed, tante..."

Zij nam zijn hoofd in bei haar handen, en kuste hem op zijn voorhoofd, op zijn oogen.

„Tot weerziens, jongen", zei ze met een verstikte stem, „God behoede je."

Het vertrek van Pepino was nog pijnlijker, dan zij hadden kunnen denken. Vaal zag zijn altijd frissche en nog zoo jonge gezicht, en zelfs zijn roode mond was bleek en strak. Daarboven stonden schril zijn donkere oogen, die enkel angst waren. Zijn bundeltje goed had Agata moeten bijeenzoeken. 't Sneed haar door de ziel. Wat een kind was het nog, die groote, sterke jongen. Hoe weerloos liet hij zich wegzenden. Hoe was het mogelijk, dat dit alles kon gebeuren! En zij dacht aan haar anderen broer, aan Enzo... Hoe zou die nu vertrekken naar dezen gruwelijken oorlog? En wat een leed zou haar vader hebben in dit uur! Zij zag zijn verslagen en droef gezicht... Arme vader!

Gebogen in de schouders ging Pepino van hen heen. Francesco bracht hem naar de boot. In Spezia moest hij den nachttrein nemen voor Milaan.

Dien avond laat nog, in een straffe helderheid van hoofd, besprak en regelde Francesco alles met Giròlamo. Hij maakte een lange lijst van het materiaal, dat redelijkerwijs kon worden overgenomen, en hij betaalde den loopenden termijn van Giròlamo's winkeltje. „Kom morgen niet aan de boot", had hij gezegd bij het heengaan; „ik wil liever alleen zijn. Ik vertrouw je mijn gezin toe, Giròlamo... het is een zware verantwoordelijkheid. Beschaam mijn vertrouwen niet."

En den volgenden middag om één uur, het hart verscheurd door het afscheid van daareven, liep Francesco het straatje omlaag naar de haven.

Hoe moedig had Agata zich gehouden. Hij zag aldoor haar krampachtig gelaat met die wijde oogen, die zijn aanblik in zich op te zuigen zochten, alsof zij zeker was hem voor altijd te verliezen en hem voor altijd in zich behouden wilde; en hij hoorde aldoor haar krampachtige stem: „ik beloof het je, ik zal sterk zijn, voor jou en voor de kinderen". Zijn twee jongens had hij zoo monter als hij maar kon vaarwel gekust; en dat was het moeilijkst van alles geweest, de paar schrijnende grapjes, die hun bedrukte snuitjes weer hadden doen opklaren. Dan had hij de kleine Letizia tegen zich aangedrukt, en het lieve, weeke lachje van haar onnoozele vreugde doorvlijmde zijn ziel.

„Laat mij nu", had hij overkropt van ellende tegen Agata gezegd „ga niet meer mee... laten wij het elkaar niet nòg zwaarder maken..."

Thans stond hij op den steiger, midden tusschen het rumoer der vele menschen, moeders, vrouwen, die hun zoons, hun mannen wegbrachten, en hij zag op naar het witte huisblokje aan den voet van het blinde, zwarte kasteel, het overdierbare huis van hun liefde, van hun leven.

„Hoe is het mogelijk, dat ik zoo maar wegga", dacht hij, „misschien wegga voorgoed... dat ik ze daar alleen achterlaat... dat ik mij niet verzet... dat die allen hier weggaan... zich niet verzetten... dat wij gaan, gaan als werktuigen..."

Hij voelde zich gedreven door een fatale, een onontkoombare macht, en hij wist niet eens meer, of die macht goed of kwaad was. Moeilijk trachtte hij zich te herinneren, wat hij toch tevoren over dezen oorlog met zichzelf had uitgemaakt. Hij kon het niet meer bijeenkrijgen. Zijn gedachte leek afgebrand. God had hen hier tezaam gevoerd; was Hij ook aanwezig in deze onmenschelijk wreede scheiding? Hij wist het niet.

Dan zag hij opeens aan de borstwering van hun tuintje Agata's kleine gestalte. Zij had het kindje op den arm; daarneven zag hij de twee

kijkende kopjes van zijn jongens. Andrea, herkennend, wees met zijn armpje, en Agata, hem ziende, begon plotseling zielig te wuiven.

Francesco voelde de tranen brandend in zijn oogen dringen; wild wuifde hij terug.

Rond hem heen waren de verwarde woorden, de wenschen, de snikken der afscheid nemenden, schrijnender nog door het onverschillig gelach van enkele vertrekkende jongens. Hij voelde zich staan in een kluwen van smart.

De boot vertrok, en zijn ziel werd vaneen gereten door het hulpeloos wuiven, het wuiven over en weer, het allerlaatste zien en wuiven, waarop geen uitkomst meer was. Al kleiner en kleiner werd de gestalte der wuivende Agata... de kinderen kon hij niet meer onderscheiden.

In Spezia aangekomen, ging Francesco regelrecht naar den blinde. Toen hij binnenkwam, stond die op dezelfde plek, waar hij hem de eerste maal, vele jaren geleden gezien had, bij de piano, het bleeke hoofd in gespannen luisteren naar de deur gewend. Hij was nog nauwkeurig dezelfde als toen; doch nu kwam hij aanstonds op hem af met uitgestoken handen.

„Ik wachtte je; ik wist, dat je komen zoudt. Battista bracht gisteravond de berichten thuis".

Francesco kon bijna niet spreken. Met een doffe

stem, bij rukken, vertelde hij wat er te vertellen viel.

Plotseling vroeg de blinde:

„Lijkt Giròlamo op Battista?"

„Nu je het zegt..." verwonderde zich Francesco; — „er is een verre gelijkenis... hoe wist je dat?"

„Zoo maar, ik voelde het".

„Maar hij heeft nooit gedronken".

„Daar zit 't hem ook niet in", zei de blinde. En na een oogenblik: „Hij zal Agata dienen met een verknochtheid zonder grenzen".

En zoo verzekerd zei hij het, dat Francesco opeens een wonderlijke rust voelde over zich komen.

Gina's mond beefde, toen hij heenging.

„Onze zoon is over den leeftijd", zei ze; „Goddank hoeft hij niet van ons weg; maar jij was me als een tweede zoon".

En de blinde lei hem de handen op de schouders, en met het hoofd naar hem opgeheven:

„Jongen", zei hij, „zoo mag ik je nog wel noemen, al is het dertien jaar geleden, dat ik je als een jongen kennen leerde. Jij bent me een licht in mijn leven geweest, meer dan ik je ooit heb gezegd. Dat God jou verlichte, mijn jongen, in deze duisternis. Wij zullen Agata dikwijls opzoeken. Ze kan altijd op ons rekenen. Schrijf

haar dat. En als je terugkomt...". Hij bleef steken.

Toen pakte hij plotseling Francesco's hoofd tusschen zijn tastende handen, en kuste hem ruw aan de slaap.

Twee tranen uit zijn dichte oogen leekten over zijn gele wangen. Zoo, het gelaat gespannen vooruit gestoken, bleef hij staan in de open deur, terwijl Francesco, omkijkend nog, de duistere trap afging.

„Addio, Francesco!" riep Gina hem na. „Dat God je zegene!"

„Addio!" riep hij gesmoord terug.

Tegen den tijd van vieren, op de mobilisatie-plakkaten genoemd, stond er een dichte menigte bij het hek van het Arsenaal. En weer voelde Francesco zich omstuwd door een maalstroom van leed; doch zoo ondergedompeld was hij in zijn eigen duister, dat hij, als in een droom, alleen maar enkele gelaten onderscheidde: rood-geschreide oogen in een wit gezicht; den purperen braniekop van een kerel, dronken van belustheid; het strakke masker van een vader, die zijn zoon wegbracht, een ruig gelaat, dat geen tranen kende, maar dat saamgeronnen leek uit diepe, weerlooze smart.

Een uur later, aangetreden op het Arsenaal-plein, vernam Francesco, dat hij geplaatst was op de torpedo-flottielje in de wateren van Venetië,

en dat hij den avond van den volgenden dag per trein naar die stad zou worden vervoerd.

III

Dien nacht, met een veertigtal anderen, sliep hij in een eetzaal der groote kazerne, op een bank.

Mario Zambuti was daar ook. 't Was een sombere ontmoeting vol weemoed, die bijna op een vreemd geluk geleek. Na weinige minuten had Francesco het gevoel, of hij hem nader stond dan tien jaar tevoren. 't Waren nog dezelfde zwarte, eerlijke oogen in den bruinen, vermagerden kop, met een glinsterend-zwarten snor- en baardgroei nu. Hij was sinds zes jaar getrouwd, vertelde hij zuchtend, en hij had twee kinderen. Zijn oogen treurden. Hij was lantarenmaker in een fabriek nabij Genua.

Op het Arsenaal-plein had Francesco ook den jongen uit Telaro gezien, en even had hij moeten glimlachen, zoo'n dikke patjakker als dat geworden was. Maar toen die, 't angstzweet op zijn voorhoofd, ook al over zijn gezin sprak en over zijn oude moeder, die steunloos achterbleven, greep Francesco een schrijnend medelijden aan. Hij zag hem niet terug.

Nu lag hij op zijn bank in het schemerdonker lokaal, den kleinen bundel met zijn verschooning onder het hoofd.

En in hem groeide de versmorende benauwenis,

dat hij thans toebehoorde aan het Kwaad. Hij zag het binnenste van de duikboot, de nauwe, metalen wanden met de rij lichten langs de lage zoldering, schril als een sterfkamer. Hij rook de scherpe zwavelzuur-lucht der onzichtbare accumulatoren, waarvan de geheime kracht den bijna geruischloozen motor zou voeden, en drijven hun verraderlijk spookschip door de diepten van het vijandelijk vaarwater; den fellen roofvisch, die spuwen zou het helsche projectiel, dat met een vervaarlijke snelheid voortschietend, het Oostenrijksche schip in tweeën zou splijten, of, raakte het 't munitie-ruim, met één slag in stukken zou doen springen. En hij zag de ontzetting dier koortsigverhitte mannen, levend in 'n eendere hel als de hunne, die plotseling zich zouden voelen zinken en verstikken; of die verscheurd en uiteengerukt zouden worden door den druk der ontploffing, of misschien nog te water zich zouden kunnen gooien, om na een urenlage worsteling met de golven, den dood in te zwelgen.

— Zoo kon het hèm ook gebeuren; — liet het zijn! Maar dat hij met eigen hand mee zou werken aan een zoo duivelsche misdaad, die gedachte verwurgde hem.

Hij zat recht overeind op zijn bank. Het koude zweet brak hem uit.

— Hij kon nòg weigeren. Hij kon morgen nòg

naar het commando gaan en zeggen, dat hij het niet deed.

— Dan zou hij worden gefusilleerd. Goed, zij mochten hem straffen met den dood, omdat hij geen moordenaar had willen zijn.

Hij zag den officier achter zijn schrijftafel, hij hoorde de bestraffende stem: „Je weet, wat er op zit? En dat doe je welbewust je huisgezin aan?" En hij hoorde zich antwoorden, verschroeid van smart: „Geen sterveling kan zijn gezin meer liefhebben dan ik; maar God kan niet bedoelen, en mijn gezin kan niet begeeren, dat ik terwille van ons eigen geluk mijzelf tot een misdadiger maak."

— En waartoe zou het dienen? Wie hielp hij ermee, dat hij-alleen weigerde? Zou heel deze oorlog niet precies eender verloopen, of hij erbij was of niet?

— Het was immers alles vergeefsch, nu het zoover gekomen was? Niemand, die hem zou volgen... Het was te laat!

Hij dacht aan zijn moedige Agata, aan zijn lieve, kleine jongens, aan het teere kindje, dat haar vader nooit gekend zou hebben...

— Als ik ga, breng ik het er misschien levend af, zei hij zich, — als ik weiger... Hij stelde zich voor, hoe Agata het bericht van zijn terechtstelling zou vernemen. Dat kòn toch niet, nee, dat kòn niet!

Geslingerd werd hij tusschen twee onmogelijkheden: een willoos werktuig te zijn tot den helschen sluipmoord, — of het Agata aan te doen, dat hij vrijwillig verkozen had, op staanden voet te worden neergeschoten. Was het niet bijna een zelfmoord? Mocht hij om die thans volkomen nuttelooze daad zijn kinderen hun vader ontnemen? Hij zag ze opgroeien, jongens van twaalf, van vijftien jaar... Een ontzaglijk verlangen om te leven greep hem aan.

Doch dan dreef hij ook díe gedachte als een zwakheid vàn zich. — Nee, nee, niet om ons persoonlijk geluk of ongeluk moet ik meetrekken, den oorlog in, of niet meetrekken...; het gaat hier om een hooger goed dan zelfs om het gezin.

En voorover gebukt, het bonzend hoofd in de heete handen, trachtte hij zijn geest zuiver te vechten.

— Het kon ook zijn, sloop een gedachte in, dat hij niet gefusilleerd werd, dat hij alleen maar gevangenisstraf kreeg....

Het was, of een kwelgeest van lager denken hem het hooger denken belette.

Wederom worstelde hij zich los.

En opeens nam zijn strijd een onverwachte wending.

Met een vagen blik had hij de schemerige zaal rondgezien. Daar lagen al die donkere hoof-

den, opzij gezakt in den slaap. Over sommige jonge gezichten vielen de zware, zwarte kuiven; anderen hadden hun muts voor de oogen getrokken; hun mond hing onnoozel open daaronder... Het waren allen zoons, verloofden, echtgenooten, vaders zooals hij. Op een bank aan de overzij der zaal onderscheidde hij zwak den zwartbehaarden kop van Mario Zambuti; die ook had kinderen, zooals hij.

— Zeker, als hij weigerde, en ze gaven hem gevangenisstraf, dan zou hij zijn leven hebben gered voor de zijnen, — maar was dat verantwoord tegenover deze makkers, die allen zonder onderscheid het doodsgevaar gingen onderstaan? Was het geen laffe loterij; ja, was het geen verraad? Mocht hij zijn eigen leven aan het gemeenschappelijk lot onttrekken, als dat leven, wie weet, voor een ander leven den dood opvangen kon? De vage mogelijkheden, dat Italië in dezen oorlog den doorslag zou geven; de vage frases van de Europeesche beschaving redden, het onrecht wreken, zij hadden geen vat meer op zijn gefolterden geest. Maar dat zijn makkers blindelings den dood tegemoettrokken, en dat hijzelf in onzuivere weifelingen zou achterblijven, dat kon hij niet dragen.

Hij voelde, dat het zijn bittere plicht was mee te gaan, en mee te doen, — mee te doen aan

de misdaad, die niet meer te keeren viel, die zich met of zonder hem voltrekken zou, en waarvoor hij, gedwongen werktuig, toch ook niet verantwoordelijk was. . .

— Niet verantwoordelijk? Opnieuw drong hij zijn vuist tegen het voorhoofd. — Niet verantwoordelijk? Met een felle scheur was zijn geweten opengereten.

— Was dan soms niet verantwoordelijk wie gemakzuchtig naliet, met zijn inzicht en zijn gaven te woekeren naar zijn vermogen? Wat had hij, voor zijn part, ooit gedaan, om de menschheid ook maar één stap verder te brengen? Had hij dan niet kunnen spreken, had hij dan niet kunnen schrijven, met al de kracht, die in hem was? Had hij niet als matroos al gemerkt, hoe groot zijn invloed kon zijn, als hij wou? En had hij zich toen, en later, niet altijd teruggetrokken in zijn hooghartige eenzelvigheid . . ? Altijd maar had hij gedacht aan zijn eigen geluk; aan zijn eigen geluk in de ontdekking van den God der Liefde en van de grootsche bestemming der menschheid. In de aanbidding dier Liefde was hij opgegaan, en nog had hij, zelfs dáárin, zich verloren in het Egoïsme. . .

— Maar wat zou zijn woord, gesproken of geschreven, wel hebben uitgericht in deze chaotische wereld?

„Zul je dan nooit ophouden, jezelf te verontschuldigen?" snerpte hij zich toe.

— Hijzelf, nee, zijn eigen kleine kracht, die zou zéker niet veel hebben uitgewerkt. Maar indien de Algeest dat woord geladen had met Zijn onweerstaanbare macht, — wie kon zeggen, wat er dan had kunnen gebeuren, in tien jaar, en zelfs in vijf jaar? Wie zou zeggen, hoe snel de vuurgloed van den geest, zoo die laait van Gods vervaarlijken wind, kon overslaan en om zich grijpen, de wereld door!

Francesco zat gebukt in zijn schuld. Want het was niet waar, dat hij die schuld nooit vermoed had. Hoorde hij 't zijn Agata niet vragen: „Mag je dat alles wel voor jezelf houden?"

„Wat zou je dan willen?" had hij geäntwoord. Altijd was hij teruggeschrikt voor de onvermijdelijke nederlagen van wie uitgaat tot de menschen.

— Nu was het te laat. Nu had hij den oorlog te aanvaarden zonder recht op één verwijt, aan wie ook; hij had den oorlog te aanvaarden, en als het wezen moest, de straf van zijn gerechten dood.

Een domp gekreun deed hem opwaken uit zijn gedachten.

De jonge kerel op de bank naast hem wor-

stelde zichtbaar met een kwaden droom, onmachtig den bangen ban te breken. Hij stamelde met verlamde tong, gaf een moeilijken schreeuw.

Francesco stond op, schudde hem zachtjes bij den arm, streek hem over het voorhoofd.

De jongen opende de verdwaasde angst-oogen. Hij greep Francesco's hand. „O God", bracht hij uit, „hoe vreeselijk! hoe vreeselijk was het! . . . Dank je, kameraad, dank je".

Zijn opwaartsche blik drong in Francesco's oogen, en tot in zijn hart.

Francesco legde zich weer op zijn bank. Een ontroering, ver boven dat korte oogenblik uit, overweldigde hem.

Hij voelde het plotseling als een genade, nu eenmaal het Kwaad ontketend was, het broederlijk te mogen deelen met al die donkere makkers, van vriend — en van vijand.

En kon zoo zelfs het Kwaad niet tot Goed worden, als je het deed en leed in dat groote gevoel van algemeene broederschap en algemeenen doem? — als je dit helsche lot volbracht, brandend van de smarten der Liefde?

Stil bleef Francesco uitgestrekt, de oogen dicht. Het was of er een wond was in zijn ziel geslagen, en hij voelde de kwelling dier wond als een weldaad.

Den avond daarop, om elf uur, vertrok zijn convooi uit Spezia. Hij had dien dag het arsenaal niet meer mogen verlaten, en hij had een langen brief aan Agata geschreven. Hij schreef haar de tragische en troostende zekerheid, welke hij in dezen laatsten nacht zich ten slotte bevochten had. Hij wist haar geest sterk genoeg om het mee te voelen en er op haar beurt door te worden vertroost. Hij vertelde haar ook over zijn bezoek aan den blinde; als er ooit moeilijkheden waren, dan moest zij toch vooral niet vergeten, welk een vriend zij in hém bezat.

En eindelijk had hij nog een briefje voor den kleinen Mino ingesloten: dat vader nu weer een matrozenmuts droeg met R. Marina Italiana erop, en over de bloemen in hun tuintje, waar Mino voor moest zorgen.

De trein met de oude derdeklasse-wagens raasde en ratelde door den nacht. Opeengedrukt zaten en drongen zij in de houten hokken en gangen. Vlagen gesprek gingen er om, en zij deelden de bittere brokken van hun losgerukte levens. De nachtwind wapperde door den smook, die hangen bleef uit de tunnels. En eens stonden zij een langen tijd ergens stil, waar luid de donkerzwalpende zee ruischte en brak in de duisternis.

Dit was dezelfde reis, die hij zoo menigmaal deed, het nieuwe leven en de liefde tegemoet;

nu was het zijn laatste reis misschien, de reis van hen allen naar de grenzen van den dood.

En allen voelden zij het. Waren er daarom vele jongens zoo bezeten van vroolijkheid? De armen om elkaars nekken hingen zij uit de portierraampjes en zongen, zongen, den huiverigen nacht in; soms, als de trein een wijde strandbocht omreed, hoorde hij uit de verre wagens de liederen van andere makkers galmend overklinken. Francesco had opnieuw de wilde gewaarwording dier tragische broederschap; en toen wat later de rauwe zangers het lied van Goffredo Mammeli aanhieven: „Broeders van Italië", zong hij mee in een sombere geestdrift:

„Wij zijn klaar tot den dood,
Italië riep"

En de tweede strofe stak op, en hij rilde van een groote ontroering:

„Sluiten wij ons aaneen, beminnen wij elkaar,
De eenheid en de liefde
Doen kennen aan de volken
De wegen van God".

Het was of die woorden, achter de zwarte werkelijkheid , een diepe verte deden schemeren, die allen zagen, zonder het te begrijpen.

Het station van Genua was vol matrozen en soldaten, hier zich in gelederen stellend, daar een gereedstaanden trein bestormend, een gewoel van troepen vol broeiend onheil, heen door het schaarsche reizigers-verkeer.

En verder reden zij weer door den stikdonkeren nacht. Velen dommelden in. De raampjes waren gesloten tegen den kouden nachtdamp. Benauwd werd het in hun volle hokje onder de eene, zwakke gaspit.

„Je weet niet meer, of je vóór of achteruit rijdt", lachte flauwtjes de man naast Francesco.

„Réden we maar achteruit", kwam domp een jongen, die slapend had geschenen.

Niemand sprak meer.

Door een schok van den remmenden trein schrok Francesco wakker. Hoelang was hij weg geweest? Hij keek rond zich.

Schuin tegenover hem lag het prachtige, gebronsde gelaat van den matroos uit Livorno, mat beglansd door het veege licht, in een wonderlijken glimlach achterover geheld tegen het wagenbeschot. Van een ander, den visscher uit Portefino, was alleen de gespierde nek te zien, waaraan de voorovere, zwarte kop in slaap verzonken hing. De wat oudere man naast hem, met zijn klam-bleeke gezicht, zat even triest voor zich uit te staren, sloot dan weer tot sluimeren

de moede oogleden. Aan zijn andere zijde begon iemand te snurken.

En Francesco, fel wakker nu, waakte bij deze groep verdoolden, elk uit zijn leven weggeslagen, en hier bijeengesmeten in dit treinhok, om te gaan voltrekken hun vloekbare taak.

— Wat zou er van deze allen worden? Zouden zij de hunnen weerom zien? Of zouden zij een gewelddadigen dood sterven? Hij zag den jongen kerel uit Livorno ergens tusschendeks op een schip, dat in brand was gevlogen; hij zag hem, geheel verkoold, tusschen kromgetrokken ijzerplaten bekneld; hij zag den gebogen nek van den visscher uit Portefino voor immer onderduiken en verzwelgen in de nachtelijke golven; hij zag den man naast zich, verminkt, en ziek van ontbering, sterven in een hospitaal.

De benauwenis steeg tot een hallucinatie, die hem het brein verschroeide.

En plotseling, als een schipbreukeling, die, op het punt van om te komen, in den regelrechten stralenbundel van een zoeklicht de redding over zich uitschijnen ziet, ontving Francesco de gedachte in zijn hart: — het was immers een kwade droom, de ontzetting, die hij doorleefde? Deze werkelijkheid, zij was immers niet de eeuwige waarheid? Het was immers de groote verzoeking, die nu aanzwol tot haar duisterste geweld?

— O, het verlossende weten, dat deze kwellende stof in waarheid niet bestond! Hij zag haar wemelende leegte, door den invloed van het Kwaad tot de monsterlijke spookvormen van den oorlog gestold. Maar achter het Kwade wist hij den Algeest, die ook het Kwaad had vrijgegeven, opdat de Liefde het zou doorbreken met de onweerstaanbare stuwing van haar eeuwig licht!

— Zag hij het niet zijn smartelijk hart doorboren in deze nieuwe, pijndoende liefde voor al zijn makkers van dezen doem, zoo vriend als vijand? Weer hoorde hij in zijn gedachten de hijgende hymne:

„Sluiten wij ons aaneen, beminnen wij elkaar;
De eenheid en de liefde
Doen kennen aan de volken
De wegen van God".

— Hadden er vélen van hen niet gevoeld, dat zij ánders waren geworden? Had niet een nieuwe broederschap hun stugge harten veroverd, op het oogenblik zelf dat zij werden weggevoerd tot den gedwongen massa-moord? Schemerde niet, in die broederschap, de weg Gods voor hen uit door den nacht? En zoo die nu voor de meesten doodliep op den krankzinnigen muur van vijandschap tusschen de *natie's*, die geen vijandschap

tusschen de *volken* was, — ééns, in een toekomstigen tijd, mòest ook die waan uiteen vallen, en langs de wegen van God zou de Liefde ook de volken één maken tot ééne gemeenschap der menschen.

En opnieuw overrompelde hem het schuldgevoel, dat hij zoo vele jaren werkeloos was gebleven; dat hij de absurdheid van den oorlog gevoeld had, zonder die zelfs te doordenken; dat hij, het oude socialisme verwerpend om zijn materialistische dorheid, niet vermoed had de macht der organisatie; want dat die macht, gelegd in de handen der Liefde, kon worden een geweldig werktuig tot het smeden van een nieuw socialisme, tot het smeden eener nieuwe menschheid. O, dat hij nog voor geen seconde haar zegepraal had nader gebracht..... Hoe hoopte hij, dat hij leven zou!

De heete oogen gesloten, zat hij, zonder gedachten.

Helder zag hij eensklaps vóór zich het dankgebed van wat hij zijn Credo had genoemd.

Hij mocht het niet eens bidden, want niet genoegzaam was zijn leven tot een daadwerkelijken strijd geworden.

Hij wilde het niet bidden, want hij kon de woorden niet uitspreken, dat hij zou weten, geen schuld te hebben.

En in een verterende zelfvernedering fluisterde zijn gedachte:

„Eeuwige God, die de stof doorstraalt, groot en bitter is mijn schuld.

Het licht, dat Gij in mij uitstorttet, ik behield het voor mijzelven.

Ik had moeten uitgaan onder de menschen, en ik dacht alleen aan mijn eigen geluk.

Den schoonsten mensch, Jezus Christus, in wien Uwe Liefde het hoogste steeg, ik heb hem niet diep genoeg bemind, — en ik heb hem niet bestreden voor de menschen, met al den hartstocht, dien Uw Liefde van mij eischte.

Gijzelf deedt het mij zien, hoe Christus den godsdienst der Liefde aan het egoïsme der ziel gekluisterd had; Gijzelf deedt mij verstaan, dat de Liefde bevrijd moest worden uit haar boeien; en ik, ik sloot haar op in mijn egoïste hart.

Ik ben zelfs niet waardig, Uw dienaar te worden en met een leven van strijd om de Liefde, mijn egoïsme te boeten.

Maar als het beter is, dat ik sterf, neem dan, o God, de liefde die in mij is, in Uw eeuwige Liefde op!

Uw Koninkrijk kome, Uw wil geschiede".

Een tijdlang zat hij in een brandende innerlijke stilte. En plotseling bad hij verder:

„En stort, als ik sterven moet, den troost Uwer Liefde in haar die achtergebleven is.

En stort honderdvoudig de kracht Uwer Liefde uit in mijn zoons, als zij groot zullen zijn".

Toen hij na een poos de oogen opende, begon de dag de beslagen ruitjes te verbleeken. Hij veegde er een opening in en keek naar buiten. Zij reden door een liefelijk landschap, dat hij niet kende. Er hing nevel tusschen de zachte heuvelen. Het gras was zilverig van den dauw.

Hij dacht aan zijn thuis; zij zouden nog slapen... Zòu Agata slapen? Of zou zij schreien, schreien in haar eenzaamheid? Haar nameloos verdriet doorschrijnde zijn hart, en tegelijk gevoelde hij, dat Agata zijn groote zekerheid was.

In haar was de Liefde hem verschenen in al haar zachtheid en in al haar kracht. Hij zag haar, zooals hij haar had liefgekregen, het aanbiddelijke meisje, wier liefde heel zijn jongemannen-leven had begenadigd en doordrongen. Hij zag haar als zijn jonge vrouw, toen uit hun verheerlijkte lichamen de volle hemel der liefde was opengestraald. En hij zag haar in het prille morgen-uur, toen uit de smarten der verlossing hun geluk tot zijn heiligste hoogten gestegen was.

En weer zag hij Agata op de stoep voor het

huis, haar hoofd schuin neergebogen over het kindje, dat uit haar blanke borst, van leven tot leven, de liefde dronk.

En o, zijn lieve, kleine jongens! Andrea, die zoete, stoute guit met zijn gevoelig hartje; Mino, de teêre droomer met zijn sterke gevoel voor alles wat leefde. Ja, aan zijn kleine, lieve jongens had hij nogmaals de Liefde aanschouwd in haar zuiveren en onkeerbaren groei.

In den blonden zonnemorgen zaten de kameraden te praten met elkaar. Zij reden den wreeden oorlog tegen, en toch gaven zij zich gewonnen aan den vrede der zoele lente, die door het open raampje naar binnen woei.

Toen zij in Venetië aankwamen, kenden zij elkaar als oude vrienden.

Dien avond schreef Francesco aan Agata.

„Mijn arm, lief hart", schreef hij, „dit is het eerste oogenblik, dat mijn gedachte, die zooveel bij je was, weer tot je spreken kan". En hij verhaalde haar van de nachtelijke reis en van zijn aankomst in Venetië.

„Van de stad heb ik nog niets gezien. Wij werden van het zeestation onmiddellijk door de Lagune naar het Arsenaal gedirigeerd. Daar vernam ik, dat ik geplaatst word op den onderzeeër „Medusa". Morgen kom ik in functie. Wees

niet bang; er zal eerst nog geoefend moeten worden.

En toch, mijn lief, laat ons geen verstoppertje spelen met deze benauwende werkelijkheid. Het is beter, haar onder de oogen te zien en haar te doorgronden. Natuurlijk kan ik omkomen, en dan is het goed niet weerloos te zijn tegenover de tijding, dat ons beider onvolprezen geluk hier op aarde een eind heeft genomen.

Dien avond, verleden jaar, heb je het zoo helder begrepen en volledig aanvaard, dat deze stoffelijke wereld maar een betrekkelijke werkelijkheid is; dat zij is als een soort droom, waarachter en waardoorheen de waarheid staat van Gods eeuwig licht.

Denk daar altijd om, mijn hart; onze liefde was het aardsche paradijs, dat de voorhof is van den dood; maar de dood is de poort op de Liefde, die eeuwig is.

Je herinnert je nog dien ouden droom van je, dien je altijd weer droomde, voor wij elkaar teruggevonden hadden, en dien je mij later pas hebt willen vertellen: je zag mij aan den overkant van het ravijn en je kon mij niet bereiken. Die droom zou, als ik stierf, je leven worden.

Maar ook uit dien droeven levensdroom, zoo kort in de eeuwigheid, zal je ontwaken, en al je heerlijke liefde zal vereenigd worden met de liefde uit mij, in de eeuwige Liefde Gods.

Het leven zou je nog eindeloos lang lijken, mijn arm kind; maar het zal je lichter worden gemaakt door de schoone levens, die uit jou en mij, uit onze liefde, rondom ons ontbloeiden. Het zou zeker heel hard zijn (hier wordt het schrift minder vast) als ik onze lieve jongens, als ik mijn kleine Letizia niet terug zou zien, en niet samen met jou ze zou zien opgroeien, en niet samen met jou ze opvoeden.

Maar als het zijn moest, vind mij dan in hen terug, en wees gelukkig in hun bezit, en geef hun alles van mij, wat je bij machte bent, hun te geven.

Zeg hun, wanneer ze er rijp voor zijn, uit hoe zuivere liefde zij ontstonden, en dat zij op hun beurt geen hartstocht in zich toelaten, dan die door zuivere liefde geheiligd is; dat zij op deze wereld zijn om de liefde te versterken onder de menschen; en dat zij geen daad doen uit egoïsme, voor zij zeker weten, dat dit egoïsme zich met de liefde verdraagt, door de liefde geboden wordt of goedgekeurd.

Laat hen, als het kan, het beste onderwijs ontvangen dat er voor hen te krijgen is, en vertel hun veel van ons leven; vertel het hun van den lieven grootvader af.

Zeg hun ook, dat de oorlog, hoe die nu of later ook moge opgevijzeld worden als „heilig", een verzoeking is van het Kwaad, en dat hun

vader een diepen strijd heeft doorgemaakt, voor hij ertoe besloot, niet te weigeren, aan deze misdaad mee te doen. Zij moeten goed weten, dat hun vader is meegetrokken, niet voor welke vaderlandsche waanbeelden ook, maar alleen om de broederschap der gedoemden. In mijn vorigen brief heb ik je dit uitvoerig geschreven.

Geef Mino, als hij achttien jaar is — en misschien al eerder, — mijn papieren, en daarbij deze brieven. Houd hem er nooit van terug, mijn hart, als hij begeeren zou te volbrengen, wat ik heb nagelaten. Zijn leven zal dan moeilijker worden, dan het mijne geweest is; misschien wordt zijn bestaan één groote worsteling, — maar jij, die eens de genade van het waarachtig martelaarschap zoo goed begreep, jij zult je verheugen met een heilige vreugde, als het leven van ons leven werd uitverkoren tot dit lot.

Want de smart en de worsteling zijn de vleugelen der menschheid, totdat zij gekomen zal zijn in de laaiende extaze, waarin alle kwade wanen zullen vergaan; in den grooten wereldbrand der Liefde, waaruit de aarde op zal klaren tot een menschengemeenschap vol van goedheid en eenvoudig begrip voor elkander, en vol van het zuiver en eenvoudig geluk, dat nu reeds ons deel is geweest.

Mijn lieveling, ik neem je in mijn armen; wees

gelukkig in de zekerheid, dat de Liefde zich niet vergist, en dat, als ik sterven moest, mijn dood ligt op de lichte wegen van God."

Enkele avonden later stond Francesco op de Piazza San Marco.

In een ademlooze verbazing keek hij rond zich heen. Venetië, in den goud-doorwaasden avond, leek een hemelstad vol statige, teêre pracht.

Daar was het Dogen-paleis met zijn dubbele rij van rijk-doorwerkte, wit-marmeren spitsbogen, waarboven effen en breed en machtig de bleek-roze muurwand zich verhief.

Midden op het glanzende plaveisel, daar stonden de twee edele zuilen, een ervan dragende den gevleugelden leeuw van den Evangelist; en over het zoelblauwe water, glad als goudig-doorschenen glas, wonk, verkleind in de verte, het eiland van San Giorgio.

Hij wendde zich om en zag weer de Basiliek, gloeiend en flonkerend in den avondschijn, als was zij transparant, — de ronde portalen, blond overschenen, de goudkleurige mozaïeken, een wemeling van koepels.

Aan de andere zijde, vóór het diepe schemer-plein en zijn bogengangen, rees geweldig de Campanile, waarvan het rood in de laagte tot

purper verbloedde, terwijl hoog aan den ijlgroenen hemel, op zijn koperen dak, een gouden engel in de laatste zon de blakende wieken uitsloeg.

Het leek een diepe droom van stralende schoonheid.

En waar hij omhoog keek, de muts in zijn hand, bleef iemand vóór hem staan...

„Campana!"

Hij stond recht:

„Overste!... Bennati?"

„Juist", glimlachte die, „wij hebben elkaar gauw herkend. Je bent geplaatst...?"

„Op de Medusa."

Francesco keek verwonderd naar dit veel ouder geworden gezicht met het witte haar aan de slapen. En het was niet alleen verouderd, het was ook veranderd; de afwezigheid der vroegere ironie had in deze trekken iets losgemaakt, dat er voorheen in lag weggeschrijnd: een gevoelige menschelijkheid.

Bennati zag hem aan, en hij dacht: — ook deze ernstige kerel, met dat prachtige voorhoofd en die diepe oogen...

Om zichzelf een zekerheid te geven, zei hij:

„De tijd voor vernuftige schermutselingen is voorbij, vriend... Maar nu het eenmaal zoover gekomen is" — hij wees in het rond — „moeten wij nu dit wonder niet met alle kracht verdedigen?"

Francesco keek hem terug aan. Dan zag hij

achter Bennati's gelaat dien gulden droom weer oprijzen, en hij zei:

„De wereld is tooverachtiger dan ik ooit geweten heb. Het lijkt bijna een weerspiegeling van de Eeuwige Stad uit de Apocalyps".

„En bovendien is dit òns Italië, het land van de schoonheid", zei Bennati.

„Maar een land van de schoonheid, mag dat wel oorlog maken?" vroeg Francesco zacht.

„Waarom te discussieeren?" antwoordde Bennati moedeloos; „al wat ik zou kunnen zeggen, weet jij zelf ook. Als wij allen maar onzen plicht doen... Ben je getrouwd?"

Francesco knikte.

„En ik heb drie kinderen."

„Het beste", zei Bennati stil, en drukte hem de hand.

Rome, 17 Juni.

Het hoofd van den Generalen Staf der Marine deelt mede:

Een onzer bestuurbare luchtschepen heeft gisteren nacht zwaargeladen bommen doen vallen op het belangrijke spoorwegkruispunt van Divaccia, ernstige schade veroorzakend. Het luchtschip is ongedeerd teruggekomen, niettegenstaande het heftig geweer- en mitrailleurvuur van den vijand.

De onderzeeër „Medusa", die nuttige en stoutmoedige verkenningsdiensten verricht had, is getorpedeerd door een vijandelijken onderzeeër. Een officier en vier manschappen werden gered.

Onder de namen der geredden was niet die van Francesco Campana.

Aan welke eenzame kust, in welke zeediepte, ligt verloren en vergaan dit schoone hoofd, waarin leefde het lichtend vizioen van God, en het geloof in de eindelijke zegepraal der allesdoorstralende Liefde?

EINDE

BIJ DE MAATSCHAPPIJ VOOR GOEDE EN GOEDKOOPE LECTUUR VERSCHENEN VAN

C. EN M. SCHARTEN-ANTINK:

EEN HUIS VOL MENSCHEN
(12e druk 16e duizend) Keurband f 4.25

'T GELUK HANGT ALS EEN DRUIVENTROS...
(9e druk 14e duizend) Keurband f 4.25

DE VREEMDE HEERSCHERS
(5e druk in bewerking) Keurband f 4.25

TYPEN EN CURIOSITEITEN UIT ITALIË
(2e druk 6e duizend) Keurband f 2.75

DE JEUGD VAN FRANCESCO CAMPANA
Keurband f 3.50

DE DUISTERE WAARHEID
Keurband f 3.50

HET EEUWIGE LICHT
Keurband f 3.50

VAN M. SCHARTEN-ANTINK:

SPROTJE — Complete editie
(4e druk 5e duizend) Keurband f 3.50

LIEFDE-GELUK
(Catherine en Angelina's Huwelijk)
(2e druk 7e duizend) Keurband f 3.50

IN DEN VRIJEN AMERIKAAN
Koen van Wessum's Haagsche Jaren
(2e druk 5e duizend) Keurband f 3.50

VIER VERTELLINGEN
In Herdruk

VAN CAREL SCHARTEN:

DE ROEPING DER KUNST
Ingenaaid f 1.40 — In band f 1.90

ABONNEMENTEN NAAR VRIJE KEUZE

Om ieder gelegenheid te geven zich ook onze reeds verschenen uitgaven tegen aanmerkelijk verlaagden prijs aan te schaffen, hebben wij onze *Abonnementen naar Vrije Keuze* ingesteld, één van *f* 15.— en één van *f* 25.— met korting van resp. 16.6 pCt. en 20 pCt.

Dat wil zeggen: Wie uit voorgaande boekenlijst een aantal werken uitkiest ter waarde van:

PRIJS	BETAALT INEENS	OF IN 4 DRIEMAANDELIJKSCHE TERMIJNEN	OF IN 12 MAANDELIJKSCHE TERMIJNEN
f 15.—	*f* 12.50	*f* 4.— + 3 × *f* 3.—	*f* 2.— + 11 × *f* 1.—
f 25.—	*f* 20.—	*f* 5.50 + 3 × *f* 5.—	*f* 4.— + 11 × *f* 1.50

Als de prijs der gekozen boeken de genoemde bedragen iets overschrijdt wordt het surplus (zonder korting) bij den eersten termijn gevoegd. B.v.: kosten de boeken *f* 15.65, dan betaalt men *f* 13.15 in eens, of *f* 4.65 plus 3 maal *f* 3.— of *f* 2.65 plus 11 maal *f* 1.—.

De boeken worden direct bij betaling van den eersten termijn geleverd.

NIEUWE ROMANS

De geheele reeks, thans bestaande uit *56 deelen,* gebonden in fraaien keurband, heeft een catalogusprijs van ± *f* 210.—.

Wie al deze deelen tegelijk wenscht aan te schaffen, kan door middel van ons „Abonnement naar Vrije Keuze" dezen prijs verlagen met circa 20 pCt. en het verschuldigde bedrag betalen in een eersten termijn van *f* 25.— en verdere maandelijksche termijnen van *f* 20.—. Alle deelen voor zoover leverbaar ontvangt men onmiddellijk na betaling van den eersten termijn.

Wie deze bestelling doet, ontvangt als premie

EEN EIKEN STANDAARD

met drie lagen, die totaal 60 boeken kan bevatten, zoodat men nog ruimte overhoudt om de eerstvolgende deelen der reeks er bij te plaatsen.

Op deze deelen kan men zich tegelijk abonneeren; men ontvangt ze dan later à 85 pCt. van den verkoopprijs.

Een volledige opgave der tot op heden verschenen deelen volgt hierachter.

Levering naar verkiezing rechtstreeks van de Uitgeefster, of door middel van uw Boekhandelaar.